

19282

ΑΡ. ΒΟΥΓΙΟΥΚΑ

ΡΩΜΑΪΚΗ
ΚΑΙ
ΒΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ε' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΦΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΣΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ, ΠΑΙΩΝΙΑΙ 1974

**ΡΩΜΑΪΚΗ
ΚΑΙ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ**

ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΤΙΤΛΩΝ

ΔΩΡΕΑΝ

ΒΟΜΑΪΚΗ
ΚΑΙ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

*Επιμέλεια : ΣΠΥΡΟΣ Κ. ΜΙΧΟΠΟΥΛΟΣ

Εικόνες έξωφύλλου : Ὁ Μέγας Κωνσταντίνος προσφέρει τὴν Πόλη στὴ Θεοτόκο.
Ψηφιδωτὸ 10ου αἰ. ἀπὸ τὴ νότια εἴσοδο τῆς Ἀγίας Σοφίας (λεπτομέρεια).
Στὴν ἄλλη ὅψη : Κέντημα ἀπὸ βυζαντινὸ μεταξωτὸ ὑφαντό.

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ ΒΟΥΓΙΟΥΚΑ

ΡΩΜΑΪΚΗ
ΚΑΙ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Ε' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

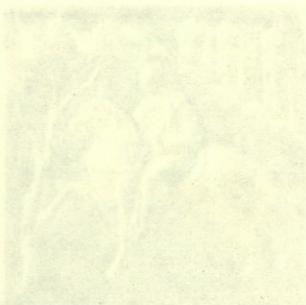

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑΙ, 1974

ΑΚΙΟΠΛΥΟΣ ΗΔΙΤΕΙΑ

Η ΕΛΛΑΣ
και
ΑΙΓΑΙΟΤΣΙ ΉΠΙΑΣ ΒΥ

Ε. ΔΗΜΟΤΙΚΑ

Επιμέλεια: ΕΠΥΡΕΩΣ Κ.

Εκδόσεις: ΕΠΥΡΕΩΣ Κ.

Τό βιβλίο άρχικά γράφτηκε στή σειρά έκδόσεων «Σχολής Μωραΐτη». Το ΟΕΔΒ ζλαβε τά δικαιώματα γιά τό σχολικό έτος 1974 - 75.

ΕΙΣΑΓΟΓΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

1. Ὁ ἄνθρωπος τῆς Ἰστορίας καὶ ἡ αἰώνιότητα.

Σύμφωνα μὲ ἔνα παλιό, ξένο παραμύθι, στὶς μακρινὲς χῶρες τοῦ βορρᾶ βρίσκεται ἔνα παράξενο βουνό: χίλια χιλιόμετρα ψηλὸ καὶ ἄλλα τόσα πλατύ. Κι εἶναι ὀλόκληρο ἀπὸ καθαρὸ διαμάντι. Μιὰ φορὰ κάθε χίλια χρόνια κάθεται, περαστικὸ ἀπὸ ἐκεῖ, ἔνα πουλάκι καὶ ξύνει ἐπάνω στὸ βουνὸ τὸ μικρὸ ράμφος του. 'Ο χρόνος ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ φαγωθῇ ἀπὸ τὸ ξύσιμο ὀλόκληρο τὸ διαμαντένιο βουνὸ εἶναι μιὰ μόνο στιγμὴ ἀπέναντι στὴν αἰώνιότητα.

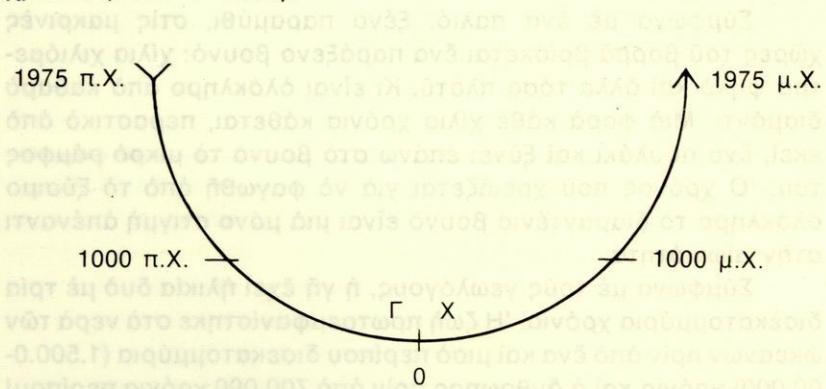
Σύμφωνα μὲ τοὺς γεωλόγους, ἡ γῆ ἔχει ήλικία δυὸς μὲ τρία δισεκατομμύρια χρόνια. Ἡ ζωὴ πρωτοεμφανίστηκε στὰ νερά τῶν ὥκεανῶν πρὶν ἀπὸ ἑνα καὶ μισὸς περίπου δισεκατομμύρια (1.500.000.000) χρόνια καὶ ὁ ἄνθρωπος πρὶν ἀπὸ 700.000 χρόνια περίπου! Ἡ μέση διάρκεια ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου σήμερα είναι 60-70 χρόνια.

Οι ιστορικοί χωρίζουν τήν παρουσία τοῦ ἀνθρώπου ἐπάνω στὴ γῆ σὲ δυὸ ἄνισες χρονικές περιόδους: τὴν Προϊστορία καὶ τὴν Ἰστορία. Ἡ Ἰστορία ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ὑπάρχουν γραπτὲς μαρτυρίες καὶ ἀπλώνεται σὲ τέσσερες μὲ πέντε χιλιάδες χρόνια μόνο. Ἡ Ἰστορία λοιπὸν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μηδαμινὴ σὲ διάρκεια ἀπέναντι στὴν Προϊστορία του.

2. Μέτρηση τοῦ ιστορικοῦ χρόνου: Χρονολογία.

Ἡ μέτρηση τοῦ ιστορικοῦ χρόνου ἀρχίζει ἀπὸ κάποιο σημαντικὸ γεγονός. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔκινούσαν ἀπὸ τὴν Πρώτη Ὀλυμπιάδα (776 π.Χ.), οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὴν Κτίση τῆς Ρώμης (753 π.Χ.). Οἱ μουσουλμάνοι χρονολογοῦν τὴν Ἰστορία τους ἀπὸ τὸ 622 μ.Χ., τὴν χρονιὰ τῆς Ἐγίρας, ποὺ ὁ προφήτης τους Μωάμεθ ἔφυγε ἀπὸ τὴ Μέκκα, γὰ νὰ γλιτώσῃ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του.

Οἱ χριστιανοὶ λαοὶ σταθερὸ σημεῖο στὴ χρονολογία τους ἔχουν τὴ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Τις πρὶν ἀπὸ τὴ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ χρονολογίες τὶς σημειώνουμε μὲ τὸ π.Χ. (πρὸ Χριστοῦ) καὶ τὶς μετὰ τὴ Γέννηση μὲ τὸ μ.Χ. (μετὰ Χριστὸν). Οἱ ἀριθμοὶ κατεβαίνουν (μικραίνουν) καθὼς ἐρχόμαστε ἀπὸ τὸ προχριστιανικὸ παρελθὸν πρὸς τὴ χρονολογία Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ κατόπιν ἀνεβαίνουν πάλι (μεγαλώνουν) ὡς τὴ χρονολογία τοῦ παρόντος. Ἔτσι, ἐνῶ τὸ 1000 μ.Χ. ἀπέχει ἀπὸ τὸ σήμερα 975 χρόνια (1975 - 1000), τὸ 1000 π.Χ. ἀπέχει ἀπὸ τὸ σήμερα 2.975 χρόνια (1975 + 1000).

Σχηματικὴ παράσταση τῶν πρὶν καὶ μετὰ τὴ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ χρόνων.

Τὰ ἔτη ἀνὰ 100 κάνουν ἔνα αἰώνα καὶ ἀνὰ 1000 μιὰ χιλιετία. Ὁ 1ος αἰώνας π.Χ. εἶναι ἀπὸ τὸ 100-1 π.Χ., ὁ 1ος αἰ. μ.Χ. εἶναι ἀπὸ τὸ 1-100 μ.Χ. κ.ο.κ. Σήμερα ζοῦμε στὸν 20ο αἰώνα ἢ τὴ 2η χιλιετία μ.Χ.

3. Διαίρεση τῆς Ἰστορίας.

Οἱ ἱστορικοὶ χωρίζουν τὴν Ἰστορία σὲ τρεῖς μεγάλες περιόδους: τὴν Ἀρχαία, τὴν Μεσαιωνικὴ καὶ τὴν Νεώτερη.

Σὲ τρεῖς ἀνάλογες περιόδους χωρίζομε καὶ τὴν Ἰστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους, ποὺ ἀπλώνεται σὲ παραπάνω ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες χρόνια, χωρὶς διακοπή.

Οἱ τρεῖς περίοδοι τῆς Ἑλληνικῆς Ἰστορίας εἰναι οἱ ἔξης:

- α) Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἰστορία, ἀπὸ τὰ μέσα περίπου τῆς δεύτερης χιλιετίας π.Χ. ὡς τὸ 330 μ.Χ., ποὺ ἐγκαινιάζεται ἡ Κωνσταντινούπολη ὡς πρωτεύουσα τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους.
- β) Βυζαντινὴ Ἰστορία, ἀπὸ τὰ ἐγκαίνια τῆς Κωνσταντινούπολης (330 μ.Χ.) ὡς τὴν ἄλωσή της ἀπὸ τοὺς Τούρκους, τὸ 1453.
- γ) Νεώτερη Ἑλληνικὴ Ἰστορία, ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τοὺς Τούρκους (1453 μ.Χ.) μέχρι σήμερα.

4. Σύντομη ἀνασκόπηση τῆς Ἰστορίας τῆς Γ' καὶ τῆς Δ' Τάξης.

Στὴν Ἰστορία τῆς Τρίτης Τάξης ἔγινε λόγος γιὰ τοὺς Μυθικοὺς Χρόνους τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας: γιὰ τὸν Ἡρακλῆ, τὸ Θησέα, τὴν Ἀργοναυτικὴν Ἐκστρατεία, τὸν Τρωικὸ Πόλεμο καὶ τὶς περιπέτειες τοῦ Ὁδυσσέα — γιὰ μιὰ περίοδο δηλαδὴ ποὺ βυθίζεται μέσα στὴν ὁμίχλη τῆς Προϊστορίας.

“Αν καὶ εἶναι παραμυθένιο τὸ περιεχόμενο ἐκείνων τῶν Ἰστοριῶν, θὰ πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ κάποια δόση ἱστορικῆς ἀλήθειας. ”Ετσι, ἥρωες ὅπως ὁ Ἡρακλῆς καὶ ὁ Θησέας θὰ πρέπει νὰ εἶναι μυθοποιημένα ἡγετικὰ πρόσωπα, ποὺ μὲ τὴ δύναμη καὶ τὴν ἐξυπνάδα τους εὐεργέτησαν τὸ κοινωνικὸ σύνολο, σὲ μιὰ ἐποχὴ ὅπου ἡ ζωὴ ἦταν ἔξαιρετικὰ δύσκολη, κυκλωμένη ἀπὸ ποικίλους κινδύνους.

“Η Ἀργοναυτικὴ Ἐκστρατεία πάλι, σύμφωνα μὲ μιὰ ἐρμηνεία της, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ναυτικὴ ἐπιχείρηση, ποὺ ἔκαμαν οἱ “Ἑλληνες, γιὰ νὰ ἔξουσιάσουν τὰ Στενὰ καὶ τὸν Εὔξεινο Πόντο, ὥστε νὰ ἔξασφαλίσουν τὴν προμήθεια σιτηρῶν ἀπὸ τὰ μέρη ἐκεῖνα — «τὸ χρυσόμαλλον δέρας», ὅπως ἀλληγορικὰ μᾶς λέει ὁ μύθος.

“Οσο γιὰ τὸν Τρωικὸ Πόλεμο, εἶναι ἰστορικὰ βεβαιωμένο ὅτι ἔγινε, ὅπως ἀποκάλυψαν οἱ ἀνασκαφὲς τοῦ Σλήμαν. Φαίνεται ὅτι

καὶ πάλι ἡ διαμάχη ἦταν γιὰ τὴν κυριαρχία τῶν Στενῶν — ἀνάμεσα στοὺς Τρωες, ποὺ τὰ ἔξουσίαζαν, καὶ στοὺς “Ελληνες, ποὺ εἶχαν ἀρχίσει νὰ γίνωνται ισχυρὴ ναυτικὴ δύναμη.

Στὴν ἱστορία τῆς Τετάρτης Τάξης ἔγινε λόγος γιὰ τὴν Ἀρχαία ‘Ελλάδα. ’Εκεῖ μάθαμε

- γιὰ τὸ λαμπρὸ μινωικὸ πολιτισμὸ τῶν Κρητῶν μὲ κέντρο τὴν Κνωσὸ (2600-1450 π.Χ.):
- γιὰ τὸ λαμπρὸ μυκηναϊκὸ πολιτισμὸ τῶν Ἀχαιῶν μὲ κέντρο τὶς Μυκῆνες στὴν Πελοπόννησο (1600-1100 π.Χ.):
- γιὰ τὴν Κάθοδο τῶν Δωριέων (1100 π.Χ.) καὶ τὸ προσωρινὸ σταμάτημα τοῦ πολιτισμοῦ ποὺ εἶχαν ξεκινήσει οἱ Ἀχαιοι·
- γιὰ τὶς ἐλληνικὲς ἀποικίες στὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Σικελίας καὶ Κάτω Ἰταλίας καὶ σὲ ἄλλα σημεῖα τῆς Μεσογείου·
- γιὰ τὴ διαμόρφωση τῶν ἐλληνικῶν κρατιδίων-πόλεων, ἀνάμεσα στὰ ὅποια ξεχώρισαν ἡ Ἀθήνα, ἡ Σπάρτη, ἡ Θήβα καὶ ἡ Μακεδονία·
- γιὰ τὴ νικηφόρα ἀντιμετώπιση τοῦ περσικοῦ κινδύνου στὸ Μαραθώνα (490 π.Χ.), στὴ Σαλαμίνα, τὶς Πλαταιὲς καὶ ἀλλοῦ·
- γιὰ τὴ μεγάλη ἄνθηση τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τὸν 5ο αἰ. π.Χ., μὲ κέντρο τὴν Ἀθήνα τοῦ Περικλῆ·
- γιὰ τὸν καταστρεπτικὸ ἀνταγωνισμὸ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης, ποὺ ὁδήγησε στὸν Πελοποννησιακὸ Πόλεμο (431-404 π.Χ.) καὶ ἔφερε τὴν ἔξασθένηση τῶν ἐλληνικῶν δυνάμεων·
- γιὰ τοὺς νικηφόρους πολέμους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου (334-323 π.Χ.) καὶ τὴν ἔξαπλωση τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὡς τὶς Ἰνδίες·
- γιὰ τὴν ‘Ελληνιστικὴ ’Εποχὴ τῶν Διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τὰ νέα κέντρα τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

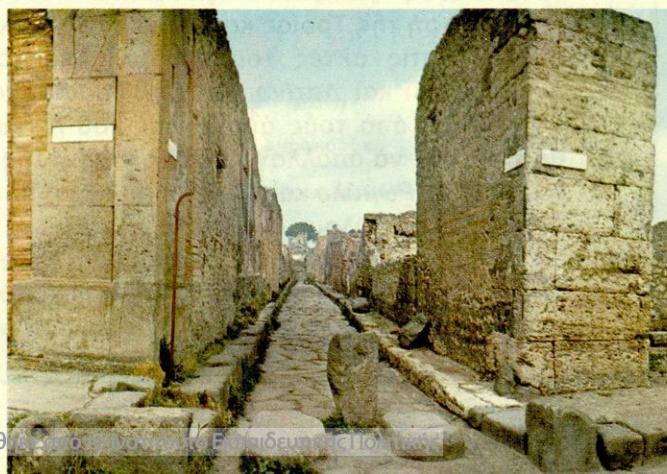
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ
ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

1

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ
ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

1. Ποιά ήταν ή πατρίδα τῶν Ρωμαίων.

Η χώρα πού κατοικοῦσαν οἱ Ρωμαῖοι, πρὶν ἀπλωθοῦν σ' ὅλοκληρη τὴν Μεσόγειο, εἶναι ἡ Ἰταλία: μιὰ χερσόνησος, ποὺ γειτονεύει μὲ τὴν Βαλκανικὴ καὶ κατεβαίνει παράλληλα πρὸς αὐτὴν μέσα στὴν Μεσόγειο. Στὰ βόρεια τὴν χωρίζει ἀπὸ τὴν ύπόλοιπη Εὐρώπη ὁ ὄρεινὸς ὅγκος τῶν Ἀλπεων καὶ στὸ κέντρο τῆς τὴν διασχίζει, ἀπὸ τὸ βορρὰ στὸ νότο, ἡ ὁροσειρὰ τῶν Ἀπεννίνων. Στὰ νοτιοανατολικά τῆς ύπάρχει τὸ ἐνεργὸν ἡφαίστειο Βεζού-

Δρόμος τῆς Πομπήιας,
ὅπως σώζεται σήμερα.

Καταπλακωμένα θύματα τής λάβας τοῦ Βεζουβίου.

βιος, πού μὲ τὴ λάβα του κατεπλάκωσε τὴ ρωμαϊκὴ πόλη Πομπηία στὰ 79 μ.Χ. "Ενας ἀπὸ τοὺς μικροὺς ποταμοὺς τῆς Ἰταλίας, ὁ Τίβερης, κάπου στὸ κέντρο, ἐκβάλλει στὸ Τυρρηνικὸ πέλαγος. Κοντὰ στὴν Ἰταλία βρίσκεται τὸ νησὶ Σικελία. Ἡ Σικελία ἀποτελεῖ ἔνα εἰδος γέφυρας ἀνάμεσα στὴν Ἰταλία καὶ τὴν Τύνιδα τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου βρισκόταν στὴν ἀρχαίᾳ ἐποχὴ ἡ Καρχηδόνα. (Ἀναζητησέ τα ὅλα αὐτὰ στὸ χάρτη).

2. Τί λέει ὁ μύθος γιὰ τὴν κτίση καὶ τὸν ἐποικισμὸ τῆς Ρώμης.

Σύμφωνα μὲ τὴ μυθολογικὴ παράδοση, οἱ Ρωμαῖοι κατάγονται ἀπὸ τοὺς Τρῷες καὶ ὄνομαστικὰ ἀπὸ τὸν Αἰνεία, ποὺ μετὰ τὴν καταστροφὴ τῆς Τροίας κατέφυγε στὴν Ἰταλία, ὅπου καὶ ἐγκαταστάθηκε στὶς ἀκτὲς τοῦ Λατίου. Ἀπὸ τὸ Λάτιο οἱ Ρωμαῖοι ὄνομάζονται καὶ Λατίνοι καὶ ἡ γλώσσα τους λατινικὴ.

"Ενας ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Αἰνεία, σφετεριστὴς τοῦ θρόνου, γιὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰ παιδιὰ τῆς κόρης τοῦ νόμιμου βασιλιᾶ, τὸ Ρωμύλο καὶ τὸ Ρέμο (ἢ Ρῶμο) ποὺ ἦταν ἀκόμη νήπια, διέταξε νὰ τὰ βάλουν σὲ μιὰ σκάφη καὶ νὰ τὰ ρίξουν στὸν Τίβερη. Τὸ ρεῦμα τὰ ἔφερε σὲ μιὰ ἀπόμερη ὄχθη, ὅπου μιὰ λύκαινα ἄκουσε τὰ κλάματά τους καὶ τὰ ἔθρεψε μὲ τὸ γάλα της. Τελικὰ τὰ περιμάζεψε κάποιος βοσκός. "Αμα μεγάλωσαν, παραμέρισαν τὸ

σφετεριστή βασιλιά, καί, στὸ μέρος ποὺ σώθηκαν, στὶς ὅχθες τοῦ ποταμοῦ, ἀποφάσισαν νὰ χτίσουν μιὰ πόλη. Ἐπάνω σὲ λογομαχία ὁ Ρωμύλος σκότωσε τὸν ἀδελφό του κι ἔμεινε μόνος του βασιλιάς. Ἀπ' αὐτὸν πῆρε καὶ τὸ ὄνομά της ἡ Ρώμη.

Ἡ Ρώμη εἶχε πολὺ καλὴ γεωγραφικὴ θέση, γιατὶ ἐπικοινωνοῦσε ἀπὸ τὸ ἔνα μέρος μὲ τὴ θάλασσα (μὲ τὸν Τίβερη ποὺ ἤταν πλωτὸς) καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μὲ τὰ φυσικὰ περάσματα ποὺ ἔνωναν τὶς διάφορες περιοχὲς τῆς Ἰταλίας.

Γιὰ νὰ αὐξήσῃ τὸν πληθυσμὸ τῆς Ρώμης ὁ Ρωμύλος — συνεχίζει ἡ παράδοση — χρησιμοποίησε ἔνα τέχνασμα: σ' ἔνα ἀγώνα, ποὺ ἐπίτηδες ὄργανωσε, Ρωμαῖοι ἄρπαξαν τὶς κόρες ἐνὸς γειτονικοῦ λαοῦ, τῶν Σαβίνων, καὶ τὶς παντρεύτηκαν. Οἱ Σαβίνοι ἐπιτέθηκαν ἐναντίον τῶν Ρωμαίων, ἀλλὰ τελικὰ συμφιλιώθηκαν οἱ δυὸ λαοὶ καὶ ἔκαμαν μαζὶ ἔνα κράτος μὲ πρωτεύουσα τὴ Ρώμη.

Οἱ Ρωμαῖοι ίστορικοὶ τοποθετοῦν τὴν Κτίση τῆς Ρώμης γύρω στὰ 753 π.Χ.

Ἐπροσκυκὴ σαρκοφάγος.

Ψηφιοποιηθήκε από το Ινστιτούτο Εκπαίδευσης της Πολιτικής

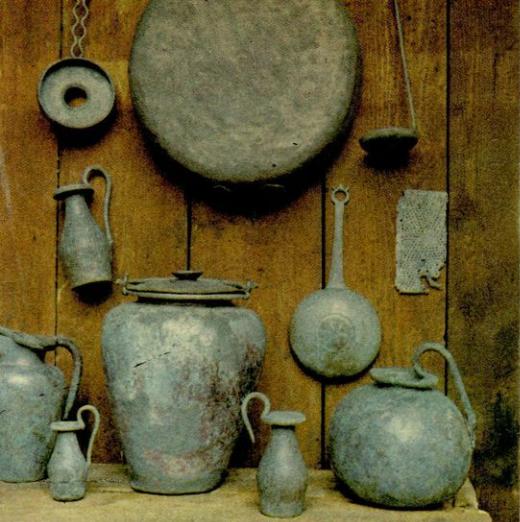
*Η χάλκινη λύκαινα τοῦ Καπιτωλίου, ἔργο ἐτρουσκικῆς τέχνης.

3. Τί μαθαίνομε ἀπὸ τὴν Ἰστορία γιὰ τὸ ξεκίνημα τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους.

Οἱ Ρωμαῖοι ἦταν ἔνας ἀπὸ τοὺς κλάδους τῆς ἵνδοευρωπαϊκῆς φυλῆς, ποὺ κατέβηκαν στὴν Ἰταλία. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, μετανάστευσαν καὶ ἐγκατασ्थήκαν στὴν Ἰταλία οἱ Ἐτροῦσκοι καὶ οἱ Ἑλληνες.

Οἱ Ἐτροῦσκοι ἢ Τυρρηνοὶ λέγεται ὅτι ἦρθαν ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ασία. Ἀργότερα τοὺς χάνομε, ἀφοῦ προηγουμένως ὠφελήθηκαν πολλὰ πράγματα ἀπ' αὐτοὺς οἱ Ρωμαῖοι. Γιατὶ οἱ Ἐτροῦσκοι ἦταν ἔνας πολιτισμένος λαός, ποὺ ἤξεραν νὰ φτιάχνουν κανάλια γιὰ τὸ πότισμα τῶν χωραφιῶν, νὰ κατασκευάζουν θολωτοὺς ύπονομούς καὶ ὡραῖα διακοσμημένες σαρκοφάγους καὶ ἀκόμα ἤξεραν νὰ ὁργανώνουν καλὰ τὸ στρατὸ καὶ τὸ κράτος. Ὑπάρχει πάντως ἔνα μυστήριο γύρω ἀπ' αὐτὸ τὸ λαό, γιατὶ οἱ ιστορικοὶ δὲν μπόρεσαν ἀκόμα νὰ διαβάσουν τὶς χιλιάδες ἐπιγραφές τους.

Οἱ Ἑλληνες ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἰδρυσαν σπουδαῖα ἀποικιακὰ κέντρα στὴ Σικελία καὶ τὴ Νότια Ἰταλία (γνωστὰ ὡς Μεγάλη

Έτρουσκικά σκεύη κουζίνας.

‘Ελλάδα). Στή Σικελία τίς Συρακοῦσες, τήν Κατάνη, τὸν Ἀκράγαντα, τὸ Σελινούντα, τὴ Μεσσήνη· στήν Κάτω Ἰταλία τὴν Κύμη, τὸν Τάραντα, τὸν Κρότωνα (ὅπου ἔζησε ὁ φιλόσοφος Πυθαγόρας) κ.ἄ. Καὶ μὲ τὶς προόδους τους στὶς τέχνες, τὰ γράμματα καὶ τὶς ἐπιστῆμες ἐπηρέασαν εὐεργετικὰ τοὺς Ρωμαίους γείτονές τους.

Τοὺς πρώτους αἰῶνες παρατηρεῖται ἔνας ἀγώνας γιὰ ἐπικράτηση ἀνάμεσα στοὺς Ρωμαίους ἀπὸ τὸ ἔνα μέρος καὶ τοὺς Ἐτρούσους καὶ ἄλλους γειτονικοὺς λαούς ἀπὸ τὸ ἄλλο. Τελικὰ ἐπικρατοῦν οἱ Ρωμαῖοι, ὁργανώνουν τὸ κράτος καὶ τὸ στρατό τους καὶ ἀρχίζουν νὰ ἐπεκτείνωνται σ' ὅλη τὴν ἴταλικὴ χερσόνησο. Προηγουμένως λίγο ἔλειψε νὰ διαλυθοῦν ἀπὸ μιὰ ἐπιδρομὴ τῶν Γαλατῶν, ποὺ μπῆκαν καὶ στὴ Ρώμη καὶ μόνο τὸ Καπιτώλιο, τὴν ὀχυρωμένη τῆς ἀκρόπολη, δὲν μπόρεσαν νὰ κυριέψουν.

4. Οι Ρωμαῖοι κάνουν τὶς πρῶτες μεγάλες τους ἐξορμήσεις.

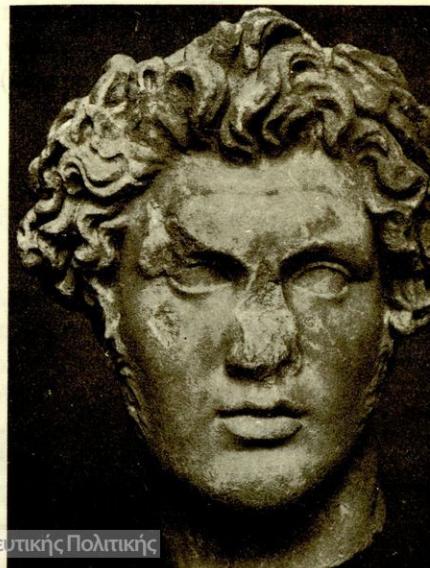
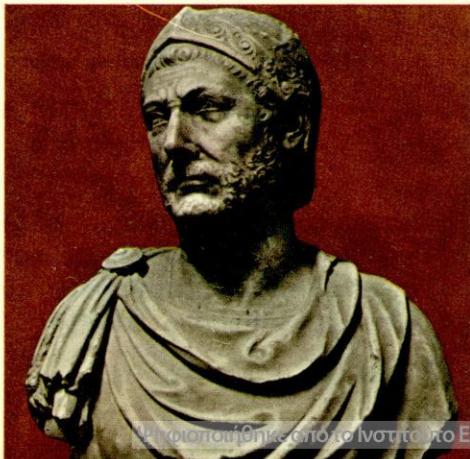
‘Αφοῦ στερέωσαν τὴν κυριαρχία τους στὴν κεντρικὴ Ἰταλία, οἱ Ρωμαῖοι στράφηκαν ἐναντίον τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς Κάτω Ἰταλίας. “Υστερα ἥρθε ἡ σειρὰ τῆς Καρχηδόνας. Οἱ ναυτικὲς αὐτὲς δυνάμεις (Μεγάλη Ἐλλάδα καὶ Καρχηδόνα), ποὺ κρατοῦσαν θέσεις κλειδιὰ στὴ Μεσόγειο, στέκονταν ἐμπόδιο στὴν ἐξάπλωση τῆς Ρώμης.

Οι έλληνικές άποικιες τής Μεγάλης Έλλαδας ἔπεσαν εὕκολα στὰ χέρια τῶν Ρωμαίων. Καὶ τοῦτο ἦταν ἐπόμενο, γιατὶ οἱ έλληνικές άποικιες ἦταν ἐμπορικὰ κέντρα, ἀνεξάρτητα τὸ ἔνα ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ ἀπομακρυσμένα ἀπὸ τὴν μητέρα Έλλάδα. Μόνες τους οἱ πόλεις αὐτὲς δὲν μποροῦσαν νὰ ἀνακόψουν τὴν προέλαση τῶν Ρωμαίων. Οἱ Ἐλληνες τοῦ κέντρου, ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ στείλουν βοήθεια, συνέχιζαν τούς ἀσταμάτητους ἐμφύλιους πολέμους.

Μόνο ὁ βασιλιάς τῆς Ἡπείρου Πύρρος δέχτηκε νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ἐλληνες τοῦ Τάραντα, ἔχοντας τὴν φιλοδοξία νὰ γίνη ὁ Μέγας Ἄλεξανδρος τῆς Δύσης. Πέρασε λοιπὸν στὴν Ἰταλία (μὲ 25.000 στρατὸ καὶ 20 ἑλέφαντες) καὶ ἔδωσε τρεῖς μάχες μὲ τοὺς Ρωμαίους. Στὶς δυὸ πρῶτες ἐξασφάλισε τὴν νίκη, ἀλλὰ μὲ τέτοιες τρομακτικές ἀπώλειες, ὥστε ἡ νίκη του νὰ ίσοδυναμῇ μὲ ἡττα (ἀπὸ ἐδῶ προέρχεται καὶ ἡ παροιμιακὴ φράση «πύρρειος νίκη»): στὴν τρίτη μάχη νικήθηκε καὶ ὑποχρεώθηκε νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν Ἡπειρο. Τὸ 270 π.Χ. οἱ Ρωμαῖοι ἔγιναν ὄριστικὰ κύριοι ὅλης τῆς Ἰταλίας.

Οἱ πόλεμοι τῆς Ρώμης μὲ τὴν Καρχηδόνα κράτησαν, μὲ ἐνδιάμεσες διακοπές, περισσότερο ἀπὸ ἕνα αἰώνα (264-146 π.Χ.). Ἔγιναν τρεῖς πόλεμοι, ποὺ στὴν Ἰστορία ὀνομάζονται Καρχηδονιακοί.

*Ἄριστερα : Πρωτομή τοῦ Ἀννίβα.
Δεξιά : ὁ Πύρρος, κεφάλι ἀπὸ ἄγαλμα.*

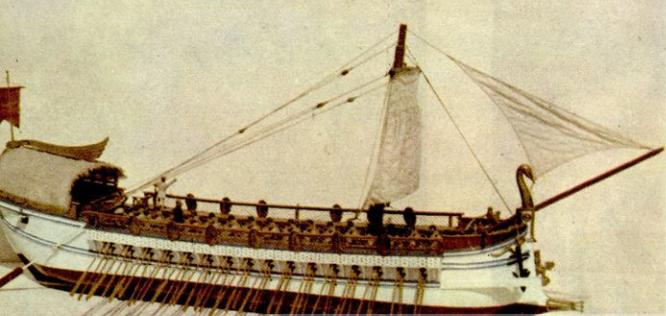
‘Η Καρχηδόνα, στὰ βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς, ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Σικελία (στὴ θέση τῆς σημερινῆς Τυνησίας), ἦταν παλιὰ φοινικικὴ ἀποικία, ποὺ ἐξελίχτηκε σὲ σπουδαῖο ναυτιλιακὸ καὶ ἐμπορικὸ κράτος μὲ πολλὲς βάσεις στὰ παράλια τῆς δυτικῆς Μεσογείου καὶ τῆς δυτικῆς Σικελίας.

“Οταν οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὸ ἔνα μέρος κατέκτησαν ὄλόκληρη τὴν Ἰταλία καὶ οἱ Καρχηδόνιοι ἀπὸ τὸ ἄλλο κατέλαβαν τὴν Μεσσηνή, ποὺ ἐξουσιάζει τὸ στενὸ ἀνάμεσα στὴ Σικελία καὶ τὴν Ἰταλία, ὁ πόλεμος δὲν ἅργησε νὰ ξεσπάσῃ. Ἀπὸ τίς ἀντιμέτωπες δυνάμεις ἡ Καρχηδόνα εἶχε ύπεροχὴ στὸ ναυτικό, ἡ Ρώμη στὸ στρατὸ ἔηρᾶς.

‘Ο Πρῶτος Καρχηδονιακὸς Πόλεμος ἔγινε γιὰ τὴν κυριαρχία τῆς Σικελίας. Γιὰ νὰ τὸν κερδίσουν οἱ Ρωμαῖοι, χρειάστηκε νὰ ναυπηγήσουν στόλο. Ἀπὸ τότε ἄρχισε καὶ ἡ Ρώμη νὰ γίνεται ναυτικὴ δύναμη.

Στὸ Δεύτερο Καρχηδονιακὸ Πόλεμο τὸ Ρωμαϊκὸ Κράτος διέτρεξε πραγματικὸ κίνδυνο ἀπὸ τὸν Ἀννίβα, στρατηγὸ τῶν Καρχηδονίων καὶ ἔνα ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους στρατηγοὺς τῆς Ἰστορίας. ‘Ο Ἀννίβας κατόρθωσε τὸν ἀπίστευτο γιὰ τὴν ἐποχή του ἄθλο νὰ ὀδηγήσῃ μιὰ μεγάλη στρατιὰ (50.000 πεζούς, 10.000 ἵππεις καὶ 42 ἐλέφαντες) ἀπὸ τὴν Ἰσπανία, τὴ Γαλλία καὶ μέσα ἀπὸ τὶς χιονισμένες “Ἀλπεις στὴν καρδιὰ τῆς Ἰταλίας. Σὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ σοφὰ σχεδιασμένες μάχες κατετρόπωσε τοὺς Ρωμαίους. Σὲ μιὰ φάση τοῦ πολέμου ἔφθασε καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ Ρώμη (τότε ἀκούστηκε μέσα στὴν πόλη ἡ κραυγὴ τοῦ πανικοῦ: «ὁ Ἀννίβας μπροστὰ στὶς πύλες!»). Ἄλλὰ δὲν μπόρεσε ἔγκαιρα νὰ ἐκμεταλ-

Ρωμαϊκὴ τριήρης.

Φηριστήρης από τὸ Ινστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ρωμαῖος στρατιώτης σκοτώνει τὸν Ἀρχιμήδη στὶς Συρακοῦσες (ψηφιδωτό)

λευτῆ τὶς μεγάλες νίκες του. "Ετσι οἱ Ρωμαῖοι βρῆκαν τὸν καιρὸν νὰ ἀνασυνταχθοῦν καὶ μὲν ἐπικεφαλῆς τὸν Σκιπίωνα (τὸν «Ἀφρικανό», ὅπως ἐπονομάστηκε) νὰ μεταφέρουν τὸν πόλεμο στὴν Ἀφρική. Ο Ἀννίβας ύποχρεώθηκε τελικὰ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἰταλία καὶ νὰ σπεύσῃ στὴν Καρχηδόνα, ἀλλὰ χωρὶς νὰ φέρῃ ἀποτέλεσμα. Στὸν πόλεμο αὐτὸν ἔπεσαν στὰ χέρια τῶν Ρωμαίων καὶ οἱ ἑλληνικὲς Συρακοῦσες, παρ' ὅλες τὶς προσπάθειες τοῦ Ἀρχιμήδη νὰ ἐνισχύσῃ μὲ τὶς μηχανές του τὴν ἄμυνα τῆς πόλης.

Στὸν Τρίτο Καρχηδονιακὸ Πόλεμο ἡ Καρχηδόνα ἔπεσε ὕστερα ἀπὸ πολιορκία, παραδόθηκε στὶς φλόγες καὶ καταστράφηκε ἀπὸ τὰ θεμέλια.

5. Η Ἑλλάδα καὶ τὰ Ἑλληνιστικὰ Κράτη τῆς Ἀνατολῆς ἀπέναντι στὸ ρωμαϊκὸ κίνδυνο.

Στὰ χρόνια τῶν Καρχηδονιακῶν πολέμων ἔγιναν στὴν Ἑλλάδα μερικὲς τοπικὲς προσπάθειες νὰ ξαναβροῦν οἱ "Ἑλληνες τὸν παλιὸν ἔαυτό τους, νὰ ἀναδιοργανωθοῦν καὶ νὰ ἐνώσουν τὶς δυνάμεις τους γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ρωμαϊκῆς ἀπειλῆς. "Ολες ὅμως οἱ προσπάθειες ναυάγησαν μέσα σὲ μιὰ δηλητηρια-

σμένη ἀτμόσφαιρα ἀπὸ παλιὲς ἔχθρες καὶ μίση, ἀντιζηλίες, καὶ τοπικιστικὲς φιλοδοξίες. Κάθε ὥραία προσπάθεια ἔβρισκε ἀντιμέτωπη μιὰ ἀντίπαλη παράταξη, ποὺ τὴν ύποκινοῦσαν συνήθως οἱ Ρωμαῖοι. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο οἱ Ρωμαῖοι, ὅπως παλαιότερα καὶ οἱ Πέρσες, ἔβρισκαν τὴν εὔκαιρία νὰ παρεμβαίνουν καὶ νὰ κάνουν τὸ διαιτητή, καταπώς συνέφερε τοὺς ἴδιους.

Ο Πύρρος, ὅπως εἴδαμε, δὲν μπόρεσε νὰ τὰ βγάλῃ πέρα μὲ τοὺς Ρωμαίους. Μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας του στὴν Ἰταλία ἔστρεψε τὶς φιλοδοξίες του στὴν κατάκτηση τῆς Ἑλλάδας. Ο Πύρος ἦταν ἰκανότατος στρατήγος, ἀλλὰ σὲ μιὰ ἐκστρατεία του στὴν Πελοπόννησο βρῆκε ἄδοξο τέλος μέσα στὸ "Αργος" (272 π.Χ.).

Λίγες δεκαετίες ἀργότερα δυὸς βασιλιάδες τῆς Σπάρτης, ὁ "Ἀγης Δ'" (245-241 π.Χ.) καὶ ὁ Κλεομένης Γ' (235-219 π.Χ.) δοκίμασαν νὰ ἀνορθώσουν τὴν ἔνδοξη πόλη, ποὺ εἶχε ἀφάνταστα ξεπέσει· ἀλλὰ καὶ οἱ δυὸς ἔπεσαν θύματα ἀντιπάλων παρατάξεων.

Περισσότερες ἑλπίδες γιὰ τὴν ἔνωση τῶν Ἑλλήνων εἶχαν γεννήσει τὴν Ἱδια περίπου ἐποχὴ ἡ Αἰτωλικὴ καὶ ἡ Ἀχαιϊκὴ Συμπολιτεία. Η Αἰτωλικὴ Συμπολιτεία παρουσιάζεται τὸν καιρὸν περίπου ποὺ ἔγινε ἡ ἀπόκρουση τῶν Γαλατῶν (278 π.Χ.), ὅταν κινδύνεψε ἀπ' αὐτοὺς τὸ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν. Η Ἀχαιϊκὴ Συμπολιτεία εἶχε μεγαλύτερη δράση, γιατὶ βρέθηκαν ἐπικεφαλῆς τῆς πρῶτα ὁ "Ἀρατος" (245-213 π.Χ.) καὶ ἀργότερα ὁ Φιλοποίμην, (207-184 π.Χ.) «ὁ ἔσχατος τῶν Ἑλλήνων», (δηλαδὴ ὁ τελευταῖος "Ἑλληνας"), ὅπως τὸν ὀνόμασε ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος. Ἀλλὰ καὶ οἱ δυὸς Συμπολιτείες δὲν μπόρεσαν τελικὰ νὰ σταθοῦν πάνω ἀπὸ τοπικὲς διαφορὲς καὶ τελικὰ μπλέχητοκαν μέσα στὰ δίχτυα τῶν ἐμφυλίων πολέμων. Μάταια προειδοποιοῦσε ὁ Ἀγέλαος ἀπὸ τὴν Ναύπακτο γιὰ «τὰ νέφη ποὺ πλησίαζαν ἀπὸ τὴν Δύση», ἐννοώντας τὸ ρωμαϊκὸ κίνδυνο, καὶ μάταια συμβούλευε τοὺς "Ἑλληνες" «νὰ πάψουν νὰ πολεμοῦν μεταξύ τους καὶ νὰ πιαστοῦν ἀπὸ τὰ χέρια, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ περνοῦν ποτάμι, ἀν θέλουν νὰ σώσουν τοὺς ἑαυτούς των καὶ τὶς πόλεις τους».

Ο κίνδυνος ποὺ ἐπισήμανε ὁ Ἀγέλαος ἔφτασε κάποτε καὶ πάνω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Στὴ θέση Κυνὸς Κεφαλαὶ τῶν Φαρσάλων

ό Ρωμαίος ὑπάτος Φλαμινίνος, μὲ τὴ βοήθεια καὶ τῶν Αἰτωλῶν, νίκησε τὸ Φίλιππο Ε' τῆς Μακεδονίας καὶ τὸν ὑποχρέωσε νὰ δεχτῇ ταπεινωτικοὺς ὄρους (197 π.Χ.). Τὸ ἐπόμενο ἔτος στὴν πανελλήνια ἔορτὴ τῶν Ἰσθμίων, κήρυξε τὴν «ἀνεξαρτησία» τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων στοὺς ἐνθουσιασμένους «Ἐλληνες, ποὺ δὲν μπόρεσαν καὶ πάλι νὰ καταλάβουν τὸ ἀσχημό παιχνίδι ποὺ τοὺς ἔπαιζαν οἱ Ρωμαῖοι.

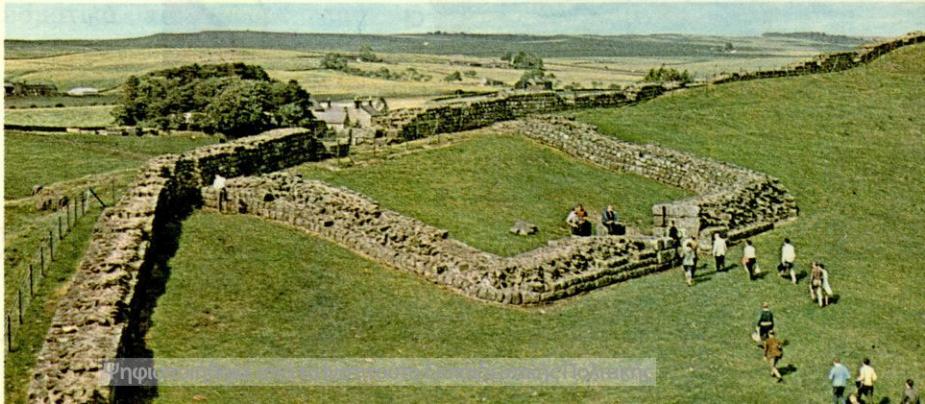
Μέσα στὰ ἐπόμενα 50 χρόνια ἡ Ἑλλάδα ὑποδουλώθηκε δριστικά. Τὸ 168 π.Χ. στὴν Πύδνα ὁ ὑπάτος Αἰμίλιος Παῦλος τσάκισε τὶς δυνάμεις τοῦ τελευταίου βασιλιά τῆς Μακεδονίας Περσέα καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἐσυρε αἰχμάλωτο στὴ Ρώμη. Ἡ Μακεδονία ἔγινε ἀπὸ τότε ρωμαϊκὴ ἐπαρχία.

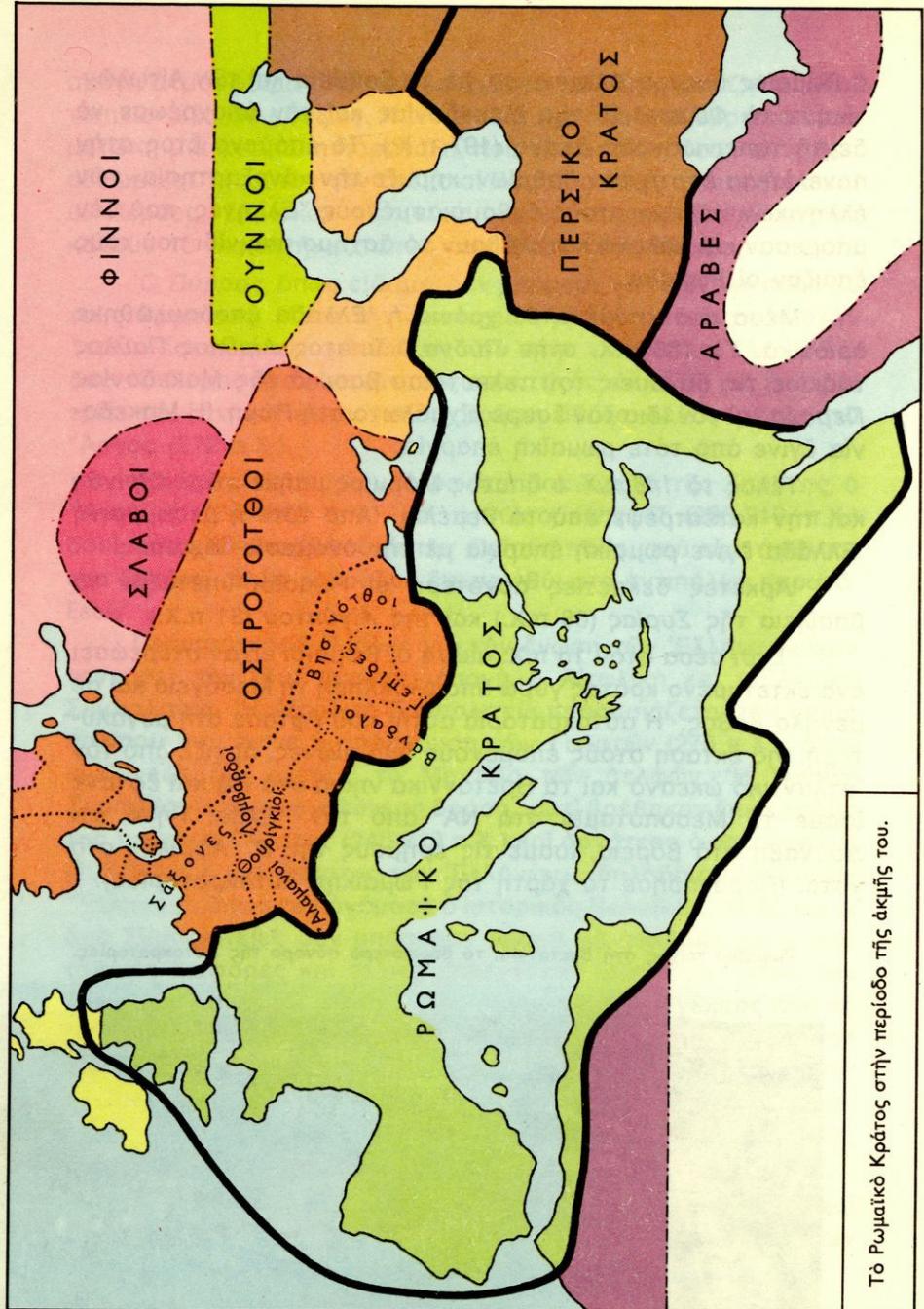
Τέλος τὸ 146 π.Χ. ὁ ὑπάτος Μόμμιος μπῆκε στὴν Κόρινθο καὶ τὴν κατέστρεψε ἀπὸ τὰ θεμέλια. Ἀπὸ τότε ἡ μεσημβρινὴ Ἑλλάδα ἔγινε ρωμαϊκὴ ἐπαρχία μὲ τὴν ὄνομασία Ἀχαΐα.

Ἄρκετὲς δεκαετίες ἀργότερα οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν τὰ βασίλεια τῆς Συρίας (66 π.Χ.) καὶ τῆς Αιγύπτου (31 π.Χ.).

Ἐτσι μέσα στὸν 1ο π.Χ. αἰώνα οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν στερεώσει ἔνα ἐκτεταμένο κράτος γύρω ἀπὸ ὅλοκληρη τὴ Μεσόγειο καὶ σὲ μεγάλο βάθος. Ἡ αὐτοκρατορία αὐτή, ποὺ ἔφτασε στὴ μεγαλύτερή της ἔκταση στοὺς ἐπόμενους δυὸ αἰώνες, ἥρχιζε ἀπὸ τὸν Ἀτλαντικὸ ὡκεανὸ καὶ τὰ Βρεταννικὰ νησιά στὰ ΒΔ καὶ ἔφτανε ἵσαμε τὴ Μεσοποταμία στὰ ΝΑ· ἀπὸ τὸν "Ελβα, Ρῆνο καὶ Δούναβη στὰ βόρεια, ἵσαμε τὶς ἐρήμους τῆς Β. Ἡ Αφρικῆς στὸ νότο. (Παρατήρησε τὸ χάρτη τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας).

Ρωμαϊκὸ τεῖχος στὴ Βρεταννία, τὸ βορειότερο σύνορο τῆς Αὐτοκρατορίας.

Το Ρωμαικό Κράτος στην περίοδο τής Δικαιΐας του.

6. Τί βοήθησε στὴν ἐξάπλωση καὶ τῇ στερέωσῃ τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους.

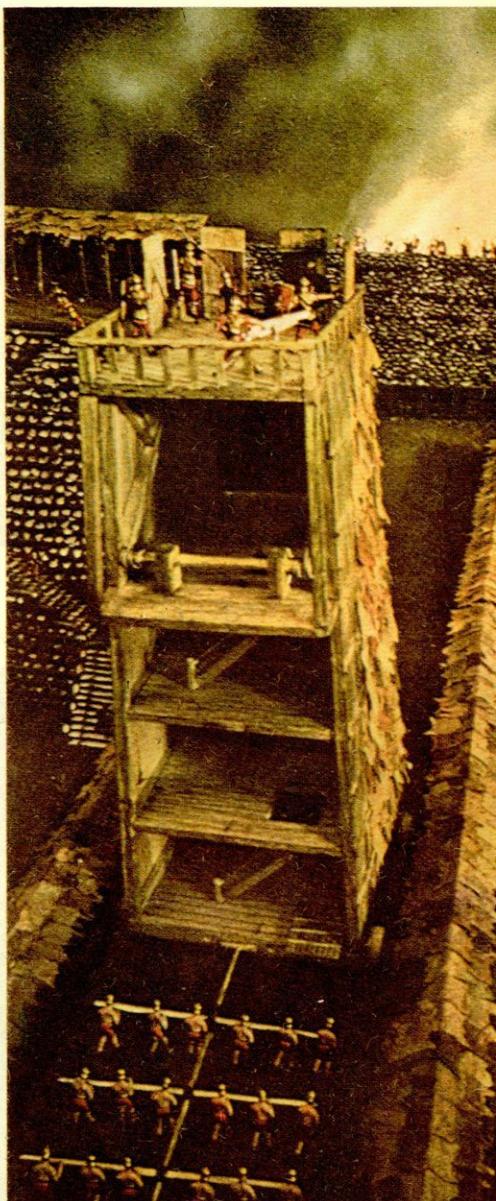
Πολλὰ πράγματα βοήθησαν τοὺς Ρωμαίους νὰ ἐπεκτείνουν καὶ νὰ στερεώσουν τὴν κυριαρχία τους σὲ μεγάλη ἀκτίνα γύρω ἀπὸ τὴ Μεσόγειο.

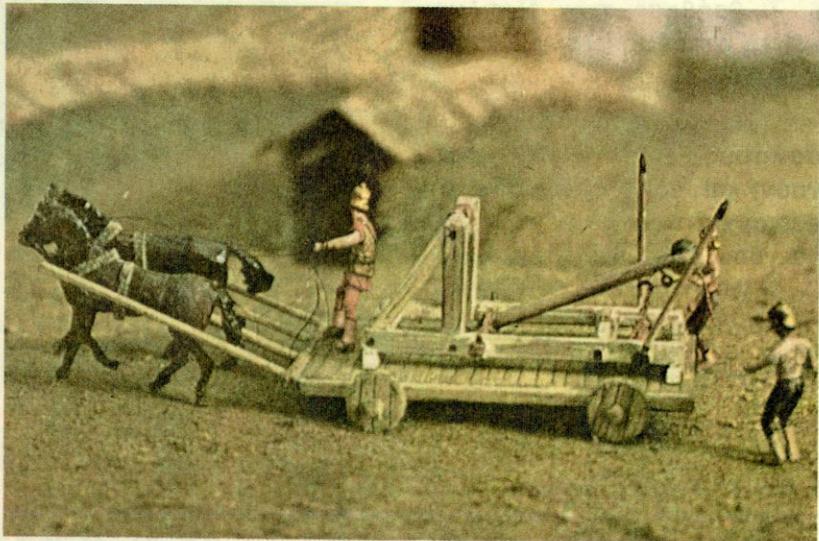
Ήταν πρῶτα οἱ προγονικές τους ἀρετές, ποὺ τοὺς ἔκαναν νὰ ἔχουν ὅμοιότητες μὲ τοὺς Σπαρτιάτες: σεβασμὸς στοὺς νόμους, πειθαρχία, γενναιότητα, λιτότητα, πρακτικὸ πνεῦμα. Αύτὰ τοὺς ἔκαναν καλοὺς στρατιώτες καὶ καλοὺς πολίτες.

Ἐπειτα οἱ Ρωμαῖοι ἤταν ἰκανότατοι στὴν ὄργάνωση τοῦ στρατοῦ καὶ στὴ διεξαγωγὴ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Σπουδαῖο πολεμικὸ ὅργανο στὰ χέρια τους στάθηκε ἡ ρωμαϊκὴ λεγεώνα, στρατιωτικὴ μονάδα, ἀρχικὰ ἀπὸ 3.000 πεζοὺς καὶ 300 ἵππεῖς.

Τέλος οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν τὴν ἰκανότητα ὅχι μόνο νὰ κατακτοῦν ἄλλὰ καὶ νὰ διοικοῦν ἀποτελεσματικὰ τὶς χῶρες ποὺ κατακτοῦσαν. Γιὰ νὰ τὸ ἐπιτυγχάνουν καλύτερα, ἔδειχναν σεβασμὸ στὴ θρησκεία, τὴ γλώσσα

Κινητὸς ρωμαϊκὸς πύργος ἐφόδου,
μπροστὰ σὲ τείχη.

Ρωμαϊκός καταπέλτης.

Αύρηλιανό τείχος τῆς Ρώμης.

καὶ τὰ ἔθιμα τῶν λαῶν ποὺ κατακτοῦσαν καὶ φρόντιζαν ἡ κυριαρχία τους νὰ μὴν εἶναι πολὺ καταπιεστική.

Γιὰ τὶς στρατιωτικὲς καὶ διοικητικὲς ἀνάγκες καὶ τὴ διακίνηση τοῦ ἐμπορίου οἱ Ρωμαῖοι φρόντιζαν νὰ ἀνοίγουν ἔνα πρώτης τάξεως ὁδικὸ δίκτυο, δρόμους μὲ πλάκες ἐπάνω σὲ ἔνα εἰδος τοιμέντο. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς δρόμους αὐτοὺς διατηροῦνται μέχρι σήμερα. 'Ονομαστὲς ἔμειναν ἡ Ἀππία ὁδὸς στὴν Ἰταλία καὶ ἡ Ἐγνατία στὴ Βαλκανική.

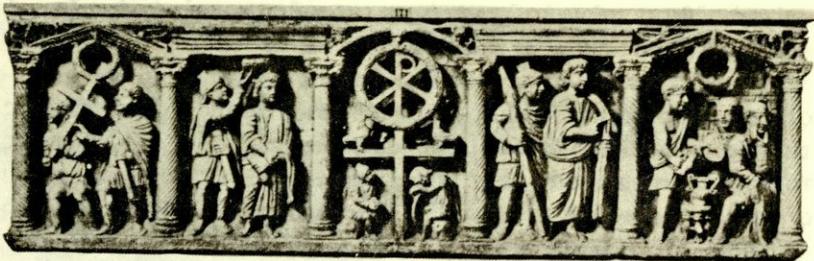
'Απὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἡ ἑξάπλωση τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους ὀφείλεται στὸ ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος βρέθηκε διεσπασμένος καὶ ἐξασθενημένος. Διαφορετικά, εἶναι ἀμφίβολο ἂν ἡ Ρώμη θὰ ἔφτανε νὰ γίνη κοσμοκράτειρα. Οἱ νίκες τοῦ Πύρρου καὶ τοῦ Ἀννίβα φανέρωσαν ὅτι οἱ ρωμαϊκὲς λεγεῶνες δὲν ἦταν ἀήττητες.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ πολεμοῦσαν ιππεῖς τῆς Ἀριστοκρατίας ἦταν ἀπό τοῦ οἰκουμενικοῦ πληθυσμοῦ μόλις ἕνα μέρος, τὸ πολεμοῦσαν ιππεῖς τῆς Ρωμαϊκῆς Δημοκρατίας ἦταν τοῦ πληθυσμοῦ της περισσότερο. Τοῦτο δέ τις σημαντικός λόγος ήταν για τὴν ἀποτελεσματική πολεμική τέχνη της. Η Ἀππία ὁδός, δηλαδὴ σήμερα,

Ἡ Ἀππία ὁδός, δηλαδὴ σήμερα,

Ψευδο-ελληνική από το Ινστιτούτο Επικαιροδεξιακής Πολιτικής

7. "Ἐνα κοσμοϊστορικὸ γεγονός: ἡ ἐμφάνιση καὶ ἐξάπλωση τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Μέσα στὴν ἀπέραντη αὐτοκρατορίᾳ εἶχαν βρῆ στέγη διάφορα ἔθνη μαζὶ μὲ τὶς θρησκείες τους. Οἱ κυριότερες ἀπὸ τὶς θρησκείες αὐτὲς ἦταν: ἡ πολυθεϊστικὴ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ρωμαίων, ὁ Ἰουδαϊσμός, ἡ περσικὴ θρησκεία τοῦ Μίθρα, ἡ αἰγυπτιακὴ θρησκεία τῆς "Ισιδας κ.ἄ. Οἱ ἄνθρωποι λάτρευαν ἀνεμπόδιστα τὴν θεότητα ποὺ τοὺς ἅρεσε, γιατὶ οἱ Ρωμαῖοι δὲν τὸ ἀπαγόρευαν. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐπικρατοῦσε μεγάλη ἀθεΐα, γιατὶ πολλοὶ ἄνθρωποι, μορφωμένοι κυρίως, δὲν ἔμεναν ἴκανοποιημένοι μὲ τὶς εἰδωλολατρικὲς θρησκείες καὶ ζητοῦσαν καθοδήγηση ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους. Ὅπηρχε τέλος μιὰ μεγάλη μερίδα ἑξαθλιωμένων ἀνθρώπων, ὅπως ἦταν οἱ δοῦλοι, ποὺ μάταια γύρευαν κάπου νὰ βροῦν καταφύγιο καὶ παρηγοριά.

Ἐκεῖνο ποὺ ἔλειπε ἦταν μιὰ οἰκουμενικὴ θρησκεία, ἀληθινή, ποὺ ἀπὸ τὸ ἔνα μέρος νὰ γλυκάνῃ μὲ ἐλπίδα τὶς καρδιὲς τῶν κατατρεγμένων καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο νὰ διαλύσῃ τὶς ἀμφιβολίες τῶν μορφωμένων. Αὔτὸ τὸ μεγάλο κενὸ ἥρθε νὰ τὸ καλύψῃ ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἡ θρησκεία τῆς ἀγάπης. Ὁ Χριστιανισμὸς ύποσχέθηκε μιὰ θεϊκὴ βασιλεία, ὅπου ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι Ἰσοι ἀπέναντι στὸ Θεὸν καὶ ὅπου ἡ εύτυχία βρίσκεται στὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια πάθη καὶ στὴν προσφορὰ ἔμπρακτης ἀγάπης στὸ συνάνθρωπό μας.

Ο Χριστιανισμὸς ξεκίνησε ἀπὸ τὴν Παλαιστίνη στὰ χρόνια τοῦ αὐτοκράτορα Ὁκταβιανοῦ Αύγούστου (30 π.Χ. - 14 μ.Χ.). Στὸ διάστημα τῶν τριῶν ἐπομένων αἰώνων ἀπλώθηκε σ' ὅλοκληρη τὴν αὐτοκρατορία, ἀφοῦ πρῶτα διαδόθηκε στὶς ἀνατολικὲς

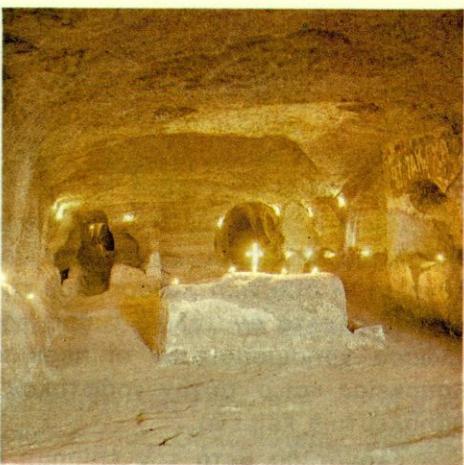
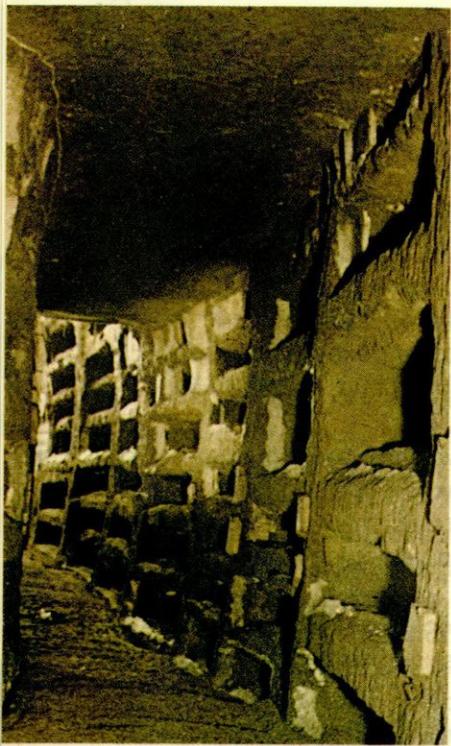
έπαρχίες της (Συρία, Μικρά Ασία, Κύπρο, Έλλαδα).

Τρία πράγματα διευκόλυναν τὴν ἐξάπλωση τοῦ Χριστιανισμοῦ: α) Ἡ ἀκαταμάχητη ἀλήθεια του, ποὺ ἰκανοποιοῦσε τὶς προσδοκίες ἐκατομμυρίων ἀνθρώπων. β) Τὰ ἔκτετα μέντα σύνορα τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, μέσα στὰ ὅποια κυκλοφοροῦσαν ἀνεμπόδιστα οἱ νέες ίδεις. Μέσα ἐκεῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, μὲ τὴ ρωμαϊκὴ του ὑπηκοότητα, μπόρεσε νὰ κινηθῇ μὲ σχετικὴ ἐλευθερία καὶ νὰ κηρύξῃ τὸ Εὐαγγέλιο τῆς Ἀγάπης σὲ ὅλα τὰ ἔθνη. γ) Ἡ Ἑλληνικὴ γλώσσα, ποὺ τὴ μιλοῦσαν ἦ τὴν καταλάβαιναν σὲ ὅλο τὸ ἀνατολικὸ τμῆμα τῆς αὐτοκρατορίας. Αὐτὴ τὴ γλώσσα χρησιμοποιήσαν οἱ περισσότεροι κήρυκες τῆς νέας θρησκείας καὶ σ' αὐτὴν γράφτηκαν τὰ Εὐαγγέλια καὶ τὰ ἄλλα θρησκευτικὰ κείμενα.

Ἄργοτερα, μετὰ τὴν ἐπίσημη ἀναγνώριση τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν λαῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ἔγινε μὲ τὴ γλώσσα τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους, τὴ λατινική. Τὰ λατινικὰ ἐξακολουθοῦν καὶ μέχρι σήμερα νὰ εἰναι ἡ ἐπίσημη γλώσσα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἄλλὰ στὴν πορεία του ὁ Χριστιανισμὸς δὲ συνάντησε μόνο εύνοϊκὲς περιστάσεις· ἀντιμετώπισε καὶ μεγάλα ἐμπόδια. Πρῶτο ἐμπόδιο, μέσα στὴν ἴδια τὴν Παλαιστίνη, στάθηκε ἡ ἀντίδραση τῶν Ἐβραίων. Οἱ Ἐβραῖοι περίμεναν ἔνα Μεσσία ποὺ θ' ἀναγνώριζε τὰ πρωτεῖα τοῦ «περιούσιου» ἐβραϊκοῦ λαοῦ κι ἔνα ἥθικὸ νόμο μὲ βάση τὴν ἀνταπόδοση («ὅφθαλμὸν ἀντὶ ὅφθαλμοῦ»). Ἐνῶ ὁ Χριστὸς θεωροῦσε ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀδελφούς, ἀνεξάρτητα ἀπὸ ἔθνικότητα ἢ κοινωνικὴ κατάσταση· καὶ ἔνα ἀπὸ τὰ βασικὰ σημεῖα τῆς διδασκαλίας Του ἦταν ὅτι πρέπει νὰ κάνωμε τὸ καλὸ σ' αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἀδικοῦν. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν λύγισε μπροστὰ στὶς βίαιες ἀντιδράσεις τῶν Ἐβραίων καὶ σὲ λίγο ἔβγαινε ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Παλαιστίνης, γιὰ νὰ ἐπικρατήσῃ σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη.

Δεύτερο καὶ σοβαρότερο ἐμπόδιο στάθηκε ἡ ἀντίδραση τῶν ἔθνικῶν. Στὴν ἀρχὴ ἡ ἀνεξιθρησκεία τῶν Ρωμαίων εὔνόησε τὴν ἐξάπλωση τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἄλλὰ οἱ Χριστιανοί, μὲ τὴ νέα θρησκευτικὴ πίστη καὶ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς τους, δὲν ἄργησαν νὰ γεννήσουν ὑποψίες ὅτι ἔβαζαν σὲ κίνδυνο τὰ θεμέλια τῆς

Κατακόμβες : άριστερά στή Ρώμη και δεξιά στή Μήλο.

ρωμαϊκής κοινωνίας. Αύτοί διακήρυξαν τὴν ισότητα τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ ή δουλεία ἦταν ἐπίσημα ἀναγνωρισμένη. Αύτοὶ ἐπέμεναν ὅτι ἄλλο πράγμα εἶναι ή θεϊκή καὶ ἄλλο ή κοσμική ἔξουσία, ἐνῶ ὁ νόμος ὅριζε νὰ ἀποδίδουν καὶ στὸν καίσαρα θεϊκὲς τιμές (θυμίαμα στὸ ἄγαλμα τοῦ αὐτοκράτορα). “Υστερα, ὅσο πύκνων οἱ τάξεις τῶν Χριστιανῶν, τόσο ἀραιῶνε η πελατεία τῶν ἐμπόρων τῆς εἰδωλολατρείας (ιερέων, μάγων, ἀγαλματοποιῶν), καὶ οἱ τελευταῖοι κίνησαν γῆ καὶ οὐρανὸ ἐναντίον τῶν ὑπαίτιων. Ἡ Ἰδια ἡ ζωὴ τῶν Χριστιανῶν, μὲ τὴν ἀλληλεγγύη της, τὶς «ἀγάπες», (δηλ. τὰ κοινὰ γεύματα), τὴν ιεροτελεστία τῆς θείας εὐχαριστίας, ἔδινε ἀφορμὴ σὲ διαδόσεις ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ συνωμοτικὴ κίνηση ἥ γιὰ ἀπόκρυφη ὄργανωση μαύρης μαγείας. “Ολα αὐτὰ ἔγιναν αἰτίᾳ νὰ δημιουργηθῇ ἔνα ἀντιχριστιανι-

κό ρεῦμα, ποὺ ὀδήγησε σὲ σειρὰ διωγμῶν ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τὸ ἐπίσημο Ρωμαϊκὸ Κράτος. Τὸ ἀντιχριστιανικὸ ρεῦμα φούσκωνε περισσότερο σὲ περιόδους κρίσιμες γιὰ τὴν αὐτοκρατορία, ὅπως ὅταν τύχαιναν θεομηνίες (σεισμοί, πλημμύρες, πυρκαϊές, ἐπιδημίες κ.ἄ.) ἢ γίνονταν παραβιάσεις τῶν συνόρων ἀπὸ ἔξωτερικοὺς ἔχθρούς ἢ ἀνέβαιναν στὴν ἑξουσία ἀνίκανοι αὐτοκράτορες καὶ αὐτὸ γινόταν αἰτία γιὰ ἐσωτερικὲς ἀναστατώσεις κ.λ.π. Σὲ τέτοιες περιπτώσεις ὁ φανατισμένος καὶ προληπτικὸς ὄχλος ξεσποῦσε ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν, ποὺ τοὺς θεωροῦσε ύπερθυνους γιὰ τὴν ὄργη τῶν θεῶν. Οἱ διῶκτες αὐτοκράτορες ἔκαμαν διωγμοὺς εἴτε γιὰ νὰ φανοῦν ἀρεστοὶ στὸν ὄχλο εἴτε γιὰ νὰ στρέψουν τὴ μανία του μακριὰ ἀπὸ τοὺς πραγματικούς ἐνόχους εἴτε γιατὶ πίστευαν ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἀποτελοῦσαν διαλυτικὸ στοιχεῖο γιὰ τὴν ἐνότητα τῆς αὐτοκρατορίας.

Οἱ διωγμοὶ ἄρχισαν μὲ τὸ Νέρωνα (64-68 μ.Χ.) καὶ τελείωσαν μὲ τὸ Διοκλητιανό, (311 μ.Χ.). "Ἐγιναν συνολικὰ δέκα διωγμοὶ. Ἐνδιάμεσα κύλησαν καὶ μακρὲς περίοδοι εἰρήνης γιὰ τὴν Ἐκκλησία, ποὺ ἔβρισκε ἔτσι καιρὸ νὰ ἀναδιοργανώνεται καὶ νὰ ἐπεκτείνεται. Οἱ πρῶτοι διωγμοὶ ἦταν τοπικοὶ καὶ δὲν κράτησαν πολύ. Οἱ μεγαλύτεροι καὶ φοβερώτεροι διωγμοὶ ἔγιναν στὰ χρόνια τοῦ Δεκίου (249-251) καὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ (303-311). Πολλοὶ Χριστιανοὶ πέρασαν ἀπὸ φρικτὰ βασανιστήρια καὶ ἔγιναν μάρτυρες, φανέρωσαν δηλ. μὲ τὸ θάνατό τους τὴν ἀληθινὴ καὶ ἀκλόνητη πίστη τους.

Σὲ περιόδους διωγμῶν οἱ Χριστιανοὶ ζοῦσαν μὲ μεγάλη μυστικότητα, χρησιμοποιοῦσαν διάφορα σύμβολα γιὰ νὰ ἀναγνωρίζωνται μεταξύ τους (ὅπως τὸ Ψάρι - I.Χ.Θ.Υ.Σ. ποὺ σήμαινε: Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτήρ.) καὶ κατέφευγαν σὲ κατακόμβες γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς λατρείας τους. Οἱ κατακόμβες ἦταν ὑπόγεια κοιμητήρια μὲ στοές, ὅπου θάβονταν οἱ νεκροὶ σὲ λαξευτοὺς τάφους.

Δυὸ χρόνια μετὰ τοὺς τελευταίους διωγμούς, τὸ 313, μὲ τὸ Διάταγμα τῶν Μεδιολάνων (Μιλάνου), ποὺ ὑπέγραψαν ὁ Λικίνιος καὶ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἔγινε νόμιμη καὶ ἀναγνωρίστηκε στοὺς Χριστιανοὺς τὸ δικαίωμα νὰ ἐκτελοῦν ἐλεύθερα τὰ θρησκευτικά τους καθήκοντα.

8. Οί τρεῖς τελευταῖοι αἰώνες τῆς Ρωμαϊκῆς Αύτοκρατορίας (30 π.Χ. - 330 μ.Χ.)

Στοὺς αἰώνες αὐτοὺς (ἀπὸ τὸν Ὁκταβιανὸν Αὔγουστον ἵσαμε τὸ Μ. Κωνσταντīνο) ἡ Ρωμαϊκὴ Αύτοκρατορία πήρε τὴ μεγαλύτερή της ἔκταση γύρω ἀπὸ τὴ Μεσόγειο, ποὺ τὴν ὀνόμαζαν «ἡ θάλασσά μας». Στὴν ἀπέραντη αὐτοκρατορίᾳ ἐπικράτησε μακρόχρονη εἰρήνη, γνωστὴ ὡς «ρωμαϊκὴ εἰρήνη». Ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἀσφάλεια, μαζὶ μὲ τὴ συνετὴ διακυβέρνηση ὁρισμένων αὐτοκράτων, ἔφερε τὴν οἰκονομικὴν καὶ πολιτικὴν πρόοδον καὶ μαζὶ τὴν ἐνότητα τῶν λαῶν ποὺ κατοικοῦσαν στὰ ἐδάφη τῆς αὐτοκρατορίας.

Μετὰ τὸν Ὁκταβιανὸν Αὔγουστον σπουδαιότεροι αὐτοκράτορες ἦταν οἱ Φλάβιοι καὶ οἱ Ἀντωνίνοι. Οἱ Φλάβιοι κατασκεύασαν τὸ τεράστιο ἀμφιθέατρο *Κολοσσαῖο* τῆς Ρώμης (80 μ.Χ.). Ἀπὸ τοὺς Ἀντωνίνους, ὁ Ἀδριανὸς (117-138 μ.Χ.) ἔκαμε διάφορα ἔργα στὴν Ἀθήνα (Ἀδριανείο ὑδραγωγεῖο, Πύλη Ἀδριανοῦ,

Τὸ Κολοσσαῖο τῆς Ρώμης.

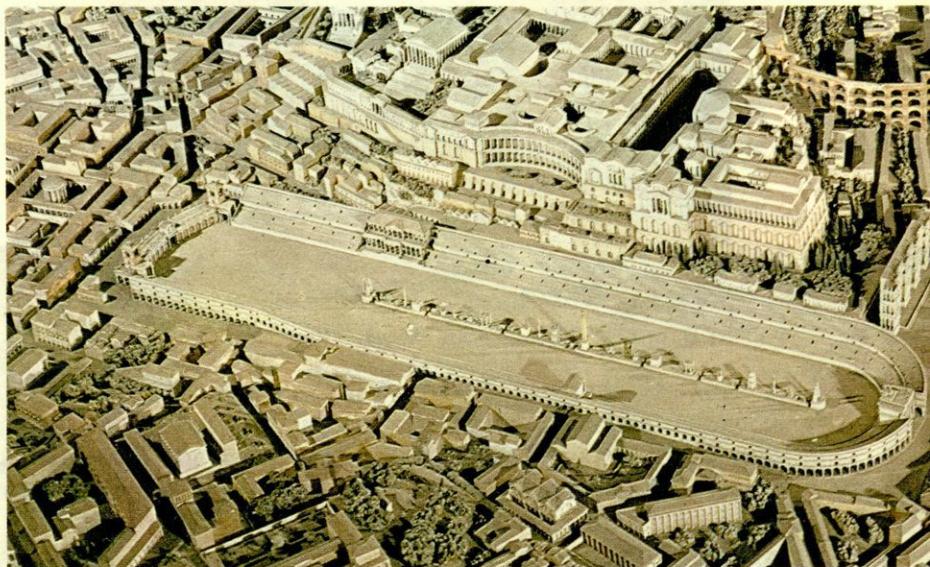
ἀποπεράτωση Ναοῦ Ὀλυμπίου Διὸς). Στὶς ἡμέρες του ὁ πλούσιος Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς κατεσκεύασε τὸ Ὁδεῖο ποὺ εἶναι κάτω ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, ὅπου δίδονται σήμερα παραστάσεις ἀρχαίων θεατρικῶν ἔργων καὶ συναυλίες.

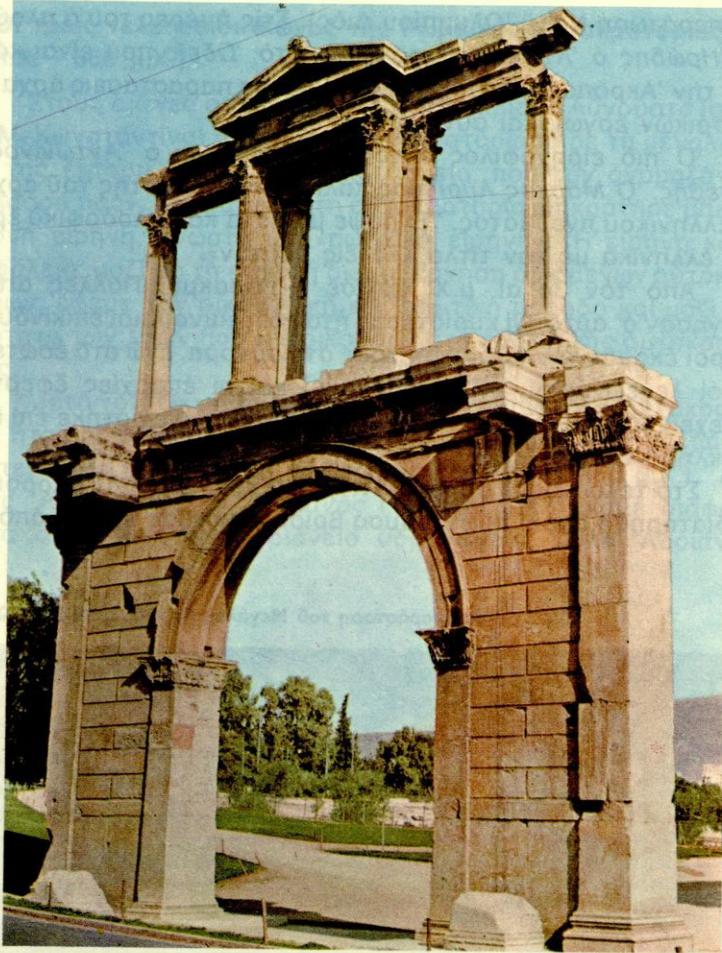
‘Ο πιὸ εἰρηνόφιλος αὐτοκράτορας ἦταν ὁ Ἀντωνίνος ὁ Εύσεβής. ‘Ο Μάρκος Αύρηλος πάλι ἦταν θαυμαστὴς τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πνεύματος. ’Εγραψε μάλιστα καὶ φιλοσοφικὸ ἔργο στὰ Ἑλληνικὰ μὲ τὸν τίτλο «Τὰ εἰς ἑαυτόν».

‘Απὸ τὸν 30 αἰ. μ.Χ. ἄρχισε ἡ παρακμή. Πολλὲς αἰτίες ὀδήγησαν σ' αὐτό. Οἱ κυριότερες ἦταν ὅτι καινούριοι ἐπικίνδυνοι ἔχθροι ἔκαμαν τὴν ἐμφάνισή τους στὰ σύνορα, ἐνῶ στὸ ἐσωτερικὸ οἱ λεγεωνάριοι, οἱ πραιτωριανοὶ καὶ οἱ ἐπαρχίες ἔφερναν συνεχεῖς ἀναστατώσεις. Αὕτη ἡ κατάσταση συνεχίστηκε ἐπὶ ἔνα ὀλόκληρο αἰώνα.

Στὸ τέλος ἔγινε φανερὸ ὅτι ἡ αὐτοκρατορία δὲν μποροῦσε νὰ διατηρηθῇ ὅσο ἡ πρωτεύουσα βρισκόταν τόσο μακριὰ ἀπὸ τὶς

‘Αναπαράσταση τοῦ Μεγάλου Ἰπποδρόμου τῆς Ρώμης.

Η Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ στὴν Ἀθῆνα.

ἀνατολικὲς ἐπαρχίες. Γι αὐτὸ ὁ Διοκλητιανὸς χώρισε τὴν αὐτοκρατορία σὲ τέσσερες διοικήσεις καὶ κυβέρνησε μὲ τὸ σύστημα ποὺ ὀνομάστηκε τετραρχία. Τελικὰ ἐπικράτησε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος καὶ στὰ 330 μ.Χ. μετέφερε τὴν πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴ θέση ποὺ ἦταν τὸ ἀρχαῖο Βυζάντιο.

9. Η οικογένεια, τὸ κράτος καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν Ρωμαίων. ‘Ελληνορωμαϊκὸς πολιτισμός.

‘Η ρωμαϊκὴ οἰκογένεια ἦταν ἱερὸς θεσμός. ‘Ο πατέρας εἶχε ἀπόλυτη ἔξουσία ἐπάνω στὰ μέλη τῆς οἰκογενείας καὶ ὅλοι τὸν σέβονταν καὶ τὸν ὑπάκουαν. Μεγάλη θέση εἶχε ἐπίσης ἡ οἰκοδέσποινα, ἡ μητέρα. ‘Η οἰκογενειακὴ ζωὴ ἀκολουθοῦσε αὐτηροὺς κανόνες καὶ ἦταν λιτή.

Τὸ Ρωμαϊκὸν Κράτος πέρασε ἀπὸ τὴν βασιλεία στὴ δημοκρατία καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στὴν αὐτοκρατορία. Δυὸς τάξεις ὑπῆρχαν τὴν ἐποχὴ τῆς βασιλείας: οἱ πατρίκιοι (οἱ παλιὲς ρωμαϊκὲς οἰκογένειες) καὶ οἱ πληβεῖοι (νεώτεροι κάτοικοι χωρὶς πολιτικὰ δικαιώματα). Τὸ κράτος τὸ κυβερνοῦσε ὁ βασιλιάς μὲ τὴ Σύγκλητο. Μετὰ τὴν κατάργηση τῆς βασιλείας τὴν ἔξουσία ἀνελάμβαναν δυὸς ὑπατοί, ποὺ φοροῦσαν τὴν τήβεννο καὶ τοὺς ἀκολουθοῦσαν δώδεκα ραβδοῦχοι. ‘Υπῆρχε ἀκόμη ἕνα συμβούλιο γιὰ τὴν ψήφιση τῶν νόμων. ‘Αργότερα διαμορφώθηκαν καὶ ἄλλα ἀξιώματα, ὅπως ἦταν τοῦ πραίτωρα, τοῦ ἀνθύπατου καὶ τοῦ δημάρχου. (Οἱ δημαρχοὶ εἶχαν καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ βέτο, τὸ δικαίωμα δηλ. νὰ μὴ δέχωνται ἀποφάσεις ἀντίθετες στὰ συμφέροντα τῶν πληβείων). Μὲ τὸν καρὸν οἱ πληβεῖοι κατόρθωσαν νὰ ἀποκτήσουν πολιτικὰ δικαιώματα καὶ νὰ ἔξισωθοῦν μὲ τοὺς πατρίκιους.

Οἱ Ρωμαῖοι ἦταν ἄνθρωποι πρακτικοί, ποὺ ἤξεραν νὰ πολεμοῦν καὶ νὰ κυβερνοῦν καλὰ τὸ σπίτι τους καὶ τὴν αὐτοκρατορία τους. Δὲν ἦταν ὅμως ἀπὸ τὸ ύλικὸν ἐκεῖνο ποὺ κάνει τοὺς

Σπίτι πλουσίων ἐμπόρων στὴν Πομπηία.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτισμού.

Πραιτωριανοί,
οἱ σωματοφύ-
λακες τοῦ αύ-
τοκράτορα.

μεγάλους δημιουργούς. Γι αύτὸ καὶ ἡ Ρώμη δὲν ἔβγαλε πολὺ μεγάλους καλλιτέχνες, ἐπιστήμονες καὶ φιλοσόφους, ὅπως ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα. Αύτὸ δὲν τὴν ἐμπόδισε νὰ ἐπωφεληθῇ ἀπὸ τὸν πολιτισμὸ τῶν ὑπηκόων τῆς καὶ προπαντὸς τῶν Ἑλλήνων, τοὺς ὁποίους καὶ μιμήθηκε μὲ ἐπιτυχίᾳ.

’Απὸ τοὺς “Ἐλληνες οἱ Ρωμαῖοι ἐπηρεάστηκαν στὴ θρη- σκεία τους, στὴν ἀρχιτεκτονικὴ καὶ τὶς τέχνες γενικὰ καὶ στὸν τρόπο τῆς ζωῆς τους. Φιλοδόξησαν νὰ κάμουν τὴ Ρώμη δεύτερη Ἀθήνα καὶ κατὰ κάποιο τρόπο τὸ πέτυχαν. Οἱ ἀνώτερες τάξεις τὸ θεωροῦσαν ἀπαραίτητο νὰ στέλνουν τὰ παιδιά τους στὰ μεγάλα πολιτιστικὰ κέντρα τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἀλεξάνδρειας, τῆς Ἀντιόχειας κ.ἄ. Ἡ νὰ παίρνουν ίδιαίτερους “Ἐλληνες δασκάλους καὶ αἰσθάνονταν ξεχωριστὴ ὑπερηφάνεια νὰ ξέρουν ἐλληνικὰ καὶ νὰ διαβάζουν τοὺς ἀρχαίους “Ἐλληνες συγγραφεῖς ἀπὸ τὸ πρωτότυπο.

Ρωμαϊκά νομίσματα.

Παράλληλα φιλοδόξησαν νὰ καλλιεργήσουν τὴν ἑθνική τους γλώσσα, τὴν λατινική, καὶ νὰ τὴν ἀναδείξουν ἐφάμιλλη τῆς Ἑλληνικῆς — καὶ τὸ κατόρθωσαν. Σπουδαῖοι συγγραφεῖς ἔγραψαν ἀξιόλογα ἔργα — ἴστορικά, φιλοσοφικά, ρητορικά, ποιητικά — ποὺ θεωροῦνται κλασικά καὶ διδάσκονται καὶ σήμερα στὰ σχολεῖα καὶ στὰ πανεπιστήμια. Τέτοιοι συγγραφεῖς εἶναι, ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς ἄλλους, ὁ Κικέρωνας μὲ τοὺς ρητορικούς του λόγους, ὁ Ἰούλιος Καίσαρας μὲ τὰ ἴστορικά του ἀπομνημονεύματα, οἱ ποιητὲς Βιργίλιος καὶ Ὁράτιος κ.ἄ. Οἱ περισσότεροι λατίνοι συγγραφεῖς εἶχαν γιὰ πρότυπά τους ἀρχαίους “Ἐλληνες δημιουργούς.” Ετσι ὁ Βιργίλιος στὴν Αἰνειάδα του, ὅπου διηγεῖται τὶς περιπέτειες τοῦ Αἰνεία ἀπὸ τὴν Τροία στὸ Λάτιο, ἀκολουθεῖ τὰ βήματα τοῦ Ὄμηρου.

Ρωμαϊκά
σύνεργα
γραφῆς.

Τόσο πολὺ ἐπηρεάστηκαν ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα οἱ Ρωμαῖοι, ὥστε ὁ ποιητὴς Ὁράτιος νὰ ὁμολογήσῃ πῶς «ἡ Ἑλλάδα κατακτημένη μὲ τὸ σίδερο νίκησε τὸν κατακτητὴ καὶ ἔφερε τὶς τέχνες στὸ ἀπολίτιστο Λάτιο».

Ἐκεῖ ποὺ οἱ Ρωμαῖοι ξεπέρασαν τοὺς “Ἑλληνες εἰναι ἡ νομοθεσία καὶ ἡ θαυμαστὴ κρατικὴ τους ὀργάνωση. Αὔτὴ ἡ νομοθεσία τῶν Ρωμαίων, συμπληρωμένη, ὅπως θὰ δοῦμε ἀργότερα, ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανό, εἰναι γνωστὴ ὡς ρωμαϊκὸ δίκαιο, καὶ διδάσκεται σὲ ὄσους σπουδάζουν νομικοὶ (δικαστὲς καὶ δικηγόροι).

‘Η Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία, καὶ μὲ ὅλους τοὺς διωγμοὺς ποὺ ὁρισμένοι αὐτοκράτορες ἔξαπέλυσαν ἐναντίον τῶν χριστιανῶν, ὑποβοήθησε τὴν ἔξαπλωση τοῦ Χριστιανισμοῦ. Καὶ τοῦτο γιατὶ

άπο τὸ ἔνα μέρος, ἔχοντας ρίξει. τὰ σύνορα ἀνάμεσα στοὺς λαοὺς τῆς Μεσογείου, ἐπέτρεψε τὴν εὔκολη μετακίνηση τῶν κηρύκων τῆς νέας θρησκείας, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μὲ τὴν λατινικὴν γλώσσα προώθησε τὸ Χριστιανισμὸν στοὺς λαοὺς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης.

Γενικὰ ἀπὸ τὸ συνταίριασμα τοῦ ἑλληνικοῦ μὲ τὸ ρωμαϊκὸν τρόπο σκέψης καὶ ζωῆς προῆλθε τὸ κράμα τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ. 'Ο ἑλληνορωμαϊκὸς πολιτισμὸς βοήθησε νὰ ἐκπολιτιστοῦν καὶ οἱ εύρωπαικοὶ λαοί. "Η μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι τὸ Ρωμαϊκὸν Κράτος χρησίμεψε σὰ γέφυρα γιὰ νὰ περάσῃ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς στὴν Εὐρώπη.

Γιὰ δόλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ λατινικὴ γλώσσα καὶ ὅλα ὅσα ἀξιόλογα ἔχουν γραφῆ σ' αὐτὴν ἔξακολουθοῦν νὰ θεωροῦνται ἀπαραίτητα, μαζὶ μὲ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ γράμματα, σὲ ὅσους θέλουν νὰ πάρουν μιὰ ὄλοκληρωμένη μόρφωση.

Ρωμαϊκὰ
ἔργαλεῖα.

ΤΟ ΗΣΕΡΕΣ ΑΥΤΟ ;

Από τὴν κοινωνικὴν ζωὴν τῶν Ρωμαίων

— Τὴν ἐποχὴν τῆς αὐτοκρατορίας οἱ μισές περίπου μέρες τὸ χρόνον ἦταν ἀφιερωμένες στὰ θεάματα: μονομαχίες καὶ ἵπποδρομίες. Στὶς μονομαχίες, ποὺ φαίνεται νὰ τὶς πήραν οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τοὺς Ἐτρούσκους, χιλιάδες δυστυχισμένοι σκοτώνονταν κάτω ἀπὸ οὐρλιάσματα χαρᾶς τοῦ πλήθους.

— Οἱ πλούσιοι Ρωμαῖοι ξόδευαν μεγάλο μέρος ἀπὸ τὰ εἰσοδήματά τους στὰ συμπόσια. Στὰ συμπόσια ἔτρωγαν κι ἔπιναν ξαπλωμένοι στὸ πλάι πάνω σὲ ἀνάκλιντρα μὲ τὸ πιάτο τοῦ φαγητοῦ μπροστά τους. "Ἐτρωγαν μὲ τὰ δάχτυλα καὶ κατανάλωναν μεγάλες ποσότητες ἀπὸ ἐκλεκτὰ φαγητὰ καὶ ποτά.

Ρωμαῖοι πολίτες καὶ δοῦλοι

— Στὴ Ρώμη οἱ δοῦλοι, ποὺ προέρχονταν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς, ἦταν δεκαπλάσιοι περίπου ἀπὸ τοὺς ἑλεύθερους πολίτες. "Αν κανεὶς δοκίμαζε νὰ δραπετεύσῃ, χάραζαν στὸ μέτωπό του μὲ πυρωμένο σίδερο τὰ ἀρχικὰ τῆς λέξης «φυγάδας» (FUG).

Ρωμαϊκὰ κτίσματα καὶ δρόμοι

— Μέσα στὴ Ρώμη ὑπῆρχαν 100 περίπου ναοί, 322 ἱερά, 22 ἔφιπποι ἀνδριάντες, 164 ἀγάλματα θεῶν ἐπίχρυσα ἢ ἀπὸ φίλντισι κι ἄλλα 3.785 μπρούτζινα, 36 μαρμάρινες καὶ 7 πέτρινες ἀψίδες θριάμβους καὶ 11 θριαμβικοὶ κίονες (δηλ. κίονες ποὺ θύμιζαν μεγάλες νίκες).

— Τὸ Κολοσσαῖο χωροῦσε 87.000 καὶ ὁ Μεγάλος Ἱππόδρομος 400.000 θεατές.

— Τὸ ὑπέδαφος τῆς πρωτεύουσας ἦταν σκαμμένο σὰ μυρμηγκοφωλιὰ ὅλο ὑπονόμους καὶ γαλαρίες μὲ τὰ νεκροταφεῖα τῶν φτωχῶν (κατακόμβες).

— Η Ἑγνατία ἦταν ρωμαϊκὸς δρόμος, ποὺ ἄρχιζε ἀπὸ τὸ Δυρράχιο τῆς σημερινῆς Ἀλβανίας καὶ ἔφθανε ὡς τὴ Θεσσαλονίκη· τὸν 4ο μ.Χ. αἱ. προεκτάθηκε ὡς τὴν Κωνσταντινούπολη. Η Ἑγνατία

μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ συνέχεια τῆς Ἀππίας ὁδοῦ ποὺ ἔνωνε τὴν Ρώμη μὲ τὸ Βρινδήσιο.

Στρατιωτικὴ ὄργανωση καὶ πολεμικὰ γεγονότα

— Ἡ λεγεώνα ἡταν στρατιωτικὸ σῶμα, στὴν ἀρχὴ ἀπὸ εὔπορους ρωμαίους πολίτες. Οἱ λεγεωνάριοι φοροῦσαν περικεφαλαία καὶ θώρακα. Στὸ ἀριστερὸ χέρι κρατοῦσαν μιὰ ὅρθιογώνια ἀσπίδα καὶ στὸ δεξὶ μακρὺ κοντάρι. Στὸ δεξὶ τους πλευρὸ κρεμόταν ἔνα κοντόχοντρο ξίφος. Κάθε λεγεώνα εἶχε τὸ ἔμβλημά της, ἔνα ὁμοίωμα κεφαλῆς ζώου ἐπάνω σὲ κοντάρι: λύκαινας, ἀγριόχοιρου, ἀλόγου κ.ἄ. καὶ ἀετοῦ ἀργύτερα (ποὺ ἔγινε τὸ σύμβολο τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, τῆς Βυζαντινῆς καὶ πολλῶν ἄλλων αὐτοκρατοριῶν).

— "Οταν οἱ Γαλάτες μπῆκαν καὶ λεηλάτησαν τὴν Ρώμη τὸ 390 π.Χ. δὲν μπόρεσαν νὰ ἀνεβοῦν στὸ Καπιτώλιο, γιατὶ τοὺς πῆραν εἴδηση οἱ χῆνες τοῦ Καπιτωλίου καὶ ἔβαλαν τὶς φωνὲς — μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ξυπνήσουν οἱ Ρωμαῖοι στρατιώτες καὶ νὰ πάρουν θέση στὰ τείχη.

— 'Ο Ἀννίβας μὲ τὸ στρατὸ του πέρασε στὴν Ἰταλίᾳ ἀπὸ ἔνα αὐχένα τῶν "Αλπεων σὲ ὑψοῖς 3.000 μέτρα, σκεπασμένον ἀπὸ αἰώνια χιόνια. Καὶ νὰ σκεφθῇ κανεὶς ὅτι ἔσερνε μαζὶ του 42 ἐλέφαντες! "Ωσπου νὰ φθάσῃ στὸν προορισμό του, εἶχε χάσει περίπου 20.000 ἀνδρες! "Οσοι σώθηκαν ἔμοιαζαν μὲ ἀγριανθρώπους, κι ἵσως αὐτὸς νὰ είναι ὁ λόγος ποὺ διαδόθηκε στὴν Ἰταλίᾳ ὅτι ὁ στρατὸς τοῦ Ἀννίβα τρεφόταν μὲ ἀνθρώπινες σάρκες...

— 'Ο ὑπατος Φλαμινίνος μετὰ τὴν συντριβὴ τοῦ Φιλίππου Ε' τῆς Μακεδονίας στὶς Κυνὸς Κεφαλὲς ἔκαμε παρέλαση στὴν Ρώμη μὲ 500 μαρμάρινα ἢ χάλκινα ἀγάλματα, ἀρπαγμένα ἀπὸ τὴν Ἐλλάδα!

Ἐλληνικοὶ καὶ λατινικοὶ ἀριθμοὶ

— Γιὰ νὰ παραστήσουν τοὺς ἀριθμοὺς οἱ Ρωμαῖοι χρησιμοποιοῦσαν, δῆπας καὶ οἱ "Ἐλληνες, τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου τους. 'Η ἀντιστοιχία ἀνάμεσα στὰ σημερινὰ σύμβολα, στὰ ἐλληνικὰ καὶ στὰ λατινικὰ εἶναι ἡ ἔξης:

Σημερινὰ σύμβολα	Ἐλληνικὰ σύμβολα	Λατινικὰ σύμβολα
1	α'	I
2	β'	II
3	γ'	III
4	δ'	IV
5	ε'	V
6	ζ'	VI
7	η'	VII
8	θ'	VIII
9	ι'	IX
10	ια'	X
11	ιθ'	XI
19		XIX
20	κ'	XX

Ίουλιανὸς ἡμερολόγιο

— Τὸ διόρθωση, αὐτὸ ποὺ καθιέρωσε ὁ Ἰούλιος Καίσαρας μερικὲς δεκαετίες π.Χ. μὲ τὴ βοήθεια τοῦ “Ἐλληνα ἀστρονόμου Σωσιγένη (Ίουλιανὸς ἡμερολόγιο). Πρὸς τιμὴν τοῦ Ἰούλιου Καίσαρα πῆρε καὶ ὁ Ἰούλιος μήνας τὸ δνομά του, καθώς καὶ ὁ ἐπόμενος μήνας ἀργότερα τὸ δνομα τοῦ Ὀκταβιανοῦ Αὔγούστου. Γιὰ νὰ μὴν ἔχῃ μάλιστα ὁ Αὔγουστος λιγότερες ἡμέρες ἀπὸ τὸν Ἰούλιο, τοῦ πρόσθεσαν μιὰ ἡμέρα, ποὺ τὴν πῆραν ἀπὸ τὸ Φεβρουάριο. Τὰ δύνοματα τῶν μηνῶν ἔχουν λατινικὴ προέλευση.

Οἱ ὄνομασίες Γραικοὶ καὶ Ρωμιοὶ

— Οἱ νεώτεροι “Ἐλληνες” ἔχομε καὶ τὰ δύνοματα Γραικοὶ καὶ Ρωμιοὶ. Τὸ δνομα Γραικοὶ εἶναι ἀρχαῖο ἑλληνικό, τὸ πῆραν οἱ Λατίνοι, κι ἀπ’ αὐτοὺς οἱ Εὐρωπαῖοι — κι ἀπὸ ἐκεῖ ξαναγύρισε σ’ ἐμᾶς. Τὸ «Ρωμιοὶ» μᾶς ἔμεινε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἤμασταν ύποτελεῖς στοὺς Ρωμαίους καὶ τὸ ἴδιο συνεχίστηκε στὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ καὶ στὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1) Πόσα χρόνια διατηρήθηκε τὸ Ρωμαϊκὸ Κράτος; (‘Υπολόγισε ἀπὸ τὴν ἔδρυση τῆς Ρώμης ὡς τὴ μεταφορὰ τῆς πρωτεύουσας στὴν Κωνσταντινούπολη).

2) Πόσα χρόνια χρειάστηκαν οἱ Ρωμαῖοι νὰ ύποτάξουν τὴν Ἑλλάδα; (‘Υπολόγισε ἀπὸ τὴ μάχη στὶς Κυνὸς Κεφαλὲς ὡς τὴν καταστροφὴ τῆς Κορίνθου).

3) Τί θυμᾶσαι ἀπὸ τὴ Ρωμαϊκὴ Ἰστορία;

’Αναζήτησε στὸ τέλος τῆς ἀσκήσεως, μέσα σὲ παρένθεση, τὶς λέξεις ποὺ λείπουν. Είναι ἀνακατεμένες.

— ‘Ο πιὸ ὄνομαστὸς λόφος τῆς Ρώμης: Κ - - - - -

— ‘Ἐλληνικὰ σημαίνει καὶ σωματικὴ δύναμη: Ρ - - -

— Στὶς ὅχθες του χτίστηκε ἡ Ρώμη: Τ - - - - -

— Τεράστιο ἀμφιθέατρο ποὺ ἔχτισαν οἱ Φλάβιοι:

Κ - - - - -

— ”Εφτασε ἵσαμε ἔξω ἀπὸ τὶς πύλες τῆς Ρώμης: ’Α - - - - -

— Οἱ παλιές ρωμαϊκὲς οἰκογένειες: π - - - - -

— ’Ονομαστὸς ρωμαῖος ρήτορας: Κ - - - - -

— ’Ονομαστὸς λατίνος ποιητὴς: ’Ο - - - - -

— Μεγάλη ἀντίπαλος τῆς Ρώμης: Κ - - - - -

— ’Εκεī ἐγκαταστάθηκε ὁ Αινείας: Λ - - - - -

— ”Ἐγραψε τὴν «Αἰνειάδα»: Β - - - - -

— ’Ο Χριστὸς γεννήθηκε, ὅταν ἦταν αὐτὸς αὐτοκράτορας:

’Ο - - - - - Α - - - - -

- "Ετσι ονομαζόταν τὸ Συμβούλιο τοῦ ρωμαίου βασιλιᾶ:
Σ - - - - -
- 'Επονομάστηκε «'Αφρικανός»: Σ - - - - -
- 'Η χαρακτηριστική στρατιωτική μονάδα τῶν Ρωμαίων:
λ - - - - -
- Ρωμαῖοι χωρὶς πολιτικὰ δικαιώματα: π - - - - -
- 'Ανισόρροπος ρωμαῖος αὐτοκράτορας ποὺ ἔβαλε φωτιὰ στὴ
Ρώμη: Ν - - - - -
- Μεγάλος ρωμαϊκὸς δρόμος στὴν Ἰταλία: Ἀ - - - - -
- Καταπλακώθηκε ἀπὸ ἔκρηξη τοῦ Βεζουβίου: Π - - - - -
- "Ηεραν νὰ κατασκευάζουν θολωτοὺς ύπονόμους:
'Ε - - - - -
- "Ετσι λέγονταν οἱ ἑλληνικὲς ἀποικίες στὴν Κάτω Ἰταλία καὶ
Σικελία: Μ - - - - - 'Ε - - - - -
- Προειδοποίησε τοὺς "Ἐλληνες γιὰ τὸν κίνδυνο ποὺ ζύγωνε ἀπὸ
τὴν Ἰταλία: Ἀ - - - - -
- 'Ονομάστηκε ἀπὸ τὸν Πολύβιο «ὁ ἔσχατος τῶν Ἐλλήνων»:
Φ - - - - -
- Προσπάθησαν νὰ ἀνορθώσουν τὴν ξεπεσμένη Σπάρτη:
"Α - - - καὶ Κ - - - - -
- Μεγάλος ρωμαϊκὸς δρόμος στὴ Βαλκανική: Ἐ - - - - -
- Νεκροταφεῖα σὲ ύπόγειεις στοές: κ - - - - -
- Δικαιώμα τῶν ρωμαίων δημάρχων νὰ μὴ δέχωνται ἀποφάσεις
ἀντίθετες στὰ συμφέροντα τῶν πληθείων: β - - -

(βέτο - Καπιτώλιο - Ρώμη - κατακόμβες - Ἐγνατία - Τίβερης - Κολοσσαῖο - Ἀγῆς καὶ Κλεομένης - Φιλοποίμην - Ἀγέλαιος - Μεγάλη Ἑλλάδα - Ἀννίβας - πατρίκιοι - Κικέρωνας - Ὁράτιος - Καρχηδόνα - Ἐτροῦσκοι - Πομπηία - Λάτιο - Βιργίλιος - Ὁκταβιανὸς Αὔγουστος - Σύγκλητος - Σκιπίωνας - λεγεώνα - πληθεῖοι - Νέρωνας - Ἀππία)

4) Ζευγάρωσε τὶς παρακάτω ἀνάκατες λέξεις:

Βεζούβιος, Βιργίλιος, Πύρρος, Φλάβιοι, Ἀχαιϊκή Συμπολιτεία, δῆμαρχοι, Ὁκταβιανὸς Αὔγουστος, Νέρωνας, Λάτιο, Πομπηία, «πύρειος νίκη», Λατίνοι, Ἀρατος καὶ Φιλοποίμην, Γέννηση Χριστοῦ, πυρπόληση Ρώμης, διωγμοί, βέτο, Κολοσσαῖο, Αἰνειάδα, κατακόμβες

Παράδειγμα

Βεζούβιος - Πομπηία

Βιργίλιος - Αἰνειάδα

5) Ἑλληνορωμαϊκὴ ἀκροστοιχίδα

Τὰ ἀρχικὰ τῶν παρακάτω λέξεων σχηματίζουν τὸ ἐπίθετο ποὺ

ύπάρχει πρώτο στὸ ἐγχειρίδιο τῆς φετινῆς σας Ἰστορίας (ἀρσενικὸ γένος).

- 1) - - - - - ḥ - - - -
- 2) - - - - -
- 3) - - - - - - -
- 4) - - - - - -
- 5) - - - -
- 6) - - - - - - -
- 7) - - - - - -
- 8) - - - - - - - -

- 1) Ταιριάζει όποιοδήποτε ἀπὸ τὰ δυὸ θετὰ παιδιὰ τῆς λύκαινας.
- 2) Τὸ ἔχτισε ὁ Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς κάτω ἀπ' τὴν Ἀκρόπολη.
- 3) Ἀγριο θέαμα, ποὺ τὸ βρῆκαν οἱ Ρωμαῖοι ἀπ' τοὺς Ἐτρούσκους.
- 4) Σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, οἱ λατίνοι κατάγονται ἀπ' αὐτόν.
- 5) Αἰγυπτιακὴ θεότητα.
- 6) Ἡ τελευταία βασίλισσα τοῦ Βασιλείου τῶν Πτολεμαίων.
- 7) Λατίνος ποιητής.
- 8) Ὁ Ἀρχιμῆδης ἐνίσχυε τὴν ἄμυνά της μὲ τὶς μηχανές του.

6) Ποιό εἶναι τὸ σωστό;

Ἡ Ἑλλάδα ύποδουλώθηκε στοὺς Ρωμαίους, γιατί:

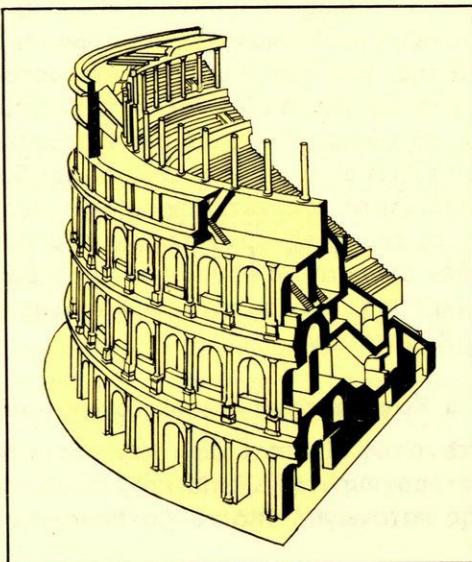
- 1) Οἱ Ἑλληνες ὡς τὸ τέλος ἔμειναν χωρισμένοι σὲ μικρὰ κρατίδια.
- 2) Οἱ Ρωμαῖοι κατάγονταν ἀπὸ τοὺς Τρῶες.
- 3) Οἱ Ἑλληνες δὲν ἄκουσαν τὴ φωνὴ τοῦ Ἀγέλαου, ποὺ τοὺς συμβούλευε νὰ πιαστοῦν χέρι χέρι, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ περνοῦν ὁρμητικὸ ποτάμι.
- 4) Τὰ ἑλληνικὰ κρατίδια σπαράσσονταν ἀπὸ ἐμφύλιες διαμάχες.
- 5) Οἱ ρωμαϊκὲς λεγεῶνες ἦταν ἀήττητες.
- 6) Ὁ Πύρρος δὲν κατάφερε νὰ γίνη ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος τῆς Δύσης.
- 7) Οἱ Ἑλληνες ἔδιναν δικαίωμα στοὺς Ρωμαίους νὰ ἀνακατεύωνται στὶς ύποθέσεις τους.

Δυὸς ἀπὸ τὶς παραπάνω ἀπαντήσεις δὲν εἶναι σωστές.

7) Σκέψου καὶ ἀπάντησε

Τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα νίκησε τὴ ρωμαϊκὴ βαρβαρότητα. Ποῦ τὸ βλέπεις καὶ ποῦ δὲν τὸ βλέπεις αὐτό;

- 1) Τὸ ἄναγνώρισε ἔνας μεγάλος λατίνος ποιητής, ὁ Ὁράτιος.
- 2) Οἱ Ρωμαῖοι μιμήθηκαν τούς "Ἐλληνες στὶς καλές τέχνες καὶ γέμισαν τὴ Ρώμη καὶ ἄλλες πόλεις μὲ πλῆθος ὥραιούς ναούς καὶ ἀγάλματα.
- 3) Ὁ Νέρωνας ἔβαλε φωτιὰ στὴ Ρώμη, γιὰ νὰ πάρῃ μιὰ ίδέα πῶς φαινόταν ἡ Τροία, ὅταν τὴν πυρπόλησαν οἱ "Ἐλληνες.
- 4) "Ἐνας ἄλλος μεγάλος λατίνος ποιητής, ὁ Βιργίλιος, ὅταν ἔγραφε τὴν «Αἰνειάδα», εἶχε γιὰ πρότυπό του τὸν "Ομηρο.
- 5) Οἱ πλούσιοι Ρωμαῖοι ἔστελναν τὰ παιδιά τους στὰ μεγάλα μορφωτικὰ κέντρα τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Ἀντιόχειας ἢ τοὺς ἔβαζαν ιδιαίτερους "Ἐλληνες δασκάλους.
- 6) Οἱ Ρωμαῖοι ἔνιωθαν ὑπερηφάνεια, ὅταν μάθαιναν νὰ μιλοῦν ἑλληνικά.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

1

Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (306-337 μ.Χ.)
ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ

1. Ποιά ήταν ή κατάσταση τής Αύτοκρατορίας τίς παραμονὲς τῆς έμφανίσεως τοῦ Κωνσταντίνου.

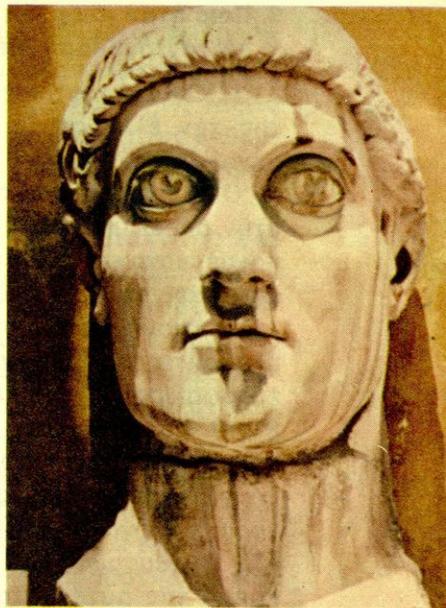
Πρὸς τὸ τέλος τοῦ 3ου μ.Χ. αἰώνα ἡ Ρωμαϊκὴ Αύτοκρατορία ἄρχισε νὰ ἐμφανίζῃ σημεῖα διαιλύσεως. Βάρβαροι λαοὶ παραβίαζαν τὰ σύνορά της, ἐνῶ στὸ ἐσωτερικὸ ἐπικρατοῦσε ἀναρχία.

‘Ο Διοκλητιανός, γιὰ νὰ ἔξασφαλίσῃ τὴ ρωμαϊκὴ ἔξουσία σὲ ὅλο τὸ κράτος, τὸ χώρισε, ὅπως εἴδαμε, σὲ τέσσερα διοικητικὰ τμῆματα, ποὺ τὰ ἀνέλαβαν δυὸ αὐγούστοι καὶ δυὸ καίσαρες.

Τὸ σύστημα αὐτὸ τῆς τετραρχίας εἶχε προσωρινὴ μόνο ἐπιτυχία, γιατὶ οἱ τέσσερες ἄρχοντες — ποὺ σὲ μιὰ περίοδο ἔγιναν ἔξι — δὲν ἄργησαν νὰ ἔρθουν σὲ προστριβὲς καὶ τελικὰ σὲ ἀνοιχτὴ σύγκρουση. “Αρχισε τότε ἔνας ἀγώνας ἐπικρατήσεως μὲ νικητὴ τὸν Κωνσταντῖνο.

2. Ποιός ήταν ὁ Κωνσταντῖνος καὶ πῶς ἔγινε μονοκράτορας.

‘Ο Κωνσταντῖνος εἶχε πατέρα τὸν Κωνστάντιο τὸ Χλωρό, καίσαρα τῆς τετραρχίας στὴ Γαλατία, καὶ μητέρα τὴν ‘Ἐλένη, ποὺ ήταν ἐλληνικῆς καταγωγῆς ἀπὸ τὸ Δρέπανο τῆς Βιθυνίας καὶ Χριστιανῆ.

Άριστερά : γλυπτή παράσταση τῆς τετραρχίας ἐπὶ Διοκλητιανοῦ, μὲ τοὺς δύο Αὔγουστους καὶ τοὺς δύο Καίσαρες. Δεξιά : κεφάλι τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἀπὸ ἄγαλμα κολοσσιαίων διαστάσεων, ποὺ εἶχε στηθή στὴ Ρώμη.

‘Ο Κωνσταντῖνος ἔζησε ἀπὸ νωρὶς τὴ ζωὴ τοῦ στρατοπέδου. ‘Ο Διοκλητιανὸς τὸν κράτησε κοντά του ὅμηρο, γιὰ νὰ ἔχῃ ἔξασφαλισμένη τὴ φιλία τοῦ πατέρα του. Στὸ διάστημα αὐτὸ εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ ἐκτιμήσῃ τὶς μεγάλες του ἰκανότητες καὶ πολὺ νέο τὸν ἔκαμε χιλίαρχο.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κωνστάντιου ὁ στρατὸς στὴ Γαλατία ἀνακήρυξε αὐτοκράτορα τὸν Κωνσταντῖνο. Αὐτός, γιὰ νὰ ἔξασφαλίσῃ τὴν ἔξουσία σ’ δλόκληρο τὸ Δυτικὸ Ρωμαϊκὸ Κράτος, ἔδωσε μιὰ μάχη μὲ τὸν ἀντίπαλό του Μαξέντιο, αὐτοκράτορα τότε τῆς Ρώμης, καὶ τὸν νίκησε στὸν Τίβερη. Δώδεκα χρόνια ἀργότερα στὴν πεδιάδα τῆς Ἀνδριανούπολης νίκησε καὶ τὸ Λικίνιο, συναυτοκράτορά του στὴν Ἀνατολή, κι ἀπόμεινε μονοκράτορας.

3. Ποιά ήταν τὰ ἔργα τοῦ Κωνσταντίνου ποὺ ἔκαμαν τὴν Ἰστορία νὰ τὸν ὀνομάσῃ Μέγα.

Ο Κωνσταντίνος ἔσωσε τὴν Ρωμαϊκὴν Αὐτοκρατορία, καὶ μαζί της τὸν ἐλληνορωμαϊκὸν πολιτισμό, ἀπὸ βέβαιον ἀφανισμό. Ἡ μεγαλοσύνη του τὸν βοήθησε πράγματι νὰ δῆ ὅτι

α) Ο Χριστιανισμὸς ήταν μιὰ καινούρια δύναμη μέσα στὸ κράτος, στὴν διποία μποροῦσε νὰ ύπολογίζῃ. Οἱ Χριστιανοὶ ήταν ἄνθρωποι μὲ πίστη καὶ πρότειναν ἔναν τρόπο ζωῆς ἀσύγκριτα καλύτερο ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ζοῦσαν οἱ εἰδωλολάτρες. Ἀντίθετα μὲ τὸν Διοκλητιανό, ο Κωνσταντίνος πίστευε ὅτι οἱ Χριστιανοί, ποὺ πλήθαιναν μὲ γοργὸν ρυθμὸν χρόνο μὲ τὸ χρόνο, μποροῦσαν νὰ ἔξασφαλίσουν τὴν κλονισμένη ἐνότητα τῆς αὐτοκρατορίας.

β) Ἡ αὐτοκρατορία χρειαζόταν μιὰ καινούρια πρωτεύουσα, μακριὰ ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρικὴν καὶ ξεπεσμένην πιὰ Ρώμη, πιὸ κοντά στὶς ἀνατολικὲς ἐπαρχίες, ποὺ κινδύνευαν νὰ πέσουν στὰ χέρια γειτονικῶν λαῶν, καὶ στὸ κέντρο ἐλληνικῶν καὶ χριστιανικῶν πληθυσμῶν, ποὺ ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα θὰ ἀποτελοῦσαν τὸν κορμὸν τῆς αὐτοκρατορίας.

Αφίδια τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ποὺ χτίστηκε στὴν Ρώμη, σὲ ἀνάμνηση τῆς νίκης ἐναντίον τοῦ Μαξεντίου.

‘Ο Χριστιανισμὸς βρίσκει τὸν προστάτη του.

‘Ο Κωνσταντῖνος εἶχε καὶ προσωπικοὺς λόγους νὰ συμπαθῇ τοὺς Χριστιανούς, ἀφοῦ ἡ μητέρα του ἦταν Χριστιανή. Οἱ Χριστιανοὶ ἀνταπέδωσαν τὴ συμπάθεια καὶ πύκνωσαν τὶς τάξεις τοῦ στρατοῦ του. Ἡ συμπάθεια τους ἔγινε ἀσυγκράτητος ἐνθουσιασμός, ὅταν εἶδαν μπροστά ἀπὸ τὶς στρατιωτικὲς μονάδες νὰ κυματίζῃ τὸ Λάβαρο μὲ τὰ σύμβολα τοῦ Χριστιανισμοῦ.

‘Ο Ιστορικὸς Εὐσέβιος ἀναφέρει ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἔνα μεσημέρι εἶδε στὸν οὐρανὸν τὸ σημεῖο τοῦ Σταυροῦ καὶ ἀπὸ κάτω τὴν ἐπιγραφὴν «ἐν τούτῳ νίκα». Σύμφωνα μὲ τὸν ᾽διο Ιστορικό, τὴν ἰδέα τοῦ Λαβάρου τὴν ἔδωσε στὸν Κωνσταντῖνο ὁ Χριστός, ὅταν τὸ βράδυ παρουσιάστηκε στὸν ὑπνὸν του καὶ τὸν συμβούλεψε νὰ κάμῃ δόμοίωμα τοῦ σημείου, ποὺ θὰ προστάτευε τὸ στρατό του στὸν πόλεμο καὶ θὰ τοῦ χάριζε τὴ νίκη.

Στὴ μάχη μὲ τὰ εἰδωλολατρικὰ στρατεύματα τοῦ Μαξεντίου οἱ Χριστιανοὶ στρατιώτες τοῦ Κωνσταντίνου πολέμησαν μὲ γενναιότητα καὶ τοῦ χάρισαν πράγματι τὴ νίκη. “Ἐτσι ὁ Κωνσταντῖνος ἐξασφάλισε τὴν ἐπικράτησή του μὲ τὴν ὑποστήριξη τῶν Χριστιανῶν.

Τὸν ἐπόμενο χρόνο (313 μ.Χ.) στὸ Μεδιόλανο (Μιλάνο) τῆς βόρειας Ἰταλίας ὁ Κωνσταντῖνος ὑπέγραψε μαζὶ μὲ τὸν Λικίνιο ἔνα διάταγμα ἀνεξιθρησκείας. Τὸ διάταγμα αὐτὸν ἀναγνώριζε σὲ ὅλους τοὺς ὑπηκόους τῆς αὐτοκρατορίας, εἰδωλολάτρες καὶ Χριστιανούς, τὸ δικαίωμα νὰ λατρεύουν ἐλεύθερα τὸ θεὸν τῆς ἐκλογῆς τους. Οἱ διωγμοὶ σταμάτησαν, οἱ φυλακισμένοι καὶ ἐξόριστοι μάρτυρες τῆς πίστης ἀφέθηκαν ἐλεύθεροι, οἱ Χριστιανοὶ βγῆκαν ἀπὸ τὶς κατακόμβες στὸ φῶς τῆς ημέρας καὶ ἀρχισαν νὰ χτίζουν τὶς ἐκκλησίες τους.

‘Ο ᾽διος δὲν βαπτίσθηκε Χριστιανὸς παρὰ μόνο λίγο πρὶν πεθάνη. ‘Απ’ ὅσα προέβλεπε ἡ αὐτοκρατορικὴ εἰδωλολατρικὴ παράδοση, κατάργησε μόνο τὴ λατρεία τοῦ αὐτοκράτορα στοὺς ναούς, ἐνῶ διατήρησε ὅλους τοὺς τίτλους τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς παλιᾶς θρησκείας τῆς Ρώμης. “Ἐτσι ἔκαμε, γιατὶ οἱ περισσότεροι ὑπῆκοοι ἦταν ἀκόμα εἰδωλολάτρες κι αὐτὸς αὐτοκράτορας ὅλων τῶν Ρωμαίων. Αὐτὸν δὲν τὸν ἐμπόδισε νὰ δείχνῃ τὴν προτίμησή του στὴ χριστιανικὴ θρησκεία: Προτιμοῦσε τοὺς Χριστιανοὺς

στίς δημόσιες θέσεις, ὅρισε τὴν Κυριακὴν ἡμέραν ἀργίας, κατάργησε τὸ σταυρικὸν θάνατον κ.ἄ.

“Οταν μέσα στὴν ἤδια τὴν Ἐκκλησία παρουσιάστηκαν ἀσυμφωνίες γύρω ἀπὸ δρισμένα ζητήματα τῆς χριστιανικῆς πίστης, ὁ Κωνσταντίνος ἔδειξε φανερὰ τὴν ἀνησυχία του. Γιατὶ φοβήθηκε ὅτι οἱ ἀσυμφωνίες αὐτές, ποὺ ὀνομάστηκαν αἰρέσεις, θὰ διαιροῦσαν τοὺς Χριστιανούς, πράγμα ποὺ θὰ ὀδηγοῦσε στὴ διάσπαση τῆς ἐνότητας τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους. Ἔτσι γιὰ τὴν αἴρεση τοῦ Ἀρείου (ἐνὸς ἱερέα ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια, ποὺ δίδασκε ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι κτίσμα τοῦ Θεοῦ) ὁ Κωνσταντίνος συνεκάλεσε τὴν Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο στὴ Νίκαια τῆς Μ. Ἀσίας (325 μ.Χ.). Στὴ Σύνοδο πήραν μέρος 318 Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀπ' ὅλη τὴν αὐτοκρατορία καὶ καταδίκασαν τὸν ἀρειανισμό. Ἀνάμεσα στοὺς Πατέρες ξεχώρισε ὁ τότε διάκονος Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιος. Γιὰ νὰ ἔχουν οἱ Χριστιανοὶ ἔνα σύντομο καὶ εύκολονότο κείμενο μὲ τὰ βασικὰ δόγματα τῆς χριστιανικῆς δρθιδοξίας, ἔνα κείμενο δηλαδὴ ποὺ νὰ τοὺς λέγῃ τί πρέπει νὰ πιστεύουν, ὥστε νὰ μὴν παρασύρωνται ἀπ' τοὺς αἱρετικούς, ἡ Σύνοδος συνέταξε τὰ πρῶτα ἐπτά ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως, ποὺ ἀρχίζει μὲ τὸ «Πιστεύω».

Τὸ ὄραμα τοῦ Κωνσταντίνου.

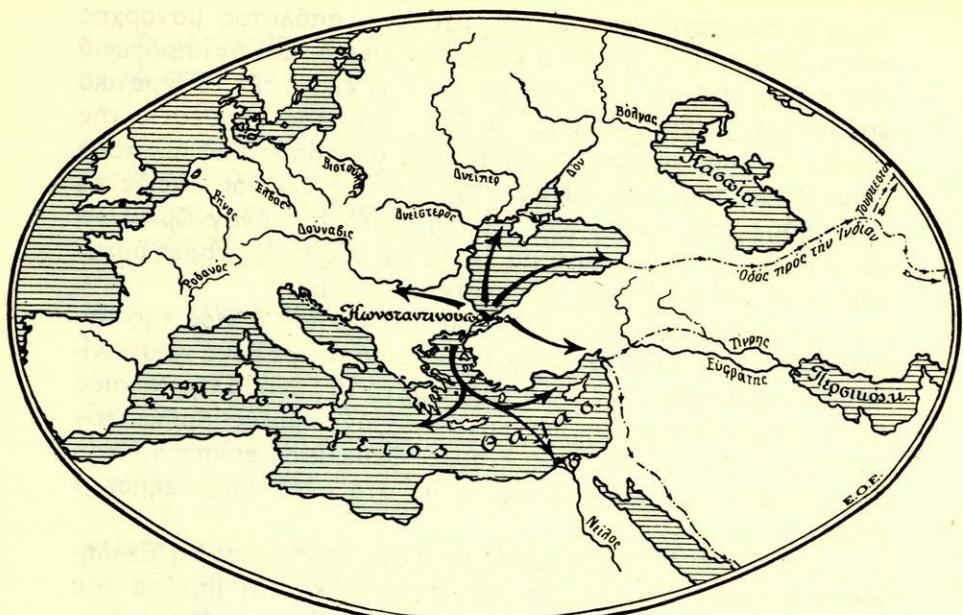
‘Ο Κωνσταντίνος πίστευε ότι εἶναι ἀπόλυτος μονάρχης «έλέψθε Θεοῦ», ότι δηλαδὴ δὲ Θεὸς τὸν εἶχε δρίσει ἀντιπρόσωπό του ἐπάνω στὴ γῆ. Γι’ αὐτὸ καὶ σὲ ὅ, τι ἔκανε, ἔδινε Ἱερατικὸ χαρακτήρα. “Ηθελε ἐπίσης νὰ ἔχῃ λόγο στὶς ύποθέσεις τῆς Ἔκκλησίας καὶ νὰ παίρνῃ μέρος στὶς συνόδους μαζὶ μὲ τοὺς ἐπισκόπους της. Στὴ Σύνοδο τῆς Νικαίας ἐκεῖνος ἄνοιξε τὴ συζήτηση. Ἀπὸ αὐτὸν καὶ πέρα ἡ Ἔκκλησία ἀναγνώρισε τὸ προβάδισμα τοῦ αὐτοκράτορα. Ἀλλὰ καὶ οἱ αὐτοκράτορες ἀργότερα ἀπὸ τὸν πατριάρχη ἐπαιρναν τὸ στέμμα.

Ἡ μητέρα τοῦ Κωνσταντίνου Ἐλένη, ποὺ ὁ γιός της τὴν ἀνακήρυξε αύγούστα, ἀφιέρωσε τὸν καιρὸ τῆς σὲ ἔργα χριστιανικῆς φιλανθρωπίας. Τὸν ἄλλο χρόνο μετὰ τὴν Σύνοδο τῆς Νικαίας πῆγε στὴν Παλαιστίνη καὶ κάνοντας ἀνασκαφὴν βρῆκε τὸν Πανάγιο Τάφο καὶ τὸν Τίμιο Σταυρό. Θεμελίωσε ἐπίσης τὸ Ναὸ τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἄλλους ναοὺς στὰ μέρη ὅπου ἔζησε ὁ Χριστός.

Γιὰ τὶς μεγάλες ύπηρεσίες τους στὸ Χριστιανισμὸ ἡ Ἔκκλησία ἀνακήρυξε τὸ Μεγάλο Κωνσταντίνο καὶ τὴ μητέρα του ἰσαποστόλους καὶ τοὺς κατέταξε στοὺς Ἅγιους της. Ἔορτάζονται καὶ οἱ δυὸ στὶς 21 Μαΐου.

‘Ο Κωνσταντίνος ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων του.

‘Η Κωνσταντινούπολη στὸ κέντρο τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου.

‘Ο ‘Ελληνισμὸς τοῦ Μεσαιώνα βρίσκει τὸ ἑθνικό του κέντρο.

‘Ο Κωνσταντῖνος ἔχτισε τὴν νέα πρωτεύουσα τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας στὴ δυτικὴ ἀκτὴ τοῦ Βοσπόρου, στὴν τοποθεσία ὅπου στὴν ἀρχαιότητα οἱ Μεγαρεῖς ἄποικοι μὲ τὸ Βύζαντα εἶχαν ίδρυσει τὸ Βυζάντιο. ‘Η πόλη τοῦ Κωνσταντίνου ὀνομάστηκε στὴν ἀρχὴ Νέα Ρώμη καὶ ἀργότερα Κωνσταντινούπολη.

‘Η θέση τῆς νέας πρωτεύουσας ἦταν ἐξαιρετική. Θέση-κλειδὶ ἀνάμεσα στὸ ἀνατολικὸ καὶ δυτικὸ τμῆμα τῆς αὐτοκρατορίας. Σπουδαῖος συγκοινωνιακὸς κόμβος: ἀνάμεσα στὸ τέρμα τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ καὶ στὴ Μικρὰ Ἀσίᾳ· καὶ ἀνάμεσα στὴ Μεσόγειο καὶ στὸν Εὔξεινο Πόντο, ὅπου καταλήγει ὁ Διούναβης καὶ ἄλλα πλωτὰ ποτάμια τῆς Εὐρώπης.

‘Η Κωνσταντινούπολη ἄρχισε νὰ χτίζεται τὸ 324 μ.Χ. καὶ ὁ Κωνσταντῖνος φρόντισε νὰ γίνη μιὰ πόλη ἀντάξια τῆς φήμης του: ἐπάνω σὲ πολεοδομικὸ σχέδιο τῆς ἐποχῆς, μὲ παλάτια, ἀγορές,

ίπποδρομο, έκκλησίες, ύδραγωγεία, λουτρά, κ.λ.π., στολισμένη μὲ ώραια ἔργα τέχνης ἀπὸ τὴν Ρώμη καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τριγυρισμένη μὲ ισχυρὸ τεῖχος. Τὰ ἐγκαίνια ἔγιναν τὸ 330 μ.Χ.

Ἡ Κωνσταντινούπολη δὲν ἄργησε νὰ γίνη αὐτὸ γιὰ τὸ ὅποιο τὴν πρόσριζε ἡ θέση της: α) τὸ μεγαλύτερο ἑμπορικὸ λιμάνι τῆς Μεσογείου· β) ἀπόρθητο ἀμυντικὸ ὁχυρὸ γιὰ 11 ὀλόκληρους αἰῶνες· γ) κέντρο γραμμάτων καὶ πολιτισμοῦ, σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ μεσαιωνικὴ Εὐρώπη εἶχε πέσει σὲ νάρκη ἔπειτα ἀπὸ τὴν μεγάλη μετανάστευση τῶν λαῶν.

Ἡ Ρωμαϊκὴ Αύτοκρατορία βρίσκει τὸν ἀναδιοργανωτὴ καὶ ὑπερασπιστή της.

Γιὰ τὴν πιὸ ἀποτελεσματικὴ διοίκηση τῆς αύτοκρατορίας ὁ Κωνσταντῖνος αὔξησε τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ γιὰ τὴν εὐημερία τῶν πολιτῶν της ἔκαμε πολλὰ κοινωφελῆ ἔργα καὶ ἐλάττωσε τὴ φορολογία. Γιὰ τὴν ἀμυνά της ὀργάνωσε μεγάλη δύναμη στρατοῦ, ποὺ ἦταν ἔτοιμος νὰ χρησιμοποιηθῇ γιὰ ὅπου ἡ ἀνάγκη τὸ καλοῦσε. "Αλλους πάλι στρατιώτες ἐγκατέστησε μὲ τὶς οἰκογένειές τους στὰ σύνορα, παραχωρώντας τους μεγάλες

Ρωμαῖοι στρατιῶτες
ὑπερασπίζουν
φρούριο
ἀπὸ ἐπίθεση Δακῶν.

Οι δύο όψεις νομίσματος
μὲ τὸν Μέγα Κωνσταντίνο.

ἐκτάσεις γῆς νὰ τὶς καλλιεργοῦν καὶ νὰ τὶς ὑπερασπίζουν. Γιὰ τὶς
ἀμυντικὲς ἀνάγκες τοῦ κράτους χρησιμοποίησε καὶ πολλοὺς
ξένους τῶν συνόρων, ιδίως Γερμανούς.

Τέλος ἐτοιμαζόταν νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον τῶν Περσῶν,
ποὺ ἔμφανίστηκαν ἀπειλητικοὶ
στὰ ἀνατολικὰ σύνορα· ἀλλὰ ἀρ-
ρώστησε καὶ πέθανε στὴ Νικο-
μήδεια τὸ 337 μ.Χ.

4. Ἰουλιανὸς (361-363 μ.Χ.)

Ἄπὸ τοὺς διαδόχους τοῦ
Μεγάλου Κωνσταντίνου ἐνδια-
φέρον παρουσιάζει ὁ Ἰουλια-
νός, ποὺ ἐπονομάστηκε ἀπὸ
τοὺς Χριστιανοὺς Παραβάτης ἢ
Ἀποστάτης, ἐπειδὴ ἐπιχείρησε
νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἀρχαία ἐλλη-
νικὴ θρησκεία.

‘Ο Ἰουλιανὸς εἶχε σπουδά-
σει στὴν Ἀθήνα ἐλληνικὴ φιλο-
σοφία καὶ πίστευε πῶς, ἃν ξανά-
φερνε τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ θρη-
σκεία τῆς εἰδωλολατρείας, θὰ
ξαναγεννιοῦνταν καὶ τὰ ἐλληνι-
κὰ γράμματα καὶ οἱ τέχνες, ποὺ
τόσο τὸν εἶχαν γοητέψει.

Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης.

Δὲν ἔκαμε διωγμοὺς τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ ἔδωσε ἐντολὴ νὰ ἀνοίξουν οἱ ἀρχαῖοι ναοί, ἐπανέφερε τοὺς ὀλυμπιακοὺς ἄγῶνες, ἀντικατέστησε τὰ χριστιανικὰ ἐμβλήματα μὲ εἰδωλολατρικὰ καὶ γενικὰ ἀκολούθησε φιλικὴ πολιτικὴ πρὸς τοὺς εἰδωλολάτρες, τοὺς ἑθνικούς, ὅπως λέγονταν.

Δὲν μπόρεσε νὰ καταλάβῃ ὅτι οἱ Θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου εἶχαν πεθάνει γιὰ πάντα. Ἡ παράδοση λέει ὅτι τὸ παραδέχτηκε μόνον ἐνῶ πέθαινε πληγωμένος σὲ πόλεμο ἐναντίον τῶν Περσῶν, μὲ τὴ φράση «Νενίκηκάς με, Ναζωραῖε», ποὺ σημαίνει «μὲ νίκησες, Χριστέ».

Κατὰ τὰ ἄλλα ἀναδείχτηκε ἔνας ἔξαιρετος αὐτοκράτορας, ποὺ περιόρισε τὶς σπατάλες καὶ κυβέρνησε μὲ δικαιοσύνη.

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΑΥΤΟ ;

Κωνσταντῖνος καὶ Κωνσταντινούπολη

- “Ἐνα ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ἔργα τέχνης ποὺ στόλισαν τὴν Κωνσταντινούπολη ἦταν καὶ ὁ τρίποδας ποὺ ἀφιερώθηκε στοὺς Δελφούς μετὰ τὴν νίκη στὴ μάχη τῶν Πλαταιῶν.
- Νόμισμα τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ 315 μ.Χ. ἔχει ἐπάνω μαζὶ μὲ τὸν ἑθνικὸ Θεό “Ἡλιο καὶ τὸ χριστιανικὸ σταυρό.” Άλλα νομίσματα ἔχουν τὴν εἰκόνα τῆς βασιλομήτορος Ἐλένης.
- “Οταν ὁ Κωνσταντῖνος ἔγινε αὐτοκράτορας, μετονόμασε τὸ Δρέπανο τῆς Βιθυνίας, τόπο καταγωγῆς τῆς μητέρας του, σὲ Ἐλενόπολη.
- ‘Ο λαὸς ὀνόμασε τὴν Κωνσταντινούπολη ἀπλὰ Πόλη καὶ ἔτσι πέρασε καὶ στὰ δημοτικά μας τραγούδια. Ἅλλα καὶ οἱ Τούρκοι τὴν ὄνομάζουν Ἰσταμπούλ, ποὺ εἶναι παραφθορὰ τῆς φράσης «Εἰς τὴν Πόλιν».

Ιουλιανὸς καὶ Γρηγόριος

- Κάποιος ἱστορικὸς ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἰουλιανὸς ἔστειλε τὸ φιλόσοφο Ὁρειβάσιο στὸ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν νὰ ζητήσῃ τὴ γνώμη του γιὰ τὴ φιλικὴ πρὸς τοὺς ἑθνικοὺς πολιτικὴ ποὺ

άκολουθούσε καὶ ὅτι ἡ Πυθία ἔδωσε τὸν ἔξῆς ἀπελπισμένο χρησμό: «Πέστε στὸ βασιλιὰ ὅτι ὁ Ἀπόλλωνας δὲν ἔχει πιὰ στέγη οὕτε μαντικὴ δάφνη οὕτε πηγὴ τραγουδιστή. Πάει πιά, βουβάθηκε ἡ μιλιὰ τῆς Κασταλίας».

— Στὴν Ἀθῆνα ὁ Ἰουλιανὸς εἶχε συμμαθητὴ τὸ Γρηγόριο τὸ Ναζιανζηνό. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὁ Γρηγόριος εἶπε: «Συννεφάκι ἦταν καὶ πέρασε», ἐννοώντας τὴν ἀπόπειρα τοῦ αὐτοκράτορα νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ἀρχαία θρησκεία.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1) Τί θυμᾶσαι;

‘Αναζήτησε στὸ τέλος τῆς ἀσκήσεως, μέσα σὲ παρένθεση, τὶς λέξεις ποὺ λείπουν.

— Διάταγμα ποὺ ἀναγνώριζε σὲ ὅλους τοὺς ρωμαίους ὑπηκόους τὸ δικαίωμα νὰ λατρεύουν τὸ Θεὸ τῆς ἐκλογῆς τους:

M - - - - -

— Ξεχώρισε στὴ Σύνοδο τῆς Νίκαιας γιὰ τὰ ἐπιχειρήματά του ἐναντίον τοῦ Ἀρείου: ’Α - - - - -

— Εἶχε ἐπάνω τὰ σύμβολα τοῦ Χριστοῦ: Λ - - - - -

— “Ἐτσι ὀνομάζεται ἡ Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τοὺς Τούρκους
’Ι - - - - -

(Λάβαρο, Ἰσταμπούλ, Ἀθανάσιος, Μεδιολάνων)

2) Σωστὸ ἢ ὥχι;

‘Ο Μέγας Κωνσταντῖνος συμπαθοῦσε καὶ ὑποστήριζε τοὺς Χριστιανούς, γιατὶ

— ἦταν καὶ ἡ μητέρα του Χριστιανή·

— τὸν βοήθησαν νὰ νικήσῃ τὸν ἀντίπαλό του Μαξέντιο·

— τοῦ ὑποσχέθηκαν ὅτι θὰ τὸν ἀνακηρύξουν “Ἄγιο·

— κατάλαβε ὅτι τὸ μέλλον ἦταν μὲ τὸ μέρος τους·

— εἰδεὶ ὅτι ἡ χριστιανικὴ ἀδελφοσύνη θὰ ἔξασφάλιζε τὴν ἐνότητα τῆς αὐτοκρατορίας.

Μιὰ μόνο ἀπὸ τὶς ἀπαντήσεις δὲν εἶναι σωστή.

2

Ο ΜΕΓΑΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ (379-395 μ.Χ.) ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ

‘Η δεύτερη μεγάλη μορφὴ μετὰ τὸ Μ. Κωνσταντίνο εἶναι ὁ αὐτοκράτορας Θεοδόσιος ὁ Α’. Ο Θεοδόσιος ἔμεινε κι αὐτὸς στὴν Ἰστορία μὲ τὸ ἐπίθετο Μέγας, γιατὶ συνέχισε ἐπάξια καὶ συμπλήρωσε τὸ ἔργο τοῦ Κωνσταντίνου.

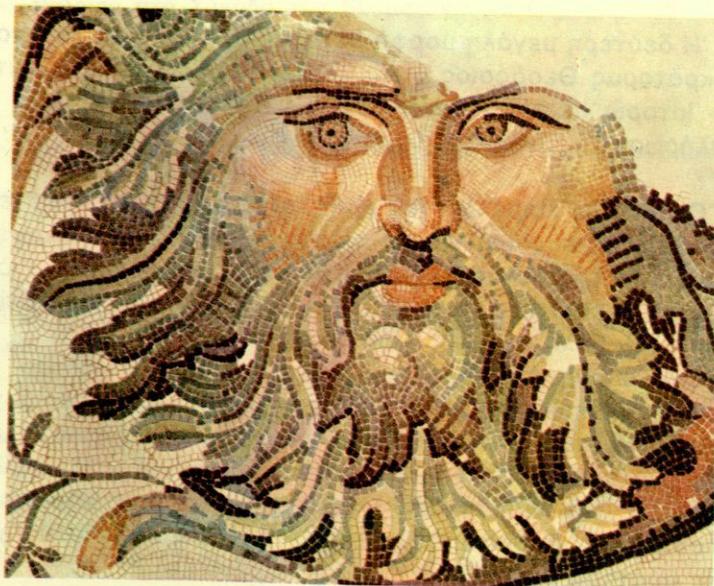
1. Ο Θεοδόσιος ἐπιβάλλει τὴν ὄρθοδοξη χριστιανικὴ θρησκεία.

Ο Θεοδόσιος προχώρησε πιὸ πέρα ἀπὸ τὸ Μ. Κωνσταντίνο καὶ ἔκαμε τὸ Χριστιανισμὸ ἐπίσημη θρησκεία τοῦ κράτους. Γιὰ νὰ γίνη αὐτό, χρειάστηκε νὰ τὰ βάλῃ ἀπὸ τὴν μιὰ μὲ τοὺς αἱρετικοὺς καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μὲ τοὺς εἰδωλολάτρες.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶχε μεγάλη διάδοση ἡ αἱρεση τοῦ Μακεδονίου (ἐπισκόπου ποὺ δὲν παραδεχόταν τὴ θεότητα τοῦ ‘Αγίου Πνεύματος). Γιὰ τὸ ζῆτημα αὐτὸ ὁ Θεοδόσιος συνεκάλεσε στὴν Κωνσταντινούπολη τὴ Β’ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο. Η Σύνοδος καταδίκασε τὴν αἱρεση τοῦ Μακεδονίου καὶ συμπλήρωσε τὰ ὑπόλοιπα πέντε ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως. Στὴ συνέχεια ἔλαβε αύστηρὰ μέτρα ἐναντίον τῶν αἱρετικῶν.

Ψηφιδωτὰ δάπεδα ἀπὸ τὸ Παλάτι τῆς Κωνσταντινούπολης, τῆς ἐποχῆς τοῦ Θεοδοσίου Β'.

Παράλληλα κυνήγησε τοὺς ἑθνικούς, ἔκλεισε τοὺς ἀρχαίους ναούς, ἀπαγόρευσε τὶς θυσίες καὶ κατάργησε δριστικὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες (394 μ.Χ.) Οἱ Χριστιανοὶ φανατίστηκαν καὶ βάλθηκαν νὰ καταστρέψουν καθετὶ ποὺ θύμιζε τὸ εἰδωλολατρικὸ παρελθόν: ἔργα τέχνης, ναοὺς καὶ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων. "Εφτασαν μάλιστα στὸ σημεῖο νὰ κατεβοῦν σὲ διωγμοὺς ἐναντίον τῶν ἑθνικῶν καὶ νὰ προκαλέσουν αἰματοχυσία στὴν Ἀλεξάνδρεια.

Τὰ σκληρὰ μέτρα τοῦ Θεοδοσίου προκάλεσαν δυσαρέσκειες καὶ δυὸ στάσεις: μιὰ στὴν Ἀντιόχεια καὶ ἄλλη στὴ Θεσσαλονίκη. Ἡ στάση στὴ Θεσσαλονίκη εἶχε θύματα μερικούς μισθοφόρους ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ. Σ' ἀντίποινα ὁ Θεοδόσιος διέταξε τὴ σφαγὴ ἀθώων πολιτῶν μέσα στὸν Ἰππόδρομο, ποὺ στοίχισε τὴ ζωὴ 7.000 Θεσσαλονικέων. Γι' αὐτὸ τὸ ὁμαδικὸ ἔγκλημα ὁ ἐπίσκοπος Μεδιολάνων, ὅπου ἔτυχε νὰ βρίσκεται ὁ αὐτοκράτορας, τοῦ ἀρνήθηκε τὴ θεία κοινωνία καὶ τὸν ὑποχρέωσε νὰ ζητήσῃ συγχώρηση ἀπὸ τὸ λαό.

2. Ὁ Μ. Θεοδόσιος τελευταῖος αὐτοκράτορας τοῦ ἀδιαίρετου Ρωμαϊκοῦ Κράτους.

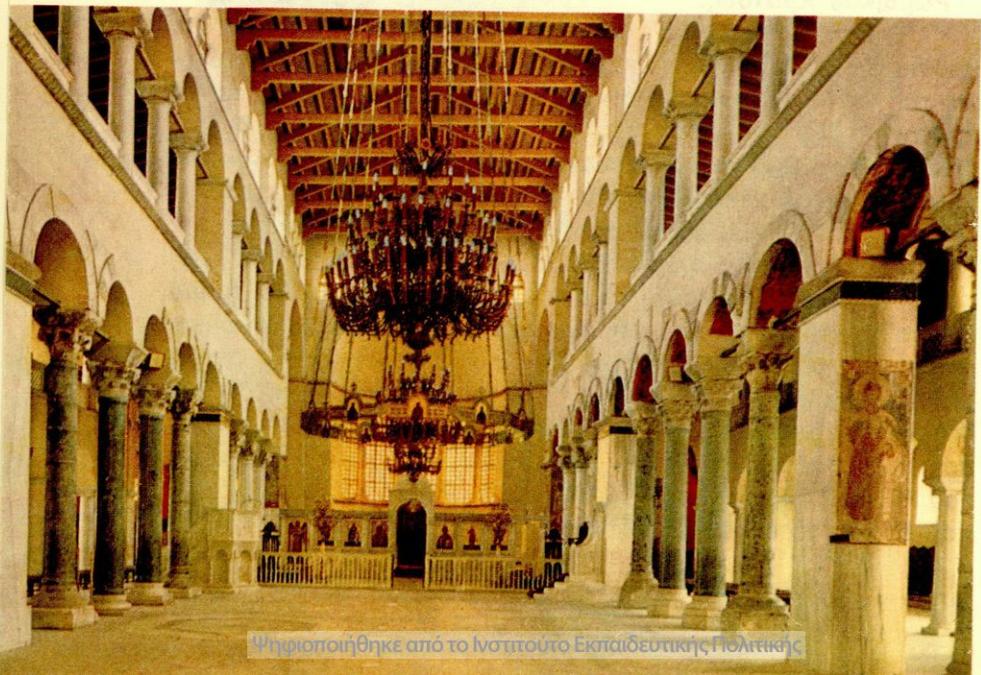
Ο Θεοδόσιος ὀργάνωσε ἰσχυρὸ στρατὸ καὶ στὰ δεκαπέντε χρόνια τῆς βασιλείας του μπόρεσε νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀκεραιότητα τῆς αὐτοκρατορίας. Πρὶν πεθάνη (395 μ.Χ.), μοίρασε τὸ κράτος στοὺς δυὸ γιοὺς του. Στὸν Ὄνωριο ἔδωσε τὸ δυτικὸ (Ἴταλία, Ἀφρική, Γαλλία, Ἰσπανία καὶ Ἀγγλία) καὶ στὸν Ἀρκάδιο τὸ ἀνατολικὸ (Βαλκανικὲς χῶρες, Ἐλλάδα, Ἀσία, Αἴγυπτο).

Τὸ Δυτικὸ Ρωμαϊκὸ Κράτος δὲν μπόρεσε ν' ἀντέξῃ στὶς ἐπιδρομὲς τῶν βαρβάρων καὶ διαλύθηκε δριστικὰ τὸ 476 μ.Χ.

Τὸ Ἀνατολικὸ Ρωμαϊκὸ Κράτος περιορίστηκε στὸ τμῆμα ἐκεῖνο ποὺ τὸ κατοικοῦσαν πληθυσμοὶ ἐλληνικοὶ καὶ χριστιανικοὶ στὴ μεγαλύτερη ἀναλογίᾳ τους. Σιγὰ σιγὰ ἐξελληνίστηκε, διατηρήθηκε περισσότερο ἀπὸ 1.000 χρόνια καὶ εἶναι γνωστὸ στὴν Ἰστορία ὡς *Βυζαντινὸ Κράτος*. Πολλοὶ ἴστορικοὶ τοποθετοῦν τὴν ἀρχὴ τῆς Βυζαντινῆς Ἰστορίας στὸ 395, ποὺ ἔγινε ὁ χωρισμὸς τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους σὲ δυτικὸ καὶ ἀνατολικό, καὶ ὅχι στὸ 330 ποὺ ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια τῆς Κωνσταντινούπολης.

Έπάνω : Η βασιλική τοῦ Ἅγιου Δημητρίου Θεσσαλονίκης
(5ος αἰ.), ὅπως εἶναι σήμερα. Κάτω : Τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ Ναοῦ.

Ψηφιδωτὸ ἀπὸ τὸν "Ἄγιο Δημήτριο Θεσσαλονίκης, 5ος αἰ.

Νόμισμα
με τὴν Πουλχερία.

3. Σημαντικὰ πρόσωπα καὶ ἔργα στὰ χρόνια τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Θεοδοσίου.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς διαδόχους τοῦ Μ. Θεοδοσίου καὶ τοὺς συμβούλους τους ἦταν ἀνάξιοι. Βρέθηκαν ὅμως καὶ ἴκανοὶ ἄνθρωποι, ποὺ στήριξαν τὸ κράτος, ὅπως ὁ ἐπίτροπος τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ Ἀνθέμιος καὶ ὁ αὐτοκράτορας Μαρκιανός.

Ο 'Ανθέμιος φρόντισε γιὰ τὴν κατασκευὴ νέου μεγάλου τείχους γύρω ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἀπώθησε ἐπίσης τοὺς Γερμανοὺς καὶ τοὺς Οῦννους πέρα ἀπὸ τὸ Δούναβη καὶ ἔβαλε περιπολίες στὸ μεγάλο ποτάμι. Ο Μαρκιανὸς μπόρεσε νὰ στρέψῃ τὰ στίφη τῶν Οῦννων πρὸς τὴ Δύση. Σ' αὐτὰ τὰ χρόνια τὸ 'Ανατολικὸ Ρωμαϊκὸ Κράτος μπόρεσε νὰ εξεφύγῃ τὸ μεγάλο κίνδυνο τῶν Γερμανῶν, πού, εἴτε μὲ τὴ βίᾳ εἴτε εἰρηνικά, εἶχαν εἰσδύσει μέσα στὴν ἐπικράτειά του καὶ μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν κατορθώσει νὰ καταλάβουν σπουδαῖες θέσεις στὸ στρατὸ καὶ στὴ διοίκηση — καὶ νὰ παραμείνῃ ἑλληνορωμαϊκό.

Ἀνάμεσα στοὺς διαδόχους τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου ξεχωριστὴ θέση ἔχουν δυὸ γυναῖκες αὐγοῦστες, ἡ Εὔδοκία, γυναίκα τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ καὶ ἡ Πουλχερία, ἀδελφή του, καὶ ἀργότερα σύζυγος τοῦ Μαρκιανοῦ. Καὶ οἱ δυὸ πρωτοστάτησαν σὲ ἀξιόλογα φιλανθρωπικὰ καὶ ἐκπολιτιστικὰ ἔργα. Η Εὔδοκία ἦταν ἑλληνικῆς καταγωγῆς, κόρη τοῦ φιλοσόφου Λεοντίου, καὶ πρὶν βαπτισθῆ Χριστιανὴ εἶχε τὸ ὄνομα Ἀθηναΐδα. Μαζὶ τῆς ἔφερε στὸ Παλάτι τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα καὶ τὸν ἑλληνικὸ τρόπο ζωῆς. Παράλληλα φρόντισε νὰ ἰδρυθῇ στὴν Πόλη τὸ Πανδιδακτήριο (425 μ.Χ.), ἔνα εἶδος πανεπιστημίου, ὅπου διδάσκονταν ἡ φιλοσοφία, ἡ ρητορικὴ καὶ ἡ νομικὴ ἐπιστήμη καὶ ὅπου ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα εἶχε τὰ πρωτεῖα ἀπέναντι στὴ λατινική.

Στὰ χρόνια τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου καὶ τῶν διαδόχων του ἔζησαν οἱ πιὸ ὀνομαστοὶ ἀπὸ τοὺς Πατέρες τῆς Ἑκκλησίας, οἱ γνωστοὶ Τρεῖς Ἱεράρχες: Μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, καὶ ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ὀνομάζεται «χρυσὸς αἰώνας τῶν χριστιανικῶν γραμμάτων».

4. Ἡ Μεγάλη Μετανάστευση τῶν Λαῶν.

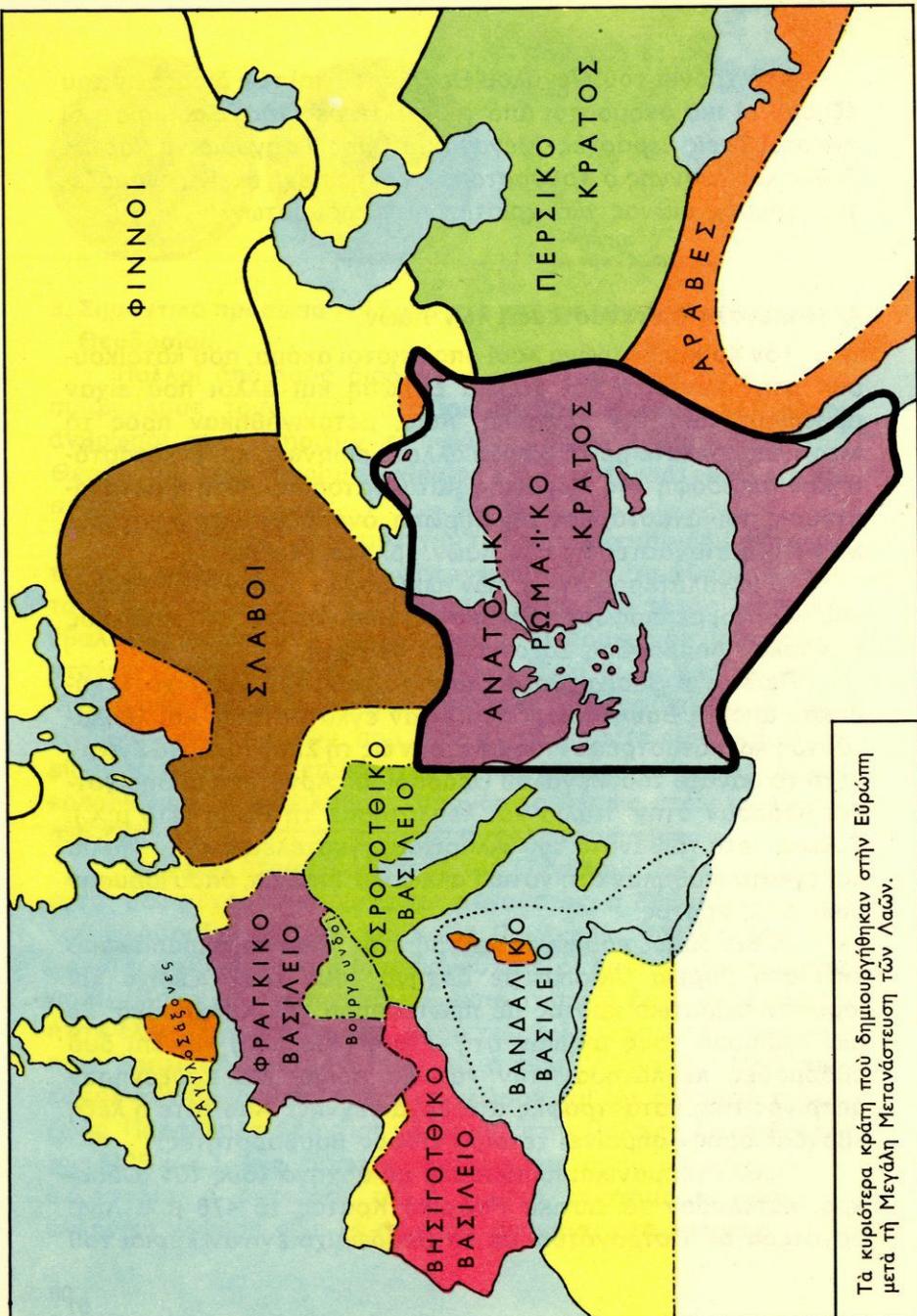
Τὸν 40 καὶ 50 αἰώνα λαοὶ ἀπολίτιστοι ἀκόμα, ποὺ κατοικοῦσαν στὴν κεντρικὴ καὶ βόρεια Εὐρώπη καὶ ἄλλοι ποὺ εἶχαν προωθηθῆ ἀπὸ τὴν κεντρικὴ Ἀσία, μετακινήθηκαν πρὸς τὴν Μεσόγειο, ἄλλοτε μὲ τὴ βία καὶ ἄλλοτε εἰρηνικά, καὶ ἐγκαταστάθηκαν σὲ ἐδάφη τῆς Ρωμαϊκῆς Αύτοκρατορίας. Αὕτη ἡ μετανάστευση, ποὺ ἀναστάτωσε τὴν Εὐρώπη, ὀνομάζεται στὴν Ἰστορίᾳ Μεγάλη Μετανάστευση τῶν Λαῶν. (βλέπε χάρτη).

‘Ο μεγαλύτερος ὅγκος τῶν πληθυσμῶν αὐτῶν ἦταν Γερμανοί, γνωστοὶ μὲ διάφορες ὀνομασίες: Βησιγότθοι, Ὁστρογότθοι, Βάνδαλοι, Λομβαρδοί, Σάξονες καὶ Φράγκοι.

Πρῶτοι οἱ Βησιγότθοι, μὲ ἀρχητό τους τὸν Ἀλάριχο, ξεχύθηκαν ἀπὸ τὴ Βουλγαρία, ὅπου εἶχαν ἐγκατασταθῆ, καὶ λεηλατώντας καὶ καταστρέφοντας ἔφτασαν ὡς τὴ Σπάρτη. Αὔτα ἔγιναν μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου. Ἀργότερα οἱ Βησιγότθοι πέρασαν στὴν Ἰταλία καὶ λεηλάτησαν τὴν Ρώμη (410 μ.Χ.). Τελικά, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἀλάριχου, ἐγκατέλειψαν τὴν Ἰταλία καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴ νότια Γαλλία καὶ Ἰσπανία, ὅπου ἰδρυσαν δικό τους κράτος.

Οἱ Βάνδαλοι, ποὺ εἶχαν κατεβῆ στὴν Ἰσπανία, πέρασαν ἀπὸ ἔκεī στὴ βόρεια Ἀφρικὴ μὲ ἀρχηγό τους τὸν Γιζέριχο καὶ ἰδρυσαν πειρατικὸ κράτος μὲ πρωτεύουσα τὴν Καρχηδόνα. Σὲ μιὰ ἐπιδρομή τους μπῆκαν στὴ Ρώμη (455 μ.Χ.) καὶ ἐπὶ δυὸ ἐβδομάδες λεηλάτησαν τὴν «αἰωνία πόλη» καὶ προξένησαν ἀπερίγραπτες καταστροφὲς στὰ ἔργα τέχνης. Ἀπὸ τότε ἡ λέξη «βανδαλισμὸς» σημαίνει τέτοιου εἴδους βαρβαρότητες.

“Ἄλλοι γερμανικοὶ πληθυσμοί, μὲ ἀρχηγό τους τὸν Ὅδοακρο, κατέλυσαν τὸ Δυτικὸ Ρωμαϊκὸ Κράτος τὸ 476 μ.Χ. Λίγο ἀργότερα οἱ Ὁστρογότθοι μὲ τὸ Θεοδώριχο ἔγιναν κύριοι τοῦ

Τα κυριότερα κράτη που δημιουργήθηκαν στην Εύρωπη
μετά τη Μεγάλη Μετανάστευση τῶν Λαῶν.

κράτους τοῦ Ὀδόακρου, ποὺ εἶχε πρωτεύουσα ὅχι πιὰ τῇ Ρώμη ἀλλὰ τῇ *Raβέννα*.

Παράλληλα μὲ τοὺς Γερμανοὺς ἡ Εύρώπη γνώρισε τὶς φοβερὲς ἐπιδρομές τῶν Οὔννων, μᾶς πολεμικῆς φυλῆς ποὺ εἶχε ξεκινήσει ἀπὸ τὴν κεντρικὴν Ἀσία. Μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Ἀττίλα, ἔναν ἰκανότατο ὄσο καὶ ἀδίστακτο ἀρχηγό, ποὺ ἔμεινε στὴν Ἰστορία μὲ τὸ ὄνομα «Μάστιγα τοῦ Θεοῦ», οἱ Οὔννοι ἔγιναν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους μὲ τὶς ἐπιδρομές τους καὶ μὲ τοὺς βαρύτατους φόρους ποὺ ύποχρέωνταν τοὺς Βυζαντινοὺς νὰ τοὺς πληρώνουν. Τελικὰ πέρασαν στὴ Δύση, ὅπου νικήθηκαν ἀπὸ τὶς ἐνωμένες ρωμαϊκὲς καὶ γερμανικὲς δυνάμεις στὰ Καταλαυνικὰ πεδία, μιὰ τοποθεσία κοντά στὸ Παρίσι, στὴ λεγόμενη *Μάχη τῶν Ἐθνῶν* (451 μ.Χ.). Δυὸς χρόνια ἀργότερα πέθανε ὁ Ἀττίλας καὶ τὸ κράτος τῶν Οὔννων διαλύθηκε.

Μὲ τὴν Μεγάλην Μετανάστευση τῶν Λαῶν ἀρχίζει μιὰ νέα ἐποχὴ γιὰ τὴν Εύρώπη. Ἡ μετανάστευση συνοδεύτηκε ἀπὸ ἀφάνταστες καταστροφὲς καὶ ἐρημώσεις. Παράλληλα καίνούριο αἷμα καὶ καινούριες δυνάμεις ζωγόνησαν τὸ ἔξασθενημένο πιὰ Δυτικὸ Ρωμαϊκὸ Κράτος. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἐπηρεάστηκαν εὐεργετικὰ ἀπὸ τὸν πολιτισμό, τὴ θρησκεία καὶ τὴ γλώσσα τῆς αὐτοκρατορίας ποὺ κατέλυσαν. Μὲ τὸν καιρὸ ἀπὸ τὴ συγχώνευση κατακτητῶν καὶ κατακτημένων διαμορφώθηκαν τὰ γνωστὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη, ὅλα χριστιανικά, καὶ τὰ περισσότερα μὲ γλώσσα νεολατινική [ἰταλική, γαλλική, ισπανική, πορτογαλική, ρουμανική].

Τὸ Ἀνατολικὸ Ρωμαϊκὸ Κράτος μὲ τὴν ἄμυνα καὶ τὴ διπλωματία του μπόρεσε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὰ ἀπανωτὰ κύματα τῶν ἀπολίτιστων λαῶν τοῦ βορρᾶ καὶ νὰ διαφυλάξῃ ἔτσι τὴν ἑλληνορωμαϊκὴ καὶ χριστιανικὴ του κληρονομία.

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

Διωγμοί καὶ διωγμοί

— 'Ο 4ος αιώνας ἄρχισε μὲ τὸ μεγαλύτερο διωγμὸ τῶν Χριστιανῶν (ἀπὸ τὸ Διοκλητιανὸ) καὶ ἔκλεισε μὲ διωγμὸ τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τῶν αἱρετικῶν Χριστιανῶν (ἀπὸ τὸν Μ. Θεοδόσιο).

'Αρχὴ καὶ τέλος τῆς Ρωμαϊκῆς Ἰστορίας

— 'Η Ρωμαϊκὴ Ἰστορία ἀρχίζει μὲ τὸ Ρωμύλο, ποὺ ἔχτισε τὴ Ρώμη τὸ 753 π.Χ., καὶ τελειώνει μὲ τὸν δεκαεξάχρονο Ρωμύλο Αύγουστύλο (δῆλο. «μικρὸ Αύγουστο»), ποὺ τὸν ἐκθρόνισε ὁ Γότθος βασιλιάς Ὁδόακρος τὸ 476 μ.Χ.

'Αθηνᾶ καὶ Παναγία

— Τὸ 434 μ.Χ. ὁ Παρθενώνας γίνεται χριστιανικὴ ἐκκλησία (Παναγία ἡ Ἀθηνιώτισσα).

Πατριάρχης ἐναντίον αὐγούστας

— 'Ο Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἔξορίστηκε πολλὲς φορές, γιατὶ εἶχε τὸ θάρρος νὰ ἐλέγχῃ ἀπὸ τὸν ἄμβωνα τὴν ἀμαρτωλὴ ζωὴ τῆς αὐγούστας Εὐδοξίας, πεθερᾶς τῆς Εύδοκίας. Σ' ἔνα κήρυγμά του μάλιστα τὴν παραλλήλισε μὲ τὴν Ἡρωδιάδα, ποὺ ζητοῦσε «ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἰωάννου».

Σημάδια ἐξελληνισμοῦ

— Τὸ 439 μ.Χ., στὰ χρόνια τῆς Εύδοκίας, δημοσιεύτηκε διάταγμα ποὺ ἐπέτρεπε νὰ συντάσσωνται οἱ διαθῆκες στὴν ἐλληνικὴ γλώσσα.

'Ο Ἀλάριχος ἔζω ἀπὸ τὴν Ἀθήνα

— Κατὰ τὴν ἐπιδρομὴ τοῦ Ἀλάριχου ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας καταστράφηκε ὁ ναὸς τῆς Δήμητρας στὴν Ἐλευσίνα καὶ ἄλλα ἀρχαῖα μνημεῖα. 'Η καταστροφικὴ αὐτὴ μανία τῶν Γότθων ὀφείλεται καὶ στὸ γεγονός ὅτι εἶχαν γίνει Χριστιανοὶ (ἀρειανοὶ). Μέσα στὸ στρατὸ τοῦ Ἀλάριχου ὑπῆρχαν καὶ φανατικοὶ μοναχοί, ποὺ ἐστρεφαν τὴ μανία τῶν πολεμιστῶν ἐναντίον τῶν εἰδωλολατρικῶν μνημείων. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔσωσαν τὴν πόλη τους, προσφέροντας δῶρα στὸν Ἀλάριχο.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1) Άλφαβητικός κατάλογος αύτοκρατόρων

Άρκαδιος - Διοκλητιανὸς - Θεοδόσιος ὁ Μέγας - Θεοδόσιος ὁ Μικρὸς - Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης - Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας - Μαρκιανὸς - Ρωμύλος Αύγουστούλος.

Βάλε τους σὲ χρονολογική σειρά.

2) Τί θυμᾶσαι;

΄Αναζήτησε στὸ τέλος τῆς ἀσκήσεως, μέσα στὴν παρένθεση, τὶς λέξεις ποὺ λείπουν:

— Δὲν παραδεχόταν τὴ θεότητα τοῦ ‘Αγίου Πνεύματος:

M - - - - -

— Διέταξε τὴ σφαγὴ ἀθώων πολιτῶν μέσα στὸν ‘Ιππόδρομο τῆς Θεσσαλονίκης: Θ - - - - -

— Κατασκεύασε νέο μεγάλο τείχος γύρω ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη: Α - - - - -

— Έτσι λεγόταν ἡ αύγούστα ποὺ καυτηρίασε μὲ τοὺς λόγους του ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος: Ε - - - - -

— Ήταν τὸ ἔθνικό της ὄνομα, πρὶν βαπτισθῆ καὶ γίνη αύγούστα: Α - - - - -

— Ἀδελφὴ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ καὶ γυναίκα τοῦ Μαρκίανοῦ: Π - - - - -

— Πράξεις βαρβαρότητας ὅμοιες μὲ ἐκεῖνες τῶν Βανδάλων στὴ Ρώμη: β - - - - -

— "Ετσι όνομάστηκε ό 'Αττίλας γιὰ τὶς θηριωδίες του:

M - - - - T - - Θ - -

— "Ετσι όνομάζεται ἡ μάχη στὰ Καταλαυνικὰ πεδία, ὅπου νικήθη-
κε ό 'Αττίλας: M - - - T - - 'E - - - -

— "Ετσι λεγόταν ό τελευταῖς αὐτοκράτορας τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊ-
κοῦ Κράτους: P - - - - A - - - - -

— Πρωτεύουσα τοῦ κράτους τῶν 'Οστρογότθων στὴν Ἰταλία δὲν
ήταν πιὰ ἡ Ρώμη ἀλλὰ ἡ P - - - - -

(Θεοδόσιος - 'Ανθέμιος - Ραβέννα - βανδαλισμοὶ - 'Αθηναΐδα -
Πουλχερία - Εύδοξια - Μακεδόνιος - Ρωμύλος Αύγουστύλος -
Μάχη τῶν 'Εθνῶν - Μάστιγα τοῦ Θεοῦ)

3) "Ενωσε μὲν γραμμὲς αὐτὰ ποὺ πᾶνε μαζί.

A	B
Κωνσταντίνος	Πανδιδακτήριο
'Ελένη	Οῦννοι
'Αρειος	'Ἐν τούτῳ νίκα
'Ιουλιανὸς	Νενίκηκάς με, Ναζωραίε
Θεοδόσιος ὁ Μέγας	Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος
Εύδοκία	Τίμιος Σταυρὸς
'Αττίλας	Κατάργηση 'Ολυμπιακῶν ἄγώνων

4) Πόσα χρόνια κράτησε τὸ Ρωμαϊκὸ Κράτος στὴ Δύση; ("Υπολόγισε ἀπὸ
τὴν Κτίση τῆς Ρώμης ώς τὴ διάλυση τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ
Κράτους).

5) Σκέψου καὶ ἀπάντησε:

'Η Μεγάλη Μετανάστευση τῶν Λαῶν ἔχει ὅμοιότητες μὲν:

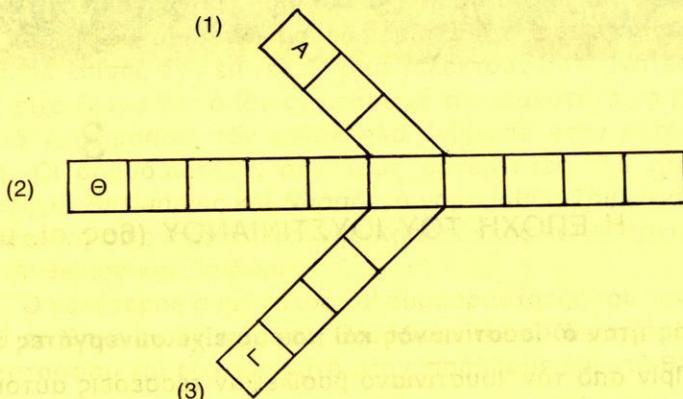
- τὴν Ἱδρυση τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν στὰ παράλια τῆς Μεσογείου·
- τὴν ἐκστρατεία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου·
- τὴν ἐξάπλωση τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας·

— τὴν Κάθοδο τῶν Δωριέων.

— τὴ σημερινὴ μετανάστευση τῶν Ἑλλήνων στὴν Αὔστραλία καὶ ἄλλοῦ.

‘Υπάρχει μιὰ μόνο σωστὴ ἀπάντηση.

6) Γοτθικὸ βέλος

1. Ἀρχηγὸς τῶν Βησιγότθων

2. Ἀρχηγὸς τῶν Ὀστρογότθων

3. Ἀρχηγὸς τῶν Βανδάλων

7) Τί ἄλλο ἀκόμα;

‘Ανάμεσα στὰ σημάδια ποὺ δείχνουν ὅτι τὸ Ἀνατολικὸ Ρωμαϊκὸ Κράτος ἀρχίζει νὰ ἔξελληνίζεται εἰναι καὶ τὰ ἔξῆς:

— Γίνεται αύγούστα ἡ κόρη τοῦ φιλοσόφου Λεοντίου καὶ φέρνει στὸ Παλάτι τὸν ἐλληνικὸ τρόπο ζωῆς.

— Στὰ χρόνια τῆς Εύδοκίας δημοσιεύεται διάταγμα ποὺ ἐπιτρέπει νὰ γράφωνται οἱ διαθῆκες στὴν ἐλληνικὴ γλώσσα.

— Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας χρησιμοποιοῦν στὸ κήρυγμα καὶ τὰ γραπτά τους τὴν ἐλληνικὴ γλώσσα.

‘Αναζήτησε ἀπὸ τὸ βιβλίο σου ἓνα ἀκόμα σημάδι. Ἀπάντησε προφορικά.

3

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ (6ος αι. μ.Χ.)

1. Ποιός ήταν ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ποιούς εἶχε συνεργάτες του.

Πρὶν ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανὸν βασίλεψαν τέσσερεις αὐτοκράτορες. Ἀπὸ αὐτοὺς δὲ Ἀναστάσιος δὲ Α' ἔχτισε ἔνα ἀκόμα τεῖχος γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῆς Κωνσταντινούπολης. Γενικὰ ήταν ἔνας πολὺ καλὸς αὐτοκράτορας καὶ γι αὐτὸ ἀγαπητὸς στὸ λαό. Τὸν Ἀναστάσιο τὸν διαδέχτηκε ὁ Ἰουστίνος δὲ Α', ἔνας γηραιός καὶ ἀγράμματος ἀξιωματικὸς τῆς ἀνακτορικῆς φρουρᾶς, θεῖος τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

‘Ο Ἰουστίνος εἶχε φροντίσει ὥστε δὲ ἀνεψιός του νὰ πάρῃ πολὺ καλὴ μόρφωση. ‘Οσο ήταν αὐτοκράτορας, τὸν εἶχε κοντά του, σύμβουλο καὶ ούσιαστικὰ συγκυβερνήτη του. ‘Ετσι δὲ Ἰουστινιανὸς εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ ἀσκηθῇ στὰ κυβερνητικὰ καθήκοντα, πρὶν γίνη δὲ ἕδιος αὐτοκράτορας (τὸ 527).

‘Ο Ἰουστινιανὸς εἶχε πολλὰ χαρίσματα καὶ μεγάλα ὄνειρα. ‘Ἐντύπωση ἔκανε δὲ ἐνεργητικότητα, δὲ ἐπιμονὴ καὶ δὲ ἀντοχὴ του. Οἱ σύγχρονοί του βεβαιώνουν δὲ τὴν ἔτρωγε λίγο, ἐργαζόταν πολὺ καὶ κοιμόταν ἐλάχιστα, γι αὐτὸ καὶ τὸν δνομάζουν «ἀκοίμητο». ‘Η μόρφωσή του καὶ δὲ θητεία του κοντά στὸ θεῖο του τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ εἴναι κατατοπισμένος γύρω ἀπὸ ὅλα τὰ ζητήματα,

στρατιωτικά, πολιτικά καὶ θρησκευτικά, καὶ νὰ μπορῇ νὰ τὰ παρακολουθῇ ὁ Ἱδιος ἀπὸ κοντά.

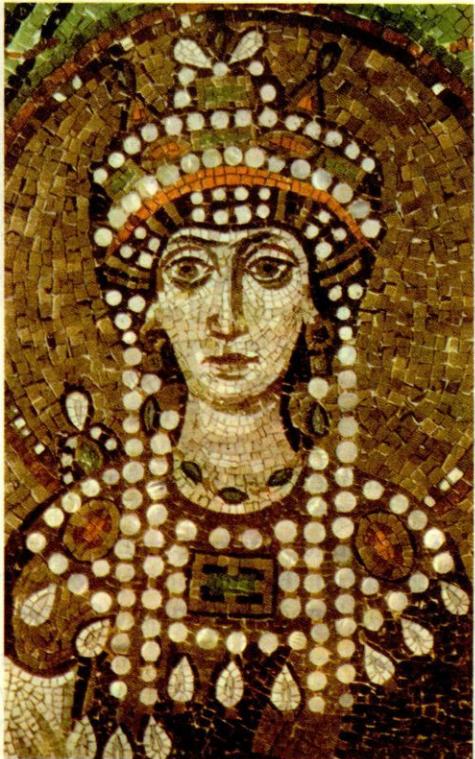
Τὸ μεγάλο ὅνειρο τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦταν νὰ ξανακάμη τὴν αὐτοκρατορία ὥπας ἦταν στὶς ἡμέρες τοῦ ρωμαϊκοῦ μεγαλείου: μὲ δὴ τὴ Μεσόγειο δικῆ της, αὐτὴ τὴ φορὰ ἔνα κράτος χριστιανικό, ὅπου νὰ βασιλεύῃ ἡ εἰρήνη, ἡ ἀσφάλεια καὶ ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ αὐτοκράτορα.

Στὴν πραγματοποίηση τοῦ σχεδίου του αύτοῦ ἀφιέρωσε ὄλες του τὶς δυνάμεις στὴ μακρὰ περίοδο τῆς βασιλείας του. Τὸν βοήθησε ἐπίσης ἔνα ἐπιτελεῖο ἀπὸ ἐκλεκτοὺς συνεργάτες, ποὺ τοὺς εἶχε ξεχωρίσει ὁ Ἱδιος, γιατὶ εἶχε τὴν ἴκανότητα νὰ βρίσκῃ καὶ νὰ χρησιμοποιῇ τὸν κατάλληλο ἄνθρωπο στὴν κατάλληλη θέση. Οἱ σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς συνεργάτες του ἦταν: οἱ στρατηγοὶ *Βελισάριος* καὶ *Ναρσής*, ὁ νομομαθῆς *Τριβωνιανός*, ὁ εἰδικὸς στὰ οἰκονομικὰ *Ιωάννης Καππαδόκης* καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες *Ἀνθέμιος* καὶ *Ισίδωρος*.

Ο καλύτερος σύμβουλος καὶ συμπαραστάτης τοῦ Ἰουστινιανοῦ στάθηκε ἡ σύζυγός του Θεοδώρα. Ἡ Θεοδώρα ἦταν κόρη ἀρκτοτρόφου καὶ εἶχε ἐργαστῆ στὸν ἱππόδρομο καὶ στὸ θέατρο.

‘Ο Ἰουστινιανὸς
σὲ ἐλεφάντινο
ἀνάγλυφο
τοῦ δου αἰ.

Ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα.
Ψηφιδωτό ἀπὸ τὴν Ραβέννα
τῆς Ἰταλίας. Δεξιά : Νόμισμα
μὲν τὸν Ἰουστίνιανό καὶ τὴν νίκη
ποὺ προπορεύεται.

“Οταν έγινε αύτοκράτειρα, έδειξε ότι είχε σπουδαίες ίκανότητες στά πολιτικά και θρησκευτικά ζητήματα και ίσχυρή θέληση. Μάλιστα σε μια κρίσιμη περίσταση της βασιλείας τοῦ Ιουστινιανοῦ ἡ Θεοδώρα τοῦ ἔδωσε τὸ ἀπαιτούμενο θάρρος, ὥστε νὰ μὴν ἐγκαταλείψῃ τὸ θρόνο του. Αὐτὸν έγινε στὴ στάση τοῦ «νίκα».

2. Τί ήταν η Στάση τοῦ «νίκα»

Στάση σημαίνει έπανάσταση. 'Η Στάση τού «νίκα» ήταν μιὰ έπανάσταση ποὺ ξεκίνησε άπὸ τὸν ἵπποδρομο καὶ ἀπλώθηκε σὲ ὅλη τὴν πρωτεύουσα. 'Εκεὶ στὸν ἵπποδρομο μαζεύονταν τὰ πλήθη γιὰ νὰ παρακολουθήσουν τὶς ἵπποδρομίες, ποὺ ήταν τὸ πιὸ ἀγαπητό τους θέαμα, καὶ μὲ κραυγὴς «νίκα, νίκα» ἔδιναν

θάρρος στὶς ὁμάδες τους. "Οπως καὶ σήμερα, ὑπῆρχαν διάφοροι ἀθλητικοὶ σύλλογοι — «δῆμοι», ὅπως τοὺς ἐλεγαν τότε. Μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι οἱ δῆμοι μὲ τὸν καιρὸν εἶχαν ἀποκτήσει δύναμη καὶ εἶχαν γίνει ἔνα εἰδος πολιτικὰ κόμματα, ποὺ ἀντιπροσώπευαν τὴν κοινὴν γνώμην. "Οταν ὁ αὐτοκράτορας ἐμφανιζόταν στὸν ἵπποδρομο, οἱ δῆμοι τοῦ ἔκαναν γνωστὰ τὰ ζητήματα ἢ τὰ παράπονά τους καὶ γενικὰ ἀπὸ τὶς φωνὲς τοῦ πλήθους γινόταν φανερὸν ἂν οἱ κυβερνῆτες εἶχαν τὴν ύποστήριξην ἢ τὴν κατακραυγὴν τοῦ λαοῦ. Οἱ δῆμοι ἔπαιρναν τὸ ὄνομά τους ἀπὸ τὸ χρῶμα τῆς στολῆς τῶν ἡνιόχων τους.

Οἱ κυριότεροι ἀπὸ τοὺς δῆμους ἦταν δυό: οἱ Πράσινοι καὶ οἱ Βένετοι (Γαλάζιοι). Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἵπποδρομίες τοῦ 532 μ.Χ. οἱ Πράσινοι, ποὺ ἦταν δυσαρεστημένοι μὲ τὸν αὐτοκράτορα γιὰ τὴν πολὺ βαριὰ φορολογία, δημιούργησαν ἐπεισόδια. 'Ο Ἰουστινιανὸς θέλησε νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ύπερεύθυνους καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν τάξη. Αὐτὸν ἔγινε ἀφορμὴ νὰ συνενωθοῦν οἱ δυὸι ἀντίπαλες φατρίες, Πράσινοι καὶ Βένετοι, καὶ νὰ κάμουν στάση.

Βυζαντινῆς τέχνης σκουλαρίκια ἀπὸ χρυσάφι καὶ πολύτιμους λίθους. 6ος αι.

Οι στασιαστές δύνομασαν αύτοκράτορα τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Ἀναστασίου Ὑπάτιο καὶ μὲ τὸ σύνθημα «νίκα» ξεχύθηκαν στοὺς δρόμους καὶ παρέδωσαν τὴν Πόλη στὴ φωτιὰ καὶ τὴ λεηλασία. Τότε κάηκε ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἄλλα δημόσια κτίρια καὶ λίγο ἔλειψε νὰ καοῦν καὶ τὰ ἀνάκτορα.

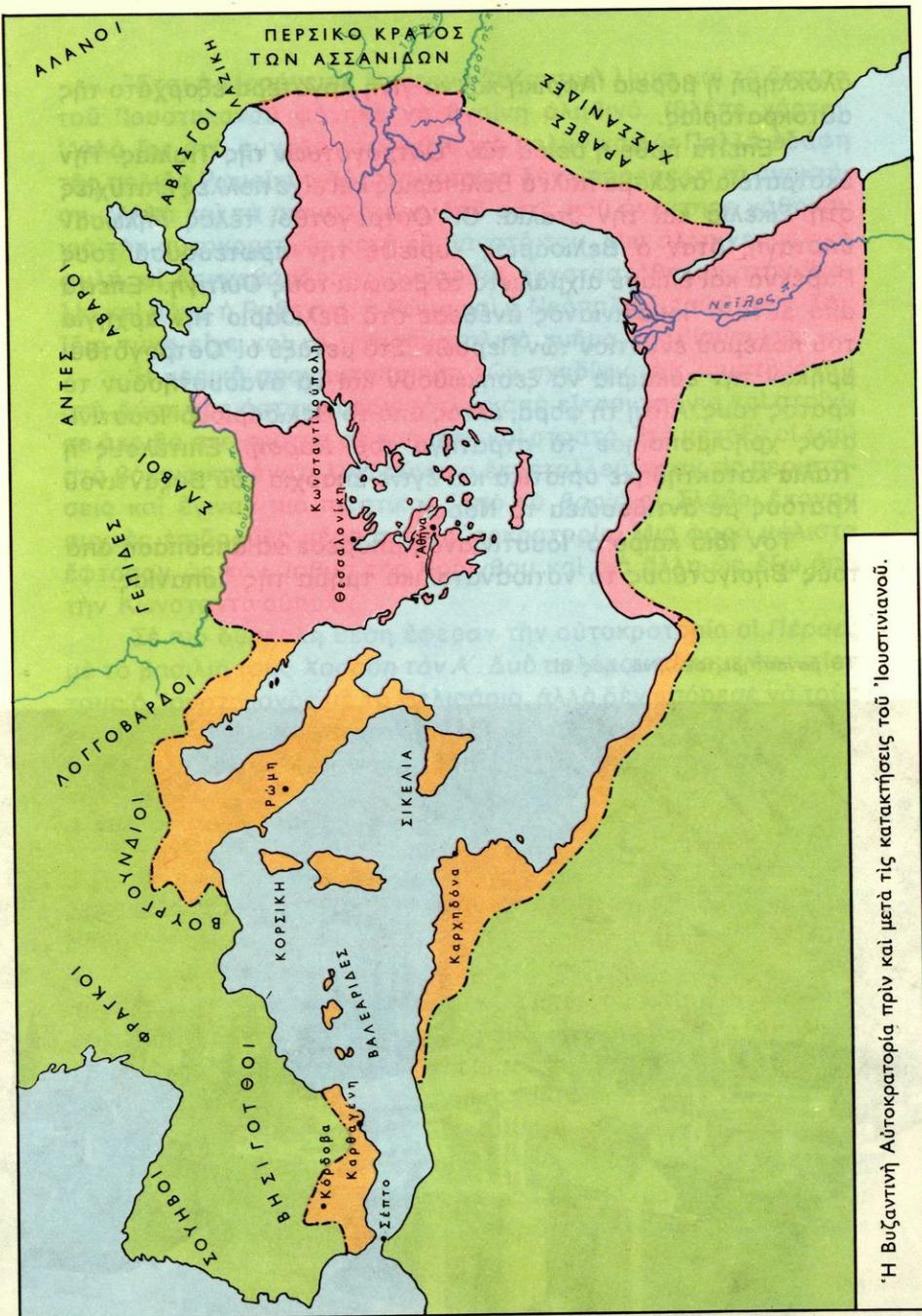
‘Η στάση κράτησε ἀρκετὲς ἡμέρες καὶ ἔφερε τὸν Ἰουστινιανὸν σὲ πολὺ δύσκολη θέση. Καὶ ὁ Ἱδιος καὶ οἱ σύμβουλοί του δὲν ἔβλεπαν ἄλλη λύση ἀπὸ τὴ φυγή. ‘Η Θεοδώρα ἦταν ἡ μόνη ποὺ στάθηκε ἀκλόνητη, λέγοντας ὅτι προτιμοῦσε νὰ πεθάνῃ βασίλισσα παρὰ νὰ ζήσῃ σὰν κοινὴ θνητή. Μπροστὰ στὴν ἀποφασιστικότητα τῆς Θεοδώρας ὁ Ἰουστινιανὸς ξαναβρῆκε τὸ θάρρος του καὶ ἀντιμετώπισε τὴν κατάσταση μὲ δυναμικὰ μέτρα. ’Εστειλε ἐναντίον τῶν στασιαστῶν τὴν ἀνακτορικὴ φρουρὰ μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ στρατηγὸ Βελισάριο, ὁ δοποῖος κατόρθωσε νὰ τοὺς κυκλώσῃ μέσα στὸν ἵπποδρομο κι ἔκει νὰ τοὺς ἀποδεκάτισῃ. ‘Υπολογίζουν ὅτι γύρω στὶς 30.000 ἦταν τὰ θύματα αὐτῆς τῆς ἐξεγέρσεως. Μετὰ τὴ συντριβὴ τῆς οἱ δῆμοι ἔχασαν πιὰ τὴ δύναμή τους καὶ ἡ κοινὴ γνώμη τὴ φωνή της.

3. Τὸ ὄνειρο τοῦ Ἰουστινιανοῦ πάει νὰ γίνῃ πραγματικότητα.

Μετὰ τὴν καταστολὴ τῆς στάσης τοῦ «νίκα» ὁ Ἰουστινιανὸς ἔβαλε μπροστὰ τὸ μεγάλο του σχέδιο, ποὺ ἦταν, ὅπως εἴπαμε, ἡ ἀνασύσταση τῆς παλαιᾶς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Ἀπὸ τὸ 476 μ.Χ. τὸ Δυτικὸ Ρωμαϊκὸ Κράτος εἶχε πέσει, ὅπως εἴδαμε, στὰ χέρια τῶν γερμανικῶν φυλῶν. ‘Επρεπε λοιπὸν νὰ δργανώσῃ ἐκστρατείες γιὰ τὴν ἀνάκτησή του. Παράλληλα ἔπρεπε νὰ φροντίζῃ γιὰ τὴν ἄμυνα στὰ βόρεια καὶ στὰ ἀνατολικὰ σύνορα, ὅπου ἀρπακτικοὶ λαοὶ περίμεναν τὴν εὔκαιρία νὰ ἀποσπάσουν ἐδάφη τῆς αὐτοκρατορίας.

‘Ετσι καὶ ἔκαμε. Οἱ πόλεμοι του ἦταν κατακτητικοὶ ἀπὸ τὸ ἔνα μέρος καὶ ἀμυντικοὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Στὴ Δύση ἔστειλε πρῶτα τὸ Βελισάριο ἐναντίον τῶν Βανδάλων τῆς Ἀφρικῆς. Μέσα σ’ ἔνα χρόνο ὁ Βελισάριος γύρισε νικητής μὲ τρόπαια τὴν Καρχηδόνα, τὰ νησιὰ Σαρδηνία, Κορσικὴ καὶ Βαλεαρίδες καὶ ἀλυσοδεμένο τὸ βασιλιὰ τῶν Βανδάλων Γελίμερο. Χρειάστηκαν ὅμως ἄλλα 15 χρόνια γιὰ νὰ κατακτηθῇ

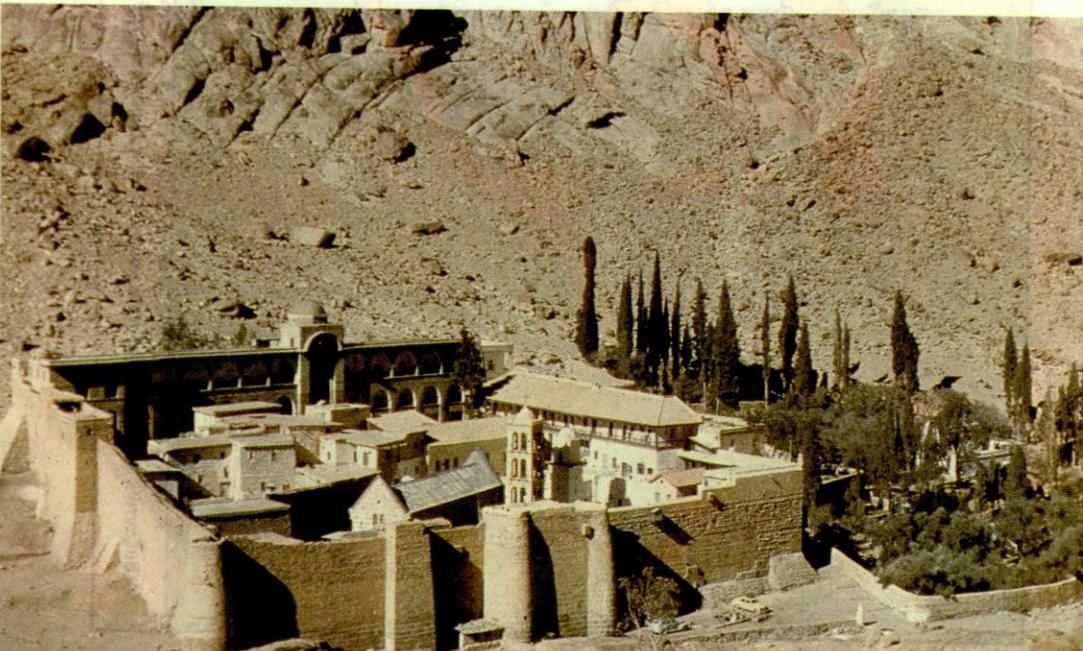
Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία πρίν και μετά τις κατακήσεις του 'Ιουστινιανού.

δόλοκληρη ή βόρεια Ἀφρική καὶ νὰ γίνη ἀργότερα ἐξαρχάτο τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐπειτα ἦρθε ἡ σειρὰ τῶν Ὁστρογότθων τῆς Ἰταλίας. Τὴν ἐκστρατεία ἀνέλαβε πάλι ὁ Βελισάριος καὶ εἶχε πολλὲς ἐπιτυχίες στὴ Σικελία καὶ τὴν Ἰταλία. Οἱ Ὁστρογότθοι τέλος δήλωσαν ὑποταγὴ, ὅταν ὁ Βελισάριος κυρίεψε τὴν πρωτεύουσά τους Ραβέννα καὶ ἔπιασε αἰχμάλωτο τὸ βασιλιά τους Οὐίτιγη. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνέθεσε στὸ Βελισάριο τὴν ἀρχηγία τοῦ πολέμου ἐναντίον τῶν Περσῶν. Στὸ μεταξὺ οἱ Ὁστρογότθοι βρῆκαν τὴν εύκαιρία νὰ εξσηκωθοῦν καὶ νὰ ἀνασυστήσουν τὸ κράτος τους. Αὕτη τῇ φορᾷ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Βελισάριο, ὁ Ἰουστινιανὸς χρησιμοποίησε τὸ στρατηγό του Ναρσή. Ἐπιτέλους ἡ Ἰταλία κατακτήθηκε δριστικὰ καὶ ἔγινε ἐπαρχία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους μὲ ἀντιβασιλέα τὸ Ναρσή.

Τὸν ἕδιο καιρὸ ὁ Ἰουστινιανὸς μπόρεσε νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τοὺς Βησιγότθους τὸ νοτιοανατολικὸ τμῆμα τῆς Ἰσπανίας.

Τὸ μοναστήρι τοῦ Σινᾶ, 6ος αἰ.

”Ετσι ή Μεσόγειος ἔγινε μιὰ βυζαντινὴ λίμνη καὶ τὸ ὄνειρο τοῦ Ἰουστινιανοῦ φάνηκε νὰ βγαίνῃ ἀληθινό. (βλέπε χάρτη). Ἀλλὰ ὅχι στὸ σύνολό του, οὕτε γιὰ πολὺν καιρό. Πολλὰ ἐδάφη τῆς παλιᾶς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας δὲν μπόρεσε νὰ τὰ ἀνακτήσῃ. Ἀλλὰ καὶ τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἀνέκτησε χάθηκαν γιὰ τὴν αὐτοκρατορία μετὰ τὸ θάνατό του. Μιὰ ἄλλη γερμανικὴ φυλή, οἱ Λογγοβάρδοι ἢ Λομβαρδοί, ἔγκαταστάθηκαν στὴν Ἰταλία καὶ μόνο ἡ Ραβέννα, ἡ Ρώμη καὶ ἡ Νεάπολη διασώθηκαν. Τὴν Ἱδια τύχη εἶχε καὶ τὸ νοτιοανατολικὸ τμῆμα τῆς Ἰσπανίας.

‘Η μερικὴ πραγματοποίηση τῶν σχεδίων τοῦ Ἰουστινιανοῦ στὴ Δύση χρειάστηκε περισσότερο ἀπὸ εἰκοσι χρόνια καὶ στοίχισε ἀκριβὰ στὸ κράτος σὲ χρήματα καὶ στρατό. Στὸ μεταξὺ οἱ λαοὶ στὰ βόρεια καὶ ἀνατολικὰ σύνορα ἐκμεταλλεύτηκαν τὶς περιστάσεις καὶ ἔγιναν πιὸ πιεστικοί. Ἐπὸ τὸ βοριά οἱ Σλάβοι ἔκαναν συχνὲς ἐπιδρομὲς μέσα στὴν αὐτοκρατορία. Μιὰ φορὰ μάλιστα ἔφτασαν ώς τὸν Ἰσθμὸ τῆς Κορίνθου καὶ μιὰ ἄλλη ώς ἔξω ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη.

Σὲ πιὸ δύσκολη θέση ἔφεραν τὴν αὐτοκρατορία οἱ Πέρσες μὲ τὸ βασιλιά τους Χοσρόη τὸν Α'. Δυὸ πολέμους ἔκαμε ἐναντίον τους ὁ Ἰουστινιανὸς μὲ τὸ Βελισάριο, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ τοὺς καταβάλῃ. Τελικὰ ἔκλεισε εἰρήνη μαζί τους, μὲ τὴν ὑποχρέωση νὰ τοὺς πληρώνῃ σημαντικὴ χρηματικὴ ἀποζημίωση κάθε χρόνο.

4. Πιὸ μεγάλος στὰ ἔργα εἰρήνης.

‘Ο Ἰουστινιανὸς δὲν ὄνειρεύτηκε μόνο μιὰ μεγάλη αὐτοκρατορία. Τὸ «πιστεύω» του ἦταν ἔνα κράτος, μιὰ θρησκεία, μιὰ νομοθεσία.

1) ”Ηθελε ἔνα κράτος ἰσχυρό, πλούσιο, ξεχωριστὸ σὲ ἔργα κοινῆς ὥφελείας καὶ πολιτισμοῦ.” Ετσι οἱ κάτοικοι θὰ ἦταν εύτυχισμένοι καὶ δὲν θὰ εἶχαν λόγους νὰ ἔξεγείρωνται. Φρόντισε λοιπὸν νὰ στερεώσῃ τὴν ἀσφάλειά του μὲ μιὰ σειρὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα, ποὺ ὀνομάστηκαν Ἰουστινιάνεια. Πήρε μέτρα προστασίας ὑπὲρ τῆς γεωργίας καὶ τῶν μικρῶν καλλιεργητῶν. Ἐνίσχυσε τὸ ἐμπόριο καὶ τὴ βιοτεχνία καὶ σὲ ἐνέργειές του ὀφείλεται ἡ λαθραία μεταφορὰ μεταξόσπορου ἀπὸ τὴν Κίνα καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆς μεταξουργίας στὸ Βυζαντινὸ Κράτος. Στὰ χρόνια τῆς βασι-

λείας του κατασκευάστηκαν πλήθος δημόσια ἔργα, δρόμοι, γέφυρες, ύδραγωγεία, λουτρά, φιλανθρωπικά ίδρυματα και ἑωραϊστικά μνημεῖα.

2) "Ηθελε τὸ κράτος νὰ ἔχῃ μιὰ νομοθεσία και αὐτὴ νὰ είναι ἡ τελειότερη μέχρι τότε." Ετσι τὸ κράτος θὰ μποροῦσε νὰ διοικηθῇ πιὸ ἀποτελεσματικὰ και οἱ κάτοικοι θὰ αἰσθάνονταν ἵσοι ἀπέναντι στὸ νόμο. "Ἐβαλε λοιπὸν τὸν Τριβωνιανὸ μὲ τοὺς συνεργάτες του νὰ συγκεντρώσουν και νὰ ξεκαθαρίσουν τοὺς παλιότερους νόμους και σ' αὐτοὺς ἐπάνω νὰ προσθέσουν τοὺς δικούς του." Ετσι βγῆκε μιὰ σειρὰ ἀπὸ νομικὰ ἔργα, ποὺ είναι γνωστὰ μὲ τὸ ὄνομα «ρωμαϊκὸ ἀστικὸ δίκαιο». Ἀρκετὰ πράγματα ἀπὸ τὴ νομοθεσία αὐτὴ ἔξακολουθοῦν και σήμερα νὰ ἔχουν ἔφαρμογή.

3) "Ηθελε τὸ κράτος νὰ ἔχῃ μιὰ θρησκεία, τὴ χριστιανική." Ετσι θὰ ἔξασφαλιζόταν ἡ ἐνότητα τῆς αὐτοκρατορίας, ὅπου κατοικοῦσαν λαοὶ κάθε λογῆς. Γι' αὐτὸ ἔλαβε σκληρὰ μέτρα ἐναντίον τῶν λίγων ὀπαδῶν ἀρχαίων θρησκειῶν, ποὺ είχαν ἀπομείνει. Τὸ 529 ἔκλεισε τὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν και ἀπὸ τότε ἡ ἐνδοξη πόλη ἔπαιψε δριστικὰ νὰ είναι τὸ κέντρο τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς σοφίας.

'Αλλὰ ἐπειδὴ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία είχε κι αὐτὴ τὶς διαιρέσεις της, δ Ἰουστινιανὸς ὑποστήριξε τὴν ὁρθοδοξία και ἔλαβε αὐστηρὰ μέτρα ἐναντίον τῶν αἵρετικῶν. Προβλήματα τοῦ δημιούργησε ἡ αἵρεση τῶν μονοφυσιτῶν (ποὺ πίστευαν ὅτι δ Χριστὸς είναι μόνο Θεός). 'Ο μονοφυσιτισμὸς είχε μεγάλη ἐξάπλωση στὶς ἀνατολικὲς ἐπαρχίες και τὴν Αἴγυπτο και δ Ἰουστινιανὸς προσπάθησε νὰ τὸν συμβιβάσῃ μὲ τὴν ὁρθοδοξία, ἀλλὰ χωρὶς μεγάλη ἐπιτυχία.

'Επίσης δ Ἰουστινιανὸς ὁργάνωσε ἱεραποστολές στοὺς εἰδωλολατρικοὺς λαοὺς πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα, γιὰ νὰ τοὺς προσηλυτίσῃ στὴν ἀληθινὴ θρησκεία και παράλληλα νὰ κερδίσῃ τὴ φιλία τους.

Τέλος σὲ ὅλη τὴν ἔκταση τῆς αὐτοκρατορίας ἔχτισε πλήθος ἐκκλησίες και μοναστήρια. Ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα, ἐκκλησιαστικὰ και ἄλλα, τὸ λαμπρότερο (και ἔνα ἀπὸ τὰ κορυφαῖα ἔργα τέχνης ὅλων τῶν ἐποχῶν) ἦταν δ Ναὸς τῆς Ἁγίας τοῦ Θεοῦ

Ἐξωτερική ὄψη
τῆς Ἀγίας Σοφίας,
ὅπως είναι σήμερα.

Σοφίας στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴ θέση τοῦ ναοῦ ποὺ κάηκε ἀπὸ τοὺς στασιαστὲς τοῦ «νίκα». Τὸ ἔργο ἀνέλαβαν δυὸς Ἐλληνες ἀρχιτέκτονες, ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος. Ἡ Ἀγία Σοφία, ποὺ τὴν ἔλεγαν καὶ Μεγάλη Ἔκκλησία, ἦταν Βασιλικὴ μὲ τρούλο καὶ τὴ στόλιζαν θαυμάσια ψηφιδωτά, δηλαδὴ εἰκόνες καμωμένες ἀπὸ μικρὲς χρωματιστὲς πέτρες, τὶς ψηφίδες. Ὁ Ἰουστινιανὸς παρακολούθησε ἀπὸ κοντὰ τὶς ἐργασίες τῆς ἀνεγέρσεως καὶ φρόντισε νὰ συγκεντρωθοῦν τὰ πιὸ πολύτιμα ύλικὰ ἀπ' ὅλη τὴν αὐτοκρατορία. Μάρμαρα ἔξαιρετικῆς ποιότητας μεταφέρθηκαν ἀπὸ παντοῦ: πράσινα ἀπὸ τὴν Κάρυστο, ροδόχροα μὲ λευκὲς φλέβες ἀπὸ τὴ Φρυγία, ἀνοιχτόχρωμα μὲ γαλάζιες φλέβες ἀπὸ τὸ Βόσπορο, κόκκινα μὲ λευκὰ στίγματα ἀπὸ τὶς Θῆβες τῆς Αἰγύπτου.

Ο κυρίως ναὸς εἶχε μῆκος 80,90 μ. καὶ πλάτος 69,70 μ. καὶ τὸ ὕψος τῆς κορυφῆς τοῦ τρούλου ἀπὸ τὸ δάπεδο ἦταν 55,60 μ. Ο τρούλος φαινόταν τόσο ἀνάλαφρος, σὰ νὰ «ῆταν κρεμασμένος ἀπὸ τὸν οὐρανὸν μὲ χρυσὴ ἀλυσίδα». Στὴν αὐλὴ τοῦ ναοῦ ἐπάνω σὲ μαρμάρινη κρήνη ὑπῆρχε ἡ καρκινικὴ ἐπιγραφὴ ΝΙΨΩΝ ANOMHMATA MH MONAN OWIN, ποὺ διαβάζεται τὸ ἴδιο ἀπὸ τὴν καλὴ κι ἀπὸ τὴν ἀνάποδη.

Γιὰ νὰ τελειώσῃ ἡ Ἀγία Σοφία, χρειάστηκαν 5 χρόνια καὶ 10 μῆνες. Στὸ διάστημα αὐτὸν ἐργάστηκαν 10.000 ἐργάτες καὶ

ξιδεύτηκαν χρήματα ποὺ άντιστοιχοῦν σε 3.600.000 περίπου λίρες 'Αγγλίας.

Τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ ἔγιναν τὸ 537 καὶ λέγεται ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς στὸ ἀντίκρισμά του δὲν μπόρεσε νὰ κρατήσῃ τὴν ὑπερηφάνειά του καὶ εἶπε «νενίκηκά σε, Σολομών», δηλ. «σὲ νίκησα, Σολομών» (ἐννοώντας ὅτι ἡ Ἁγία Σοφία ξεπερνοῦσε σὲ τέχνη τὸ Ναὸ τοῦ Σολομώντα στὴν Ἱερουσαλήμ).

Ἡ Ἁγία Σοφία ἐπὶ χίλια περίπου χρόνια γνώρισε στιγμὲς ἑθνικοῦ μεγαλείου καὶ συμφορῶν. Ἐκεῖ συγκεντρώνονταν ἄρχοντες, κλῆρος καὶ λαός σὲ στέψεις αὐτοκρατόρων, ἐπινίκιες

Ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

‘Ο τρούλος τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὅπως φαίνεται ἀπὸ μέσα.

τὸ διάστημα τοῦ ρόνοντος

δοξολογίες καὶ δόλονύκτιες δεήσεις. Σ' αὐτὴν ζήτησαν καταφύγιο καὶ τὴν τελευταία νύχτα τῆς ἀλώσεως. Μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Ἀγίας Σοφία πέρασε μέσα στοὺς θρύλους καὶ τὶς παραδόσεις τοῦ λαοῦ καὶ ἔγινε ἑθνικὸ σύμβολο.

5. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

‘Απὸ τοὺς διαδόχους τοῦ Ἰουστινιανοῦ σημαντικότερος ἀναδείχθηκε ὁ Μαυρίκιος (582-602). Γενικὰ ὅλοι οἱ διάδοχοι προτίμησαν νὰ στρέψουν τὴν προσοχή τους στοὺς κινδύνους ποὺ διέτρεχε ἡ αὐτοκρατορία στὰ ἀνατολικὰ καὶ στὰ βόρεια σύνορά της. Συνέχισαν λοιπὸν τοὺς πολέμους μὲ τοὺς Πέρσες, ὥσπου ὁ Μαυρίκιος ἐκλεισε εἰρήνη μαζί τους, συμφέρουσα γιὰ τὸ Βυζάντιο. Ἀπὸ τὸ βοριὰ οἱ Ἀβαροσλάβοι συνέχιζαν τὶς ἐπιδρομές τους. Σὲ μιὰ ἀπὸ αὐτὲς ἔφτασαν ὡς τὴν Κωνσταντινούπολη, σὲ ἄλλη πολιόρκησαν τὴν Θεσσαλονίκη. Τελικὰ ὁ Μαυρίκιος κατόρθωσε νὰ τοὺς νικήσῃ καὶ νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ πέρα ἀπὸ τὸ Δούναβη.

ΤΟ ΗΕΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

Μεταξόσπορος καὶ μεταξουργία

— Κατὰ τὸν ἱστορικὸν Προκόπιο τὸ μεταξόσπορο τὸν ἔφεραν ἀπὸ τὴν Κίνα, κρυμμένο μέσα στὰ κούφια μπαστούνια τους, δυὸς μοναχοί, ποὺ τοὺς εἶχε στείλει ἐπίτηδες ὁ Ἰουστινιανός. Ἡ μεταξουργία ἀναπτύχθηκε στὴ Συρία καὶ σὲ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας.

Τὸ χρονικὸ τῆς Ἀγίας Σοφίας

— Ο ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας θεμελιώθηκε πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸ Μ. Κωνσταντίνο καὶ ἀποπερατώθηκε ἀπὸ τὸ γιό του Κωνστάντιο. Κάηκε ἀπὸ τὸν ὄχλο, ὅταν ἡ Εὐδοξία ἐξόρισε τὸν Ἰωάννη τὸ Χρυσόστομο. Ξαναχτίστηκε ἀπὸ τὸ Θεοδόσιο Β'. Κάηκε γιὰ δεύτερη φορὰ ἀπὸ τοὺς στασιαστὲς τοῦ «νίκα». Τὸ 1204 τὸν λεηλάτησαν οἱ Σταυροφόροι. Τὸ 1453 ὁ Μωάμεθ Β' τὸν μετέτρεψε σὲ τζαμί. Τὸ 1934 ἔγινε μουσεῖο.

Ρωμανὸς ὁ Μελωδὸς

— Στὰ χρόνια πάνω κάτω τοῦ Ἰουστινιανοῦ φαίνεται νὰ ἔζησε ὁ μεγαλύτερος ἐκκλησιαστικὸς ποιητὴς *Ρωμανὸς ὁ Μελωδός*. Δικός του εἶναι ὁ ὕμνος: «Ἡ Παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον τίκτει...».

Ο πρῶτος ἑλληνικῆς καταγωγῆς αὐτοκράτορας

— Ο *Μαυρίκιος* θεωρεῖται ὁ πρῶτος Ἕλληνας ποὺ ἀνέβηκε στὸ θρόνο, γιατὶ καταγόταν ἀπὸ τὴν ἑξελληνισμένη Καππαδοκία τῆς Μ. Ἀσίας. Στὰ χρόνια του παραμερίζεται ἡ λατινικὴ καὶ γίνεται γλώσσα τοῦ κράτους ἡ ἑλληνικὴ.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1) Τί θυμᾶσαι ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ;

- Μεγάλος καὶ στὸ ὄνομα καὶ στὰ ἔργα: Ἰ - - - - -
- Ἐσυρε δυὸ βασιλιάδες βαρβάρων αἰχμαλώτους στὴν Κωνσταντινούπολη: Β - - - - -
- Ἐδωσε τὸ τελειωτικὸ χτύπημα στοὺς Ὀστρογότθους τῆς Ἰταλίας: Ν - - - - -
- Οἱ ἀρχιτέκτονες τῆς Ἀγίας Σοφίας: Ἄ - - - - - καὶ Ἰ - - - - -
- Ἀπὸ τὸ τσίρκο στὸ θρόνο: Θ - - - - -
- Ὁ μεγάλος νομομαθῆς τοῦ ρωμαϊκοῦ ἀστικοῦ δικαίου:
Τ - - - - -
- Ἐτσι φώναζαν οἱ Πράσινοι καὶ οἱ Βένετοι: ν - - -
- Ὁχύρωσε μὲ ἄλλο τείχος τὴν Κωνσταντινούπολη:
Ἄ - - - - -
- Σύμβουλος τοῦ Ἰουστινιανοῦ στὰ οἰκονομικά: Ἰ - - - - -
Κ - - - - -
- Αἰχμάλωτος βασιλιάς τῶν Βανδάλων: Γ - - - - -
- Αἰχμάλωτος βασιλιάς τῶν Ὀστρογότθων: Ο - - - - -
- Βασιλιάς τῶν Περσῶν: Χ - - - - -
- Βαρβαρικὸς λαὸς στὰ βόρεια σύνορα: Ἄ - - - - -
- Μεγάλος ἐκκλησιαστικὸς ποιητής: Ρ - - - - - ὁ
Μ - - - - -
- Μεταφέρθηκε κρυφὰ ἀπὸ τὴν Κίνα: μ - - - - - - - - -

— "Ετσι λεγόταν άλλιως ή 'Αγία Σοφία: Μ - - - - -

'Ε - - - - -

— Τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς Ἀγίας Σοφίας ἦταν ὁ τ - - - - -

— Πίστευαν ὅτι ὁ Χριστὸς ἦταν μόνο Θεός: μ - - - - -

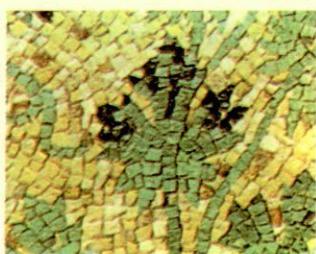
— Πρῶτος αὐτοκράτορας ἑλληνικῆς καταγωγῆς:

Μ - - - - -

(Ρωμανὸς ὁ Μελωδὸς - Χοσρόης Α' - Οὐίτιγης - Γελίμερος - Ίουστινιανός - Βελισάριος - Ναρσής - Ἀνθέμιος - Ἰσιδώρος - Θεοδώρα - νίκα - Τριβωνιανὸς - Μαυρίκιος - Ἀναστάσιος - Ἰωάννης Καππαδόκης - Ἀβαροσλάβοι - μονοφυσίτες - Μεγάλη Εκκλησία - μεταξόσπορος - τροῦλος).

2) Ποιά ἀπὸ τις ἐνέργειες τοῦ Ίουστινιανοῦ ἴσως νὰ μὴν ἔπρεπε νὰ γίνῃ;

- "Ἐκαμε μακροὺς πολέμους καὶ ἀνέκτησε προσωρινὰ πολλὲς ἐπαρχίες τοῦ παλιοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους.
- Γέμισε τὴν αὐτοκρατορία μὲ ἔργα κοινῆς ὀφελείας.
- Ἠταν ὁ ἐμπνευστὴς τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἐνὸς ἀπὸ τοὺς λαμπρότερους ναοὺς τῆς χριστιανοσύνης.
- Κατάργησε τὴν Φιλοσοφικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν.
- Σὲ ἐνέργειές του ὀφείλεται ἡ μεταφορὰ μεταξόσπορου ἀπὸ τὴν Κίνα καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆς μεταξουργίας στὸ Βυζάντιο.
- Δική του ἰδέα ἦταν ἡ συγκέντρωση καὶ συμπλήρωση τῶν νόμων μέσα στὸ ρωμαϊκὸ ἀστικὸ δίκαιο.

4

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ (7ος αι. μ.Χ.)

1. "Ενας καθαρὰ βυζαντινὸς «πιστὸς ἐν Χριστῷ βασιλεύς».

"Οταν μετὰ τὸ Μαυρίκιο στὸ θρόνο τοῦ Βυζαντίου βρέθηκε ἔνας ἀνίκανος καὶ ἐγκληματικὸς αὐτοκράτορας, ὁ Φωκᾶς, οἱ Βυζαντινοὶ ἐπικαλέστηκαν τὴ βοήθεια τοῦ ἔξαρχου τῆς Καρχηδόνας. Ἐκεῖνος ἔστειλε τὸ γιό του Ἡράκλειο μὲ στόλο στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ὁ λαὸς κατενθουσιασμένος τὸν ἀνακήρυξε αὐτοκράτορα (610 μ.Χ.).

Ο Ἡράκλειος, ποὺ ἦταν τότε 35 χρονῶν, εἶχε ὥραιο παρουσιαστικό, εὐγενικὴ ψυχή, ἀλύγιστο θάρρος στὴ μάχη καὶ μεγάλα στρατηγικὰ χαρίσματα. Σὲ πολλὰ θύμιζε τὸ Μέγα Ἄλεξανδρο. Περισσότερο ἀπὸ τοὺς προκατόχους του ἦταν ποτισμένος ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ πίστη, ποὺ ἦταν ἡ μεγάλη δύναμη τοῦ Βυζαντίου. Γι' αὐτὸ καὶ δ, τι σπουδαῖο ἔβαζε ἐμπρὸς τὸ ἄρχιζε καὶ τὸ τελείωνε μὲ μιὰ ἱεροτελεστία. Καὶ οἱ πόλεμοί του ἔμοιαζαν μὲ θρησκευτικὲς σταυροφορίες, ποὺ γίνονταν ἐναντίον ἀπίστων γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῆς χριστιανοσύνης. Θὰ μποροῦσε νὰ χαρακτηριστῇ περισσότερο σὰ βυζαντινὸς βασιλιάς παρὰ σὰ ρωμαῖος αὐτοκράτορας, αὔγουστος ἢ καίσαρας.

Νόμισμα μὲ τὸν Ἡράκλειο.

2. Σε τί κατάσταση βρήκε ο 'Ηράκλειος τὸ κράτος.

Στὰ χέρια τοῦ Φωκᾶ τὸ κράτος εἶχε πάρει τὸν κατήφορο. Στρατὸς καὶ δημόσιες ύπηρεσίες εἶχαν παραλύσει καὶ τὰ ταμεῖα τοῦ κράτους ἔμειναν κενά. Κι ἐνῶ ἡ κατάσταση στὸ ἐσωτερικὸν ἦταν ἀπελπιστική, στὰ σύνορα ἀπὸ τὸ ἔνα μέρος οἱ Ἀβαρο-σλάβοι γίνονταν ὄλο καὶ πιὸ πιεστικοὶ μὲ τὶς ἐπιδρομές τους καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο οἱ Πέρσες ἀποσποῦσαν τὴν μιὰ βυζαντινὴν ἐπαρχίαν μετὰ τὴν ἄλλην.

Στὰ ἑντεκα πρῶτα χρόνια τῆς βασιλείας του ὁ Ἡράκλειος ἀγωνίστηκε σκληρὰ γιὰ νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸ κράτος. Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα οἱ Πέρσες βρῆκαν τὴν εὔκαιρία νὰ κατακτήσουν τὴ Συρία, τὴν Παλαιστίνη καὶ τὴν Αἴγυπτο. Τὸ μεγαλύτερο πλῆγμα γιὰ τὸ χριστιανικὸ Βυζάντιο ἦταν ὅτι ἡ Ἱερουσαλὴμ ἐπεσε στὰ χέρια τῶν ἀπίστων, λεηλατήθηκε καὶ βεβηλώθηκε. Οἱ Πέρσες αἰχμαλώτισαν τὸν πατριάρχη καὶ πῆραν γιὰ τρόπαιό τους τὸν Τίμιο Σταυρό, ποὺ τὸν μετέφεραν στὴν πρωτεύουσά τους Κτησιφόντα. Σὰ νὰ μὴν ἔφταναν ὅλα αὐτά, μιὰ περσικὴ στρατιὰ προχώρησε μέσα ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία καὶ στρατοπέδευσε ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, στὴ Χαλκηδόνα. Ἡ παλιὰ ἴστορία μὲ τοὺς Πέρσες τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ Ξέρη ἐπαναλαμβανόταν.

Ο Ήράκλειος βρέθηκε σε πολὺ δύσκολη θέση καὶ γιὰ μιὰ στιγμὴ σκέφτηκε νὰ μεταφέρῃ τὴν πρωτεύουσα στὴν Καρχηδόνα καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ πολεμήσῃ τοὺς Πέρσες. Τελικά, καὶ μὲ τὴν ἐνθάρρυνση τοῦ πατριάρχη, πῆρε τὴν ἀπόφαση νὰ παραμείνῃ καὶ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τοὺς ἔχθροὺς τοῦ Βυζαντίου μὲ κέντρο ἑξορμήσεως τὴν Βασιλεύουσα.

Συμπαραστάτης στὴν πραγματοποίηση τῶν σχεδίων τοῦ Ἡρακλείου στάθηκε ἡ Ἐκκλησία μὲν ἐπικεφαλῆς τὸν πατριάρχη Σέργιο. Ὁ πατριάρχης ἔθεσε στὴ διάθεση τοῦ κράτους τὰ χρυσὰ καὶ ἀσημένια ἵερα σκεύη τῶν ναῶν καὶ τῶν μοναστηριῶν. Μὲ αὐτὰ κόπηκαν ἄφθονα νομίσματα, ποὺ ἔδωσαν τὴ δυνατότητα νὰ συγκροτηθῇ καὶ νὰ ἔξοπλιστῇ ὁ ἀπαραίτητος στρατὸς καὶ στόλος.

Πρὶν ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐκστρατεία ποὺ σχεδίαζε ἐναντίον τῶν Περσῶν, ὁ Ἡράκλειος ἔπρεπε νὰ ἔξασφαλίσῃ τὰ νῶτα του. Ἐκλεισε λοιπὸν εἰρήνη μὲ τὸ χαγάνο τῶν Ἀβάρων, προσφέροντάς του χρυσάφι, γιὰ νὰ μὴν ἐπιτεθῇ. Παράλληλα δέχτηκε νὰ ἐπιτρέψῃ στοὺς Σλάβους νὰ ἐγκατασταθοῦν στὰ νότια τοῦ Δούναβη, ἐλπίζοντας νὰ τοὺς ἔχῃ συμμάχους του.

Τὴν ἀρχηγία τῆς ἐκστρατείας ἀνέλαβε ὁ Ἰδιος, ὅπως ἄλλοτε ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος. Στὸ πόδι του ἄφησε τὸν ἀνήλικο γιό του Κωνσταντίνο, μὲ ἐπιτρόπους δυὸς πολὺ ἰκανοὺς ἀνθρώπους, τὸν πατριάρχη Σέργιο καὶ τὸν μάγιστρο Βῶνο.

3. "Ἐνας ἱερὸς πόλεμος γιὰ τὸν Τίμιο Σταυρό.

Πρὶν ξεκινήσῃ γιὰ τὸν ἱερὸ πόλεμο, ὁ Ἡράκλειος ζήτησε τὶς εὐλογίες τῆς Ἐκκλησίας. Μπῆκε μὲ ταπεινοφροσύνη στὴν Ἀγία Σοφία φορώντας μαῦρα σαντάλια καὶ ὅχι τὰ κόκκινα βασιλικὰ πέδιλα. Προσευχήθηκε γονατιστὸς καὶ ὑστερα πῆρε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ πατριάρχη τὴν ἀχειροποίητη εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ποὺ τὴν εἶχε πάντα μαζί του στὴ μακρὰ διαδρομὴ στὰ βάθη τῆς Περσίας.

"Εξι χρόνια, μὲ μικρὲς διακοπές, κράτησε ὁ πόλεμος μὲ τοὺς Πέρσες (622-628). Στὸ διάστημα αὐτὸ μόνο μιὰ φορὰ γύρισε στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ Ἡράκλειος, γιὰ νὰ ξαναφύγῃ καὶ πάλι. Ἀκολουθώντας ἔνα σοφὰ καταστρωμένο σχέδιο καὶ μὲ τὴ φλογερὴ θρησκευτικὴ δρμὴ τῶν στρατιωτῶν του, τσάκισε τοὺς Πέρσες τοῦ Χοσρόη σὲ διαδοχικὲς μάχες καὶ τοὺς ἀνάγκασε νὰ ἀποσυρθοῦν ἀπὸ ὅλες τὶς βυζαντινὲς ἐπαρχίες καὶ νὰ ἐπιστρέψουν τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὸν Τίμιο Σταυρό. Γιὰ νὰ ἐκδικηθῇ μάλιστα τοὺς Πέρσες γιὰ τὴν ἀρπαγὴ τοῦ Τίμιου Σταυροῦ, ἔκαψε τὸ «Ναὸ τοῦ Πυρὸς» στὴν Ταυρίδα. Ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη δόθηκε κοντὰ στὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Νινεύης, τὸ 627. Ἡ εἰρήνη

κλείστηκε τὸ ἐπόμενο ἔτος μὲ τὸ νέο βασιλιὰ τῶν Περσῶν Σιρόη.

“Οταν ὁ Ἡράκλειος γύρισε θριαμβευτὴς στὴν Κωνσταντίνουπολη, τοῦ ἔγινε ἀποθεωτικὴ ύποδοχή. Ἡ πομπὴ μπῆκε στὴν Πόλη ἀπὸ τὴν Χρυσὴν Πύλην καὶ μὲ προπορευόμενο τὸν Τίμιο Σταυρὸν κατευθύνθηκε στὴν Ἀγία Σοφία, ὅπου γιορτάστηκαν τὰ ἐπινίκια. Ὁ Ἰδιος ὁ αὐτοκράτορας τὸν ἐπόμενο χρόνο (630) ἔφερε τὸν Τίμιο Σταυρὸν στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὸν ὑψώσε στὶς 14 Σεπτεμβρίου στὸ Γολγοθά, στὴν Ἰδια θέση ποὺ τὸν εἶχε στήσει ἡ Ἄγια Ἐλένη, ἐνῶ κλῆρος καὶ λαὸς ἔψελναν μὲ κατάνυξη: «Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν Σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν Σου...»

4. «Τῇ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια....».

Τὸ ἔτος 626, ἐνῶ ὁ Ἡράκλειος πολεμοῦσε τοὺς Πέρσες στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας τους, ἡ Βασιλεύουσα διέτρεξε μεγάλο κίνδυνο. Ὁ χαγάνος τῶν Ἀβάρων τὴν πολιόρκησε ἀπὸ στεριὰ καὶ θάλασσα, ἐνῶ τὸν Ἰδιο καιρὸ μιὰ περσικὴ στρατιὰ ἔφτασε στὴ Χαλκηδόνα.

‘Ο Ἡράκλειος ἐμπιστεύτηκε τὴν ἄμυνα τῆς Πόλης στὸν πατριάρχη Σέργιο καὶ τὸν πρωθυπουργὸ Βῶνο καὶ στὸ λίγο ἀλλὰ διαλεχτὸ στρατὸ καὶ στόλο ποὺ εἶχε ἀφῆσει πίσω του. Ὁ Ἰδιος ἄλλωστε δὲν πρόφταινε νὰ ἐπιστρέψῃ.

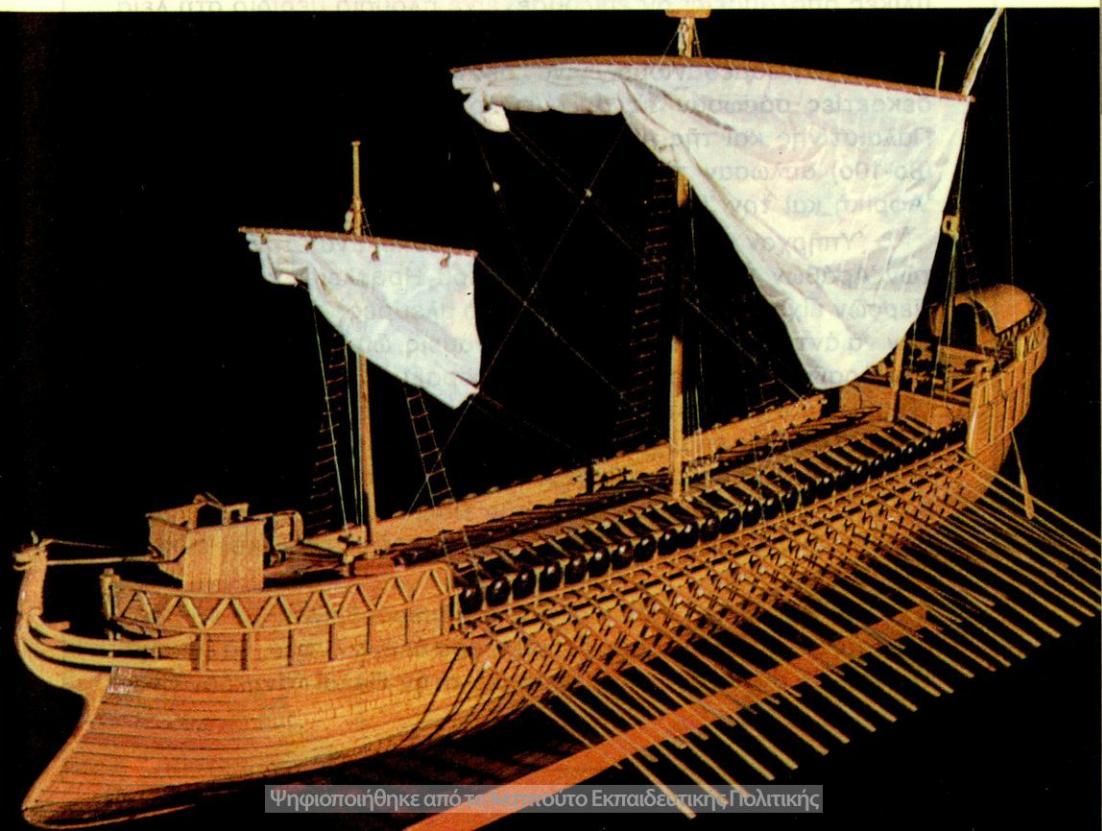
Οἱ δυὸι αὐτοὶ ἄξιοι ἀντικαταστάτες ἐμψύχωσαν τὸ λαό, ποὺ μὲ τὴ βαθιά του πίστη στὸ Χριστὸ καὶ τὴ Θεοτόκο μπόρεσε νὰ ἀποκρούσῃ τὶς ἀπανωτὲς ἐπιθέσεις τῶν πολιορκητῶν. Τελικὰ ὁ βυζαντινὸς στόλος προξένησε πανωλεθρία στὰ ἀβαροσλαβικὰ μονόξυλα σὲ μιὰ ναυμαχία κοντά στὴν ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν. “Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ ”Ἀβαροι καὶ Πέρσες ἔλυσαν τὴν πολιορκία καὶ ἀποχώρησαν ἄπρακτοι.

Οἱ κάτοικοι πίστεψαν ὅτι ἡ Ἰδια ἡ Παναγία μπῆκε ἐπικεφαλῆς τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Πόλης καὶ τῆς ἀνέπεμψαν μιὰ ἐμπνευσμένη εὐχαριστήρια δέηση, ποὺ ὀνομάστηκε Ἀκάθιστος “Γυμνος, ἐπειδή, γιὰ νὰ δείξουν τὴν εὐγνωμοσύνη τους, τὴν ἔψαλαν ὅρθιοι. Είναι οἱ γνωστοί μας Χαιρετισμοί, ποὺ ψάλλονται καὶ σήμερα κάθε Παρασκευὴ βράδυ τὴ Μεγάλη Σαρακοστή.

5. Μετά τοὺς Ἀβαροσλάβους καὶ τοὺς Πέρσες οἱ Ἀραβεῖς.

Τὴν χρονιὰ ποὺ δὲ Ἡράκλειος ξεκίνησε τὴν ἐκστρατεία του ἐναντίον τῶν Περσῶν (622 μ.Χ.), ἔγινε κάτι στὴ μακρινὴ Ἀραβίᾳ, ποὺ κανεὶς δὲν τοῦ ἔδωσε τότε μεγάλη σημασία. Ἐνας ώς τότε ἄσημος καμηλιέρης τῆς ἑρήμου, δὲ *Μωάμεθ*, πέρασε μὲ μερικοὺς δύπαδούς του ἀπὸ τὴ Μέκκα τῆς Ἀραβίας στὴν *Αἰθρίβη* (ποὺ ἀπὸ τότε ὀνομάστηκε *Μεδίνα*, δηλ. πόλη τοῦ Προφήτη) καὶ τὴν ἔκαμε κέντρο καὶ ὀρμητήριο γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν σχεδίων του. Ἀπὸ ἑκεὶ κατόρθωσε νὰ συνενώσῃ τὶς ἀραβικὲς φυλὲς σ' ἕνα κράτος καὶ νὰ ἀναγνωριστῇ θρησκευτικὸς καὶ πολιτικὸς ἀρχηγός τους. Ἡ μετανάστευση αὐτή, γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα *Ἐγίρα*, ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρία τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας καὶ χρονο-

Βυζαντινὸς δρόμωνας.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ιατρικό Εκπαιδευτικής Πολιτικής

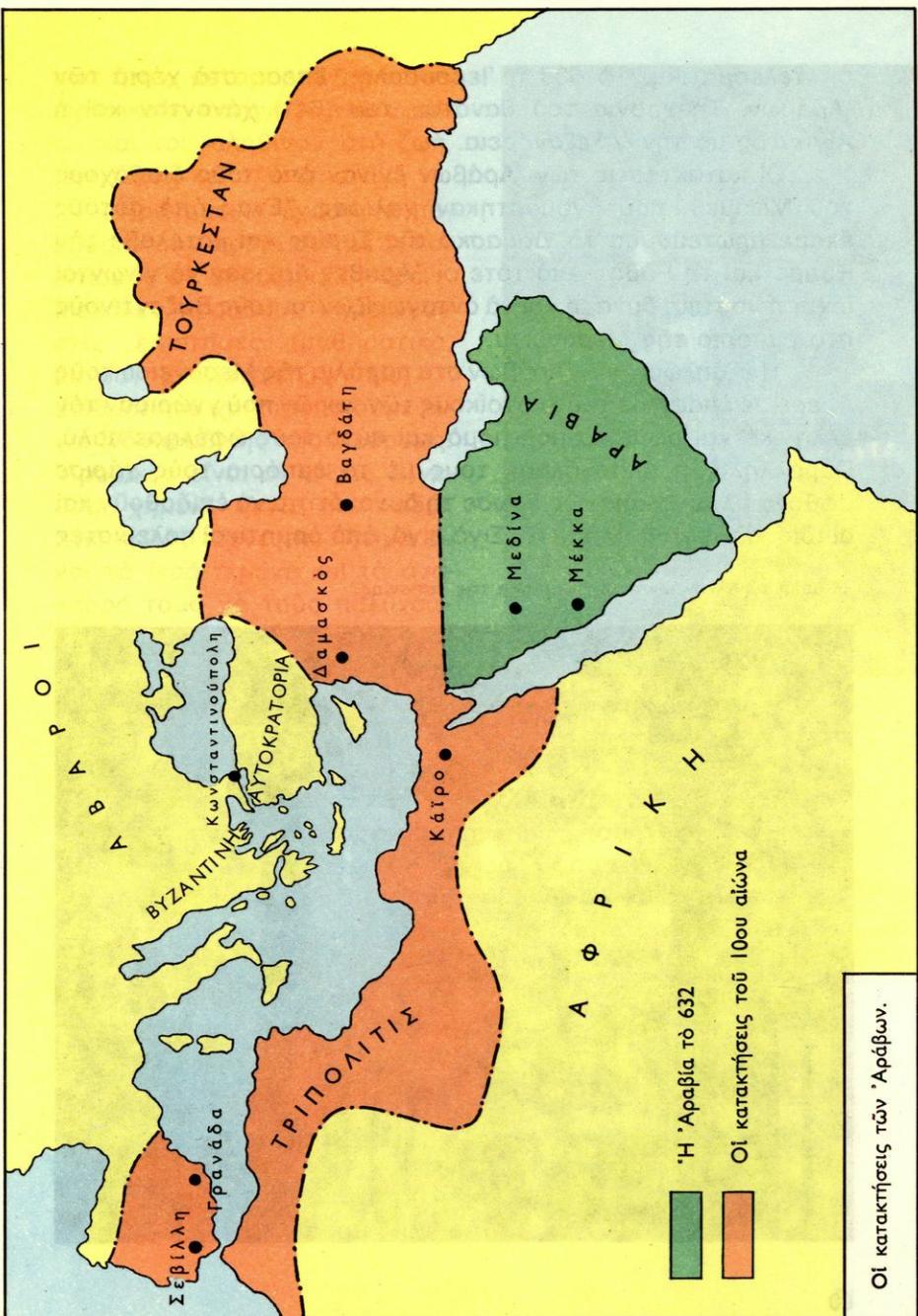
λογίας. Κανεὶς δὲν μποροῦσε νὰ προβλέψῃ διὰ τὸ γεγονός ἐκεῖνο ἡταν δυνατὸν νὰ ἀλλάξῃ τὴν ὅψη τοῦ κόσμου.

‘Ο Μωάμεθ ἔγινε ἰδρυτὴς μιᾶς νέας μονοθεϊστικῆς θρησκείας, τοῦ Ἰσλάμ (ποὺ σημαίνει ἀφοσίωση στὸ Θεὸ). Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἰσλάμ ὁνομάζονται μουσλίμ ἢ μουσουλμάνοι καὶ μωαμεθανοί. Μέσα στὸ Κοράνιο, ποὺ εἶναι τὸ ἱερὸ βιβλίο τοῦ ισλαμισμοῦ, ὑπάρχουν πολλὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ καὶ ιουδαϊκὴ θρησκεία ἀνάμεσα σὲ ἀπλοϊκές ἀντιλήψεις τοῦ Μωάμεθ. “Ἐνας εἶναι καὶ γιὰ τοὺς μουσουλμάνος δο Θεός, δο Ἀλλάχ, ὅπως λέγεται στὴ γλώσσα τους, καὶ τελευταῖος προφήτης του δο Μωάμεθ.

“Υπῆρχε ἔνα σημεῖο στὸ Κοράνιο, ποὺ βοήθησε στὴ στερέωση καὶ ἔξαπλωση τοῦ ισλαμισμοῦ· καὶ αὐτὸ ἡταν ἐκεῖνο ποὺ ὅριζε διὰ διαδίδη τὸ Ἰσλάμ μὲ τὸ σπαθί του καὶ μὲ θυσία τῆς ζωῆς του ἀκόμα. “Ἄν ἔπεφτε στὴ μάχη, τὸν περίμενε δο παράδεισος μὲ πλούσιες ύλικές ἀπολαύσεις· ἀν ἐπιζοῦσε, εἶχε πλούσιο μερίδιο στὴ λεία τοῦ πολέμου. Μ’ αὐτὸν τὸν τρόπο οἱ Ἀραβεῖς, ποὺ ἀσπάστηκαν πρῶτοι τὸ μωαμεθανισμό, ἔγιναν ἀκαταμάχητοι καὶ μέσα σὲ λίγες δεκαετίες σάρωσαν τὶς βυζαντινὲς ἐπαρχίες τῆς Συρίας, τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Αἰγύπτου. Στοὺς ἐπόμενους τρεῖς αἰώνες (80-100) ἀπλωσαν τὴν κυριαρχία τους στὴν Ν.Α. Ἀσία, στὴ Β. Ἀφρικὴ καὶ τὴν Ἰσπανία. (βλέπε χάρτη).

‘Υπῆρχαν καὶ ἄλλες αἰτίες ποὺ διευκόλυναν τὴν ἔξαπλωση τῶν Ἀράβων. Οἱ νικηφόροι πόλεμοι τοῦ Ἡράκλειου ἐναντίον τῶν Περσῶν εἶχαν ἔξαντλήσει καὶ τὶς δυὸ πλευρές. “Ετσι δὲν μπόρεσαν νὰ ἀντιπαρατάξουν ἴσχυρὲς δυνάμεις, ὥστε νὰ ἀναχαιτίσουν τὴν ἀραβικὴ προέλαση. Πρώτη ἡ Περσία ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Ἀράβων καὶ ἀπὸ τότε οἱ κάτοικοι τῆς ἔξισλαμίστηκαν ὄριστικά. Στὶς βυζαντινὲς ἐπαρχίες τῆς Μέσης Ἀνατολῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου οἱ Ἰδιοὶ οἱ πληθυσμοί, ποὺ ἡταν μονοφυσίτες Χριστιανοὶ καὶ δὲν ἔβλεπαν τοὺς Ρωμαίους καὶ τοὺς Βυζαντινοὺς μὲ καλὸ μάτι, ὑποδέχτηκαν παθητικὰ τοὺς Ἀραβεῖς κατακτητὲς καὶ εὔκολα ἄλλαξοπίστησαν.

‘Ο Ἡράκλειος, ποὺ ἀγωνίστηκε ὑπεράνθρωπα γιὰ νὰ πάρῃ πίσω τὶς ἀνατολικὲς ἐπαρχίες, εἶδε, ὅσο ἀκόμα ζοῦσε, νὰ ξαναχάνωνται. ‘Η ἀντίσταση ποὺ πρόβαλε στὴν Παλαιστίνη δὲν ἡταν

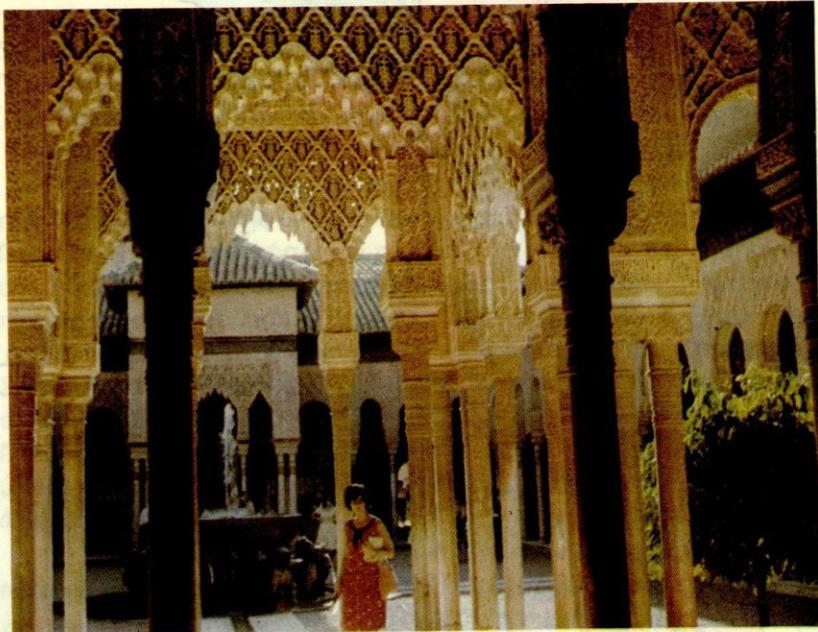

άποτελεσματική. Τὸ 638 ἡ Ἱερουσαλὴμ ἐπεσε στὰ χέρια τῶν Ἀράβων. Τὴν χρονιὰ τοῦ θανάτου του (641) χάνονταν καὶ ἡ Αἴγυπτος μὲ τὴν Ἀλεξάνδρεια.

Οἱ κατακτήσεις τῶν Ἀράβων ἔγιναν ἀπὸ τοὺς διαδόχους τοῦ Μωάμεθ, ποὺ ὁνομάστηκαν χαλίφες. "Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς ἔκαμε πρωτεύουσα τὴ Δαμασκὸ τῆς Συρίας καὶ κατέλαβε τὴν Κύπρο καὶ τὴν Ρόδο. Ἀπὸ τότε οἱ Ἀραβεῖς ἄρχισαν νὰ γίνωνται ισχυρὴ ναυτικὴ δύναμη καὶ νὰ ἀνταγωνίζωνται τοὺς Βυζαντινοὺς στὸ ἐμπόριο τῆς Μεσογείου.

Ἡ ἔξαπλωση τῶν Ἀράβων στὰ παράλια τῆς Μεσογείου τοὺς ἔφερε σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν ποὺ γνώρισαν τὸν Ἑλληνικὸ καὶ ρωμαϊκὸ πολιτισμὸ καὶ αὐτὸ τοὺς ὠφέλησε πολύ. Παράλληλα, ἡ ἀπασχόλησή τους μὲ τὸ ἐμπόριο τοὺς χάρισε ἄφθονα πλούτη καὶ τοὺς ἔδωσε τὴ δυνατότητα νὰ ἐπιδοθοῦν καὶ οἱ Ἰδιοὶ σὲ ἔργα πολιτισμοῦ. Σιγὰ σιγά, ἀπὸ ὀρμητικοὶ πολεμιστὲς

Ἡ αὐλὴ τῶν λεόντων στὴν Ἀλάμπρα τῆς Ἰσπανίας.

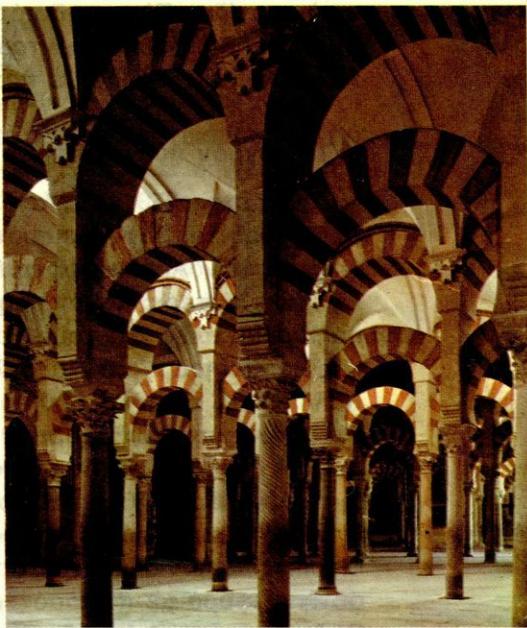

ποὺ ἡταν, μεταμορφώθηκαν σὲ εἰρηνικοὺς κυνηγοὺς τοῦ ὠραίου καὶ τοῦ ἀληθινοῦ στὴ ζωή, τὴν τέχνη καὶ τὴν ἐπιστήμη.

Πραγματικὰ ἔχουν νὰ παρουσιάσουν ὡραία δείγματα πολιτισμοῦ σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς. Μεγάλες προόδους σημείωσαν στὶς ἐπιστῆμες (μαθηματικά, ἀστρονομία, ιατρική, χημεία). Οἱ ἀριθμοὶ ποὺ χρησιμοποιοῦμε είναι Ἰνδοαραβικῆς προελεύσεως. Ἀραβικὲς είναι οἱ λέξεις ἄλγεβρα, χημεία, ζενίθ καὶ ναδίρ. Στὶς καλές τέχνες περίφημα είναι τὸ ἴερὰ τεμένη καὶ τὰ ἀνάκτορά τους μὲ τοὺς πολύχρωμους κίονες, τὰ τόξα καὶ τὰ διακοσμητικὰ ἀραβουργήματα, ποὺ ἡταν ἀνάγλυφα ἢ δαντελωτὰ σχέδια πάνω σὲ μαρμαροκονία-μα ἢ ξύλο στὰ ταβάνια, στοὺς

τοίχους καὶ στὶς ἀψίδες τῶν θυρῶν. Μεγάλη ἀνάπτυξη γνώρισε ἐπίσης ἡ ἀραβικὴ βιοτεχνία πορσελάνης, ταπητουργίας, κατεργασίας μετάλλων, δέρματος, ξύλου, ύφασμάτων κ.λ.π., μὲ τὰ ὀνομαστὰ δαμασκιά σπαθιά, τὶς μουσελίνες κ.ἄ. Τέλος οἱ Ἀραβεῖς ἀνέπτυξαν τὴ γεωργικὴ καὶ ἀρδευτικὴ τέχνη καὶ διέδωσαν στὴν Εὐρώπη φυτὰ τῆς Ἀνατολῆς, ὅπως τὸ ζαχαροκάλαμο, τὸ ρύζι, τὴ μουριά, τὰ φασόλια, τὸ μπαμπάκι, τὴ βερυκοκιὰ κ.ἄ. καὶ ἔκαμαν γνωστὴ τὴ χρήση τῆς ναυτικῆς πυξίδας, τῆς πυρίτιδας καὶ τοῦ χάρτη, ποὺ τὰ ἔμαθαν ἀπὸ τοὺς Ἀσιάτες.

‘Η ἀκμὴ τοῦ Ἀραβικοῦ Κράτους δὲν κράτησε πολύ. Καὶ τοῦτο γιατί: 1) Ἡ κατακτητικὴ δρμὴ τῶν Ἀράβων κάμφθηκε μπροστὰ στὴν ἀντίσταση τῶν Βυζαντινῶν στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τῶν Εὐρωπαίων στὴ Γαλλία. 2) Ἡ ἐνότητα τοῦ ἀραβικοῦ κόσμου διασπάστηκε καὶ δημιουργήθηκαν μικρότερα μωαμεθα-

Τὸ μεγάλο τέμενος τῆς Κόρντοβας τῆς Ἰσπανίας.

νικὰ κρατίδια. Τὰ σπουδαιότερα ἦταν τῆς Ἰσπανίας μὲ πρωτεύουσα τὴν Κορδούνη (Κόρντοβα), τῆς Αιγύπτου μὲ πρωτεύουσα τὸ Κάιρο καὶ τῆς Ἀσίας μὲ πρωτεύουσα τὴν Βαγδάτη.

6. Τὸ «ύγρὸν πῦρ» σώζει τὴν Βασιλεύουσα.

Τὸ ἔτος 673, ὅταν στὸ Βυζάντιο βασίλευε ἔνας ἀπὸ τοὺς διαδόχους τοῦ Ἡρακλείου, ὁ Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Πωγωνάτος, ὁ χαλίφης τῶν Ἀράβων Μωαβία πολιόρκησε τὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τὴ στεριὰ καὶ ἀπὸ τὴ θάλασσα. Πέντε χρόνια κράτησε ἡ πολιορκία, ἀλλὰ ὅχι τοὺς χειμωνιάτικους μῆνες. Οἱ Βυζαντῖνοι χρησιμοποίησαν μιὰ καταπληκτικὴ ἐφεύρεση τοῦ μηχανικοῦ Καλλίνικου, τὸ «ύγρὸν πῦρ», καὶ μὲ αὐτὸ προξένησαν μεγάλες καταστροφὲς στὸν ἔχθρικὸ στόλο. Τελικὰ οἱ Ἀραβεῖς ἀναγκάστηκαν νὰ λύσουν τὴν πολιορκία καὶ νὰ φύγουν.

Δὲν παραιτήθηκαν ὅμως ἀπὸ τὴν Πόλη τῶν ὀνείρων τους, γιατὶ τὸ ἴδιο τὸ Κοράνιο ἔκανε λόγο γιὰ τὴν κατάκτησή της. Μερικὲς λοιπὸν δεκαετίες ἀργότερα ἐπανέλαβαν τὴν πολιορκία, αὐτὴ τὴ φορὰ μὲ περισσότερο στρατὸ καὶ στόλο. Βασιλιὰς τοῦ Βυζαντίου ἦταν τότε, ὅπως θὰ δοῦμε, ὁ Λέων ὁ Γ' ὁ Ἰσαυρος. Καὶ πάλι ὅμως τὸ ύγρὸν πῦρ στάθηκε δυνατότερο ἀπὸ τοὺς ἔξορκισμοὺς τοῦ Προφήτη. Ἀπὸ τότε οἱ Ἀραβεῖς, ἃν καὶ ἔκαναν συχνὲς ἐπιδρομές, δὲν τόλμησαν νὰ πολιορκήσουν ξανὰ τὴν Κωνσταντινούπολη.

Πῶς δείχνει τὸ ύγρὸν πῦρ μιὰ βυζαντινὴ μικρογραφία σὲ χειρόγραφο τοῦ 14ου αἰ.

7. "Ενας νέος έπιφοβος λαὸς στὰ βόρεια σύνορα: οἱ Βούλγαροι.

Στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Πωγωνάτου ἐμφανίστηκε ἔνας ἀκόμα βαρβαρικὸς λαός, συγγενικὸς μὲ τοὺς Οῦννους, οἱ Βούλγαροι. Οἱ Βούλγαροι ἐγκαταστάθηκαν ἀρχικὰ στὸ νότιο μέρος τῶν ἐκβολῶν τοῦ Δούναβη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπιχειροῦσαν ἐπιδρομὲς ἵσαμε τὴν Κωνσταντινούπολη. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπιχείρησε νὰ τοὺς ἀπωθήσῃ πέρα ἀπὸ τὸ Δούναβη, ἀλλὰ δὲν τὰ κατάφερε καὶ ὑποχρεώθηκε νὰ τοὺς ἀναγνωρίσῃ τὸ δικαίωμα νὰ ἐγκατασταθοῦν στὴν περιοχὴ ἀνάμεσα στὸ Δούναβη καὶ τὸν Αἶμο.

Ἄπὸ τὴν ἀνάμιξη τῶν Βουλγάρων μὲ τοὺς ντόπιους Σλάβους δημιουργήθηκε ἔνα σλαβόφωνο βουλγαρικὸ ἔθνος, ποὺ ἔφερε πολλὲς φορὲς σὲ δύσκολοι θέση τὸ Βυζάντιο. Καὶ τοῦτο γιατὶ οἱ Βούλγαροι ρίζωσαν πολὺ κοντά στὸ Βυζάντιο καὶ ἐπιδίωξαν ἐπίμονα νὰ ἐπεκταθοῦν στὸ νότιο τμῆμα τῆς Βαλκανικῆς, πράγμα ποὺ θὰ σήμαινε τὸν ἀφανισμὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

8. Κέρδη καὶ ζημίες ἀπὸ τὸν περιορισμὸ τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους.

Ἄπὸ τότε ποὺ οἱ "Αραβεῖς, οἱ Σλάβοι καὶ οἱ Βούλγαροι ἀπέσπασαν μεγάλες βυζαντινὲς ἐπαρχίες, τὸ Βυζάντιο ἔπαψε νὰ είναι μιὰ ἐκτεταμένη αὐτοκρατορία ποὺ ἔχουσίαζε ὀλόκληρη τὴν ἀνατολικὴ Μεσόγειο. Τώρα περιορίστηκε σὲ ἔνα μεγάλο τμῆμα τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Μ. Ἀσίας.

Ἄλλα, ἀν ἔχασε σὲ ἕκταση, ἔγινε περισσότερο ἑλληνικό, γιατὶ περιορίστηκε σὲ ἐδάφη ποὺ τὰ κατοικοῦσαν ὄρθοδοξοὶ Χριστιανοί, ἑλληνικῆς καταγωγῆς οἱ περισσότεροι ἢ ἔξελληνισμένοι. Στὰ χρόνια τῶν διαδόχων τοῦ Ἡρακλείου ἡ ἑλληνικὴ γίνεται ἐπίσημη γλώσσα τοῦ κράτους καὶ χρησιμοποιεῖται παντοῦ: στὴν ἀγορά, στὸ στρατό, στὰ δημόσια ἔγγραφα, στὰ νομίσματα. Οἱ κάτοικοι ἐξακολουθοῦσαν νὰ λέγωνται Ρωμαῖοι, ἀλλὰ ἔνιωθαν τοὺς ἑαυτούς των πιὸ πολὺ πολίτες ἐνὸς κράτους στὴ βάση του ἑλληνικοῦ.

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

‘Ο Ἀκάθιστος “Υμνος

— ‘Ο Ἀκάθιστος “Υμνος χωρίζεται σε 24 μέρη, δσα είναι και τα γράμματα του ἀλφαβήτου, και είναι ἀφιερωμένος στὴν Παναγία. Στὴν ἄρχῃ τῶν περισσότερων στίχων ἐπαναλαμβάνεται ἡ λέξη «χαῖρε» και τὰ περισσότερα μέρη τελειώνουν μὲ τὴ φράση «χαῖρε, Νύμφη, ἀνύμφευτε». Κατὰ διαστήματα ἐπαναλαμβάνεται και τὸ γνωστὸ δοξαστικὸ τροπάριο: «Τῇ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητῆρια, ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια ἀναγράφω Σοὶ ἡ Πόλις Σου, Θεοτόκε. Ἄλλ’ ὡς ἔχουσα τὸ Κράτος ἀπροσμάχητον, ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον, ἵνα κράζω Σοὶ· Χαῖρε, Νύμφη ἀνύμφευτε». Σὲ μετάφραση τὸ τροπάριο αὐτὸ λέει: «Ἐγὼ ἡ πόλη Σου, Θεοτόκε Στρατηγέ, σὲ Σένα ποὺ μὲ ὑπεράσπισες χρωστῶ τὴ νίκη και Σοῦ ἀπευθύνω τὶς εὐχαριστίες μου, γιατὶ γλίτωσα ἀπὸ τὸν κίνδυνο. Καὶ ἐπειδὴ ἔχεις δύναμη ἀκαταμάχητη, ἀπάλλαξέ με ἀπὸ κάθε λογῆς κινδύνους, γιὰ νὰ μπορῶ νὰ σου φωνάζω: Χαῖρε, Νύμφη, ἀνύμφευτε».

Τὸ ὑγρὸ πῦρ

— Τὸ «ὑγρὸ πῦρ» ἦταν κρατικὸ μυστικό, γι αὐτὸ και δὲ γνωρίζομε πολλὰ πράγματα γιὰ τὴ σύνθεση και τὴ χρησιμοποίηση του. Φαίνεται ὅτι ἀνακάτευσαν διάφορες εὐφλεκτες ούσιες, πίσσα, θειάφι, νίτρο, νάφθα, κ.ἄ. και τὶς ἐκσφενδόνιζαν ἀναμμένες ἐναντίον τῶν ἐχθρικῶν πλοίων μὲ μακριούς σωλῆνες. Ὑπῆρχαν εἰδικὰ πλοῖα γι αὐτὴ τὴ δουλειά, τὰ «κακκαβοπυρφόρα», ποὺ εἶχαν «κακκάβια», δηλ. μεγάλες χύτρες γεμάτες ἀπ’ αὐτὸ τὸ ὑγρό. Τὰ πλοῖα αὐτὰ πρέπει νὰ ἔμοιαζαν μὲ τὰ νεώτερα πυρπολικά, σὰν ἐκεῖνα ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Κανάρης.

“Αραβες και μωαμεθανισμὸς

— Πρὶν γίνουν μωαμεθανοί, οἱ “Αραβες λάτρευαν διάφορους μετεωρίτες λίθους και ἰδιαίτερα ἔναν ποὺ βρισκόταν στὴ Μέκκα, μέσα σ’ ἕνα τετράγωνο κτίσμα, γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα Κααβά. Τὸ προσκύνημα τοῦ Κααβά τὸ διατήρησε και ὁ Μωάμεθ.

— Οἱ μουσουλμάνοι πίστευαν στὸ κισμέτ, στὴ μοίρα ἡ τὸ πεπρωμένο. Πίστευαν δηλ. ὅτι τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπου είναι προαποφασισμένο ἀπὸ τὸ Θεό. Αὐτὸ ἔκανε τοὺς πολεμιστὲς τοῦ Ἰσλāμ νὰ δρμοῦν ἀσυλλόγιστα στὴ μάχη.

— «Οσοι λαοί δὲν πρόβαλλαν ἀντίσταση ἔβρισκαν καλὴ μεταχείριση ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους. Τὸ κράτος τοῦ Ἰσλάμ τοὺς ἄφηνε κάποια αὐτοδιοίκηση καὶ κάποιες ἐλευθερίες στὴ θρησκεία καὶ τῇ γλώσσᾳ. Τοὺς ὑποχρέωναν μόνο νὰ πληρώνουν δυὸ λογιῶν φόρους: τὸν κτηματικὸ καὶ τὸν κεφαλικό.

— Μετὰ τὴν ὑποδούλωσή τους στοὺς Ἀραβεῖς, οἱ περισσότεροι Αἰγύπτιοι, ποὺ ἦταν μονοφυσίτες Χριστιανοί, ἀσπάστηκαν τὸ μωαμεθανισμό. Λίγοι μόνο ἔμειναν πιστοὶ στὴ χριστιανικὴ θρησκεία καὶ αὐτοὶ ὀνομάζονται Κόπτες.

— Σήμερα ὁ μωαμεθανισμὸς ἔχει πάνω ἀπὸ 300 ἑκατομμύρια πιστοὺς σὲ ὅλο τὸν κόσμο καὶ ἔρχεται ἡ δεύτερη θρησκεία μετὰ τὸ χριστιανισμὸ σὲ ἀριθμὸ πιστῶν.

‘Ο πολιτισμὸς τῶν Ἀράβων

— «Ἀραβεῖς ἦταν οἱ πρῶτοι ἀλχημιστές, κάτι μεταξὺ μάγων καὶ ἐπιστημόνων, ποὺ ζητοῦσαν νὰ βροῦν τὴ φιλοσοφικὴ λίθο, δηλ. ἔνα ύλικὸ ποὺ θὰ μετέτρεπε ὅλα τὰ μέταλλα σὲ χρυσό, καὶ τὸ ἐλιξίριο τῆς μακροβιότητας, δηλ. ἔνα φάρμακο ποὺ θὰ διατηροῦσε πάντα νέο τὸν ὀργανισμό. Ἀπὸ τὴν ἀλχημεία ξεπήδησε ἡ ἐπιστήμη τῆς χημείας.

— Ἀραβικὰ είναι τὰ «Παραμύθια τῆς Χαλιμᾶς» ἢ οἱ «Χίλιες καὶ Μία Νύχτες».

— Στὴν Κορδούνη τῆς Ἰσπανίας ἔνας ἀπὸ τοὺς χαλίφες τῆς Ἰδρυσε πλούσια βιβλιοθήκη ἀπὸ 60.000 τόμους (10ος αἰ.).

— Τὰ πιὸ δνομαστὰ ἀνάκτορα ἦταν τῆς Ἀλάμπρας στὴ Γρανάδα καὶ τοῦ Ἀλκαζάρ στὴ Σεβίλλη τῆς Ἰσπανίας (13ος καὶ 14ος αἰ.). Ἐνῶ ἀπ’ ἔξω ἔμοιαζαν μὲ φρούρια, στὸ ἐσωτερικὸ εἶχαν περίπτερα, αὐλές, δεξαμενές, πίδακες κ.λ.π. Τὰ ταβάνια τῶν δωματίων ἦταν ἀπὸ πολύτιμο ξύλο διακοσμημένο μὲ χρυσάφι, ἀσήμι, σμάλτο καὶ πολύτιμα πετράδια. Περίφημες ἔχουν μείνει ἡ Αἴθουσα τῶν Πρεσβευτῶν καὶ ἡ Αύλη τῶν Λεόντων.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

’Ακροστιχίδα «οι ἄγνωστοι Χ»

1. X - - - - -
2. X - - - - -
3. X - - - - -
4. X - - - - -
5. X - - - - -
6. X - - - - -

1. Μ' αύτὸ τὸ ὄνομα εἶναι πιὸ γνωστὸς ὁ Ἀκάθιστος "Υμνος.
2. Τῶν Ρώσων λεγόταν τσάρος, τῶν Ἀβάρων.....
3. Αὐτὸς ποὺ πήγε νὰ κάμη δ,τι καὶ ὁ πρόγονός του Δαρεῖος.
4. Βρισκόταν ἀπέναντι στὴν Κωνσταντινούπολη.
5. Τοποτηρητὴς τοῦ Μωάμεθ.
6. Ἐπιστήμη ποὺ χρωστάει πολλὰ στοὺς "Αραβες.

2) Συλλαβόγριφος τῶν PA

- 1) - PA - - - - -
 - 2) - PA - - - -
 - 3) - PA - - - - - -
 - 4) - PA - - - -
 - 5) - - PA - - -
 - 6) - - - PA
 - 7) - - - - PA
 - 8) - - - - PA
- 1) Θυμίζει τὸ Μ. Ἀλέξανδρο.
 - 2) Ἀπὸ καμηλιέρηδες τῆς ἐρήμου ἔγιναν κοσμοκράτορες.
 - 3) Σκαλιστὰ διακοσμητικὰ σχέδια τῶν Ἀράβων.
 - 4) Στὴν πόλη αὐτὴ τῆς Ἰστανίας δεχτίσαν οἱ "Αραβες ἔνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ἀνάκτορά τους.

- 5) Είναι γιὰ τοὺς μουσουλμάνους ὅ,τι γιὰ τοὺς χριστιανούς τὸ Εὐαγγέλιο.
- 6) Ἀπὸ τὴ Μέκκα στὴ Μεδίνα.
- 7) "Ἐνα ἀπὸ τὰ ώραιότερα ἀνάκτορα τῶν Ἀράβων.
- 8) Κλάδος τῶν μαθηματικῶν, ποὺ τὶς βάσεις του ἔβαλαν οἱ "Αραβεῖς.
- 3) Τί θυμᾶσαι ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἡρακλείου;
- 'Ο πατέρας τοῦ Ἡρακλείου ἦταν ἔξαρχος στὴν

K - - - - -

- 'Ο πατριάρχης Σ - - - - - καὶ ὁ μάγιστρος Β - - - - -
φάνηκαν ἀντάξιοι τοῦ Ἡρακλείου.
- 'Η ἀποφασιστικὴ μάχη ἐναντίον τῶν Περσῶν ἔγινε κοντὰ στὴν
ἀρχαία Ν - - - - -
- Τὴν εἰρήνη μὲ τοὺς Βυζαντινοὺς ἔκλεισε ὁ βασιλιὰς τῶν
Περσῶν Σ - - - - - καὶ ὁ Ἡράκλειος πῆρε πίσω τὸν

T - - - - - Σ - - - - -

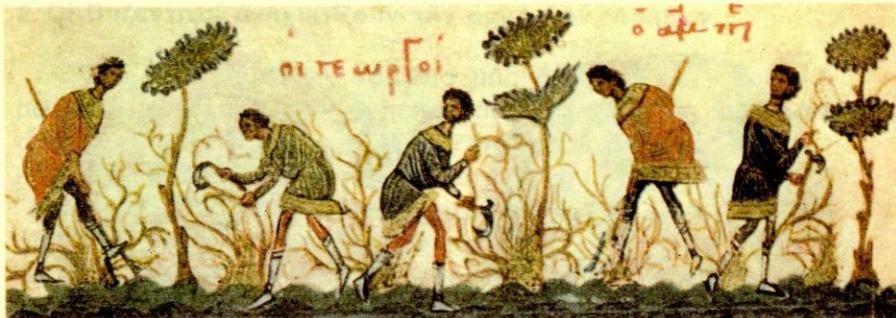
- Στὴ Σεβίλλῃ καὶ τὴ Γρανάδα ἔχτισαν οἱ "Αραβεῖς τὰ ἀνάκτορα
'Α - - - - - καὶ 'Α - - - - - μὲ τὴν περίφημη Αἴθουσα
τῶν Π - - - - - - - καὶ καὶ τὴν Αύλὴ τῶν Λ - - - - -
- 'Ονομαστὰ ἔμειναν τὰ ἀραβικὰ δ - - - - - σπαθιὰ καὶ τὰ
ύφασματα μ - - - - - - -
- Στὴν πολιορκία τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τοὺς "Αραβεῖς οἱ
Βυζαντινοὶ χρησιμοποίησαν τὸ φοβερὸ ὅπλο ύ - - - π - -
ποὺ ἐφευρέτης του ἦταν ὁ μηχανικὸς Κ - - - - - - -
- "Οταν βασίλευε ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος, ἀνάμεσα στὸ
Δούναβη καὶ τὸν Αἶμο ἐγκαταστάθηκαν οἱ Β - - - - - - -

(Σέργιος - Άλαμπρα - Άλκαζάρ - Καρχηδόνα - Βῶνος - Νινευὶ - Τίμιο Σταυρὸ - Πρεσβευτῶν - Λεόντων - Βούλγαροι - δαμασκιὰ - μουσελίνες - ύγρὸ πῦρ - Καλλίνικος - Σιρόης)

4) Υπὲρ ἡ ἐναντίον;

- ‘Απὸ τὰ παρακάτω γεγονότα ἄλλα ἦταν ὑπὲρ τοῦ Βυζαντίου, δηλ. στερέωναν τὴ δύναμή του, καὶ ἄλλα ἦταν ἐναντίον του, δηλ. τὸ ἔφερναν σὲ δύσκολη θέση. Διάβασέ τα καὶ βάλε μπροστὰ ἀπὸ τὸ καθένα Υ (ὑπὲρ) ἢ Ε (ἐναντίον).
- ‘Ο Φωκᾶς στάθηκε ἀνίκανος καὶ ἐγκληματικὸς αὐτοκράτορας.
 - ‘Ο Ήράκλειος ἔδιωξε τοὺς Πέρσες ἀπὸ τὶς ἀνατολικὲς βυζαντινὲς ἐπαρχίες.
 - Οἱ πόλεμοι τοῦ Ἡρακλείου ἐναντίον τῶν Περσῶν ἐξάντλησαν καὶ τὶς δυὸ αὐτὲς δυνάμεις, ποὺ ἔτσι δὲν μπόρεσαν νὰ σταματήσουν τὴν προέλαση τῶν Ἀράβων.
 - Οἱ μονοφυσίτες Χριστιανοὶ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου, ποὺ ἦταν δυσαρεστημένοι μὲ τὴ βυζαντινὴ διοίκηση, πῆγαν εὔκολα μὲ τὸ μέρος τῶν Ἀράβων.
 - Οἱ κάτοικοι τῆς Πόλης, μὲ τὴν ἀποφασιστική τους ἄμυνα καὶ τὶς ἐλπίδες τους στὴν Ὑπέρμαχο Στρατηγό, ἀπέκρουσαν τὴν ἐπίθεση τῶν Ἀβάρων.
 - Μὲ τὸ ύγρὸ πῦρ τοῦ Καλλίνικου ἡ Κωνσταντινούπολη δυὸ φορὲς σώθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀραβεῖς.
 - ‘Η ἐγκατάσταση τῶν Βουλγάρων ἀνάμεσα στὸ Δούναβη καὶ τὸν Αἶμο ἦταν ἔνα δυσάρεστο γεγονός γιὰ τὸ Βυζάντιο.

5

Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΧΙΣΤΕΣ ΤΟΥΣ (717-867 μ.Χ.)

1. Ποιός ήταν ὁ Ἰδρυτὴς τῆς δυναστείας καὶ ποιοί οἱ σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς Ἰσαύρους καὶ τοὺς συνεχιστές τους.

‘Ιδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν Ἰσαύρων ήταν ὁ Λέων ὁ Γ’ (717). Ή σειρὰ αὐτὴ τῶν αὐτοκρατόρων ὀνομάστηκαν Ἰσαυροί, γιατὶ ἡ καταγωγή τους ήταν ἀπὸ τὴν Ἰσαυρία τῆς Μ. Ἀσίας. ‘Οταν δὲ Λέων ἀνέβηκε στὸ θρόνο, τὸ Βυζάντιο περνοῦσε μιὰ κρίσιμη περίοδο ἀναρχίας καὶ τοῦτο γιατὶ βρέθηκαν στὴν ἔξουσία μερικοὶ ἀνάξιοι αὐτοκράτορες.

‘Ο Λέων εἶχε μεγάλες ἱκανότητες. Σταμάτησε τὴν ἀναρχία καὶ ἔβαλε τάξη στὰ πράγματα τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς διοικήσεως. Στὴ νομοθεσίᾳ ἔκαμε μιὰ συμπληρωματικὴ συλλογὴ νόμων, τὴν Ἐκλογή, ποὺ ήταν πιὸ δίκαιοι γιὰ τὸ λαό.

Γιὰ νὰ είναι πιὸ ἀποτελεσματικὴ ἡ διοίκηση, χώρισε τὸ κράτος σὲ περισσότερα καὶ μικρότερα διοικητικὰ τμῆματα, μὲ ἐπικεφαλῆς στρατηγοὺς-διοικητές. Καὶ γιὰ νὰ είναι πιὸ ἀποτελεσματικὴ ἡ ἄμυνα τοῦ κράτους, μοίρασε στοὺς στρατιῶτες τῶν συνόρων μικρὲς ἐκτάσεις γῆς («στρατιωτόπια», ὅπως ὀνομάστη-

Βυζαντινὰ νομίσματα μὲ τὸν Λέοντα Γ' καὶ τῇ γυναικά του.

καν), γιὰ νὰ τὰ καλλιεργοῦν καὶ νὰ εἶναι ἀφοσιωμένοι στὴν ὑπεράσπιση τῆς πατρίδας.

Μὲ ἀναδιοργανωμένο τὸ στρατὸ καὶ τὸ κράτος ὁ Λέων ἐξουδετέρωσε τὸν ἀραβικὸ κίνδυνο καὶ ἄρχισε μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἐπιθετικοὺς πολέμους ἐναντίον τῶν Ἀράβων ἐπιδρομέων.

Παράλληλα θέλησε νὰ κάμη μιὰ μεταρρύθμιση στὴ χριστιανικὴ λατρεία καὶ στὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ μεταρρύθμιση ὅμως αὐτὴ εἶχε ἀποτέλεσμα νὰ δημιουργηθῇ μεγάλος διχασμὸς στὸ Βυζάντιο.

Τὸ ἔργο τοῦ Λέοντα Γ' συνέχισε καὶ συμπλήρωσε ὁ γιὸς καὶ συμβασιλέας του Κωνσταντῖνος ὁ Ε'.

‘Απὸ τοὺς ἄλλους βασιλιάδες τῆς δυναστείας ἡ Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία (797-802), μητέρα τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ ΣΤ', ἦταν μιὰ φιλόδοξη γυναίκα, ποὺ ἔβλαψε τὸ Βυζάντιο. Μὲ τὴν ἀνατροπὴ καὶ τὴν ἐξορία της ἔληξε καὶ ἡ δυναστεία τῶν Ἰσαύρων.

‘Απὸ τοὺς αὐτοκράτορες ποὺ διαδέχτηκαν τοὺς Ἰσαύρους ξεχωρίζουν: ὁ Λέων Ε' ὁ Ἀρμενίος (813-820) καὶ οἱ Ἀμοριανοὶ (ἀπὸ τὸ Ἀμόριο τῆς Μ. Ἀσίας) Θεόφιλος (829-842) καὶ Μιχαὴλ Γ' (842-867).

Στὴ συνέχεια θὰ δοῦμε ἔνα ἔνα χωριστὰ τὰ σπουδαιότερα ἀπὸ τὰ γεγονότα αὐτῆς τῆς περιόδου.

2. Οι Βυζαντινοὶ ἀναχαιτίζουν τὴν ὄρμὴ τῶν Ἀράβων.

Στὸ προηγούμενο κεφάλαιο μᾶς δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ μιλήσουμε γιὰ τὴ δεύτερη πολιορκία τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τοὺς Ἀραβεῖς. Αὐτὴ ἔγινε τὸ 717 καὶ κράτησε ἔνα χρόνο. Ἡ Κωνσταντινούπολη χρωστάει τὴ σωτηρία της στὸ Λέοντα Γ' τὸν Ἰσαυρο, ποὺ εἶχε γίνει αὐτοκράτορας ἐκείνη τὴ χρονιά. Ἡ ἀπόκρουση τῶν Ἀράβων στὴν Κωνσταντινούπολη θεωρεῖται κοσμοϊστορικὸ γεγονός, γιατὶ στάθηκε φραγμὸς στὴν προέλαση τους πρὸς τὴν Εὐρώπη. Δίκαια λοιπὸν κάποιος ἴστορικὸς παραλληλίζει τὸ Λέοντα μὲ τὸ Μιλτιάδη, ποὺ ἀναχαίτισε τὴν ὄρμὴ τῶν Περσῶν στὸ Μαραθώνα. Λίγα χρόνια ἀργότερα οἱ Ἀραβεῖς ἐπιχείρησαν νὰ περάσουν στὴν Εὐρώπη ἀπὸ τὴν Ἰσπανία, ἀλλὰ νικήθηκαν ἀπὸ τοὺς Φράγκους σὲ μιὰ μάχη στὴ Γαλλία. Οἱ δυὸ αὐτὲς ἤτες τῶν Ἀράβων ἔσωσαν τὴν Εὐρώπη ἀπὸ τὸν ισλαμικὸ κίνδυνο.

Μετὰ τὴν ἀπόκρουση τῶν Ἀράβων στὴν Κωνσταντινούπολη, ὁ Λέων μετέφερε τὸν πόλεμο στὴ Μ. Ἀσία καὶ στὴ Μεσόγειο, ὅπου οἱ Ἀραβεῖς συνέχιζαν τὶς ἐπιδρομές τους. Τὸ 740 δόθηκε μιὰ μάχη στὴ Φρυγία, ποὺ τὴν κέρδισαν οἱ Ἰσαυροί, πατέρας καὶ γιός. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸν οἱ Ἀραβεῖς ὑποχρεώθηκαν νὰ ἀποσύρθοῦν ἀπὸ δλόκληρη τὴ Μ. Ἀσία.

Ξαναφάνηκαν πάλι, ὅταν ἔμαθαν ὅτι μιὰ γυναικα κυβερνοῦσε τὸ Βυζάντιο. Ἔφθασαν μάλιστα ὡς τὴ Χρυσούπολη ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπως ἄλλοτε οἱ Πέρσες. Ἡ Ειρήνη ἡ Ἀθηναία ἀναγκάστηκε νὰ κλείσῃ εἰρήνη μαζί τους μὲ τὴν ὑποχρέωση νὰ πληρώνῃ βαρὺ ἐτήσιο φόρο (783).

Μερικὲς δεκαετίες ἀργότερα Ἀραβεῖς πειρατὲς ἀπὸ τὴν Ἰσπανία, γνωστοὶ μὲ τὸ ὄνομα Σαρακηνοὶ ἢ Ἀγαρηνοί, κατέλαβαν τὴν Κρήτη (824) καὶ ἔκαμαν πρωτεύουσα τὸ Χάνδακα, τὸ σημερινὸ Ήράκλειο. Ἀλλοι Ἀραβεῖς ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Βόρειας Ἀφρικῆς κατέλαβαν ἀργότερα τὴ Σικελία, τὴ Σαρδηνία καὶ τὴν Κορσική. Ὁλοι αὐτοὶ μὲ τὶς πειρατικές τους ἐπιδρομὲς ἔγιναν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῆς Μεσογείου καὶ τῶν Ἑλληνικῶν θαλασσῶν. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ μὴν ὑπάρχῃ πιὰ ἀσφάλεια γιὰ τὰ ἐμπορικὰ καράβια τοῦ Βυζαντίου.

Στὴ στεριὰ ὁ πόλεμος μὲ τοὺς "Αραβεῖς φούντωσε πάλι, ὅταν βασίλευε στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ Θεόφιλος." Ἐπειτα ἀπὸ δυὸ νικηφόρες ἐκστρατείες ὁ Θεόφιλος προχώρησε μέσα στὰ ἄραβικὰ ἑδάφη καὶ κατέστρεψε τὴν Σωζόπετρα, πατρίδα τοῦ χαλίφη. Αύτὸς ξεσήκωσε τὴν Ἱερὴ μανία τῶν Ἀράβων, ποὺ ἐκδικήθηκαν τὸ Θεόφιλο καταστρέφοντας μὲ τὴ σειρά τους τὸ Ἀμόριο, ἰδιαίτερη πατρίδα τῆς οἰκογενείας τοῦ αὐτοκράτορα.

Τοὺς ἀγῶνες ἐναντίον τῶν Ἀράβων συνέχισε ὁ Μιχαὴλ ὁ Γ', τελευταῖος αὐτοκράτορας τῆς περιόδου ποὺ ἔξετάζομε. Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς μάχες ἐκεῖνες ὁ στρατηγός του Πετρωνᾶς τσάκισε τοὺς "Αραβεῖς κοντὰ στὸν ποταμὸ" Ἀλη τῆς Μ. Ἀσίας (863). Αύτὴν τὴν ἐποχὴν πρωτοφανερώνονται καὶ τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια, τραγούδια λαϊκὰ ποὺ περιγράφουν τὴν παλικαριὰ τῶν ἀκριτῶν, δηλ. τῶν πολεμιστῶν ποὺ φυλᾶνε τὰ σύνορα.

3. Οἱ Βυζαντινοὶ ἀντιμέτωποι μὲ τοὺς Βουλγάρους.

Οἱ Βούλγαροι, ποὺ ὁ Κωνσταντίνος ὁ Πωγωνάτος τοὺς ἄφησε, ὅπως εἴδαμε, νὰ ἐγκατασταθοῦν ἀνάμεσα στὸ Δούναβη καὶ τὸν Αἶμο, δὲν ἄργησαν νὰ δεῖξουν τὶς ἀρπακτικὲς καὶ κατακτητικὲς τους διαθέσεις. Ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα καὶ γιὰ πολὺν καιρό, ὅπως θὰ δοῦμε, οἱ Βούλγαροι γίνονται ὁ πιὸ ἐπίφοβος ἔχθρὸς τοῦ Βυζαντίου. Γιὰ νὰ τοὺς φράξουν τὸ δρόμο πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἀκρογιάλια, οἱ Βυζαντινοὶ ἔκαμαν ἀπανωτοὺς πολέμους, ποὺ κράτησαν μὲ διακοπὲς περισσότερο ἀπὸ δυὸ αἰῶνες. Ἡ ἀλύγιστη ἐπιμονὴ καὶ οἱ θυσίες τῶν Βυζαντινῶν ἔσωσαν τὴν Βυζαντινὴν Ἐλλάδα ἀπὸ τὸ νέο κίνδυνο.

Ο Κωνσταντίνος ὁ Ε', γιὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὰ βόρεια σύνορά του, μετέφερε στρατιῶτες ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσία καὶ τοὺς ἐγκατέστησε ἐκεῖ. Οἱ Βούλγαροι τὸ βρῆκαν ἀφορμή, γιὰ νὰ κινηθοῦν ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου. Μέσα σὲ εἴκοσι χρόνια ὁ Κωνσταντίνος ἔκαμε ἐννέα ἐκστρατείες ἐναντίον τους καὶ εἶχε σημαντικὲς νίκες, μιὰ στὸ φρούριο τῶν Μαρκελλῶν (759) καὶ ἄλλη στὴν Ἀγχίαλο (763). Πέθανε στὴν τελευταία του ἐκστρατεία. Γιὰ τοὺς ἀγῶνες του αὐτοὺς ἐναντίον τῶν Βουλγάρων ἔνας ίστορικὸς τὸν δονομάζει «πρῶτο βουλγαροκτόνο».

**ΨΡΩΜΗΔΑΛΓΡΩΚΟ· ΜΗΧΑΝΙΚΗ
ΒΥΙΒΑΕΤΒΛΙΣΑΒΕΛΤΙΣΤΟΣΒΑΖΗ**

Ἡ καταδίωξη τοῦ Κρούμου ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα Ε'.
(Μικρογραφία ἀπὸ χειρόγραφο).

Πιὸ ἐπικίνδυνοι ἔγιναν οἱ Βούλγαροι μὲ ἀρχηγό τους τὸν Κροῦμο. Δυὸ φορὲς ἐπιχείρησε ὁ αὐτοκράτορας Νικηφόρος ὁ Α' νὰ τοὺς ἀναχαιτίσῃ, ἀλλὰ νικήθηκε, χάνοντας μάλιστα καὶ τὴ ζωὴ του (811). 'Ο Κροῦμος προχώρησε ἐπιδεικτικὰ ὡς ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ στὴν ἐπιστροφή του ρήμαξε τὴ Θράκη. Μόνο δὲ Λέων Ε' δὲ Ἀρμένιος φάνηκε ίκανότερός του καὶ τὸν νίκησε στὴ Μεσημβρία (813). 'Ο Κροῦμος πληγώθηκε καὶ πέθανε ἀπὸ τὸ τραῦμα του. 'Ο διάδοχός του ἔκλεισε εἰρήνη μὲ τὸ Βυζάντιο, ποὺ κράτησε κάμποσα χρόνια.

Στὰ χρόνια τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Γ' ἔνας ἄλλος λαὸς λαὸς τοῦ βορρᾶ, οἱ Ρῶσοι, ἐμφανίζονται στὰ παράλια τοῦ Εὔξεινου Πόντου καὶ κάνουν μὲ τὸ στόλο τους μιὰ ἀποτυχημένη προσπάθεια νὰ πάρουν τὴν Κωνσταντινούπολη (860).

4. Οἱ Σλάβοι καὶ οἱ Βούλγαροι γίνονται Χριστιανοί.

Οἱ Σλάβοι πολλὲς φορὲς ἀπασχόλησαν τὸ Βυζάντιο, ἀπὸ τὰ χρόνια ἀκόμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Οἱ Σλάβοι ἤταν νομάδες βοσκοὶ καὶ τοὺς παρέσυρε τὸ κύμα τῶν Ἀβάρων στὶς ἐπιδρομές τους

έναντιον τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Κωνσταντινούπολης. Μὲ τὸν καιρὸν ἐγκαταστάθηκαν στὰ νότια τοῦ Δούναβη. Μεμονωμένες δόμαδες Σλάβων μὲ τὰ κοπάδια τους κατέβηκαν εἰρηνικὰ ὡς κάτω στὴν Ἑλλάδα κι ἐπιασαν ἀκατοίκητες ὁρεινὲς περιοχές.

Χριστιανοὶ ἄρχισαν νὰ γίνωνται οἱ Σλάβοι τὸν 9ο αἰώνα, ὅταν ὁ ἡγεμόνας τοῦ σλαβικοῦ κράτους τῆς Μοραβίας (σημερινῆς Τσεχοσλοβακίας) *Ρατισλάβος* ζήτησε ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου νὰ τοῦ στείλῃ ἴεραποστόλους γι᾽ αὐτὸ τὸ σκοπό. Τὸ ἔργο τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Σλάβων ἀνέλαβαν δυὸς “Ἐλληνες καλόγεροι, τ' ἀδέλφια Κύριλλος καὶ Μεθόδιος” (863). Οἱ δυὸς αὐτοὶ καλόγεροι, ποὺ ἦταν πολὺ μορφωμένοι, ἔκαμαν τὸ σλαβικὸ ἀλφάβητο χρήσιμοποιώντας κεφαλαῖα ἑλληνικὰ γράμματα καὶ μετέφρασαν στὰ σλαβικά τὸ Εὐαγγέλιο καὶ τὰ βιβλία τῆς λειτουργίας. Αὐτὸ τὸ ἀλφάβητο ἔχουν καὶ σήμερα δλοὶ οἱ σλαβικοὶ λαοὶ αὐτὸ τοὺς βοήθησε νὰ προκόψουν καὶ στὰ γράμματα. Μὲ τὸν καιρὸν δοῖοι εἶχαν ἐγκατασταθῆ στὴν Ἑλλάδα ἀφομοιώθηκαν ἀπὸ τοὺς ντόπιους “Ἐλληνες καὶ ἔγιναν ἔνα μαζί τους.

Τὸ βάπτισμα τῶν Βουλγάρων. (Μικρογραφία ἀπὸ χειρόγραφο).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εικονογραφίας Πανεπιστημίου

Τὴν ἵδια ἐποχὴ μὲ τοὺς Σλάβους γίνονται Χριστιανοὶ καὶ οἱ Βούλγαροι. Τὸ 864 ὁ βασιλιάς τους Βόγορης βαφτίστηκε Χριστιανὸς καὶ πῆρε τὸ χριστιανικὸ ὄνομα Μιχαὴλ. Τὸν βάφτισε μάλιστα ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας Μιχαὴλ ὁ Γ'. Τὸ παράδειγμα τοῦ βασιλιὰ τους ἀκολούθησαν ὅλοι οἱ Βούλγαροι ὑπήκοοι, ἄλλοι μὲ τὴ θέλησή τους καὶ ἄλλοι μὲ ἔξαναγκασμό.

Γιὰ τὴν εὐεργεσία αὐτὴ τοῦ Κύριλλου καὶ τοῦ Μεθόδιου οἱ Σλάβοι καὶ οἱ Βούλγαροι τοὺς θεωροῦν ἀποστόλους τους.

5. Ἡ Εἰκονομαχία, μιὰ θρησκευτικὴ διαμάχη ποὺ διχάζει τοὺς Βυζαντινούς.

Ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ιδρύσεως της καὶ γιὰ πολλοὺς αἰῶνες ἀντιμετώπισε πολλὲς δοκιμασίες, ὅπως εἴδαμε, ἀπὸ τὶς χριστιανικὲς αἱρέσεις. Κάποτε οἱ αἱρέσεις σταμάτησαν. Παρουσιάστηκε ὅμως ἔνα ἄλλο θρησκευτικὸ ζήτημα, σχετικὸ μὲ τὴ σημασία τῶν εἰκόνων στὴ χριστιανικὴ λατρεία.

Οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ δὲν εἶχαν εἰκόνες. Οἱ εἰκόνες χρησιμοποιήθηκαν ἀργότερα στὴ διακόσμηση τῶν ναῶν. Μὲ τὸν καιρὸ ἔγιναν οἱ ἴδιες ἀντικείμενο λατρείας, μαζὶ μὲ τὰ λειψανα τῶν ἀγίων καὶ ἄλλα χριστιανικὰ κειμῆλια. Αὐτὴ ἡ κατάσταση ἔδινε ἐπιχειρήματα στοὺς "Αραβεῖς, ποὺ ὑποστήριζαν ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι μιὰ εἰδωλολατρικὴ καὶ πολυθεϊστικὴ θρησκεία.

Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ μὲ τὰ μοναστήρια. Στὴν ἀρχὴ ἦταν λίγα καὶ προορίζονταν γιὰ ὄσους ἀποφάσιζαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ ἔγκοσμια καὶ νὰ περάσουν μιὰ στερημένη, ἀσκητικὴ ζωὴ, ἀφιερωμένη στὸ Θεό. Σιγὰ σιγὰ πλήθυναν, ἀπόχτησαν μεγάλες περιουσίες ἀπὸ δωρεὲς πιστῶν καὶ σὲ πολλὲς περιπτώσεις κατάντησαν εὐχάριστοι τόποι διαμονῆς γιὰ χιλιάδες νέους, ποὺ ἥθελαν νὰ ἀποφύγουν τὴ στρατιωτικὴ θητεία, τὴν ἐργασία καὶ τὴ φορολογία. Ἀλλὰ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο τὸ κράτος ζημίωνε ἀπὸ πολλὲς πλευρές. Ἀκόμα οἱ καλόγεροι, ποὺ δὲν ἥθελαν τίποτα νὰ ἀλλάξῃ, ξεσήκωναν τὸ λαὸ καὶ ἔφερναν ἀναστάτωση στὸ κράτος.

Πολλοὶ μορφωμένοι ἄνθρωποι δὲν ἦταν εὐχαριστημένοι ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν κατάσταση. "Οταν λοιπὸν ἔγινε αὐτοκράτορας ὁ Λέων ὁ Γ' ὁ Ἰσαυρος, θέλησε νὰ κάμη μιὰ μεταρρύθμιση γιὰ τὸ

καλὸ τοῦ κράτους. Τὸ κακὸ ἡταν ὅτι ἀπὸ τὸ ἔνα ἄκρο πῆγε στὸ ἄλλο. Ἀντὶ νὰ διαφωτίσῃ τὸ λαὸ γιὰ τὶς ύπερβολὲς τῆς εἰκονολατρείας, ἀπαγόρευσε αὐστηρὰ τὴν προσκύνηση τῶν εἰκόνων (726) καὶ διέταξε νὰ κρεμαστοῦν ψηλότερα στὶς ἐκκλησίες, ὥστε νὰ μὴν τὶς φτάνουν οἱ πιστοί, ἢ καὶ νὰ καταστραφοῦν. Πιὸ σκληρὴ ἀκόμα τακτικὴ ἀκολούθησε ὁ γιός του Κωνσταντῖνος ὁ Ε', ποὺ ἔκλεισε πολλὰ μοναστήρια καὶ κυνήγησε τοὺς φανατικοὺς καλόγερους.

Τὸ ἀποτέλεσμα ἡταν νὰ ξεσηκωθῇ μεγάλο μέρος τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ καὶ οἱ Βυζαντινοὶ νὰ χωριστοῦν σὲ δυὸ ἀντιμαχόμενες παρατάξεις, τοὺς εἰκονομάχους καὶ τοὺς εἰκονολάτρες. Οἱ εἰκονολάτρες εἶχαν μὲ τὸ μέρος τους τὸν ὀνομαστὸ θεολόγο τῶν Ἱεροσολύμων Ἰωάννη τὸ Δαμασκηνό, ποὺ δίδασκε ὅτι οἱ εἰκόνες εἶναι τὰ βιβλία τῶν ἀγραμμάτων. Εἰκονολάτρες ἡταν καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἐλλάδας, ποὺ ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα χρόνια τοὺς ἄρεσαν οἱ ζωγραφικὲς παραστάσεις. Ξεσηκώθηκαν λοιπὸν καὶ ἐπιχείρησαν, χωρὶς ἐπιτυχία, νὰ καταλάβουν τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ νὰ βάλουν ἄλλον αὐτοκράτορα. Ξεσηκώθηκαν ἐπίσης οἱ βυζαντινὲς πόλεις τῆς Ἰταλίας.

Ἡ Εἰκονομαχία κράτησε περισσότερο ἀπὸ ἔναν αἰώνα. Ἔνδιάμεσα ἡ Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία, ποὺ συμπαθοῦσε τοὺς εἰκονολάτρες, προσπάθησε νὰ συμβιβάσῃ τὶς δυὸ παρατάξεις. Ἡ Σύνοδος ποὺ συνεκάλεσε τὸ 787 ξεκαθάρισε τὰ πράγματα: ἡ λατρεία εἶναι γιὰ τὸ Θεό· γιὰ τὶς εἰκόνες ἐπιτρέπεται τιμητικὸ προσκύνημα, ποὺ ἀποδίδεται στὸ εἰκονιζόμενο πρόσωπο καὶ ὅχι στὸ ξύλο καὶ στὰ χρώματα τῆς εἰκόνας. Γιὰ τὴν ἐπέμβασή της αὐτὴ ὁ Πάπας τῆς Ρώμης τὴν ὀνόμασε «νέα Ἐλένη».

Ἄλλὰ οἱ συνεχιστὲς τῶν Ἰσαύρων ἡταν οἱ περισσότεροι εἰκονομάχοι καὶ ἡ διαμάχη ἄναψε πάλι. Αὔτὴ τὴν φορὰ οἱ εἰκονολάτρες εἶχαν τὴν ύποστηριξη τοῦ Θεόδωρου Στουδίτη. Ὁ Θεόδωρος ἡταν ἡγούμενος τῆς Μονῆς Στουδίου στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ εἶχε μεγάλη ύπόληψη ἀνάμεσα στὸν κλῆρο καὶ τὸ λαό. Γι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὴν ἐξορία του ἀκόμα ἀσκοῦσε μεγάλη ἐπιρροή.

Τελευταῖος εἰκονομάχος αὐτοκράτορας ἡταν ὁ Θεόφιλος. Μετὰ τὸ θάνατό του ἡ γυναίκα του Θεοδώρα, ποὺ ἡταν εἰκονολά-

τρισσα, έλυσε δριστικά τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων, σύμφωνα μὲ τὴν δρθοδοξία, δηλ. τὴν δρθὴ πίστη. Στὴ Σύνοδο τοῦ 843 ἀποφασίστηκε ἡ δριστικὴ ἀναστήλωση τῶν εἰκόνων καὶ ἡ προσκύνηση τους, ὅπως ὅριζε ἡ προηγούμενη εἰκονόφιλη Σύνοδος. Ἡ ἀναστήλωση ἔγινε τὴν πρώτη Κυριακὴ τῆς Μεγάλης Σαρακοστῆς, ποὺ δνομάστηκε Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ἡ Ἐκκλησία μας τὴν ἔορτάζει ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα.

Ἡ Εἰκονομαχία ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νὰ ξεκαθαριστοῦν τὰ πράγματα γύρω ἀπὸ τὴ λατρεία τῶν εἰκόνων καὶ τὸν προορισμὸν τῶν μοναστηριῶν. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ζημίωσε πολὺ τὸ Βυζάντιο, γιατὶ στάθηκε αἵτια: α) νὰ γίνουν πολλὲς ἐσωτερικὲς ἀναστατώσεις· β) νὰ καταστραφοῦν πολλὰ ἔργα τέχνης, εἰκόνες καὶ ψηφιδωτά· καὶ γ) νὰ ψυχρανθοῦν οἱ σχέσεις μὲ τὴ Δυτικὴ Ἐκκλησία καὶ νὰ χάσῃ τὸ Βυζάντιο τὶς πόλεις τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω.

6. Τὸ Σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἡ ἀποξένωση ἀπὸ τὴ Δύση.

Ὑπῆρχαν ἀπὸ παλιότερα δρισμένες διαφορὲς σὲ θέματα πίστης καὶ λατρείας ἀνάμεσα στὶς Ἀνατολικὲς Ἐκκλησίες καὶ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ ἔβαλε σὲ κίνδυνο τὴν ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν ἦταν ἡ ἀξίωση τοῦ Πάπα (δηλ. τοῦ πατριάρχη τῆς Ρώμης) νὰ ἔχῃ τὰ πρωτεῖα ἀνάμεσα σὲ ὅλους τοὺς πατριάρχες. Τὰ πράγματα χειροτέρεψαν τὴν ἐποχὴ τῆς Εἰκονομαχίας. Ὁ Πάπας, ποὺ δὲ συμφωνοῦσε μὲ τοὺς εἰκονομάχους, ξεσήκωσε τὶς βυζαντινὲς πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ σ' αὐτὸν ἐπάνω ζήτησε τὴ βοήθεια τῶν Λομβαρδῶν. Ἔτσι χάθηκαν οἱ πόλεις τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας.

Σὲ ἀπάντηση ὁ Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος προσάρτησε τὶς Ἐκκλησίες τῆς Κάτω Ἰταλίας, τῆς Σικελίας καὶ τῆς Ἑλλάδας στὸ πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινούπολης. Αὐτὸν ἔγινε αἵτια νὰ στραφοῦν οἱ Πάπες πρὸς τοὺς Φράγκους, ποὺ ἡ δύναμη τους ὅλο καὶ μεγάλωνε. Ἡ στροφὴ πρὸς τοὺς Φράγκους πῆρε καὶ ἐπίσημη μορφὴ ὅταν στὰ 800 ὁ ἴδιος ὁ Πάπας ἔστεψε τὸ βασιλιὰ τῶν Φράγκων Καρλομάγνο (Κάρολο τὸ Μέγα) μὲ τὸ στέμμα τοῦ αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων.

Ἡ κατάσταση χειροτέρεψε ἀκόμα περισσότερο, ὅταν πα-

τριάρχης στὴν Κωνσταντινούπολη ἔγινε ὁ Φώτιος. Ὁ Πάπας, ἐπειδὴ θεώρησε ὅτι ἡ ἐκλογὴ τοῦ Φωτίου δὲν ἔγινε σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, τὸν ἀναθεμάτισε. Τὸ ᾄδιο ἔκαμε καὶ ὁ Φώτιος γιὰ τὸν Πάπα τὸ 867. Ἔτσι ἄρχισε τὸ Σχίσμα ἀνάμεσα στὴν Ὀρθόδοξη καὶ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Τὸ Σχίσμα ἔγινε δριστικὸ τὸ 1054, ὅταν πατριάρχης στὴν Κωνσταντινούπολη ἦταν ὁ Μιχαὴλ Κηρουσλάριος.

Μὲ τὸ Σχίσμα διασπάστηκε ἡ ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἡ Δύση ἔδειξε ἀδιαφορία γιὰ τοὺς κινδύνους τοῦ Βυζαντίου. Στράφηκε μάλιστα καὶ ἐναντίον του, ὅπως θὰ δοῦμε, τὴν ἐποχὴ τῶν Σταυροφοριῶν, καὶ σὲ μὰ ἀπὸ αὐτὲς κατέλαβε τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τὸ Σχίσμα βοήθησε τοὺς "Ελληνες νὰ μὴν ἀφομοιωθοῦν ἀπὸ τοὺς ρωμαιοκαθολικοὺς λαοὺς τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης.

7. Πρῶτα σημάδια γιὰ μιὰ ἀναγέννηση τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Στὴν τελευταία περίοδο τῆς ἐποχῆς ποὺ ἐξετάζομε παρουσιάζονται ἀρκετοὶ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων, ποὺ πληθαίνουν τοὺς ἐπόμενους δυὸ αἰῶνες. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ μελετοῦν τοὺς ἀρχαίους "Ελληνες συγγραφεῖς καὶ τονίζουν τὴ μεγάλη μορφωτική τους ἀξία. Τέτοιοι ἦταν οἱ εἰκονομάχοι Ἰωάννης Γραμματικὸς καὶ Λέων ὁ Φιλόσοφος ἢ Μαθηματικός. Τότε ίδρυθηκε καὶ τὸ πανεπιστήμιο τῆς Μαγναύρας στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἀλλὰ πάνω ἀπὸ ὅλους ξεχωρίζει γιὰ τὴ μόρφωσή του ὁ πατριάρχης Φώτιος. Ὁ Φώτιος ἔγραψε τὴν περίφημη Μυριόβιβλο, ποὺ περιέχει ἀναλύσεις 280 συγγραμμάτων ποὺ εἶχε διαβάσει.

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

‘Υπερβολές εἰκονολατρείας

— ‘Ανάμεσα στὸν ἀμόρφωτο λαὸν ἡ λατρεία τῶν εἰκόνων καταντοῦσε πολλές φορὲς πραγματικὴ εἰδωλολατρεία. ”Ετσι ἔφταναν στὸ σημεῖον νὰ μεταχειρίζωνται ξυσίματα ἀπὸ τὶς εἰκόνες σὰ φάρμακο ἢ ἀντὶ γιὰ τὴ Θεία Εὐχαριστία.

— “Ενας σύγχρονος ίστορικὸς ὑπολόγισε ὅτι κατὰ τὸν 8ο αἰώνα θὰ πρέπει νὰ ύπηρχαν στὸ Βυζάντιο ἐκατὸ χιλιάδες περίπου καλόγεροι.

Μεγάλοι ιεράρχες

— ‘Ο Ιωάννης Δαμασκηνὸς ἔγραψε θεολογικὰ συγγράμματα καὶ ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους. ’Ανάμεσα σ’ αὐτοὺς εἶναι καὶ τὸ πασχαλινὸν Ἀναστάσεως ἡμέρα.....». Θεωρεῖται ἐπίσης ὁ συγγραφέας ἢ διασκευαστὴς τῆς «Οκτωήχου».

Σαρακηνοί

Τὸ ἀραβικὸ κράτος τῶν Σαρακηνῶν στὴν Κρήτη κράτησε περίπου 140 χρόνια (ἀπὸ τὸ 824-961). Ή πρωτεύουσά τους Χάνδακας πῆρε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὸ βαθὺ χαντάκι ποὺ εἶχαν σκάψει γύρω στὸ φρούριο.

— Στὰ χρόνια τοῦ Νικηφόρου τοῦ Α' οἱ Σαρακηνοὶ μαζὶ μὲ τοὺς Σλάβους τῆς Πελοποννήσου πολιόρκησαν τὴν Πάτρα. ’Αλλὰ οἱ Πατρινοί, ἔχοντας τὶς ἐλπίδες τους στὴ βοήθεια τοῦ πολιούχου Ἀγίου Ἀνδρέα, ἔκαμαν ἔξοδο καὶ σκόρπισαν τὰ στίφη τῶν πολιορκητῶν. Ή παράδοση ἀναφέρει ὅτι εἶδαν μὲ τὰ ίδια τους τὰ μάτια τὸν Ἀγιο Ἀπόστολο νὰ πηγαίνῃ μπροστὰ καβάλα στὸ ἄλογό του.

Ένας δικαιοκρίτης βασιλιάς

— ‘Ο Θεόφιλος ἦταν πολὺ δίκαιος βασιλιάς. ’Εννοοῦσε, τὰ δικαστήρια νὰ κάνουν σωστὰ καὶ γρήγορα τὴ δουλειά τους. Παρακολουθοῦσε τὶς δίκες καὶ συχνὰ δίκαζε ὁ Ἰδιος. ”Οταν κάποτε ἀνακαλύφτηκε πλοῖο μὲ ἐμπόρευμα ἀποκλειστικὰ γιὰ λογαριασμὸ τῆς γυναικάς του, διέταξε καὶ τὸ ἔκαψαν φορτωμένο. ”Αλλοτε πάλι μαστίγωσε τὸ γυναικάδελφό του Πετρωνᾶ, τὸ στρατηγό, γιατὶ τὰ ψηλά του σπίτια σκέπασαν τὸ φτωχικὸ σπιτάκι κάποιας χήρας.

Μοναχή καὶ ύμνογράφος ἀντί γιὰ βασίλισσα

— 'Η Κασσιανὴ (ἢ Κασία) ἦταν μιὰ πολὺ μορφωμένη καὶ ἔξυπνη κοπέλα, ύποψήφια γιὰ βασίλισσα, στὰ καλλιστεῖα ποὺ ἔκαμε ἡ μητριὰ τοῦ Θεόφιλου γιὰ τὸ γιό της. Ἀρχικὰ δὲ Θεόφιλος ἔδειξε τὴν προτίμησή του γιὰ αὐτήν. Ἀλλὰ ἡ ἐτοιμότητα καὶ ἡ τόλμη τῆς τὸν ἔκαμαν ν' ἀλλάξῃ γνώμη καὶ νὰ διαλέξῃ τὴν Θεοδώρα. 'Ο Θεόφιλος, γιὰ νὰ τὴν πειράξῃ, τῆς εἶπε ὅτι ἀπὸ τὴν γυναίκα προέρχονται τὰ κακά (ἐννοώντας τὸ ἔξεγέλασμα τῆς Εὕας ἀπὸ τὸ φίδι). Ἔκείνη, χωρὶς νὰ τὰ χάσῃ, ἀπάντησε ὅτι ἀπὸ τὴν γυναίκα ἐπίσης προέρχονται τὰ μεγαλύτερα καλά (ἐννοώντας τὴν Παναγία ποὺ γέννησε τὸ Χριστὸ καὶ γενικὰ τὴν γυναίκα-μητέρα). Ἀργότερα ἔγινε μοναχή. Ἔγραψε ποιήματα καὶ ἐκκλησιαστικοὺς ὑμνους. "Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς εἶναι καὶ τὸ γνωστὸ «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή...», ποὺ ψάλλεται τῇ Μεγάλῃ Τρίτῃ.

Παρατσούκλια αὐτοκρατόρων

— 'Αρκετοὶ αὐτοκράτορες πέρασαν στὴν Ἰστορία μὲ κάποιο παρατσούκλι:

Κωνσταντῖνος Δ' δὲ Πωγωνάτος

Κωνσταντῖνος Ε' δὲ Κοπρώνυμος

Λέων Δ' δὲ Χάζαρος

Μιχαὴλ Β' δὲ Τραυλὸς

Μιχαὴλ Γ' δὲ Μέθυσος

Τὸ παρατσούκλι μπορεῖ νὰ ἀναφερόταν σὲ κάποια πραγματικὴ ἀναπτηρία ἢ ἐλάττωμα. Τις περισσότερες φορὲς ἦταν ἄδικο καὶ τὸ ἔβγαζαν οἱ ἀντίπαλοι τοῦ αὐτοκράτορα.

Σκοτεινὲς σελίδες τοῦ Βυζαντίου

— 'Ανάμεσα στὶς σκοτεινὲς σελίδες τοῦ Βυζαντίου εἶναι ἡ τύφλωση τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ ΣΤ' καὶ ἡ δολοφονία τοῦ Λέοντα τοῦ Ε' τοῦ Ἀρμένιου μέσα στὴν ἐκκλησία τῶν ἀνακτόρων ἀνήμερα τὰ Χριστούγεννα.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1) Τί θυμᾶσαι;

— 'Η συμπληρωματικὴ νομοθεσία τοῦ Λέοντα τοῦ Γ' τοῦ Ισαυρου: 'Ε - - - - -

- Μικρές έκτάσεις γῆς ποὺ καλλιεργοῦσαν οἱ στρατιῶτες τῶν συνόρων: σ - - - - -
- Ἡ πρωτεύουσα τῶν Σαρακηνῶν στὴν Κρήτη: Χ - - - - -
- Ὄνομαστὸς γιὰ τὴν ἀγριότητά του βασιλιάς τῶν Βουλγάρων:
Κ - - - - -
- Ἐτσι ὄνομάζονται τὰ τραγούδια ποὺ ἅρχισε νὰ τραγουδᾶ ὁ λαὸς γιὰ τοὺς ἀραβομάχους ύπερασπιστὲς τῶν συνόρων:
Α - - - - -
- Ὁ ἡγεμόνας τῶν Σλάβων τῆς Μοραβίας ποὺ ζήτησε ἱεραποστόλους ἀπὸ τὸ Βυζάντιο: Ρ - - - - -
- Φράγκος βασιλιάς ποὺ πῆρε τὸ στέμμα τοῦ ρωμαίου αὐτοκράτορα ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Πάπα: Κ - - - - -
- Τὸ Σχίσμα τῶν Ἑκκλησιῶν ἔγινε δριστικὸ ὅταν πατριάρχης στὴν Κωνσταντινούπολη ἤταν ὁ Μιχαὴλ Κ - - - - -
- Στὰ χρόνια τοῦ Ἰωάννη Γραμματικοῦ καὶ τοῦ Φωτίου ἴδρυθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ πανεπιστήμιο τῆς
Μ - - - - -
- Ἦταν μεγάλος φίλος τῆς δικαιοσύνης: Θ - - - - -
- Ἰδιαίτερη πατρίδα τοῦ χαλίφη, τὴν ὅποια κατέστρεψε ὁ Θεόφιλος: Σ - - - - -
- Ἔγραψε τὴν «Μυριόβιβλο»: Φ - - - - -
- Στρατηγὸς τοῦ Μιχαὴλ ποὺ πῆρε ἐκδίκηση γιὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Ἀμόριου: Π - - - - -
- Ἡ τυχερὴ τῶν καλλιστείων γιὰ τὴν ἀνάδειξη τῆς βασίλισσας:
Θ - - - - -

— Ήταν πολὺ ἔξυπνη γιὰ νὰ γίνη βασίλισσα: Κ - - - - -
(Χάνδακας - Μαγναύρας - Κηρουλάριος - Καρλομάγνος - Ἐκλογὴ -
Ἀκριτικὰ - στρατιωτόπια - Κροῦμος - Ρατισλάβος - Φώτιος -
Θεοδώρα - Κασσιανή - Θεόφιλος - Σωζόπετρα - Πετρωνᾶς)

2) Δίδεται ἔνα σύνολο ἱστορικῶν προσώπων ποὺ ἔζησαν τὴν ἐποχὴ τῶν
Ἰσαύρων καὶ τῶν συνεχιστῶν τους:

Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος, Ἰωάννης Δαμασκηνός, Κωνσταντῖνος ὁ Ε',
Ειρήνη ἡ Ἀθηναία, Λέων ὁ Φιλόσοφος, Θεόδωρος Στουδίτης,
Θεοδώρα, Ἰωάννης Γραμματικὸς Θεόφιλος

Χώρισέ το στὰ ύποσύνολά του:
Εἰκονομάχοι:

Εἰκονολάτρες:

3) Τρία «λιοντάρια» τοῦ Βυζαντίου:

- a) Λ - - - Γ' ὁ - - - - -
b) Λ - - - Ε' ὁ - - - - -
γ) Λ - - - ὁ Μ - - - - -

- a) Νίκησε τοὺς Ἀραβες στὴ Φρυγία.
β) Νίκησε τοὺς Βουλγάρους στὴ Μεσημβρία.
γ) Εἶχε κοφτερὴ σκέψη.

4) Ποιούς ὀνόμασαν ἔτσι καὶ γιατί;

- Μιλτιάδης τοῦ Βυζαντίου
— Πρῶτος Βουλγαροκτόνος
— Νέα Ἐλένη
— Ἀκρίτες
— Ἀπόστολοι τῶν Σλάβων καὶ τῶν Βουλγάρων
'Απάντησε προφορικά.

6

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΣΤΙΣ ΔΟΞΕΣ ΤΟΥ Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ (867-1057)

1. Όι ιδρυτής τῆς δυναστείας, οἱ σημαντικότεροι αὐτοκράτορες καὶ τὰ κυριότερα γεγονότα

‘Η δυναστεία πήρε τὸ ὄνομα μακεδονικὴ ἀπὸ τὸν ιδρυτή της Βασίλειο Α' τὸ Μακεδόνα. Ό Βασίλειος καταγόταν ἀπὸ ἀγροτικὴ οἰκογένεια καὶ ξεκίνησε τὴ σταδιοδρομία του ὡς ἵπποκόμος τῶν ἀνακτόρων. Ἡταν ἔνας γεροδεμένος, ἔξυπνος καὶ ἐπιβλητικὸς ἄντρας, ποὺ γρήγορα ἀπόχτησε μεγάλα ἀξιώματα. Τελικὰ ἀνέβηκε στὸ θρόνο, ἀφοῦ ἔζόντωσε τὸν προκάτοχό του Μιχαὴλ τὸν Γ'. Κάτι τέτοιο δὲν ἦταν, δυστυχῶς, σπάνιο στὰ ρωμαϊκὰ καὶ βυζαντινὰ χρόνια.

‘Η μακεδονικὴ δυναστεία κυβέρνησε τὸ κράτος δυὸ περίπου αἰῶνες. Ή περίοδος αὕτῃ θεωρεῖται ἀπὸ τὶς ἐνδοξότερες τοῦ Βυζαντίου. Οἱ μακεδόνες αὐτοκράτορες ἔδωσαν, ὅπως θὰ δοῦμε, ἀποφασιστικὰ χτυπήματα σὲ παλιοὺς καὶ νέους ἐχθρούς τοῦ Βυζαντίου, Ἀραβες, Βουλγάρους, Ρώσους κ.ἄ. καὶ ἄπλωσαν πάλι τὰ σύνορα τοῦ κράτους ὡς τὸ Δούναβη, τὴν Κασπία, τὴ

Νομίσματα: μὲ τὸ Νικηφόρο Φωκᾶ (ἀριστερά), μὲ τὸ Βασίλειο Β' τὸ Βουλγαροκτόνο (δεξιά).

Συρία καὶ τὴ Μεσοποταμία (βλέπε χάρτη). Ἡταν ἐπίσης, οἱ περισσότεροι, καλοὶ κυβερνῆτες, φρόντισαν γιὰ τὴ γεωργία, τὴ βιοτεχνία καὶ τὸ ἐμπόριο, καὶ στὴν ἐποχή τους τὰ γράμματα καὶ οἱ τέχνες ἔφτασαν σὲ μεγάλη ἀκμή.

Περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους βασιλιάδες τῆς μακεδονικῆς δυναστείας ξεχώρισαν καὶ δοξάστηκαν τρεῖς:

ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς (963-969),

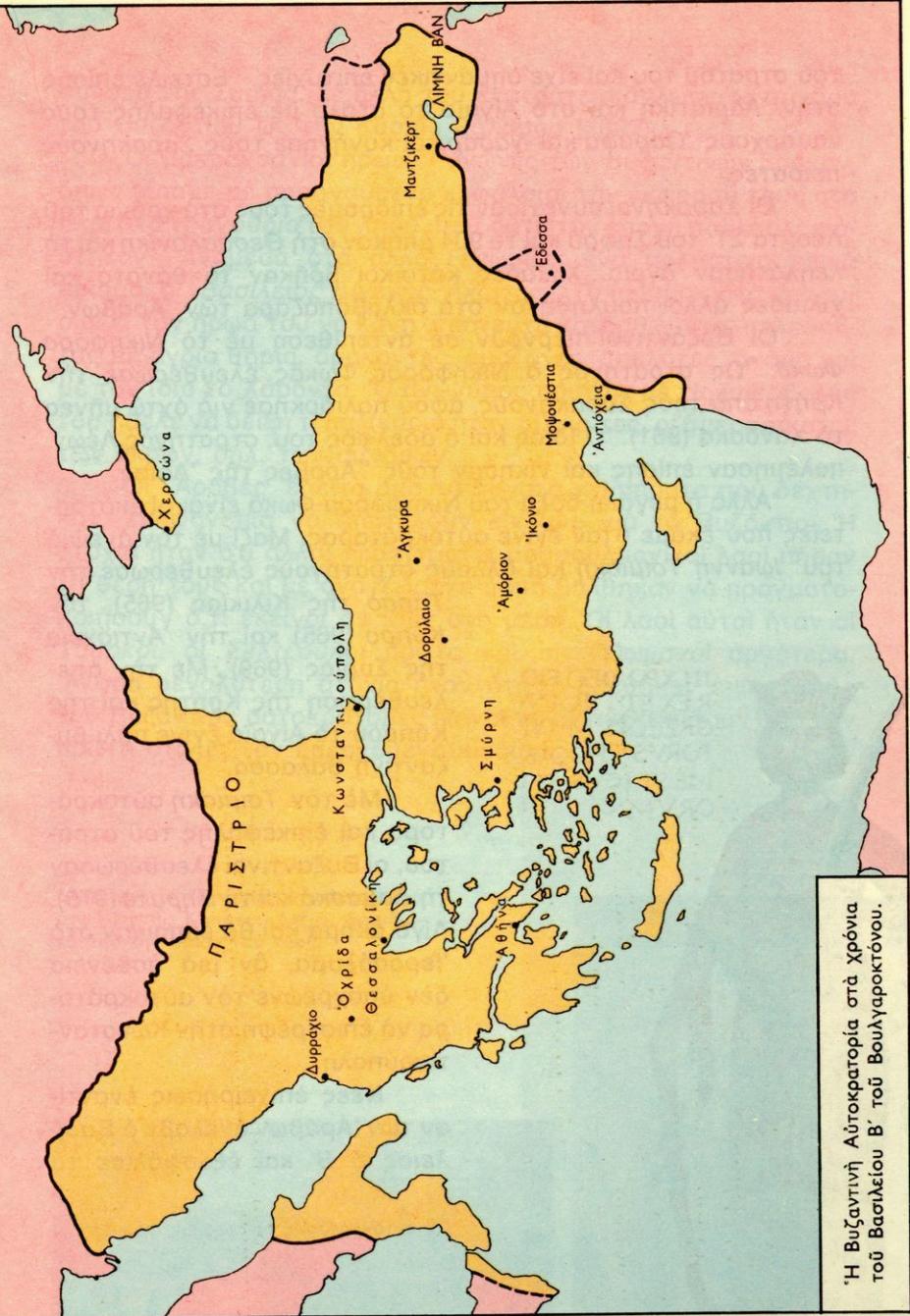
ὁ Ἰωάννης Τσιμισκής (969-976)

καὶ ὁ Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (976-1025)

Ἐπειτα ἀπ' αὐτοὺς τὸ Βυζάντιο ἄρχισε νὰ ξεπέφτη, γιατὶ ἔπεσε διχόνοια ἀνάμεσα στοὺς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς, καὶ οἱ περισσότεροι αὐτοκράτορες παραμέλησαν τὶς ύποθέσεις καὶ τὴν ἀσφάλεια τοῦ κράτους.

2. Οἱ Βυζαντινοὶ περνοῦν σὲ ἀντεπίθεση ἐναντίον τῶν Ἀράβων.

Ἡ μακεδονικὴ δυναστεία συνέχισε τοὺς ἀγῶνες ἐναντίον τῶν Ἀράβων. Ὁ Βασίλειος ὁ Α' ἐκμεταλλεύτηκε τὶς διχόνοιες ποὺ παρουσιάστηκαν ἀνάμεσα στοὺς Ἀραβεῖς καὶ ἀνοικεῖ μακροχρόνιο πόλεμο μαζί τους. Δυὸς φορὲς μπῆκε ὁ ἴδιος ἐπικεφαλῆς

‘Η Βυζαντινή Αύτοκρατορία στά χρόνια
τοῦ Βασιλείου Β’ τοῦ Βουλγαροκτόνου.

τοῦ στρατοῦ του καὶ εἶχε σημαντικές ἐπιτυχίες. "Εστειλε ἐπίσης στὴν Ἀδριατικὴν καὶ στὸ Αἰγαῖο τὸ στόλο μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς ναυάρχους Ὡρούφα καὶ Νάσαρ καὶ κυνήγησε τοὺς Σαρακηνοὺς πειρατές.

Οἱ Σαρακηνοὶ συνέχισαν τὶς ἐπιδρομές τους στὰ χρόνια τοῦ Λέοντα ΣΤ' τοῦ Σοφοῦ καὶ τὸ 904 μπῆκαν στὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὴν λεηλάτησαν ἄγρια. Χιλιάδες κάτοικοι βρῆκαν τὸ θάνατον καὶ χιλιάδες ἄλλοι πουλήθηκαν στὰ σκλαβοπάζαρα τῶν Ἀράβων.

Οἱ Βυζαντινοὶ περνοῦν σὲ ἀντεπίθεση μὲ τὸ Νικηφόρο Φωκᾶ. Ὡς στρατηγὸς ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἐλευθέρωσε τὴν Κρήτην ἀπὸ τοὺς Σαρακηνούς, ἀφοῦ πολιόρκησε γιὰ ὅχτὼ μῆνες τὸ Χάνδακα (961). Ότιος καὶ ὁ ἀδελφός του, στρατηγὸς Λέων, πολέμησαν ἐπίσης καὶ νίκησαν τοὺς "Αραβεῖς τῆς Ἀσίας.

Άλλὰ ἡ μεγάλη δόξα τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ εἶναι οἱ ἐκστρατείες ποὺ ἔκαμε ὅταν ἔγινε αὐτοκράτορας. Μαζὶ μὲ τὸν ἀνέψιό του Ἰωάννη Τσιμισκῆ καὶ ἄλλους στρατηγούς ἐλευθέρωσε τὴν

Ταρσὸ τῆς Κιλικίας (965), τὴν Κύπρο (965) καὶ τὴν Ἀντιόχεια τῆς Συρίας (969). Μὲ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου τὸ Αἴγαῖο ἔγινε πάλι βυζαντινὴ θάλασσα.

Μὲ τὸν Τσιμισκῆ αὐτοκράτορα καὶ ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ, οἱ Βυζαντινοὶ ἐλευθέρωσαν τὴν Δαμασκὸν καὶ τὴν Βηρυτὸν (975). Λίγο ἀκόμα καὶ θὰ ἔμπαιναν στὰ Ἱεροσόλυμα, ἀν̄ μιὰ ἀσθένεια δὲν ὑποχρέωντε τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν Κωνσταντινούπολη.

Νέες ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Ἀράβων ἀνέλαβε ὁ Βασίλειος ὁ Β' καὶ ἔξασφάλισε τὰ

*Ο αὐτοκράτορας Νικηφόρος Φωκᾶς.

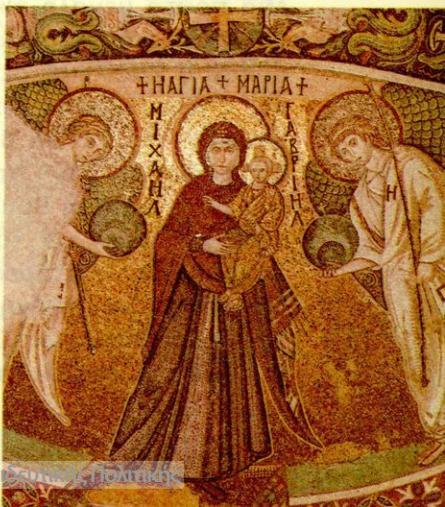
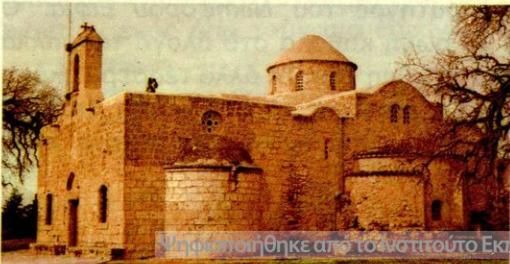

σύνορα τῆς Συρίας. Σὲ ἄλλη του ἐκστρατεία ἄπλωσε τὰ σύνορα τοῦ Βυζαντίου ώς τὴν Κασπία θάλασσα (1022).

Οἱ μακροχρόνιοι ἡρωικοὶ ἀγῶνες τῶν Βυζαντινῶν βρῆκαν, ὅπως εἴπαμε σὲ προηγούμενο κεφάλαιο, τὴν ἔκφρασή τους στὰ ἀκριτικά τραγούδια τοῦ λαοῦ, ποὺ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ πολλαπλασιάστηκαν. Ἀνάμεσα στὰ ἄλλα ξεχωρίζει ἔνα πολύστιχο ἐπικὸ ποίημα, δ 'Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας». Τὸ ποίημα αὐτὸ παρουσιάζει τὸν ἥρωά του νὰ κάνῃ ἀπίστευτα κατορθώματα, παλεύοντας μὲ ἄγρια θηρία, δράκοντες, ἀμαζόνες, ἀπελάτες, ἀκόμα καὶ μὲ τὸν Ἱδιο τὸ Χάροντα. Ὁ ἀνώνυμος ποιητὴς μὲ τὶς ὑπερβολές του ἥθελε νὰ δείξῃ τὶ παλικάρια ἦταν οἱ ἀκρίτες, οἱ ὑπερασπιστὲς τῶν ἄκρων, δηλ. τῶν συνόρων.

Οἱ Ἀραβεῖς, ἔπειτα ἀπὸ τὰ δυνατὰ χτυπήματα ποὺ δέχτηκαν, ἔπαψαν πιὰ νὰ ἀποτελοῦν κίνδυνο γιὰ τὸ Βυζάντιο. Ἡ ἀτυχία ἦταν ὅτι ἄλλοι νεοφότιστοι μουσουλμανικοὶ λαοὶ πῆραν τὴ θέση τους καὶ μὲ ἀνανεωμένη ὁρμὴ βάλθηκαν νὰ πραγματοποιήσουν δ, τι ἐκεῖνοι ἀφῆσαν στὴ μέση. Οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἦταν οἱ Τούρκοι, οἱ Σελτζοῦκοι πρῶτα καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ ἀργότερα. Ἀκόμα μεγαλύτερη ἀτυχία ἦταν ὅτι δὲ βρέθηκαν ἐπικεφαλῆς τοῦ Βυζαντίου αὐτοκράτορες ἴκανοι νὰ ἀντιμετωπίσουν ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ τὸν ἐπερχόμενο κίνδυνο.

Αριστερά: ἡ Παναγία Ἀγγελοκτίστου στὸ Κίτι τῆς Κύπρου. Δεξιά: ψηφιδωτὸ ἀπὸ τὴν ἀφίδα τοῦ ναοῦ.

3. Οι Βυζαντινοί έξουδετερώνουν τὸ βουλγαρικὸ κίνδυνο.

‘Η ειρήνη ποὺ ἔκλεισαν οἱ Βούλγαροι μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κρούμου διατηρήθηκε ὡς τὸ τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Βόγορη. ‘Ο γιὸς καὶ διάδοχος τοῦ Βόγορη Συμεὼν ὀνειρεύτηκε νὰ γίνη κύριος τοῦ Βυζαντίου, γι’ αὐτὸ καὶ ὀνόμασε τὸν ἐαυτό του «τσάρο τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ρωμαίων». Ἐπειδὴ δῆν ἦταν εὔκολο νὰ κυριέψῃ τὴν Κωνσταντινούπολη, ἄρχισε μιὰ σειρὰ ἀπὸ φοβερὲς ἐπιδρομὲς καὶ λεηλασίες, ποὺ κράτησαν ὅσο καὶ ἡ βασιλεία του (893-927). Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἐπιδρομὲς αὐτὲς οἱ Βούλγαροι κατέβηκαν ὡς τὸν Ἰσθμὸ τῆς Κορίνθου. Οἱ Βυζαντινοί χρειάστηκε νὰ ζητήσουν τὴ βοήθεια τῶν Οὔγγρων γιὰ νὰ τὰ βγάλουν πέρα μὲ τὸ Συμεών.

‘Αρκετὰ χρόνια μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Συμεὼν οἱ ἔχθροπραξίες ἐπαναλήφθηκαν. Αὐτὴ τὴ φορὰ δὲ *Νικηφόρος* Φωκᾶς κάλεσε σὲ βοήθεια τοὺς Ρώσους. Οἱ Ρώσοι κυρίεψαν τὴ Βουλγαρία, ἀλλά, παρὰ τὴ συμφωνία, θέλησαν νὰ τὴν κρατήσουν δικῇ τους. Χρειάστηκε νὰ ἐκστρατεύσῃ δὲ αὐτοκράτορας Ἰωάννης *Τσιμισκῆς* γιὰ νὰ τοὺς διώξῃ καὶ νὰ κάμη τὴ Βουλγαρία βυζαντινὴ ἐπαρχία.

‘Ο πόλεμος ἐπαναλήφθηκε πιὸ ἄγριος, ὅταν τσάρος τῶν Βουλγάρων ἔγινε δὲ *Σαμουὴλ*, στὰ χρόνια τοῦ Βασιλείου τοῦ Β’. Στὴν ἀρχὴ δὲ *Σαμουὴλ* εἶχε σημαντικὲς ἐπιτυχίες. Ἀνάστησε τὸ παλιὸ βουλγαρικὸ κράτος καὶ ἀπλωσε τὰ σύνορά του ἵσαμε τὴν Πελοπόννησο. Ἀλλὰ δὲ Βασίλειος δὲ Β’ φάνηκε ἰκανότερός του. Μιὰ πρώτη μεγάλη νίκη κέρδισε δὲ στρατηγός του *Νικηφόρος Ούρανὸς* στὸ *Σπερχειὸ ποταμό* (996). Μέσα στὴν ἐπόμενη εἰκοσαετία δὲ Βασίλειος σφυροκόπησε μὲ πεῖσμα τοὺς Βουλγάρους καὶ ἀπελευθέρωσε τὶς κυριότερες ὁχυρὲς θέσεις τῆς νότιας Μακεδονίας. Τελικὰ ὑποχρέωσε τὸ *Σαμουὴλ* νὰ δώσῃ τὴν πιὸ ἀποφασιστικὴ μάχη στὸ *Κλειδί*, στὰ βόρεια τῶν Σερρῶν (1014). Στὴ μάχη αὐτὴ οἱ Βούλγαροι κυκλώθηκαν ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Βασιλείου καὶ τοῦ στρατηγοῦ του *Νικηφόρου Ξιφία*. ‘Ο *Σαμουὴλ* μόλις μπόρεσε νὰ σωθῇ καβάλα στὸ ἄλογό του, ἀλλὰ δὲν ἀργησε νὰ πεθάνῃ ἀπὸ τὴ λύπη του. Σὲ ἄλλα τέσσερα ἀκόμη χρόνια δὲ Βασίλειος ὑπέταξε δριστικὰ τὴ Βουλγαρία, ποὺ δὲ σήκωσε πιὰ κεφάλι γιὰ δυὸ περίπου αἰώνες. Γι’ αὐτοὺς τοὺς

Ἐπάνω :
‘Ο Βασίλειος Β’
νικᾶ
τὸ Σαμουήλ.
Κάτω :
‘Ο Σαμουήλ
πεθαίνει ἀπό
τὴ λύπη του
(μικρογραφία.).

νικηφόρους ἄγωνες του ἐναντίον τῶν Βουλγάρων ὁ Βασίλειος Β’ πέρασε στὴν Ἰστορία μὲ τὸ ὄνομα *Βουλγαροκτόνος*.

Μετὰ τὸν τερματισμὸν τοῦ πολέμου ὁ Βασίλειος ἔκαμε μιὰ θριαμβευτικὴ περιοδεία στὴ νότια Ἑλλάδα μὲ τελικὸν σταθμὸν τὴν Ἀθήνα, ποὺ ἦταν τότε μιὰ μικρὴ ἐπαρχιακὴ πόλη. Ἀνέβηκε στὴν Ἀκρόπολη καὶ προσευχήθηκε μέσα στὸν Παρθενώνα, ποὺ εἶχε μετατραπῆ σὲ ἐκκλησία τῆς Παναγίας. Ἁταν μιὰ συμβολικὴ πράξη, ποὺ ἥθελε νὰ τονίσῃ τὴ νίκη τοῦ χριστιανικοῦ ἑλληνισμοῦ ἐναντίον ἐνὸς ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐπικίνδυνους ἔχθρούς του.

4. Ρώσοι, Ούγγροι, Πατσινάκοι... Οι άρπακτικοί γείτονες του Βυζαντίου δὲν έχουν τελειωμό.

Στὸ προηγούμενο κεφάλαιο εἴδαμε νὰ κάνουν τὴν ἐμφάνισή τους οἱ Ρώσοι ἢ Ρώς, ἔνας λαὸς ποὺ κατέβηκε ἀπὸ τὴν Σκανδιναβία καὶ ἀπλώθηκε ὡς τὸν Εὔξεινο πόντο.

Οἱ Ρώσοι συνέχισαν τὶς ἐπιδρομές τους. Τὶς περισσότερες φορὲς τὰ μονόξυλά τους πάθαιναν μεγάλες ζημιές ἀπὸ τὸ ύγρὸ πῦρ τῶν Βυζαντινῶν. Δὲν μπόρεσαν ἐπίσης, ὅπως εἴδαμε, νὰ ριζώσουν στὴ Βουλγαρία, ἀπ' ὅπου τοὺς σάρωσε ὁ Τσιμισκῆς.

Ἡ Κωνσταντινούπολη τοὺς τραβοῦσε ὅπως τὸ δυνατὸ φῶς τὰ ἔντομα τῆς νύχτας. "Οταν εἶδαν ὅτι ἡ κατάκτηση τοῦ Βυζαντίου δὲν ἦταν εὔκολο πράγμα, ἀνέπτυξαν μαζί του φιλικὲς σχέσεις, ἐμπορικὲς καὶ πνευματικές." Ἔτσι φάνηκαν πρόθυμοι νὰ δεχτοῦν τὸ Χριστιανισμό. Πρώτη ἔγινε Χριστιανὴ ἡ βασίλισσα "Ολγα. Λίγες δεκαετίες ἀργότερα, στὰ χρόνια τοῦ Βασιλείου Β', ὁ ἡγεμόνας τῶν Ρώσων Βλαδίμηρος βαφτίστηκε Χριστιανὸς (989) καὶ παντρεύτηκε τὴν ἀδελφὴ τοῦ αὐτοκράτορα "Αννα. Οἱ Ρώσοι ἀκολούθησαν τὸ παράδειγμα τοῦ ἡγεμόνα τους καὶ βαφτίστηκαν κατὰ χιλιάδες στὸν ποταμὸ Δνείπερο. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, τὰ γράμματα καὶ οἱ τέχνες καὶ γενικὰ ὁ πολιτισμὸς τοῦ Βυζαντίου βοήθησαν τὸ ρωσικὸ ἔθνος νὰ μπῇ γρήγορα στὸ δρόμο τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς προόδου.

"Ἄλλοι λαοὶ τῶν βορείων συνόρων ποὺ στὸ Ἰδιο διάστημα δημιούργησαν προβλήματα στὸ Βυζάντιο ἦταν οἱ Ούγγροι καὶ οἱ Πατσινάκοι, μογγολικῆς καταγωγῆς, ὅπως καὶ οἱ Τοῦρκοι. Τοὺς Ούγγρους, στὴν ἀρχή, οἱ Βυζαντῖνοι τοὺς χρησιμοποίησαν, ὅπως εἴδαμε, ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. "Υστερα τοὺς ἔστειλαν ἱεραποστόλους, γιὰ νὰ τοὺς διδάξουν τὸ Χριστιανισμό. 'Αλλὰ οἱ Ούγγροι ἄρχισαν νὰ περνοῦν τὸ Δούναβη καὶ νὰ κάνουν ἐπιδρομές ἵσαμε τὴ Θράκη. Νικήθηκαν ὅμως σὲ κάποια ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἐπιδρομὲς (961) καὶ ἀποσύρθηκαν στὴ βάση τους.

Οἱ Πατσινάκοι εἶχαν ἐγκατασταθῆ στὴ σημερινὴ Ρουμανία καὶ ἀπὸ ἑκεῖ ἔκαναν τὶς ἐπιδρομές τους στὶς βυζαντινὲς ἐπαρχίες. Οἱ τελευταῖοι αὐτοκράτορες τῆς μακεδονικῆς δυναστείας τοὺς ἀντιμετώπισαν ἄλλοτε μὲ πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ ἄλλοτε μὲ τὴ διπλωματία, κλείνοντας μαζί τους συνθῆκες εἰρήνης.

5. Οι Βυζαντινοί κάνουν μάταιες προσπάθειες νὰ κρατηθοῦν στὴν Ἰταλία.

Οι Βυζαντινοί δὲν μπόρεσαν νὰ ἀποσπάσουν τὴ Σικελία ἀπὸ τοὺς Σαρακηνούς. "Εκαμαν ὅμως ὅ, τι μποροῦσαν γιὰ νὰ κρατῆσουν καὶ νὰ ἐπεκτείνουν τὶς κτήσεις τους στὴν Ἰταλία. 'Ο Βασίλειος ὁ Α', γιὰ νὰ ἔχῃ τὴ φιλία καὶ τὴν ύποστήριξη τοῦ Πάπα, ἔβαλε ἄλλο πατριάρχη στὴ Θέση τοῦ Φωτίου. Ἀργότερα ὅμως οἱ Βυζαντινοὶ συνάντησαν δυσκολίες, γιατὶ στὴ Δύση δημιουργήθηκε ἔνα καινούριο ἰσχυρὸ κράτος, «Ἡ Ἄγια Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία τοῦ Γερμανικοῦ Ἔθνους», ποὺ ἤθελε δικές του καὶ τὶς βυζαντινὲς κτήσεις τῆς Κάτω Ἰταλίας. 'Ο Γερμανὸς ἡγεμόνας "Οθων ὁ Α' ὀνόμασε τὸν ἑαυτό του «αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων», ἀφοῦ πῆρε κι αὐτὸς τὸ στέμμα ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Πάπα, ὅπως παλιότερα ὁ Καρλομάγνος. Ζήτησε ἐπειτα τὴν ἀναγνώριση ἀπὸ τὸ Βυζάντιο, πράγμα ποὺ ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς δὲ θέλησε ν' ἀκούσῃ. Οἱ σχέσεις καλυτέρεψαν, ὅταν ἔγινε αὐτοκράτορας ὁ Τσιμισκῆς καὶ ἔδωσε σύζυγο στὸν "Οθωνα Β', διάδοχο τοῦ θρόνου, τὴ βυζαντινὴ πριγκίπισσα Θεοφανῶ.

'Ο Βασίλειος ὁ Β', γιὰ νὰ προστατέψῃ τὶς βυζαντινὲς κτήσεις τῆς Κάτω Ἰταλίας ἀπὸ τοὺς Σαρακηνούς, ζήτησε τὴ βοήθεια τῶν Βενετῶν, ποὺ εἶχαν ἀρχίσει νὰ γίνωνται ἰσχυρὴ ναυτικὴ δύναμη. Σ' ἀντάλλαγμα τοὺς παραχώρησε ναυτιλιακὲς διευκολύνσεις, στὰ βυζαντινὰ λιμάνια. Τέτοιες παραχωρήσεις ἔκαμαν ἀργότερα καὶ ἄλλοι βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες. Αὔτὴ ἡ τακτικὴ μὲ τὸν καιρὸ ἔγινε αἰτία νὰ περάσῃ τὸ ἐμπόριο τῆς Μεσογείου στὰ χέρια τῆς Βενετίας καὶ τῶν ἄλλων ναυτικῶν πόλεων τῆς Ἰταλίας. Τελικά, ὅπως θὰ δοῦμε στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο, οἱ βυζαντινὲς κτήσεις ἔπεσαν στὰ χέρια τῶν Νορμανδῶν, ἐνὸς νέου γερμανικοῦ λαοῦ, ποὺ στράφηκε κι αὐτὸς ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου. Οἱ παραχωρήσεις στὴ Βενετία, τὸ ὁριστικὸ Σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν (ποὺ ἔγινε κι αὐτὸ στὸ τέλος τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, 1054), καὶ λίγο ἀργότερα ἡ κατάκτηση τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας ἀπὸ τοὺς Νορμανδούς, ἤταν τρία μεγάλα πλήγματα γιὰ τὸ Βυζάντιο. Ἀπὸ τότε ἔπαψαν νὰ ἐπεμβαίνουν οἱ Βυζαντινοὶ στὴ Δύση καὶ ἄρχισαν νὰ ἐπεμβαίνουν οἱ Εύρωπαιοι στὴν Ἀνατολή.

Βυζαντινά ιστορημένα (ζωγραφισμένα) χειρόγραφα (κώδικες).

6. Ἡ τέχνη καὶ τὰ γράμματα σὲ ἄνθηση.

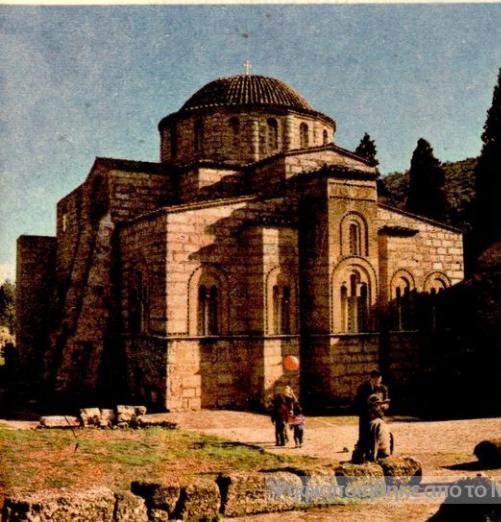
Πρῶτα καλὰ σημάδια φάνηκαν, ὅπως εἴδαμε, ἀπὸ τὴν προηγούμενη περίοδο. Στὰ χρόνια τῆς μακεδονικῆς δυναστείας καὶ ἀργότερα τὸ Βυζάντιο ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ὡραῖα δείγματα στὶς καλές τέχνες καὶ στὰ γράμματα.

Στὴν ἀρχιτεκτονικὴ καὶ τὴ γλυπτικὴ οἱ ιστορικοὶ μιλοῦν γιὰ μιὰ δεύτερη χρυσὴ ἐποχή. Ἡ πρώτη ἦταν στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τότε ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος ἔχτισαν τὴν Ἁγία Σοφία, ποὺ ἦταν κάτι τὸ καινούριο στὴν ἀρχιτεκτονική. Τώρα οἱ ἀρχιτέκτονες δημιουργοῦν τὸν καθαρὰ βυζαντινὸ ρυθμό, ποὺ ἔχει σχῆμα σταυροῦ μὲ τρούλο. Καθαρὰ βυζαντινοῦ ρυθμοῦ φαίνεται ὅτι ἦταν ἡ Νέα Ἐκκλησία (δὲ διασώθηκε), ποὺ ἔχτισε ὁ Βασίλειος ὁ Α' μέσα στὸν περίβολο τῶν ἀνακτόρων. Δείγματα τέτοιων ναῶν, μὲ μικρὲς παραλλαγές, εἶναι ἡ Καπνικαρέα, ἡ Καισαριανή, οἱ "Ἄγιοι Θεόδωροι, τοῦ Δαφνιοῦ, ὅλοι αὐτοὶ στὴν Ἀθήνα, ὁ "Οσιος Λουκᾶς στὴ Βοιωτία καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Πολὺ ὡραῖα ἔργα ἔδωσαν ἐπίσης οἱ βυζαντινοὶ ἀγιογράφοι. Σ' αὐτὰ κατόρθωσαν νὰ συνταιριάσουν τὴν παλιὰ ἀγιογραφικὴ τέχνη, ποὺ ἥθελε αύστηρὲς τὶς μορφὲς καὶ τὴ στάση τῶν Ἅγιών, μὲ κάτι ἀπὸ τὴ φυσικότητα καὶ τὴ χάρη τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης. Θαυμάσια εἶναι τὰ ψηφιδωτά τοῦ Δαφνιοῦ καὶ τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ.

Στὰ γράμματα ἔχομε πολυδιαβασμένους λογίους, ποὺ παρουσιάζουν τὶς μελέτες τους μέσα σὲ συγγράμματα γνωστὰ μὲ τὸ ὄνομα ἐγκυκλοπαίδειες. Οἱ λόγιοι αὐτοὶ εἶχαν μεγάλη ἀρχαιομάθεια. Μελετοῦσαν τοὺς ἀρχαίους "Ἐλληνες συγγραφεῖς, τοὺς ἔρμήνευαν καὶ τοὺς ἔκαναν γνωστοὺς στὴν ἐποχή τους. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο βοήθησαν πολὺ τὸ Βυζάντιο νὰ συνδεθῇ στενὰ μὲ τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ παρελθόν. Μὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι Βυζαντινοί, ποὺ εἶχαν ἀνώτερες θέσεις, ἤταν μορφωμένοι ἀνθρωποι καὶ ἤξεραν ὅχι μόνο νὰ διαβάζουν ἀλλὰ καὶ νὰ γράφουν σὲ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλώσσα. Ὁνομαστὸς λόγιος τὴν περίοδο αὐτὴ ἤταν ὁ Μιχαὴλ Ψελλός.

Άριστερά : Τὸ Δαφνί.
Δεξιά : Ψηφιδωτὸ ἀπὸ τὴ Σταύρωση
τοῦ Δαφνιοῦ.

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

Οι Σαρακηνοί στήν Κρήτη καὶ ὁ Νίκων ὁ Μετανοεῖτε

— Ἐπειδὴ στὰ 136 χρόνια κατοχῆς τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Σαρακηνούς πολλοὶ Κρητικοὶ ἔξισλαμιστηκαν, ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἔστειλε τὸν ἱεραπόστολο Νίκωνα νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ στὴν ὄρθη πίστη. ‘Ο Νίκων ἔμεινε γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα Νίκων ὁ Μετανοεῖτε, γιατὶ στὰ κηρύγματά του συνεχῶς ἐπαναλάμβανε αὐτὴ τὴν λέξη.

’Ακριτικὰ τραγούδια

— Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πολύστιχο ἐπικὸ ποίημα «Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας» οἱ λαογράφοι ἔχουν συγκεντρώσει πλήθος ἄλλα ἀκριτικὰ τραγούδια, ποὺ συνήθιζε νὰ τὰ τραγουδᾶ ὁ λαὸς ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνες. “Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ παρουσιάζει τὸ Διγενὴ νὰ ψυχομαχῇ:

‘Ο Διγενῆς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τόνε τρομάσσει.

Βροντᾶ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανός καὶ σειέται ὁ ἀπάνω κόσμος,
κι ὁ κάτω κόσμος ἀνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιαῖς πᾶς θὰ τόνε σκεπάσῃ,
πᾶς θὰ σκεπάσῃ τὸν ἀιτὸ τῆς γῆς τὸν ἀντρειωμένο...

“Ἐνα ἄλλο τὸν παρουσιάζει νὰ παλεύῃ μὲ τὸ Χάρο στὰ μαρμαρένια ἀλώνια:

... Καὶ πῆγαν καὶ παλαίψανε στὰ μαρμαρένια ἀλώνια.

Κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενῆς τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει,
κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας τὸ αἷμα τράφο κάνει.

’Ο Παλαμᾶς γιὰ τὸ Βασίλειο τὸ Βουλγαροκτόνο

— ‘Ο Κωστῆς Παλαμᾶς ἔχει γράψει ἔνα πολύστιχο ἐπικὸ ποίημα γιὰ τὸ Βασίλειο Βουλγαροκτόνο. Εἶναι «Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ». Μέσα σ’ αὐτὸ ἔξιστορεῖ καὶ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Βασίλειου στὴν Ἀθήνα καὶ τὸ προσκύνημα τῆς Παναγίας μέσα στὸν Παρθενώνα. ‘Εκεὶ εἶναι καὶ ἡ ὥραία περιγραφὴ τῆς Ἀθήνας, ποὺ ἀρχίζει μὲ τὸ γνωστὸ

Πρωὶ, καὶ λιοπερίχυτη καὶ λιόκαλ’ εἶναι ἡ μέρα
κι ἡ Ἀθήνα ζαφειρόπετρα στῆς γῆς τὸ δαχτυλίδι.

Πορφυρογέννητοι καὶ μεγάλοι ἀξιωματοῦχοι

— «Πορφυρογέννητοι» ὀνομάζονταν οἱ αὐτοκράτορες ποὺ εἶχαν γεννηθῆ σὲ καιρὸ ποὺ βασίλευε ὁ πατέρας τους.

— "Ο, τι περίπου είναι σήμερα οί ύπουργοί, ήταν στὸ Βυζάντιο οἱ λογοθέτες. 'Ο ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ δνομαζόταν μέγας δομέστικος, ὁ ύπουργὸς οἰκονομικῶν λογοθέτης τοῦ γενικοῦ ἢ μέγας λογοθέτης, τῶν συγκοινωνιῶν λογοθέτης τοῦ δρόμου κ.λ.π.

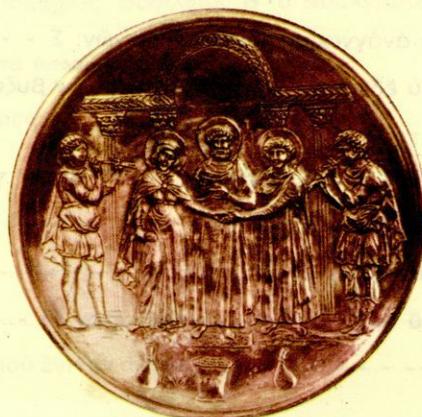
Κρατικὰ μονοπώλια τοῦ Βυζαντίου

— Στὸ Βυζάντιο τὸ κράτος εἶχε τὸ μονοπώλιο εἰδῶν πολυτελείας, ὅπως τὰ σμάλτα, τὰ πορφυρὰ ἐνδύματα, τὰ ἐλεφαντουργήματα, τὰ χρυσὰ καὶ ἀσημένια σκεύη, τὰ μεταξωτὰ εἰδη κ.ἄ. καὶ εἶχε τεράστια ἔσοδα.

Κώδικες καὶ Συναξάρια

— Στὰ χρόνια τοῦ Βυζαντίου δὲν εἶχε ἀκόμα ἀνακαλυφθῆ ἡ τυπογραφία. Οἱ κώδικες, δῆλο, τὰ βιβλία τῆς ἐποχῆς, γράφονταν μὲ τὸ χέρι ἐπάνω σὲ πάπιρους καὶ περγαμηνές καὶ κόστιζαν πολύ. Γιὰ νὰ γίνη μὰ βιβλιοθήκη μὲ πολλοὺς τόμους, χρειαζόταν μόχθος καὶ χρόνος πολὺς καὶ μεγάλη δαπάνη. Τὰ χειρόγραφα ἦταν συνήθως δουλειὰ τῶν μοναχῶν. Μερικὰ ἦταν εἰκονογραφημένα μὲ ὥραιότατες θρησκευτικὲς παραστάσεις. "Ετσι τὰ μοναστήρια εἶχαν γίνει ἔνα εἶδος τυπογραφεῖα τῆς ἐποχῆς. Πολλὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ συγγράμματα σώθηκαν χάρη στὰ ἀντίγραφα ποὺ κράτησαν σὲ διάφορα μοναστήρια.

— Πολὺ συνηθισμένο ἀνάγνωσμα τῶν Βυζαντινῶν ἦταν οἱ *Bíoi 'Agyin* ἢ *Συναξάρια*.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1) Τί θυμάσαι ἀπὸ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα τῆς μακεδονικῆς δυνα-
στείας;

— Σ' αὐτὸ τὸ ποτάμι ἔπαθε τὴν πρώτη πανωλεθρία ὁ Σαμουήλ:

Σ - - - - -

— Στρατηγὸς τοῦ Βουλγαροκτόνου μὲ θαλασσὶ ἐπώνυμο:

N - - - - - O - - - - -

— Ἡ μάχη στὸ μέρος αὐτὸ ἄνοιξε στὸ Βουλγαροκτόνο τὶς πύλες
τῆς Βουλγαρίας : K - - - - -

— Βούλγαρος ἡγεμόνας μὲ ὄνομα Ἐβραίου Κριτῆ: Σ - - - - -

— Τὸ μικρὸ ὄνομα τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα: B - - - - -

— Στρατηγὸς τοῦ Βουλγαροκτόνου μὲ ὄνομα Ψαριοῦ:
Ξ - - - - -

— "Ηθελε νὰ ὀνομάζεται «Τσάρος τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Ρω-
μαίων»: Σ - - - - -

— Τὰ τυπογραφεῖα τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς: μ - - - - -

— Τὰ βιβλία ἥταν τότε χ - - - - - καὶ γράφονταν ἐπά-
νω σὲ π - - - - - ἥ π - - - - -

— Συνηθισμένο ἀνάγνωσμα τῶν Βυζαντινῶν: Σ - - - - -

— Τὰ βιβλία ποὺ ἔδειχναν τὴν πολυμάθεια τῶν βυζαντινῶν λογί-
ων: ἐ - - - - -

— "Ετσι λέγονταν οἱ αὐτοκράτορες ποὺ εἶχαν γεννηθῆ ἐνῶ
βασίλευε ὁ πατέρας τους: Π - - - - -

— "Ετσι λέγονταν τότε οἱ ύπουροι: Λ - - - - -

— 'Ο τίτλος τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ ἥταν Μ - - - - -

Δ - - - - -

καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στόλου

Δ - - - - - τοῦ Π - - - - -

— 'Ο Βασίλειος ὁ Α' ἔχτισε τὴ N - - 'Ε - - - - - ποὺ ἦταν
καθαρὰ βυζαντινοῦ ρυθμοῦ.

— 'Ο Τσιμισκής συμπεθέρεψε μὲ τὸ γερμανὸν ἡγεμόνα "Ο - - -
ποὺ τοῦ ἔδωσε τὴν πριγκίπισσα Θ - - - - - γιὰ γυναίκα
τοῦ γιοῦ του καὶ ὁ Βασίλειος Β' συμπεθέρεψε μὲ τοὺς Ρώσους,
δίνοντας τὴν ἀδελφή του "Α - - - σύζυγο τοῦ ἡγεμόνα τους
Β - - - - -

("Αννα - "Οθωνα - Μέγας Δομέστικος - Νέα Ἐκκλησία - μονα-
στήρια - Λογοθέτες - Συναξάρια - ἐγκυκλοπαίδειες - Πορφυρογέν-
νητοι - Θεοφανώ - Βλαδίμηρου - παπύρους - περγαμηνὲς -
χειρόγραφα - Δρουγγάριος τοῦ Πλωίμου - Σπερχειός - Νικηφόρος
Οὐρανὸς - Συμεών - Σαμουήλ - Κλειδὶ - Βασίλειος - Ξιφίας)

2) Δίδεται ἔνα σύνολο προσώπων, ποὺ ἀναφέρονται στὰ χρόνια τῆς
μακεδονικῆς δυναστείας.

Α = Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών, Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας,
'Ωρούφας, Νάσαρ, Νικηφόρος Φωκᾶς, Νίκων, Ἰωάννης Τσιμισκής,
Σαμουήλ, Συμεών, Νικηφόρος Οὐρανός, Νικηφόρος Ξιφίας,
"Οθων, Βλαδίμηρος, Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος.

Χώρισέ το στὰ ύποσύνολά του:

Αύτοκράτορες:

.....

Στρατηγοί:

.....

Ναύαρχοι:

.....

Στρατηγοί ποὺ ἔγιναν αύτοκράτορες:

Ξένοι ήγεμόνες:.....

Λόγιοι:.....

Ιεραπόστολοι:

Μυθικοί ήρωες:.....

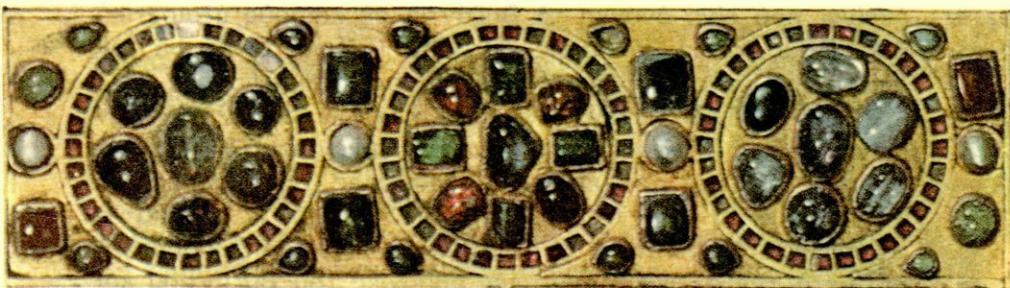
3) Υπέρ ή έναντιον;

Από τὰ παρακάτω γεγονότα ἄλλα ἡταν ύπερ τοῦ Βυζαντίου, δηλ. στερέωναν τὴ δύναμι του, καὶ ἄλλα ἡταν ἐναντίον του, δηλ. τὸ ἔφερναν σὲ δύσκολη θέση. Διάβασέ τα καὶ βάλε μπροστά ἀπό τὸ καθένα Y (ύπέρ) ή E (ἐναντίον).

Οἱ Μακεδόνες αὐτοκράτορες:

- Πέρασαν σὲ ἀντεπίθεση ἐναντίον τῶν Ἀράβων καὶ ἀπομάκρυναν τὸν ἀραβικὸν κίνδυνο.
- Πολέμησαν τοὺς Βουλγάρους, ὥσπου ὁ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος ὑπέταξε τὸ κράτος τους.
- Ἀνέπτυξαν φιλικές σχέσεις μὲ τοὺς Ρώσους καὶ τοὺς ἔφεραν στὸ Χριστιανισμό.
- Γιὰ νὰ ἔχουν τὴν ύποστήριξη τῶν Βενετῶν ἐναντίον τῶν Σαρακηνῶν τοὺς ἔκαμαν μεγάλες ναυτιλιακὲς διευκολύνσεις.
- Οἱ τελευταῖοι τῆς δυναστείας ἀφῆσαν νὰ γίνη ὄριστικὸ τὸ Σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ανιστορία το οίδαι λόγος ούτε έπος ούτε ιστορία νοστιμότερη
καθαρήτερη διάλογος ρυθμός αναζητάται στην παραδίδετη και γνωστή Ιερά Λογοτεχνία
που να μην ήταν θεοφορός η μάθηση μεταξύ της οποίας η Ιερά Λογοτεχνία
νομιμός εστήθη φαντάσιος ήταν ούτε οποίας η μάθηση ήταν ορθήθουσας
επεξεργαστής της Ιερά Λογοτεχνίας ήταν ούτε η μάθηση ήταν ούτε η μάθηση
της Ιερά Λογοτεχνίας ήταν ούτε η μάθηση ήταν ούτε η μάθηση ήταν ούτε η μάθηση
Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ (1057-1204)

7

1. Κυριότεροι αύτοκράτορες καὶ γεγονότα.

Ἡ δόξα τῆς μακεδονικῆς δυναστείας σταμάτησε ἀπότομα
μὲν τὸ θάνατο τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου (1025). Οἱ διάδο-
χοί του δὲν φάνηκαν τὸ ἴδιο ἱκανοὶ καὶ ἄφησαν τὸ κράτος νὰ
πάρῃ τὸν κατήφορο. Ἀπὸ τὸν κατήφορο αὐτὸ τὸ συγκράτησαν
προσωρινὰ οἱ Κομνηνοί, ποὺ βασίλεψαν ἔνα ὀλόκληρο αἰώνα.
Στὰ χρόνια τους τὸ Βυζάντιο γνώρισε ἄλλη μιὰ περίοδο ἀκμῆς,
ποὺ ἦταν καὶ ἡ τελευταία.

Τὴ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν ἐγκαινίασε τὸ 1057 ὁ Ἰσαάκιος
Α', ἀλλὰ οἱ μεγάλοι αύτοκράτορες αὐτῆς τῆς οἰκογενείας ἦταν:

οἱ Ἀλέξιος Α' (1081-1118),
οἱ Ἰωάννης Β' (1118-1143) καὶ
οἱ Μανουὴλ Α' (1143-1180).

Τοὺς Κομνηνοὺς διαδέχτηκαν οἱ Ἅγγελοι (1185-1204).
Ἀλλὰ οἱ αύτοκράτορες τῆς δυναστείας τῶν Ἅγγέλων δὲν ἦταν

έκεινοι ποὺ είχε άνάγκη τὸ Βυζάντιο σὲ καιροὺς ἐξαιρετικὰ δύσκολους, ὅπως θὰ δοῦμε. Ἡ βασιλεία τους ἔληξε μὲ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους.

Στὸν ἑνάμιση αὐτὸν αἰώνα τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Ἀγγέλων ἔγιναν μερικὰ ἀποφασιστικῆς σημασίας γεγονότα. Τὸ Βυζάντιο δέχτηκε ἀσταμάτητες ἐπιθέσεις ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρές, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ χάσῃ τὰ περισσότερα ἐδάφη του καὶ τελικὰ νὰ ὑποκύψῃ. Στὴν Ἀνατολὴν οἱ Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι ἀπέσπασαν τὴν μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη τὶς ἀσιατικὲς ἐπαρχίες τοῦ Βυζαντίου καὶ ἴδρυσαν σουλτανάτο στὴ Μικρὰ Ασία. Ἀπὸ τὸ βοριὰ οἱ Πατσινάκοι καὶ οἱ Ούγγροι συνέχισαν τὶς ἐπιδρομές τους, ἐνῶ οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Βούλγαροι ἀνασύστησαν τὰ κράτη τους στὴ βαλκανικὴ χερσόνησο. Στὴ Δύση ἀπὸ πολὺ νωρὶς οἱ Νορμανδοὶ ἔγιναν κύριοι τῶν βυζαντινῶν κτήσεων στὴν Ἰταλία καὶ, στὴ συνέχεια, ἐπιχείρησαν νὰ καταλύσουν τὸ Βυζάντιο μὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ καταστρεπτικὲς ἐπιδρομές. “Ο, τι δὲν μπόρεσαν νὰ καταφέρουν οἱ Νορμανδοί, τὸ πέτυχαν ὁ Πάπας καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς Εύρωπης μὲ τὶς Σταυροφορίες.

στὸ Χρονικόν

2. Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι: οἱ νεοφώτιστοι τοῦ Ἰσλαμισμοῦ ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν.

Ἐπειτα ἀπὸ τὶς μεγάλες του κατακτήσεις ὁ ἀραβικὸς κόσμος είχε ἀρχίσει νὰ παρακμάζῃ. Αἵτιες στάθηκαν: τὸ μεγάλο ἄπλωμα τοῦ ἀραβικοῦ κράτους σὲ τρεῖς ἡπείρους (Ἀσία, Ἀφρικὴ καὶ Εύρωπη), τὸ κομμάτιασμά του σὲ μικρότερα χαλιφάτα καὶ οἱ ἐσωτερικὲς διαιρέσεις. Γιὰ τὸ Βυζάντιο οἱ Ἀραβεῖς ἔπαψαν νὰ ἀποτελοῦν κίνδυνο ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ οἱ αὐτοκράτορες τῆς μακεδονικῆς δυναστείας πέρασαν ἀπὸ τὴν ἄμυνα στὴν ἀντεπίθεση καὶ στερέωσαν τὰ ἀνατολικὰ σύνορα τοῦ κράτους σὲ μεγάλο βάθος.

Ἄλλὰ μετὰ τὶς νίκες τῶν μακεδόνων αὐτοκρατόρων ἔγινε κάτι ἀνάλογο μὲ ὅ, τι ἐπακολούθησε τοὺς νικηφόρους πολέμους τοῦ Ἡρακλείου. “Ἐνας ἄλλος λαός, μογγολικῆς καταγωγῆς, οἱ Τοῦρκοι, ἥρθε νὰ πάρῃ τὴ θέση τῶν Ἀράβων. Πρῶτοι οἱ Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι, ὅπως ὀνομάστηκαν ἀπὸ τὸ φύλαρχό τους Σελτζούκ, μετακινήθηκαν ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ σημερινοῦ Τουρκεστάν στὰ

τέλη τοῦ 10ου αἰώνα καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴν περιοχὴ τοῦ χαλιφάτου τῆς Βαγδάτης. Ἐκεῖ δέχτηκαν τὴ θρησκεία τοῦ Ἰσλάμ καὶ μὲ ἀρχηγό τους τὸν Τογρούλ πῆραν τὴν ἔξουσία στὰ χέρια τους.

Μέσα στὸν 11ο αἰώνα οἱ Σελτζοῦκοι ἀπέσπασαν χωρὶς μεγάλη δυσκολία τὶς βυζαντινὲς ἐπαρχίες στὴ Μεσοποταμία, τὴ Συρία καὶ τὴν Παλαιστίνη. Στὸ Βυζάντιο ἡ ἔξουσία εἶχε παραλύσει ἀπὸ τὶς διαμάχες ἀνάμεσα στοὺς Δυνατούς (ὅπως ὀνομάζονταν οἱ Ισχυροὶ στρατιωτικοὶ γαιοκτήμονες) καὶ τοὺς Παλατινούς. Ἔτσι δὲ βρέθηκε κανεὶς νὰ κινηθῇ ἐγκαιρα ἐναντίον τῶν Σελτζούκων.

“Επειτα ἦρθε ἡ σειρὰ τῆς Ἀρμενίας. Αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου ἦταν τότε ὁ γενναῖος Ρωμανὸς Δ' ὁ Διογένης. Ὁ Ρωμανὸς εἶδε τὸν κίνδυνο ποὺ διέτρεχε ἡ αὐτοκρατορία ἀπὸ τοὺς Σελτζούκους καὶ ὅργανωσε νικηφόρες ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τους. Στὸ τέλος ἔκαμε τὸ σφάλμα νὰ ἀπορρίψῃ εἰρήνευτικὲς προτάσεις τοῦ ἀντιπάλου του καὶ μὲ τὸ μισθοφορικὸ στρατό του νὰ προχωρήσῃ μέσα στὴν Ἀρμενία. Σὲ μιὰ μάχη ποὺ ἔγινε στὸ Ματζικέρτ (1071) ὁ βυζαντινὸς στρατὸς διαλύθηκε καὶ ὁ Ρωμανὸς πιάστηκε αἰχμάλωτος. Ὁ σουλτάνος Ἀλπ-Ἀρσλάν φέρθηκε μὲ γενναιοψυχία καὶ τοῦ χάρισε τὴ ζωή, ὅχι φυσικὰ χωρὶς ἀνταλλάγματα. Στὴν Κωνσταντινούπολη οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Ρωμανοῦ τὸν περίμεναν γιὰ νὰ τὸν τυφλώσουν καὶ νὰ τὸν στείλουν ἐξορία. Ἡ ἥττα στὸ Ματζικέρτ ἦταν μεγάλο πλῆγμα γιὰ τὸ Βυζάντιο, γιατὶ ἄφησε ἀνοιχτὸ τὸ δρόμο στὴν προέλαση τῶν Σελτζούκων.

Πραγματικὰ ὁ ἐπόμενος σουλτάνος προχώρησε ἀνεμπόδιστα μέσα στὴ Μικρὰ Ἀσία, φτάνοντας ὡς τὴ Χρυσούπολη (1079). “Ἐνας ἀπὸ τοὺς κληρονόμους του, ὁ Σουλεύμαν, ἴδρυσε τὸ Σουλτανάτο τῆς Ρωμανίας μὲ πρωτεύουσα τὴ Νίκαια τῆς Βιθυνίας, κοντὰ στὴν Κωνσταντινούπολη. Τὸ χειρότερο ἦταν ὅτι κέρδισε τὴ συμπάθεια τοῦ μικρασιατικοῦ λαοῦ, γιατὶ κατάργησε τὴ δουλοπαροικία καὶ μοίρασε στοὺς ἐλεύθερους πιὰ χωρικοὺς τὴ γῆ ποὺ ἔχουσιαζαν οἱ βυζαντινοὶ φεουδάρχες. Χάνοντας τὴ Μ. Ἀσία, τὸ Βυζάντιο πάθαινε ἔνα θανάσιμο ἀκρωτηριασμό, γιατὶ ἡ περιοχὴ αὐτὴ ἔδινε τοὺς καλύτερους στρατιῶτες, καὶ στρατη-

γοὺς καὶ τοὺς περισσότερους φόρους.

Οἱ Κομνηνοὶ δὲν ἔμειναν ἀδιάφοροι μπροστὰ στὴν κατάσταση ποὺ δημιουργήθηκε στὴ Μικρὰ Ἀσία. Ἀλλὰ ἦταν ύποχρεώμένοι νὰ κάνουν ἔνα πολυμέτωπο ἄγωνα καὶ κυρίως ἐπρεπε νὰ συγκεντρώσουν τὶς προσπάθειές τους στὴν ἀντιμετώπιση τῶν Νορμανδῶν καὶ τῶν Σταυροφόρων. "Ετοι δὲν στάθηκε δυνατὸν νὰ ὀργανώσουν μεγάλες ἑκστρατεῖες, ὅπως ἄλλοτε ὁ Ἡράκλειος, καὶ νὰ ἀπαλλάξουν τὴν Μικρὰ Ἀσία ἀπὸ τοὺς Σελτζούκους.

Σημαντικὴ ἦταν ἡ ἐπιτυχία τοῦ Ἀλέξιου Α' Κομνηνοῦ νὰ στρέψῃ τὸ συρφετὸ τῶν Σταυροφόρων ἐναντίον τῶν Σελτζούκων καὶ νὰ ἀνακτήσῃ τὴ Νίκαια, τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ μερικὲς ἀκόμη ἀπὸ τὶς ἀσιατικὲς ἐπαρχίες. Οἱ Σελτζούκοι ἔκαμαν τότε πρωτεύουσά τους τὸ Ἰκόνιο.

Συνεχίζοντας τὸ ἔργο τοῦ πατέρα του ὁ Ἰωάννης Β' Κομνηνὸς ὁδήγησε τὸ βυζαντινὸ στρατὸ σὲ νικηφόρες ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Σελτζούκων. Μὲ τὶς ἐπιχειρήσεις αὐτὲς ἀπλώσε τὴν κυριαρχία τοῦ Βυζαντίου καὶ σὲ ἄλλες περιοχὲς τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Συρίας.

Τὸ ἴδιο πῆγε νὰ κάμη καὶ ὁ γιός του Μανουὴλ Α' Κομνηνός. Στὴν ἀρχὴ εἶχε ἐπιτυχίες. Ἀλλὰ σὲ μιὰ μάχη στὸ Μυριοκέφαλο (1176) ὁ στρατός του ἔπαθε μεγάλη καταστροφή. Ἡ δεύτερη αὐτὴ ἥττα τῶν Βυζαντινῶν ἄφηνε πιὰ τελείως ἀνυπεράσπιστη τὴν Μικρὰ Ἀσία στὸ ἔλεος τῶν Τούρκων.

3. Νορμανδοὶ καὶ Σταυροφόροι ἀπὸ τὴ Δύση σὲ ἀλλεπάλληλα κύματα.

α) Ἐπιδρομές Νορμανδῶν.
Ἐπὶ πολλοὺς αἰώνες ἡ Βυζαντινὴ Αύτοκρατορία δέχτηκε ἀλλεπάλληλες ἐπιθέσεις ἀπὸ διάφορους λαούς στὰ ἀνατολικὰ καὶ βόρεια σύνορά της. Στὴ Δύση ἐπιχείρησε νὰ ἀπλωθῇ στὰ ἐδάφη τῆς παλιᾶς Ρωμαϊκῆς Αύτοκρατορίας, χωρὶς μεγάλη ἐπιτυχία. Πάντως σ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα ἡ γραμμὴ τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τοῦ Ἰονίου πελάγους δὲν ἀπειλήθηκε σοβαρὰ ἀπὸ κανένα.

Στὰ χρόνια τῶν Κομνηνῶν ἀρχίζει ἔνα τρίτο ρεῦμα ἐπιθέσεων, αὐτὴ τὴ φορὰ ἀπὸ τὴ Δύση πρὸς τὴν Ἀνατολή. Τὸ ρεῦμα αὐτὸ τὸ ἐγκαινίασαν οἱ Νορμανδοί. Οἱ Νορμανδοὶ ξεκίνησαν ἀπὸ

τὴ Σκανδιναβία καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴ Γαλλία. Ἀπὸ ἐκεῖ κατέβηκαν καὶ στὴν Ἰταλία καὶ μὲ ἀρχηγό τους τὸ *Ροβέρτο Γυισκάρδο* ἴδρυσαν τὸ βασίλειο τῶν δυὸ Σικελιῶν. Τὸ 1071 ἔπεσε στὰ χέρια τους καὶ ἡ τελευταία βυζαντινὴ κτήση στὴν Ἰταλία. "Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ οἱ Νορμανδοὶ στράφηκαν ἐναντίον τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ τῆς Ἀδριατικῆς καὶ ἔκαμαν τρεῖς καταστρεπτικὲς ἐπιδρομὲς ἐναντίον του.

Στὴν πρώτη (1081-1085) οἱ Νορμανδοὶ ἀποβιβάστηκαν στὴν Ἡπειρο. Ὁ Ἀλέξιος Α' Κομνηνός, ποὺ τοὺς περίμενε, εἶχε ἐτοιμάσει στρατὸ καὶ παράλληλα ἔκλεισε συμμαχία μὲ τοὺς Βενετούς, κάνοντάς τους ἐμπορικὲς διευκολύνσεις. Οἱ Βενετοὶ νίκησαν τοὺς Νορμανδοὺς στὴ Θάλασσα. Στὴ στεριὰ νικήθηκε ὁ βυζαντινὸς στρατὸς καὶ οἱ Νορμανδοὶ προχώρησαν λεηλατώντας καὶ καταστρέφοντας ὡς τὴ Θεσσαλία καὶ πολιόρκησαν τὴ Λάρισα. Ἀναγκάστηκαν ὅμως νὰ λύσουν τὴν πολιορκία καὶ νὰ γυρίσουν πίσω στὴν Ἰταλία, γιατὶ ὁ Ἀλέξιος τοὺς ἔφερε σὲ δύσκολη θέση.

Ἡ δεύτερη ἐπιδρομὴ τῶν Νορμανδῶν ἔγινε στὰ χρόνια τοῦ Μανουὴλ Α' Κομνηνοῦ (1147). Μὲ ἀρχηγό τους τὸ *Ρογῆρο* Β' οἱ Νορμανδοὶ κυρίεψαν τὴν Κέρκυρα καὶ κατόπιν ξεχύθηκαν καὶ

Μεσαιωνικὸ κάστρο στὴν Ἰταλία.

λεηλάτησαν πολλὰ ἑλληνικὰ παράλια. Ἰδιαίτερα τοὺς τράβηξαν ἡ Θήβα καὶ ἡ Κόρινθος, ποὺ εἶχαν ἀνεπτυγμένη βιοτεχνία μεταξιοῦ. Οἱ ἐπιδρομεῖς, ἀφοῦ λήστεψαν τὰ σπίτια καὶ τὶς ἐκκλησίες, πῆραν μαζί τους στὴ Σικελία πολλοὺς μεταξοβιοτέχνες, γιὰ νὰ ἀναπτύξουν ἐκεῖ τὴ μεταξουργία. Οἱ ἐπιδρομὲς αὐτὲς δὲν εἶχαν συνέχεια, γιατὶ ὁ Μανουὴλ μετέφερε τὸν πόλεμο στὴν Ἱδια τὴν Ἰταλία. Τελικὰ σῆμας δὲν μπόρεσε νὰ κρατήσῃ τὶς πόλεις ποὺ κυρίεψε ἐκεῖ.

Σχήμα Τὴν τρίτη φορὰ οἱ Νορμανδοὶ μὲ βασιλιά τους τὸν Γουλιέλμο Β' ἥρθαν στὴν Ἑλλάδα καλεσμένοι ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικου Α' Κομνηνοῦ (1185). ‘Ο στρατός τους ἀποβιβάστηκε στὴν Ἡπειρο καὶ ὁ στόλος κατέλαβε τὰ νησιὰ τοῦ Ἰονίου. Ἀπὸ ἐκεῖ προχώρησαν καὶ πολιόρκησαν τὴ Θεσσαλονίκη. Ἡ πόλη ἔπειτα ἀπὸ ἡρωικὴ ἄμυνα τῶν κατοίκων τῆς καὶ οἱ ἐπιδρομεῖς ἔκαμαν φοβερὲς σφαγὲς καὶ λεηλασίες. Στὴ συνέχεια οἱ Νορμανδοὶ ἔβαλαν στόχο τους τὴν Κωνσταντινούπολη. Στὸ μεταξὺ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου ἔγινε ὁ Ἰσαάκιος Ἀγγελος. Οἱ Νορμανδοὶ νικήθηκαν ἀπὸ τὸ στρατηγό του Ἀλέξιο Βρανᾶ καὶ ἀναγκάστηκαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Ἑλλάδα

Στὴν ἀρχὴ εἰχε ἐπιτυχεῖσαι τὸν στόλο τοῦ Αλέξιου Βρανᾶ να καταλαβεῖ τὴν Κωνσταντινούπολη, αλλὰ τὸν στρατηγὸν τοῦ Βυζαντίου να τοποθετεῖται στὸν Πόντο τοῦ Αἰγαίου.

β) Σταυροφορίες.

‘Αλλὰ ἐκεῖνο ποὺ ἔφερε τὴ διάλυση τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους ἦταν οἱ Σταυροφορίες. Σταυροφορίες λέγονται οἱ ἐπιχειρήσεις ποὺ ἔκαμαν οἱ Χριστιανοὶ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, γιὰ νὰ ἀπελευθερώσουν τοὺς Ἅγιους Τόπους ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους. Τὰ μέρη ὅπου ἔζησε καὶ μαρτύρησε ὁ Θεάνθρωπος εἶχαν γίνει τόπος προσκυνήματος γιὰ τοὺς Χριστιανούς. Οἱ Ἀραβες κατακτητὲς δὲν ἔφεραν σοβαρὰ ἐμπόδια σ' αὐτό. ‘Αλλὰ ὅταν ἡ Παλαιστίνη ἔπεισε στὰ χέρια τῶν Σελτζούκων, τὰ πράγματα δυσκόλεψαν πολύ. Ἡ κατάσταση αὐτὴ δημιούργησε θρησκευτικὸ ἀναβρασμὸ στὴ Δύση. ‘Ο Πάπας, ποὺ ἦταν ἀναγνωρισμένος ἀρχηγὸς ὅλης τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, μπόρεσε εὔκολα νὰ κινητοποιήσῃ τοὺς λαούς σὲ ἴερὸ πόλεμο ἐναντίον τῶν ἀπίστων. Στὸ κάλεσμά του ἔτρεξαν πλήθη ἐνδιαφερομένων: ἀπλοὶ ἀνθρώποι ποὺ φλέγονταν ἀπὸ χριστιανικὴ πίστη· τυχοδιῶκτες ποὺ βρῆκαν τὴν εὐκαιρία νὰ ἀναζητήσουν τὴν τύχη τους στὴν

παραμυθένια Ἀνατολή· ίππότες ποù εἶδαν νὰ ἀνοίγωνται μπροστά τους μεγάλοι ὁρίζοντες γιὰ δράση· φεουδάρχες, δηλ. μεγάλοι γαιοκτήμονες, ποù φιλοδιοξοῦσαν ν' ἀποκτήσουν καινούρια φέουδα· ἔμποροι ποù ἐκμεταλλεύτηκαν τὴν εύκαιρία νὰ ἀπλώσουν τὰ διαιμετακομιστικό τους ἔμποριο στὰ λιμάνια καὶ τὶς ἀγορὲς τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου. Ὁ Ἰδιος ὁ Πάπας, παράλληλα πρὸς τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Ἅγιων Τόπων, ἀπέβλεπε συγκεκαλυμμένα στὴν ὑποταγὴ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας στὴ Δυτική.

Σταυροφορίες ἔγιναν πολλὲς (μεταξὺ 1096-1270), ἀλλὰ περισσότερη σχέση μὲ τὴν ἱστορία τοῦ Βυζαντίου ἔχουν ἡ πρώτη, ἡ τρίτη καὶ ἡ τέταρτη. Οἱ ἄνθρωποι ποù πῆραν μέρος σ' αὐτὲς ὀνομάστηκαν ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς Σταυροφόροι, γιατὶ εἶχαν ραμμένο στὸ ροῦχο τους ἔνα πάνινο κόκκινο σταυρό. Ἐνῶ στὴν ἀρχὴ ὁ σκοπὸς ἦταν καθαρότερα θρησκευτικός, σιγὰ σιγὰ φάνηκε ὅτι οἱ ἡγεμόνες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἥθελαν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν κυριαρχία τους σὲ ἐδάφη τῆς Ἀνατολῆς. Σὲ πολλὲς Σταυροφορίες τὸ Βυζαντινὸ Κράτος ἔγινε πέρασμα καὶ στὴν τέταρτη Σταυροφορία στόχος τῶν Σταυροφόρων. Στὸ πέρασμά τους οἱ Σταυροφόροι δημιουργοῦσαν σοβαρὰ προβλήματα, γιατὶ τὰ πλήθη αὐτὰ εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ τρόφιμα καὶ πολλὲς φορὲς ξεχύνονταν σὲ ἀρπαγὲς καὶ ἄλλες βαρβαρότητες.

Ἡ Πρώτη Σταυροφορία κράτησε τέσσερα χρόνια (1095-1099). Πρῶτα ξεκίνησε μιὰ προφυλακὴ ἀπὸ ἀσύντακτες μάζες ἀνδρῶν καὶ γυναικοπαίδων μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ μοναχὸ Πέτρο τὸν Ἐρημίτη. Ἐπειτα ἀπὸ μακρὰ πορεία μέσα ἀπὸ τὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη καὶ τὰ Βαλκάνια, ἔφθασαν στὴν Κωνσταντινούπολη. Ὁ Ἀλέξιος Α' Κομνηνὸς τοὺς πέρασε ἀπέναντι στὴ Μικρὰ Ασία, ἀλλὰ ἐκεῖ τοὺς ἀποδεκάτισαν οἱ Σελτζοῦκοι καὶ μόνο λίγα ἀπομεινάρια γύρισαν πίσω στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἀκολούθησε ἡ τακτικὴ ἐκστρατεία μὲ τέσσερα στρατιωτικὰ σώματα, ποù ξεκίνησαν ἀπὸ διαφορετικὰ σημεῖα τῆς Εὐρώπης μὲ διαφορετικοὺς ἀρχηγοὺς καὶ συγκεντρώθηκαν στὴν Πόλη. Ὁ Ἀλέξιος Α', ὅπως ἔχομε δεῖ, μὲ ἐπιδεξιότητα τοὺς χρησιμοποίησε ἐναντίον τῶν Σελτζούκων, γιὰ νὰ ξαναπάρῃ τὴ Νίκαια καὶ ἄλλες πόλεις τῆς Μ. Ασίας. Οἱ Σταυροφόροι διέσχισαν τὴ Μ. Ασία ἀπὸ τὰ Β.Δ. στὰ Ν.Α. μέσα σὲ ἀφάνταστες δυσκολίες καὶ τρομερὲς ἀπώλειες σὲ

άνθρωπινες ζωές. Η συγκίνησή τους ήταν άπεριγραπτη, όταν κάποτε πάτησαν τὰ ίερὰ χώματα τῆς Παλαιστίνης. Τέλος μὲ δόρμητικὴ ἔφοδο ἔγιναν κύριοι τῆς Ἱερουσαλήμ (15.7.1099), ἀφήνοντας τὴν ἐκδικητική τους μανία νὰ ξεσπάσῃ ἐναντίον τῶν ἀλλοθρήσκων.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Ἀγίων Τόπων οἱ Σταυροφόροι ἴδρυσαν δικά τους φεουδαρχικὰ κράτη, μὲ σπουδαιότερο τὸ Βασίλειο τῆς Ἱερουσαλήμ. Ο βασιλιάς του Γοδεφρεῖδος ντὲ Μπουγιὸν πήρε τὸν τίτλο τοῦ Προστάτη τοῦ Ἀγίου Τάφου. Ο Πάπας ἐπίσης διόρισε δικό του πατριάρχη τῆς Ἱερουσαλήμ.

Η Τρίτη Σταυροφορία (1189-1193) ἔγινε γιατὶ ὁ σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου ἀνακατέλαβε τὴν Ἀγία Πόλη. Αὔτη τὴ φορὰ πήραν μέρος στὴν ἐκστρατεία οἱ τρεῖς μεγαλύτεροι βασιλιάδες τῆς Εὐρώπης, χωρὶς τελικὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἱερουσαλήμ. "Ἐνας ἀπὸ αὐτούς, ὁ βασιλιὰς τῆς Ἀγγλίας Ριχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος, περνώντας ἀπὸ τὴ Κύπρο, τὴν ἀπέσπασε ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς (1191) καὶ τὴν παρεχώρησε στὸ Γάλλο βασιλιὰ τῆς Ἱερουσαλήμ Λουζινιάν.

Η σταυροφορία τοῦ Πέτρου τοῦ Ἐρημίτη, (μικρογραφία).

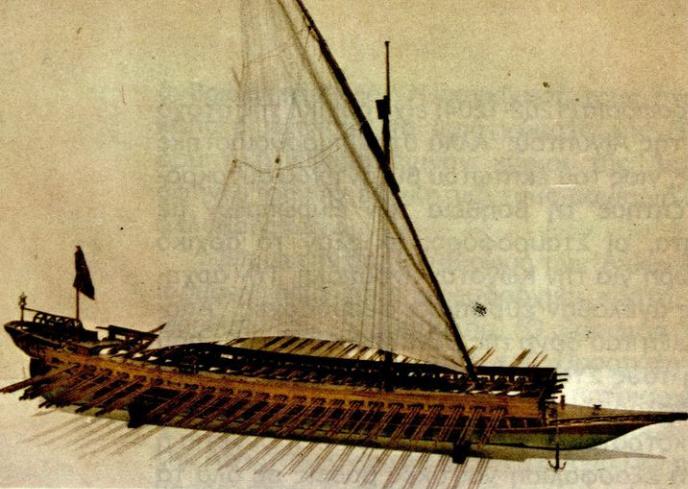

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

‘Η Τέταρτη Σταυροφορία (1202-1204) είχε άρχικό της στόχο τούς μουσουλμάνους της Αίγυπτου. ’Αλλὰ όταν παρουσιάστηκε δ Ὁ Αλέξιος Δ’ Ἀγγελος, γιός τοῦ ἔκπτωτου βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα Ἰσαάκιου, καὶ ζήτησε τὴ βοήθεια τῶν Εύρωπαιών μὲ τεράστια ἀνταλλάγματα, οἱ Σταυροφόροι ἄλλαξαν τὸ ἀρχικὸ σχέδιο καὶ ἔβαλαν πλώρη γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη. Τὴν ἀρχηγία τῆς Σταυροφορίας ἀνέλαβαν εύρωπαιοι φεουδάρχες. ’Αποφασιστικὴ ἦταν ἡ ἀνάμιξη τοῦ δόγη τῆς Βενετίας Δάνδολου, ποὺ ἀνέλαβε νὰ μεταφέρῃ τοὺς Σταυροφόρους μὲ τὰ βενετσιάνικα καράβια. ‘Ο γέρο Δάνδολος, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ συμφωνημένα βασιλικὰ ναῦλα αὐτῆς τῆς ἐκστρατείας, εἶδε νὰ δίνεται στὴ Βενετία ἡ ἔξαιρετικὴ εὔκαιρια νὰ ἔχασφαλίσῃ ναυτικὲς βάσεις σὲ ὅλα τὰ βυζαντινὰ παράλια τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου. Οἱ Σταυροφόροι πολιόρκησαν τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἀπομάκρυναν τὸ σφετεριστὴ τοῦ θρόνου. ’Αλλὰ ὁ Ὁ Αλέξιος Δ’ δὲν μπόρεσε νὰ συγκεντρώσῃ ὅλο τὸ ποσὸν ποὺ εἶχε ὑποσχεθῆ καὶ ἐπέβαλε βαρύτατη φορολογία. ‘Ο λαὸς ξεσηκώθηκε καὶ στὸ θρόνο ἀνέβηκε ὁ Ὁ Αλέξιος Ε’, ὁ λεγόμενος Μούρτζουφλος. ‘Ο νέος αὐτοκράτορας δὲν δέχτηκε τοὺς ὅρους τῶν Σταυροφόρων καὶ ἡ πολιορκία ἐπαναλήφθηκε. ’Αλλὰ οὕτε αὐτός, οὕτε ὁ Θεόδωρος Λάσκαρης,

‘Η πολιορκία καὶ κατάληψη τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους, (μικρογραφία).

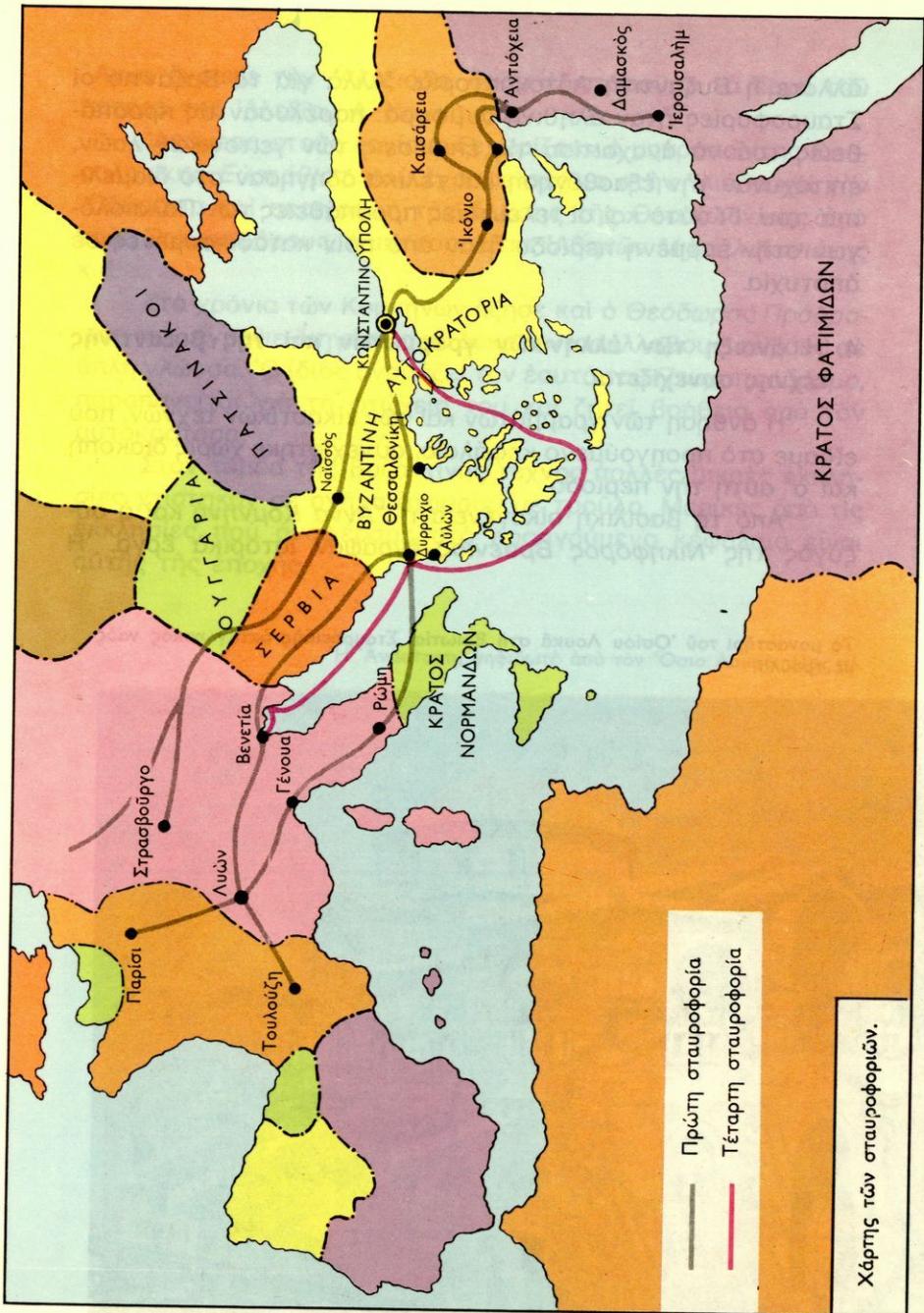

Βενετσιάνικο πλοϊο.

πού τὸν διαδέχτηκε, μπόρεσαν νὰ σώσουν τὴν κατάσταση. Οἱ Σταυροφόροι μπῆκαν στὴν Κωνσταντινούπολη στὶς 12 Ἀπριλίου 1204 καὶ φέρθηκαν σὰν τοὺς χειρότερους κατακτητές, ληστεύοντας καὶ καταστρέφοντας ἐπὶ τρεῖς δόλοκληρες ἡμέρες.

Μετὰ τὴ λεηλασία ἔγινε ἡ μοιρασίᾳ τῆς κατακτημένης αὐτοκρατορίας. 'Ο τίτλος τοῦ αὐτοκράτορα δόθηκε στὸν Βαλδουίνο τῆς Φλάνδρας (Βελγίου), ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη πήρε τὴ Θράκη, τὰ ἀσιατικὰ παράλια καὶ τὰ νησιὰ Λέσβο, Χίο καὶ Σάμο. 'Ο Ἰταλὸς Βονιφάτιος Μομφερατικὸς ἔγινε βασιλιάς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν κτήσεων. 'Ο πιὸ κερδισμένος ἀπ' αὐτὴ τὴν κερδοφόρα ἐπιχείρηση βγῆκε ὁ δόγης τῆς Βενετίας, γιατὶ ἔξασφάλισε ἐκεῖνο ποὺ ἥθελε: τὰ καλύτερα λιμάνια τοῦ Ἰονίου, τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν Στενῶν. Πέτυχε ἐπίσης νὰ ἐκλέγεται Βενετὸς πατριάρχης στὴν Κωνσταντινούπολη.

"Ἔγιναν καὶ ἄλλες Σταυροφορίες μὲ στόχῳ τὴν Αἴγυπτο, τὴν Παλαιστίνη, τὴ Συρία καὶ τὴν Τυνησία. 'Η Ἱερουσαλήμ ἐλευθερώθηκε καὶ πάλι ὑποδουλώθηκε. Γενικὰ οἱ κατακτήσεις τῶν Σταυροφόρων εἶχαν πρόσκαιρα μόνο ἀποτελέσματα. Τὰ κρατίδια ποὺ ἴδρυσαν οἱ Σταυροφόροι δὲν ἄργησαν νὰ πέσουν πάλι στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Μόνο οἱ διασκορπισμένες ἐμπορικὲς ἀποικίες τῶν Βενετῶν (καὶ τῶν Γενουατῶν) μπόρεσαν νὰ κρατηθοῦν περισσότερο. Οἱ λαοὶ τῆς Εύρωπης ὠφελήθηκαν πολὺ καὶ οἰκονομικὰ καὶ πολιτιστικὰ ἀπὸ τὴν ἐπικοινωνία τους μὲ τὶς χῶρες ποὺ ὅριζε

ἄλλοτε ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία. Ἀλλὰ γιὰ τὸ Βυζάντιο οἱ Σταυροφορίες ἦταν ἀληθινὴ συμφορά: παρέλυσαν τὶς προσπάθειές του νὰ ἀναχαιτίσῃ τὶς ἐπιθέσεις τῶν γειτονικῶν λαῶν, ἐπιτάχυναν τὴν ἔξασθένηση καὶ τελικὰ ὀδήγησαν στὸ διαμελισμό του. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ τελευταῖες προσπάθειες τῶν Παλαιολόγων στὴν ἐπόμενη περίοδο ἦταν ἀπὸ πρὸν καταδικασμένες σὲ ἀποτυχία.

4. Η ἄνοιξη τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς βυζαντινῆς τέχνης συνεχίζεται.

Ἡ ἄνθηση τῶν γραμμάτων καὶ τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν, ποὺ εἴδαμε στὸ προηγούμενο κεφάλαιο, συνεχίστηκε χωρὶς διακοπὴ καὶ σ' αὐτὴ τὴν περίοδο.

Ἄπο τὴ βασιλικὴ οἰκογένεια ἡ "Αννα Κομνηνὴ καὶ ὁ σύζυγός της Νικηφόρος Βρυένιος ἔγραψαν ἱστορικὰ ἔργα. Ἡ

Τὸ μοναστήρι τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ στὴ Βοιωτία. Σταυροειδῆς ὁκταγωνικὸς ναὸς μὲ τροῦλο.

"Αννα ἔγραψε τὴν Ἀλεξιάδα, ὅπου ἐξιστοροῦσε τὰ ἔργα τοῦ πατέρα της Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ.

'Ανάμεσα στοὺς λογίους ξεχωρίζουν ό μητροπολίτης Θεοσαλονίκης *Εύσταθιος*, ποὺ ἔγραψε σχόλια στὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσεια καὶ περιγραφὴ τῆς ἀλώσης τῆς Θεοσαλονίκης ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους, ό μητροπολίτης Ἀθηνῶν *Μιχαὴλ Χωνιάτης* κ.ἄ.

Στὰ χρόνια τῶν Κομνηνῶν ἔζησε καὶ ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, ποὺ ἔγραψε διηγήσεις σὲ δεκαπεντασύλλαβους στίχους σὲ ἀπλὴ γλώσσα. Οὗτος ὀνομάζει τὸν ἐαυτό του *Πτωχοπρόδρομο*, παραπονεῖται γιὰ τὴ φτώχεια του καὶ ζητεῖ βοήθεια ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα.

Στὸν τομέα τῆς βυζαντινῆς τέχνης πολλὲς μικρὲς ἐκκλησίες χτίστηκαν σὲ σχῆμα σταυροῦ μὲ τροῦλο. Μερικὲς ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες ποὺ ἀναφέραμε στὸ προηγούμενο κεφάλαιο εἶναι αὐτῆς τῆς ἐποχῆς.

*Η Ἀνάσταση, ψηφιδωτὸ ἀπὸ τὸν "Οσιο Λουκᾶ, ΙΙος αἰ.

ΤΟ ΗΞΕΡΕΣ ΑΥΤΟ;

Οι Κομνηνοί

— Οι Κομνηνοί πήραν τὸ ὄνομά τους ἀπὸ τὸ χωριὸ τῆς καταγωγῆς τους Κόμνη τῆς Θράκης.

— 'Ο Ιωάννης Β' Κομνηνὸς ἦταν ἔνας ἐξαιρετος κυβερνήτης καὶ ἀνθρωπος. Γι' αὐτὸ λαὸς τὸν ἀγάπησε καὶ τὸν ὄνομασε Καλοῖῶ-άννη. Πληγώθηκε σὲ κυνήγι ἀγριοχοίρων στὴν Κιλικία, ὅταν πολεμοῦσε τοὺς Σελτζούκους, καὶ πέθανε σὲ ἡλικία 55 ἑτῶν.

— 'Ο Μανουὴλ Α' Κομνηνὸς εἶχε πολὺ ἐπηρεαστῆ ἀπὸ τὸν τρόπο ζωῆς τῶν ἵπποτῶν τῆς Δύσης καὶ τοὺς μιμήθηκε μὲ ἐπιτυχίᾳ. 'Ο Ἰδιος ἦταν σπουδαῖος καβαλάρης καὶ στὸν πόλεμο ἄλλαζε πολλὰ ἀλογα, ἀλλὰ ἰδιαίτερη προτίμηση εἶχε σὲ. Ἐνα ποὺ τὸ ἔλεγε «Ἀγρίμιν».

Νορμανδοί, Βίκιγκς καὶ Βάραγγοι

— Οι Γερμανοί ποὺ κατέβηκαν ἀπὸ τὴ Σκανδιναβία στὴ νότια Εύρωπη εἶναι γνωστοὶ μὲ διάφορα ὄνόματα:

Νορμανδοί, ποὺ σημαίνει ἀνθρωποι τοῦ βορρᾶ·

Βίκιγκς, ποὺ σημαίνει πολεμιστές· καὶ

Βάραγγοι, ποὺ σημαίνει θαλασσοπόροι καὶ ἔμποροι.

Οι Βίκιγκς ἦταν φοβεροὶ πειρατές, ποὺ ταξίδευαν ἐπάνω σὲ μαῦρα πλοιάρια μὲ κουπιὰ καὶ πανὶ καὶ μ' ἔνα μυθικὸ τέρας σκαλισμένο στὴν πλώρη τῶν καραβιών τους.

Οι Βάραγγοι ἦταν ἔξαιρετοι πολεμιστές καὶ χρησιμοποιήθηκαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο ώς μισθοφόροι. Ἡταν ψηλοὶ μὲ ξανθὰ μαλλιά καὶ γαλανὰ μάτια. Στὸ στήθος φοροῦσαν ἀλυσιδωτὸ θώρακα καὶ γιὰ ὅπλο χρησιμοποιοῦσαν ἔνα τσεκούρι. Στὶς μάχες πολλοὶ μαζὶ σχημάτιζαν ἔνα εἰδος ἀνθρώπινου πύργου.

Φεουδάρχες, ἵπποτες καὶ ἵπποτικὰ τάγματα

— Οι φεουδάρχες στὴ Δύση ἔξουσίαζαν μεγάλες ἐκτάσεις γῆς ποὺ ὄνομάζονταν φέουδα. Ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμη ποὺ διέθεταν, εἶχαν καὶ τὸν τίτλο τους: δοῦκες, μαρκήσιοι, κόμητες, βαρῶνοι. 'Ο φεουδάρχης μὲ τὴν οἰκογένειά του καὶ τὴν ἀκολουθία του ἔμενε στὸν ὀχυρωμένο πύργο του. Οἱ κυριότερες ἀσχολίες του ἦταν τὸ κυνήγι, ἡ ἱππασία, οἱ μονομαχίες καὶ ὁ πόλεμος. Τὰ κτήματά του τὰ καλλιεργοῦσαν οἱ χωρικοί, ποὺ οἱ περισσότεροι ἦταν δουλοπάροι-κοι καὶ ὄνομάζονταν βιλάνοι.

— Τὰ παιδιά τῶν εὐγενῶν, ὅταν μεγάλωναν, γίνονταν ἵπποτες, δηλ. ἀρματωμένοι καβαλάρηδες, καὶ εἶχαν πολὺ ἀνεπιγένεντό τὸ αἰσθῆμα τῆς τιμῆς. Ἡξεραν ἐπίσης νὰ φέρωνται μὲ ξεχωριστὴ λεπτότητα στὶς γυναῖκες.

— Ἡ ὄνομασία τοῦ νέου ἵπποτη γινόταν στὰ δεκαπέντε του χρόνια σὲ εἰδικὴ τελετή. Ὁ ύποψήφιος φοροῦσε ἄσπρο χιτώνα μὲ ἄσπρη ζώνη, ποὺ συμβόλιζαν τὴν ἀγνότητα, κόκκινο μανδύα, γιὰ νὰ τοῦ θυμίζῃ ὅτι πρέπει νὰ προσφέρῃ τὸ αἷμα του γιὰ τὴν Ἐκκλησία, καὶ μαῦρες κάλτσες, γιὰ νὰ τοῦ θυμίζουν ὅτι εἶναι θνητός. Ἀφοῦ παρακολουθοῦσε μιὰ λειτουργία, ὁ ἀνάδοχος τοῦ ἔδινε τὸ ξίφος καὶ τὰ σπιρούνια. Τέλος τοῦ ἔδινε μιὰ σβερκιά, κάποτε τόσο δυνατή, ὥστε ὁ νεαρὸς χρειαζόταν ἀρκετὰ λεπτὰ γιὰ νὰ συνέλθῃ.

— Οἱ ἵπποτες εἶχαν γίνει θρυλικοὶ γιὰ τὶς περιπέτειες καὶ τὰ κατορθώματά τους, πραγματικὰ ἡ φανταστικά. Μὲ τὸν καιρὸν ἄρχισαν νὰ ξεπέφτουν καὶ νὰ χάνουν τὶς ὠρες τους σὲ θεαματικὲς ἐπιδείξεις. Ὁ Δὸν Κιχώτης τοῦ Θερβάντες εἶναι ἡ γελοιογραφία ἐνὸς φαντασμένου ἵπποτη, ὅπως εἶχαν κατανήσει πολλοὶ ἵπποτες τὸν καιρὸν τῆς παρακμῆς τους.

— Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Ἀγίων Τόπων, γιὰ νὰ τοὺς προστατέψουν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, οἱ Σταυροφόροι δργάνωσαν τρία μοναχικὰ ἵπποτικά τάγματα: τὸ Τάγμα τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ, τὸ Τάγμα τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Ναοῦ καὶ τὸ Τάγμα τῶν Τευτόνων. Οἱ ἵπποτες ἦταν ταυτόχρονα καλόγεροι καὶ στρατιῶτες μὲ διπλές ύποχρεώσεις.

Οἱ Φράγκοι στὴν Πόλη

— Τρεῖς μέρες κράτησε ἡ λεηλασία τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τοὺς Φράγκους (1204). Οἱ Σταυροφόροι ἀρπάζαν ὅ,τι πολύτιμο εὕρισκαν μπροστά τους: Ἱερὰ σκεύη ἐκκλησιῶν, πολύτιμα μέταλλα ἀπὸ ἔργα τέχνης κ.λ.π. Δὲ δίστασαν νὰ μπάσουν μέσα στὴν Ἀγία Σοφία μουλάρια, γιὰ νὰ φορτώσουν τὴ λεία τους.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1) Τί θυμᾶσαι;

- Οι Σελτζοῦκοι τοῦ Σουλεύμαν κυρίεψαν τὴ Μ. Ἀσία καὶ Ἰδρυσαν τὸ Σουλτανάτο τῆς Ρωμανίας μὲ πρωτεύουσα τὴ Ν - - - - - καὶ ἀργότερα τὸ Ἡ - - - - -
- Ἡ προφυλακὴ τῆς Πρώτης Σταυροφορίας εἶχε ἐπικεφαλῆς τὸν Π - - - - τὸν Ἐ - - - - -
- Ἀποφασιστικὴ ἀνάμιξη στὴν Τέταρτη Σταυροφορία εἶχε δόγης τῆς Βενετίας Δ - - - - -
- Ὁ Ἱωάννης Β' Κομνηνὸς ἦταν ἕνας ἔξαιρετος κυβερνήτης καὶ ἄνθρωπος, γίναυτὸ καὶ ὁ λαὸς τὸν ὄνόμασε Κ - - - - - - -
- Οἱ φεουδάρχες στὴ Δύση ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμη ποὺ διέθεταν εἶχαν καὶ τὸν τίτλο τους: δ - - - - μ - - - - -
κ - - - β - - - - -
- Οἱ Γερμανοὶ ποὺ κατέβηκαν ἀπὸ τὴ Σκανδιναβία εἶναι γνωστοὶ μὲ διάφορα ὄνόματα: Ν - - - - - , Β - - - - - ,
Β - - - - -

(δούκας, μαρκήσιος, κόμης, βαρῶνος - Νίκαια, Ἰκόνιο - Νορμανδοί, Βίκιγκοι, Βάραγγοι - Καλοϊωάννη - Πέτρο τὸν Ἐρημίτη - Δάνδολος).

2 Δίδεται ἔνα σύνολο προσώπων ποὺ ἔζησαν στὰ χρόνια τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Ἀγγέλων:

Α = Ἀλέξιος Α' Κομνηνός, Ἱωάννης Β' Κομνηνός, Μανουὴλ Α' Κομηνός, Σελτζούκ, Τογρούλ, Ρωμανὸς Δ' ὁ Διογένης, Ἀλπ-Ἀρσλάν, Σουλεύμαν, Ἰσαάκιος Ἀγγελος, Μιχαὴλ Χωνιάτης, Ροβέρτος Γιουσκάρδος, Ρογῆρος Β', Γουλιέλμος Β', Ἀνδρόνικος Α' Κομνηνός, Ἀννα Κομνηνή, Εύσταθιος, Δάνδολος, Πέτρος ὁ

’Ερημίτης, Γοδεφρεΐδος ντε Μπουγιόν, Ριχάρδος ό Λεοντόκαρδος, ’Αλέξιος Ε' ό Μούρτζουφλος, Θεόδωρος Λάσκαρης, Βαλδουίνος τής Φλάνδρας, Βονιφάτιος Μομφερατικός, Θεόδωρος Πρόδρομος.

Χώρισέ το στά ύποσύνολά του:

Βυζαντινοί αύτοκράτορες:.....

.....

.....

Τοῦρκοι ἀρχηγοί:.....

.....

Νορμανδοί βασιλιάδες:.....

.....

.....

’Αρχηγοί Σταυροφόρων:.....

.....

.....

.....

Βενετσιάνοι δόγηδες:.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....</p

4) Τὸ βρίσκεις σωστὸ ἢ ὄχι;

΄Απάντησε προφορικά και δικαιολόγησε τή γνώμη σου.

— Ή διαμάχη γιὰ τὴν ἔξουσίᾳ παρέλυσε τὸ Βυζαντινὸ Κράτος σὲ κρίσιμες περιστάσεις.

— Ήταν σφάλμα ή παραχώρηση προνομίων στοὺς Βενετούς.

— "Ήταν άσυγχώρητη ή άδιαφορία των πρίν από τους Κομνηνούς αυτοκρατόρων μπροστά στήν προέλαση των Σελτζούκων.

— Μὲ τὸ σύστημα τῆς δουλοπαροικίας, ποὺ είχαν ἀρχίσει νὰ ἐφαρμόζουν οἱ βυζαντινοὶ στρατιωτικοὶ φεουδάρχες στὴ Μικρὰ Ἀσία, ἔχασαν εὔκολα τοὺς μικρασιατικοὺς ἄγροτικοὺς πληθυ- σμούς, ποὺ τοὺς κέρδισαν οἱ Σελτζοῦκοι.

— Μόνη ή γενναιότητα στὸν πόλεμο δὲν εἶναι ἀρκετή, ὅπως ἔδειξαν οἱ ἡττεις τῶν Βυζαντινῶν στὸ Ματζικέρτ καὶ στὸ Μυριοκέφαλο.

— Ήταν λάθος του Μανουήλ Κομνηνού να ξανοιχτή σε έπιχειρήσεις στήν Ιταλία, τη στιγμή που έζωναν τό κράτος κίνδυνοι από παντού.

— Ἡταν προδοτική ή ἐνέργεια τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Δ' τοῦ Ἀγγέλου νὰ ζητήσῃ τὴ βοήθεια τῶν Σταυροφόρων, γιὰ νὰ ἀπομακρύνῃ τὸ σφετεριστὴ τοῦ θρόνου.

— Τίποτα δὲν μπορούσε νὰ σώσῃ τὸ Βυζάντιο, τριγυρισμένο ὅπως βρέθηκε ἀπὸ ισχυροὺς ἀντιπάλους.

— Ή ἀπελευθέρωση τῶν Ἅγιών Τόπων ἦταν μόνο μιὰ πρόφαση γιὰ τοὺς Σταυροφόρους, ἐνῶ τὰ πραγματικὰ ἔλατήρια ἦταν ἡ κατάκτηση καὶ ὁ πλουτισμός.

— Οι Θεσσαλονικιώτες δὲν είδαν μεγάλη διαφορά άνάμεσα στούς Σαρακηνούς και τούς Νορμανδούς, ούτε ή 'Ιερουσαλήμ άνάμεσα στούς Σταυροφόρους και τούς Σελτζούκους — ή μόνη διαφορά ήταν στά έμβλήματα τής θρησκείας τους.

8

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΑΝΑΛΑΜΠΕΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

(1204 - 1453)

1. Έκει όπου ἄλλοτε ἅπλωντε τὴν κυριαρχία του τὸ Βυζάντιο.

Μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους, στὰ μέρη ποὺ ὅριζε ὡς τότε τὸ Βυζάντιο δημιουργήθηκαν πολλὰ κρατίδια. Ἀπὸ αὐτὰ ἄλλα ἰδρύθηκαν ἀπὸ δυτικοευρωπαίους φεουδάρχες καὶ ἄλλα ἀπὸ Βυζαντινούς ποὺ προέρχονταν ἀπὸ μεγάλες στρατιωτικὲς οἰκογένειες.

a) Φράγκοι, Καταλανοί, Βενετοί, Γενουάτες, Ἰωαννίτες ἵππότες.

“Οπως εἴδαμε στὸ προηγούμενο κεφάλαιο, οἱ ἐπικεφαλῆς τῆς Τέταρτης Σταυροφορίας συμφώνησαν νὰ μοιραστοῦν τὰ ἐδάφη τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους. Ὁ Βαλδουίνος τῆς Φλάνδρας ἔγινε αὐτοκράτορας τῆς Λατινικῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Ρωμανίας, ποὺ ἔξουσίαζε τὴ Θράκη, τὰ γειτονικὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ μερικὰ νησιά τοῦ Αιγαίου καὶ εἶχε πρωτεύουσα τὴν Κωνσταντινούπολη. Τὰ ἄλλα λατινικὰ κρατίδια ἀναγνώριζαν ἔνα είδος

ύποτέλειας στὸν αὐτοκράτορα. Ο Βονιφάτιος ὁ Μομφερατικὸς πῆρε τὸ Βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης μὲ τὶς εὐρωπαϊκὲς κτήσεις τοῦ Βυζαντίου. Πολὺ γρήγορα ὅμως καὶ τὰ δυὸ αὐτὰ κράτη βρέθηκαν σὲ δύσκολη θέση καὶ μέσα σὲ λίγες δεκαετίες διαλύθηκαν, γιατὶ πολεμήθηκαν ἀπὸ Βυζαντίους ἀντιπάλους τους καὶ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους.

Περισσότερο διατηρήθηκαν καὶ ἄφησαν τὰ σημάδια τους στὸν τόπο δόρισμένα λατινικὰ κρατίδια καὶ κτήσεις στὴ νότια Ἑλλάδα καὶ στὰ νησιά. Τὰ σπουδαιότερα ἀπὸ αὐτὰ ἔταν.

1) Τὸ Δουκάτο τῶν Ἀθηνῶν, μὲ πρῶτο ἄρχοντα τὸ Γάλλο εὐπατρίδη "Οθωνα Ντελαρός. Τὰ μέρη ἐκεῖνα τὰ ὑπερασπίστηκε μὲ ἡρωισμὸ ὁ ἄρχοντας τοῦ Ναυπλίου Λέων Σγουρός. Τὸ δουκάτο πέρασε γιὰ ἕνα διάστημα στὰ χέρια Καταλανῶν ἀπὸ τὴν Ἰσπανία, ποὺ βρέθηκαν νὰ ὑπηρετοῦν ώς μισθιφόροι τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα. Τοὺς Καταλανοὺς διαδέχτηκαν οἱ Ἰταλοὶ δοῦκες Ἀτζαγιόλες ὡς τὸ 1456, ποὺ τὸ δουκάτο ὑποτάχτηκε στοὺς Τούρκους.

2) Τὸ Πριγκιπάτο τῆς Ἀχαΐας, μὲ πρωτεύουσα τὴν Ἀνδραβίδα καὶ κυβερνήτες του τοὺς Βιλλεαρδουίνους, μιὰ οἰκογένεια Γάλλων εὐγενῶν. Οἱ Βιλλεαρδουίνοι χώρισαν τὸ πριγκιπάτο σὲ δώδεκα βαρωνίες καὶ στὶς ἀκροπόλεις πολλῶν πόλεων ἔχτισαν κάστρα, ποὺ τὰ ἐρείπιά τους σώζονται μέχρι σήμερα.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ήταν καλοί κυβερνήτες, σεβάστηκαν τις συνήθειες και τή γλώσσα τῶν έλληνικῶν πληθυσμῶν καὶ ἔγιναν ἀγαπητοὶ στὸ λαό. Τὸ Πριγκιπάτο τῆς Ἀχαΐας ἀπλώθηκε στὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ τὸ βυζαντινὸ Δεσποτάτο τοῦ Μιστρᾶ περιόρισε τὴν ἔκτασή του καὶ τελικὰ τὸ ὑπέταξε (1430).

3) Ἡ Ρόδος, μαζὶ μὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ Δωδεκάνησα, γνώρισαν τὴν κυριαρχία τῶν Ἰπποτῶν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου γιὰ περισσότερο ἀπὸ δύο αἰῶνες. Τότε χτίστηκε τὸ ἐντυπωσιακὸ Κάστρο τῶν Ἰπποτῶν γύρω ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Ρόδου καὶ ἔντεκα ἄλλα μικρότερα στὴν ὑπαίθρο. Τὸ 1522 ἡ Ρόδος ἐπεσε στὰ χέρια τῶν Τούρκων.

4) Οἱ Βενετοὶ πῆραν τὴν μερίδα τοῦ λέοντος ἀπὸ τὴν νησιώτικη Ἐλλάδα καὶ ἰδρυσαν ἡμιαυτόνομες κτήσεις, ποὺ συνδέονταν μὲ τὴ μητροπολιτικὴ Βενετία.

Οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς Κυκλαδες περιήλθαν στὸ Δουκάτο τῆς Νάξου καὶ τοῦ Ἀρχιπελάγους τοῦ Μάρκου Σανούδου μὲ πρωτεύουσα τὴ Νάξο. Ἡ Τήνος καὶ ἡ Μύκονος ἔγιναν φέουδο τῆς οἰκογενείας τῶν Γκύζηδων. Τὰ πιὸ πολλὰ ἀπὸ τὰ νησιὰ αὐτὰ ὑποδουλώθηκαν στοὺς Τούρκους τὸ 1537.

Στὴν Κρήτη ἐπικράτησαν οἱ Βενετοί, ἀφοῦ ἥρθαν σὲ σύγκρουση μὲ τοὺς ἀντιζήλους τους Γενουάτες. Ὁ δούκας διοικητὴς εἶχε ἔδρα του τὸν Χάνδακα (σημερινὸ Ήράκλειο), ποὺ οἱ

Τὸ κάστρο τῆς Μεθώνης.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εγκινεεργικής Ιστορίας

Βενετοί τὸν ὄχυρωσαν ἀργότερα μ' ἔνα ἅπαρτο κάστρο. Βενετιάνικα κάστρα χτίστηκαν πολλὰ καὶ σὲ ἄλλες θέσεις, ίδιως κατὰ μῆκος τῶν βορείων ἀκτῶν τοῦ νησιοῦ. Οἱ Κρητικοὶ ἔκαμαν ἐπανειλημμένες ἐπαναστάσεις, γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τοὺς Βενετούς, χωρὶς νὰ τὸ κατορθώσουν. Πάντως κάτω ἀπὸ τὴν ἐνετικὴ κυριαρχία, οἱ "Ἐλλήνες τῆς Κρήτης μπόρεσαν νὰ διατρήσουν ἐπαφὴ μὲ τὴν Δυτικὴ Εὐρώπη, ποὺ τότε ἔμπαινε στὴν Ἀναγέννηση, καὶ νὰ παρουσιάσουν μιὰ δική τους παράλληλη ἀναγέννηση στὰ γράμματα καὶ τὶς τέχνες. Οἱ Βενετοὶ ἔμειναν στὴν Κρήτη περίπου τέσσερεις καὶ μισὸς αἰώνων. Τοὺς διαδέχτηκαν οἱ Τούρκοι τὸ 1669 ὑστερα ἀπὸ μιὰ ἀπίστευτη πολιορκία τοῦ Χάνδακα, ποὺ κράτησε 23 ὀλόκληρα χρόνια. Μὲ τὴν ἀφίξη τῶν Τούρκων ἡ πολιτιστικὴ ἄνθηση τοῦ νησιοῦ σταμάτησε ἀπότομα.

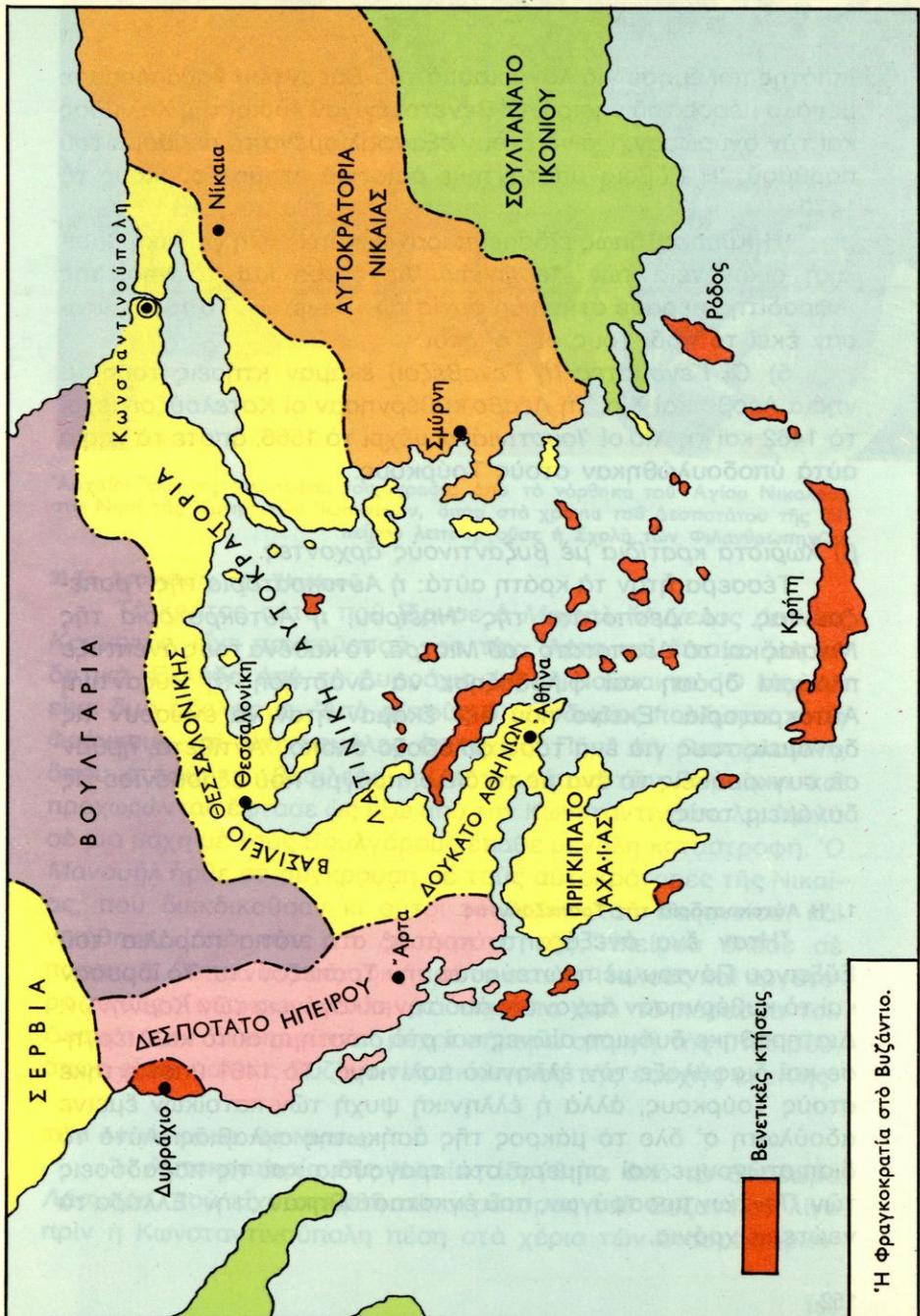
Τὰ νησιά τοῦ Ἰονίου, ἄλλο νωρίτερα καὶ ἄλλο ἀργότερα, πέρασαν στὴν κυριαρχία τῆς Βενετίας, ποὺ κράτησε ὡς τὸ 1797. Οἱ Ἐφτανησιώτες δὲν εἶδαν μὲ πολλὴ συμπάθεια τοὺς Βενετούς. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἦταν τυχεροὶ ποὺ δὲ γνώρισαν καθόλου τὴν τουρκικὴ σκλαβιά. "Οπως καὶ οἱ Κρητικοί, δὲν ἔχασαν τὴν ἐπαφή τους μὲ τὴν Εὐρώπη, γι' αὐτὸ καὶ ὅταν ἐλευθερώθηκε ἡ Ἑλλάδα βρέθηκαν περισσότερο πολιτισμένοι ἀπὸ τοὺς ὑπόλοιπους "Ελληνες.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς κτήσεις αὐτὲς οἱ Βενετοὶ διατήρησαν καὶ μεμονωμένες ναυτικὲς βάσεις, ὅπως τὸ Δυρράχιο στὴν Ἡπειρο, τὴν Μεθώνη καὶ τὴν Κορώνη στὴν Πελοπόννησο κ.ἄ.

Ἡ Εὔβοια ἔγινε τὸ μῆλο τῆς ἐριδας ἀνάμεσα στοὺς Βενετούς, Λομβαρδοὺς καὶ Φράγκους. Ἐνδιάμεσα ἔνας Λομβαρδὸς

Τὸ κάστρο καὶ
τὸ μοναστήρι
τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου
στὴν Πάτμο.

ίπποτης πολέμησε γιά λογαριασμὸ τοῦ Βυζαντίου καὶ ἀπέσπασε μεγάλο μέρος τοῦ νησιοῦ. Οἱ Βενετοὶ ἔγιναν κύριοι τῆς Χαλκίδας καὶ τὴν ὄχυρωσαν, γιὰ νὰ ἔχουν ἐξασφαλισμένο τὸ πέρασμα τοῦ πορθμοῦ. Ἡ Εὔβοια ὑποτάχτηκε ὁριστικὰ στοὺς Τούρκους τὸ 1470.

Ἡ Κύπρος, ὅπως εἰδαμε, παραχωρήθηκε στὴ γαλλικὴ βασιλικὴ οἰκογένεια τῶν Λουζινιάν. Ἀργότερα καὶ τὸ νησὶ τῆς Ἀφροδίτης πέρασε στὴν κυριαρχία τῶν Βενετῶν. Τὸ 1570 πάτησαν ἐκεῖ τὸ πόδι τους οἱ Τούρκοι.

5) Οἱ Γενουάτες (ἢ Γενοβέζοι) ἔκαμαν κτήσεις τους τὰ νησὶα Λέσβο καὶ Χίο. Τὴν Λέσβο κυβέρνησαν οἱ Κατελοῦζοι μέχρι τὸ 1462 καὶ τὴν Χίο οἱ Ἰουστινιάνοι μέχρι τὸ 1566, ὅπότε τὰ νησὶα αὐτὰ ὑποδουλώθηκαν στοὺς Τούρκους.

β) Χωριστὰ κρατίδια μὲ βυζαντινοὺς ἄρχοντες.

Τέσσερα ἦταν τὰ κράτη αὐτά: ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας, τὸ Δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου, ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας καὶ τὸ Δεσποτάτο τοῦ Μιστρᾶ. Τὸ καθένα τους ἀνέπτυξε πλούσια δράση καὶ φιλοδόξησε νὰ ἀναστήσῃ τὴν Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία. Ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἔκαμαν ἦταν νὰ ἐνώσουν τὶς δυνάμεις τους γιὰ ἔνα τόσο φιλόδοξο σκοπό. Ἀντίθετα, ἤρθαν σὲ συγκρούσεις τὸ ἔνα μὲ τὸ ἄλλο, πράγμα ποὺ ἐξασθένισε τὶς δυνάμεις τους.

1. Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας.

Ἡταν ἔνα ἀνεξάρτητο κράτος στὰ νότια παράλια τοῦ Εὔξεινου Πόντου μὲ πρωτεύουσα τὴν Τραπεζούντα. Τὸ ἵδρυσαν καὶ τὸ κυβέρνησαν ἄρχοντες ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν. Διατηρήθηκε δυόμιση αἰώνες καὶ στὸ διάστημα αὐτὸν καλλιέργησε καὶ διαφύλαξε τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμό. Τὸ 1461 ὑποτάχτηκε στοὺς Τούρκους, ἀλλὰ ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ τῶν κατοίκων ἔμεινε ἀδούλωτη σ' ὅλο τὸ μάκρος τῆς ἀσήκωτης σκλαβιᾶς. Αὐτὸν διαπιστώνουμε καὶ σήμερα στὰ τραγούδια καὶ τὶς παραδόσεις τῶν Ποντίων προσφύγων, ποὺ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Ἑλλάδα τὰ νεώτερα χρόνια.

Αρχαῖοι Ἑλληνες φιλόσοφοι, τοιχογραφία ἀπὸ τὸ νάρθηκα τοῦ Ἀγίου Νικολάου στὸ Νησὶ τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου στὰ χρόνια τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου λειτουργοῦσε ἡ Σχολὴ τῶν Φιλανθρωπηνῶν.

2) Τὸ Δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου

Τὸ κράτος αὐτό, ποὺ ἴδρυσε ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος Δούκας Κομνηνός, εἶχε πρωτεύουσά του τὴν Ἀρτα καὶ ἔπιανε ὅλη τὴ δυτικὴ Ἐλλάδα ἀπὸ τὸ Δυρράχιο ὡς τὴ Ναύπακτο. Ὁ Μιχαὴλ εἶχε δυὸ ἀδελφούς. Ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Θεόδωρος πολέμησε τοὺς Φράγκους καὶ εἶχε μεγάλες ἐπιτυχίες. Πήρε τὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου στέφθηκε «βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Ρωμαίων» καὶ προχωρώντας ἔφτασε ὡς ἔξω ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἀλλὰ σὲ μὰ μάχη μὲ τοὺς Βουλγάρους ἐπαθε μεγάλη καταστροφή. Ὁ Μανουὴλ ἤρθε σὲ σύγκρουση μὲ τοὺς αὐτοκράτορες τῆς Νικαίας, ποὺ διεκδικοῦσαν κι αὐτοὶ τὸ θρόνο τοῦ Βυζαντίου, καὶ νικήθηκε. Ἀπὸ τότε τὸ Δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου ἐπεσε σὲ παρακμή, ὥσπου ὑποτάχηκε πρῶτα στοὺς Ἰταλοὺς καὶ ἀργότερα στοὺς Τούρκους. Ἐλληνικὰ σημάδια ἀπὸ τὸ πέρασμα τοῦ Δεσποτάτου διατηροῦνται μέχρι σήμερα στὴ γῆ τῆς Ἡπείρου, ὅπως εἰναι πολλὲς βυζαντινὲς ἐκκλησίες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

3) Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας.

Ἡ Αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας ἴδρυθηκε ἀπὸ τὸ Θεόδωρο Λάσκαρη, ποὺ εἶχε στεφθῆ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου λίγο πρὶν ἡ Κωνσταντινούπολη πέση στὰ χέρια τῶν Σταυροφόρων.

Αύτὸς καὶ οἱ διάδοχοί του Ἰωάννης Βατάτζης καὶ Θεόδωρος Β' Λάσκαρης δημιούργησαν ἔνα ισχυρὸ κράτος, ποὺ περιλάμβανε τὸ δυτικὸ τμῆμα τῆς Μ. Ἀσίας καὶ μεγάλο μέρος τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας μὲ τὴ Θεσσαλονίκη. Ἡ Κωνσταντινούπολη, τὸ μόνο σχεδὸν κατάλοιπο τῆς Λατινικῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Ρωμανίας, ἦταν φανερὸ ὅτι δὲ θὰ κρατοῦσε πολὺ ἀκόμη. Ἡ ἀνάκτησή της ἔγινε χωρὶς ἀντίσταση ἀπὸ ἔνα ἀπόσπασμα ποὺ εἶχε στείλει ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος. Ὁ ἴδιος ἤρθε στὴν Κωνσταντινούπολη στὶς 15 Αὔγουστου 1261 καὶ στέφθηκε καὶ ἐπίσημα αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου μέσα στὴν Ἀγία Σοφία, ὡς Μιχαὴλ Η'. Ἀπὸ τότε ἀρχίζει ἡ τελευταία περίοδος τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, μιὰ περίοδος ἀγωνίας ποὺ κράτησε δυὸ αἰώνες.

4) Τὸ Δεσποτάτο τοῦ Μιστρᾶ.

Δυὸ χρόνια πρὶν πάρη πίσω τὴν Κωνσταντινούπολη, ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος εἶχε νικήσει τὸ δεσπότη τῆς Ἡπείρου καὶ τοὺς συμμάχους του Φράγκους τοῦ Μοριᾶ στὴ μάχη τῆς Πελαγονίας, κοντὰ στὴν Καστοριά. Στὴ μάχη ἐκείνη ἐπιασει αἰχμάλωτο

Ἡ Παντάνασσα τοῦ Μιστρᾶ.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτισμού

τὸν πρίγκιπα τῆς Ἀχαιᾶς Γουλιέλμο Βιλλεαρδουίνο. Τὸν ἀπελευθέρωσε σὲ τρία χρόνια, ἀφοῦ πήρε ὡς ἀντάλλαγμα τὰ φρούρια τῆς Μονεμβασίας, τῆς Μάνης καὶ τοῦ Μιστρᾶ στὴν Πελοπόννησο. Ἐκεῖ δημιουργήθηκε τὸ Δεσποτάτο τοῦ Μιστρᾶ, ποὺ τὸ κυβέρνησαν συγγενεῖς τῶν αὐτοκρατόρων, οἱ περισσότεροι Παλαιολόγοι. Ἀπὸ τὸ Μιστρᾶ ξεκίνησε γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολη ὁ Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, γιὰ νὰ γίνη ὁ τελευταῖος μαρτυρικὸς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου.

Τὸ Δεσποτάτο τοῦ Μιστρᾶ ἐπεκτάθηκε στὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Πελοποννήσου καὶ διατηρήθηκε ὡς τὸ 1460, χρονιὰ τῆς ὑποταγῆς του στοὺς Τούρκους. Ἡ ὀχυρωμένη πόλη τοῦ Μιστρᾶ ἔγινε κέντρο ἐλληνοβυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως τὸ δείχνουν ἀκόμα οἱ πολλὲς βυζαντινὲς ἐκκλησίες μὲ τὶς θαυμάσιες τοιχογραφίες τους καὶ τὰ ἐρείπια τῶν παλατιῶν τῶν Παλαιολόγων.

2. Τὸ Βυζάντιο τῶν Παλαιολόγων.

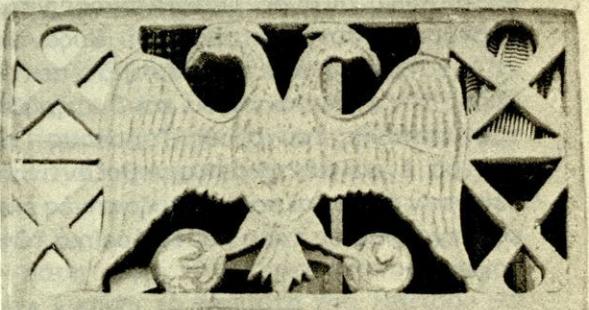
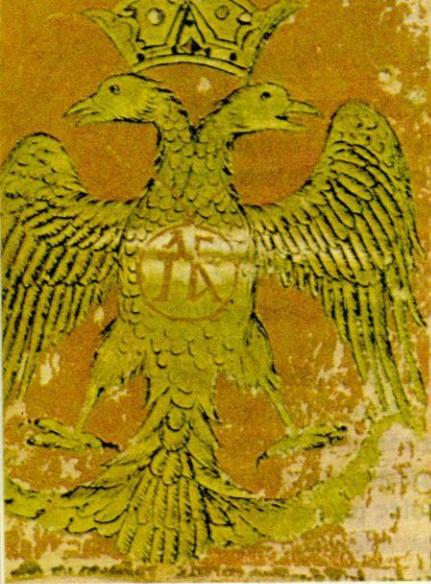
Μετὰ τὴν ἀνάκτηση τῆς Κωνσταντινούπολης, τὸ Βυζαντινὸ Κράτος, ποὺ νεκρανάστησε ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, εἶχε πολὺ λίγα ἐδάφη: τὸ βορειοδυτικὸ τμῆμα τῆς Μ. Ἀσίας, μέρος τῆς Μακεδονίας μὲ τὴ Θεσσαλονίκη, μερικὰ νησιὰ τοῦ βορειοανατολικοῦ Αἰγαίου, τὴ Ρόδο καὶ τὸ Δεσποτάτο τοῦ Μιστρᾶ.

Τὸ Βυζάντιο τῶν Παλαιολόγων φάνηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι δὲν εἶχε πολλὲς ἐλπίδες νὰ ἐπιζήσῃ· καὶ τοῦτο γιατὶ

a) *Βρέθηκε κυκλωμένο ἀπὸ πολλοὺς καὶ ἐπικίνδυνους ἔχθρούς:* τοὺς Φράγκους, ποὺ διεκδικοῦσαν τὸ θρόνο τοῦ Βυζαντίου· τοὺς *Βενετοὺς* καὶ τοὺς *Γενουάτες*, ποὺ γίνονταν ὄλο καὶ περισσότερο ἀπαιτητικοὶ στὴ θάλασσα·

τοὺς *Βουλγάρους* καὶ τοὺς *Σέρβους*, ποὺ συνέχισαν τὶς ἐπιδρομές τους· καὶ

τοὺς *Οθωμανούς Τούρκους*, ποὺ οἱ ἀδυναμίες τοῦ Βυζαντίου τοὺς ἔδωσαν τὴν εὐκαιρία νὰ γίνουν μιὰ τρομερὴ στρατιωτικὴ δύναμη — αὐτὴ ποὺ κατέλυσε τὸ Βυζαντινὸ Κράτος καὶ ἔφερε σὲ δύσκολη θέση καὶ τὴν ὑπόλοιπη Εύρώπη.

Αριστερά : ὁ Δικέφαλος
ἀετὸς τῶν Παλαιολόγων.
Δεξιά : ἡ Ἰδια παράσταση σὲ σημερινὸ ἐλληνικὸ σπίτι.

β) Δὲν εἶχε οἰκονομικὰ μέσα, οὕτε στρατὸ καὶ στόλο.

Τὸ διαμετακομιστικὸ ἐμπόριο, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἀποφέρῃ μεγάλα κέρδη, εἶχε περάσει στὰ χέρια τῆς Βενετίας καὶ τῶν ἄλλων ναυτικῶν πόλεων τῆς Ἰταλίας. Ὁ λίγος στρατὸς ἦταν μισθοφορικὸς καὶ πολλὲς φορὲς δημιουργοῦσε προβλήματα, ὅπως ἔγινε μὲ τοὺς Καταλανούς.

γ) Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Παλαιολόγους δὲ στάθηκαν στὸ ὑψος τῆς ἀποστολῆς τους στὶς δύσκολες ἐκεῖνες περιστάσεις.

Δυὸς φορὲς ἐκδηλώθηκαν διχόνοιες γύρω ἀπὸ τὸ θρόνο, ποὺ ἔφτασαν ώς τὴν προσωρινὴ διάσπαση τῆς ἐνότητας τοῦ κράτους. Μερικοὶ αὐτοκράτορες, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἐξουσία, δὲ δίστασαν νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν ὑποστήριξη καὶ αὐτῶν ἀκόμα τῶν Τούρκων.

Οἱ Παλαιολόγοι δὲν θέλησαν νὰ ἐπιδιώξουν συμμαχία μὲ τοὺς βαλκανικοὺς λαοὺς - τοὺς πάντοτε ἀρπαχτικοὺς αὐτοὺς γείτονες - καὶ νὰ ἀντιταχθοῦν συνασπισμένοι στὴν προέλαση τῶν Τούρκων. "Ολες τὶς ἐλπίδες τους γιὰ σωτηρία τὶς εἶχαν

στηρίξει στή Δύση. Για νὰ έξασφαλίσουν δόμως τὴ βοήθεια τῶν Εύρωπαίων ἡγεμόνων, ἔφτασαν νὰ δεχτοῦν ώς ἀντάλλαγμα τὴν ὑποταγὴ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας στή Δυτική. Τρεῖς βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες πῆγαν οἱ ἵδιοι μὲ τὶς ἀκολουθίες τους στὴν Εύρωπη καὶ τελικὰ ἦρθαν σὲ συμφωνία γιὰ τὴν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν μὲ τοὺς ὄρους ποὺ ἔθετε ὁ Πάπας. Μάταια δόμως. Ἡ βοήθεια ποὺ τόσο εἶχε ἀνάγκη τὸ Βυζάντιο δὲ φάνηκε.

Ἄπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ ἐνέργεια αὐτὴ τοῦ ἐπίσημου κράτους ἔγινε αἰτία νὰ διαιρεθοῦν οἱ Βυζαντινοὶ σὲ δυὸ ἀντιμαχόμενες παρατάξεις: τοὺς ἐνωτικούς, ποὺ ὑποστήριζαν τὴν ἔνωση τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τοὺς ἀνθενωτικούς, ποὺ δὲν ἦθελαν καθόλου ν' ἀκούσουν γιὰ ἔνωση. Ἀνθενωτικοὶ ἦταν ὁ περισσότερος λαὸς καὶ ὁ κατώτερος κλῆρος. Τόσο ἦταν τὸ μίσος τῶν ἀνθενωτικῶν γιὰ τοὺς Φράγκους, ὥστε ἔφταναν στὸ σημεῖο «νὰ προτιμοῦν σαρίκι τούρκικο παρὰ κουκούλα λατινική», ὅπως γράφει ἔνας χρονικογράφος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Κι αὐτὰ γίνονταν σὲ καιρὸ ποὺ κρινόταν ἡ τύχη τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ οἱ κάτοικοι ἐπρεπε νὰ εἴναι ἔνωμένοι σὰν ἔνας ἀνθρωπος.

Καὶ μ' ὅλες αὐτὲς τὶς δυσκολίες, τὸ Βυζάντιο μπόρεσε νὰ βαστάξῃ δυὸ ὀλόκληρους αἰῶνες. Κι ὅταν ἔπεσε, ἔπεσε ὅρθιο, μαζὶ μὲ τὸν τελευταῖο ἡρωικὸ ὑπερασπιστὴ τῆς Κωνσταντινούπολης, τὸν Κωνσταντίνο Παλαιολόγο, ποὺ φάνηκε ἀντάξιος τῶν μεγαλυτέρων ἡρωικῶν μορφῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἰστορίας.

3. Οἱ Ὁθωμανοὶ Τοῦρκοι.

Δὲν ὑπῆρχε τίποτα τὸ ξεχωριστὸ στὸ ξεκίνημα τῶν Ὁθωμανῶν, ποὺ νὰ προμηνύῃ τὴν κατοπινή τους ἐξέλιξη σὲ αὐτοκρατορικὴ δύναμη. Ἁρθαν κι αὐτοὶ ἀπὸ τὴν κεντρικὴ Ἀσία, τούτη τὴ φορὰ παρασυρμένοι ἀπὸ τὴ μετακίνηση τῶν Μογγόλων τοῦ Τζέγγις-Χάν. Αὔτὸ ἔγινε πρὸς τὸ τέλος τοῦ 13ου αἰώνα. Μὲ τὴν ἄδεια τοῦ σουλτάνου τῶν Σελτζούκων ἐγκαταστάθηκαν σὲ μιὰ μικρὴ περιοχὴ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὸν ὑπηρέτησαν ώς μισθοφόροι.

Οἱ ἀμέσως ἐπόμενος σταθμὸς στὴν ἴστορία τους ἦταν ὅτι ἔγιναν μουσουλμάνοι καὶ μὲ ἀρχηγό τους τὸν Ὁσμάν ἢ Ὁθωμᾶν ἔκαμαν δικό τους ἀνεξάρτητο κράτος μὲ πρωτεύουσα τὴν Προύσα (1326). Ἀπὸ τὸ σουλτάνο τους αὐτὸν πῆραν τὸ ὄνομα

’Οθωμανοί Τούρκοι. Οἱ διάδοχοι τοῦ ’Οσμᾶν ὄργανωσαν ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ ἄρχισαν τοὺς κατακτητικοὺς πολέμους.

’Επειδὴ οἱ ’Οθωμανοὶ ἦταν ὀλιγάριθμοι, χρησιμοποίησαν στὸ στρατό τους καὶ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς νεαροὺς Χριστιανοὺς αἰχμαλώτους τῶν, ἀφοῦ τοὺς ὑποχρέωσαν νὰ ἀλλαξιποιήσουν. Λίγο ἀργότερα ἐφάρμοσαν τὸ παιδομάζωμα: ἄρπαζαν τὰ πιὸ γεροδεμένα χριστιανόπουλα καὶ τὰ ἔκλειναν σὲ στρατῶνες, ὅπου τοὺς ἔδιναν στρατιωτικὴ καὶ μουσουλμανικὴ ἀνατροφή. ’Απὸ ἐκεῖ ἔβγαινε ὁ νέος στρατὸς τοῦ ’Ισλάμ, οἱ φανατισμένοι καὶ ὀρμητικοὶ Γενίτσαροι. Αὐτὸ τὸ σύστημα τῆς στρατολογίσεως ἔξακολούθησε καὶ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας γιὰ ἀρκετὸ διάστημα. Παράλληλα οἱ ’Οθωμανοὶ ἔκαμαν καὶ συστηματικὸ ἔξισλαμισμὸ τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῆς Μ. ’Ασίας.

’Αφοῦ ἔγιναν κύριοι τῆς Μ. ’Ασίας, οἱ ’Οθωμανοὶ ἐκμεταλλεύτηκαν τὶς διχόνοιες τῶν Βυζαντινῶν γιὰ τὸ θρόνο καὶ πάτησαν τὸ πόδι τους στὴν εὐρωπαϊκὴ ἥπειρο. ’Απὸ τότε ἄρχισε μιὰ ραγδαία προέλασή τους μέσα στὰ Βαλκάνια. ’Απέσπασαν τὰ ἐδάφη τοῦ Βυζαντίου τὸ ἔνα μετὰ τὸ ἄλλο, ἔκαμαν ἐπιδρομές στὴ νότια Ελλάδα, κατέλαβαν γιὰ πρώτη φορὰ τὴ Θεσσαλονίκη (1386) καὶ πολιόρκησαν ἀρκετὲς φορὲς τὴν Κωνσταντινούπολη.

’Η πιὸ ἐπικίνδυνη ἀπὸ τὶς πολιορκίες αὐτὲς ἦταν ἐκείνη ποὺ ἔκαμε διὰ Βαγιαζίτ. Ο Κωνσταντινούπολη μᾶλλον θὰ ἔπεφτε, ἂν διὰ Βαγιαζίτ δὲν ἀποτραβιόταν στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Μ. ’Ασίας, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν Ταμερλάνο. ’Η συντριβὴ καὶ ὁ θάνατος τοῦ Βαγιαζίτ ἔδωσαν τὴν εὐκαιρία στὸ Μανουὴλ Παλαιολόγο νὰ ἀνακτήσῃ μερικὰ ἐδάφη καὶ τὴ Θεσσαλονίκη.

’Αλλὰ σὲ λίγα χρόνια οἱ Τούρκοι συνέχισαν τὶς κατακτήσεις τους μὲ ἀνανεωμένη τὴν ὄρμή τους. ’Ο Μουράτ Β’ ἔγινε κύριος τῆς Θεσσαλονίκης (1430) καὶ τῶν Ιωαννίνων (1431). ”Επειτα κατέβηκε στὴ νότια Ελλάδα καὶ στὸ Εξαμίλι τοῦ ’Ισθμοῦ διέλυσε τὸ στρατὸ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ποὺ ἦταν τότε δεσπότης τοῦ Μιστρᾶ.

’Εκτὸς ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ ἄλλοι λαοὶ τῶν Βαλκανίων καὶ τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης πρόβαλαν ἀντίσταση στὴν ἔξαπλωση τῶν ’Οθωμανῶν, τὶς περισσότερες φορὲς χωρὶς ἀποτέλεσμα. ”Ετοι δὲ τὸν νομόν τοῦ ποτέ αντέτινε στὸν οὔρα τοῦ οἴκου

— στὸ Κοσσυφοπέδιο τῆς Σερβίας νικήθηκαν οἱ συνασπισμένοι βαλκανικοὶ λαοὶ (1389).

— στὴ Νικόπολη τῆς Βουλγαρίας νικήθηκε ὁ βασιλιάς τῆς Ούγγαριας Σιγισμοῦνδος ἐπικεφαλῆς μιᾶς χριστιανικῆς ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Τούρκων (1389).

— ὁ στρατηγὸς τῶν Οὐγγρῶν Ἰωάννης Ούνυαδης εἶχε πολλὲς ἐπιτυχίες στοὺς πολέμους του μὲ τοὺς Ὀθωμανούς.

— στὴ Βάρνα τῆς Βουλγαρίας νικήθηκε ὁ βασιλιάς τῆς Ούγγαριας Λαδίσλαος ἐπικεφαλῆς μιᾶς ἄλλης ἐκστρατείας τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων τῆς κεντρικῆς Εύρωπης (1444).

— στὰ χρόνια γύρω ἀπὸ τὴν ἄλωση σημαντικὲς ἐπιτυχίες εἶχε ὁ Ἀλβανὸς ἡγεμόνας Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκεντέρμπετης.

Αὕτη ἡ κινητοποίηση τῶν λαῶν τῆς νοτιοανατολικῆς Εύρωπης ἔβαλε κάποιο φραγμὸν στὴν ἀκατάσχετη προέλαση τῶν Τούρκων, ἀλλὰ δὲ στάθηκε δυνατὸν νὰ ματαιώσῃ τὴν ὑποταγὴν τοῦ Βυζαντίου.

4. Ἡ ἄλωση τῆς Πόλης.

Πρωταγωνιστὲς στὴν τελευταίᾳ πράξῃ τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας ἦταν ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Βυζαντινῶν ὁ αὐτοκράτορας Κωνσταντίνος Παλαιολόγος καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν Ὀθωμανῶν ὁ σουλτάνος Μωάμεθ Β' ὁ Πορθητής.

‘Ο Κωνσταντίνος — δεσπότης τοῦ Μιστρᾶ πρὶν γίνη αὐτοκράτορας τὸ 1449 — ἦταν μιὰ προσωπικότητα δυνατὴ καὶ εὐγενική, ποὺ πάνω ἀπ' ὅλα ἔβαζε τὸ χρέος καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια. ’Ετσι διάλεξε νὰ ὑπερασπιστῇ τὴν Κωνσταντινούπολη, ἂν καὶ ἥξερε, ὅπως ἄλλοτε ὁ Λεωνίδας στὶς Θερμοπύλες, ὅτι οἱ βάρβαροι στὸ τέλος θὰ περνοῦσαν.

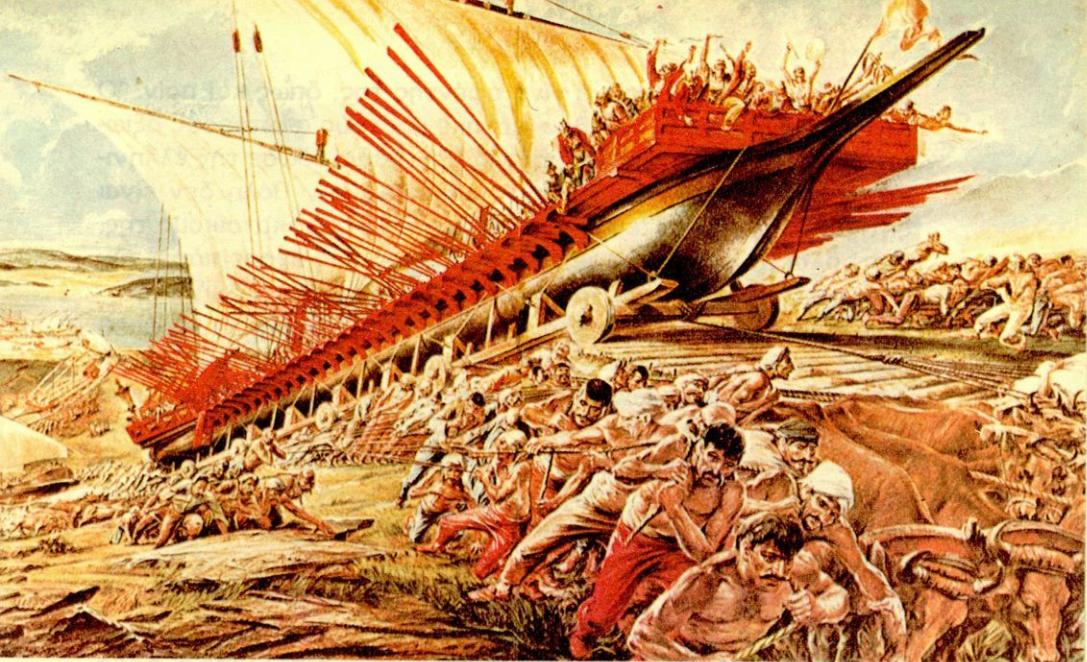
‘Ο Μωάμεθ Β' — ποὺ ἔγινε σουλτάνος τὸ 1451 στὰ 21 του χρόνια — ἦταν ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες φυσιογνωμίες τῆς ἐποχῆς του, μὲ ἐξαιρετικές διοικητικές ἴκανότητες στὸν πόλεμο καὶ τὴν εἰρήνη. ’Απὸ τὴν ἀρχὴν φάνηκε ἀποφασισμένος νὰ κυριέψῃ τὴν Κωνσταντινούπολη, πραγματοποιώντας ἔτσι ἐπιθυμία τοῦ πατέρα του Μουράτ καὶ δικῆ του φιλοδοξία, καὶ βγάζοντας ἀληθινὰ τὰ λόγια τοῦ Προφήτη, ποὺ εἶχε πεῖ ὅτι «μεγαλύτερος στρατηγὸς θὰ εἶναι ἐκεῖνος ποὺ θὰ πάρῃ τὴν Πόλη».

ΙΟΥΝΙΟΣ "Έκαμε λοιπόν μεγάλες προετοιμασίες. "Έχτισε ένα ισχυρό φρούριο στήν εύρωπαϊκή όχθη τοῦ Βοσπόρου, γιὰ νὰ ἀποκόψῃ τὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τὸν Εὔξεινο Πόντο. 'Ετοίμασε γύρω στὶς 250.000 στρατό, ἄριστα ἐξοπλισμένο, καὶ 400 καράβια. 'Ο στρατός του ἦταν ἐφοδιασμένος καὶ μὲ 70 πετροβόλα κανόνια μὲ πυρίτιδα, πρωτοφανέρωτα τότε στὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις. Μὲ αὐτὰ θὰ ἀνοιγαν ρήγματα στὰ τείχη.

"Ο, τι μποροῦσε ἔκαμε καὶ ὁ Κωνσταντίνος γιὰ νὰ ὀργανώσῃ καλύτερα τὴν ἄμυνα τῆς Πόλης. 'Επισκεύασε τὰ τείχη, ἔφραξε τὸν Κεράτιο μὲ χοντρὴ ἀλυσίδα, συγκέντρωσε ἐφόδια. 'Αλλὰ μπροστὰ στὸν ὅγκο τῶν σουλτανικῶν δυνάμεων δὲν εἶχε νὰ ἀντιπαρατάξῃ παρὰ 7.000 περίπου μαχητὲς — 5.000 "Ελληνες καὶ 2.000 μισθοφόρους ξένους — καὶ 40 καράβια. Τὴ διεύθυνση τοῦ πολέμου ἀνέθεσε στὸ γενναῖο Γενουάτη στρατηγὸν Ἰωάννη Ιουστινιάνη. Χρήματα δὲν ὑπῆρχαν καὶ οἱ ἐκκλησίες γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ διέθεσαν τοὺς τελευταίους θησαυρούς τους.

Η Κωνσταντινούπολη τοῦ Βυζαντίου

Οι Τούρκοι περνοῦν τὰ καράβια τους στὸν Κεράτιο κόλπο ἀπὸ τὴ στεριά.
(Πίνακας Γάλλου ζωγράφου).

Ἡ πολιορκία ἅρχισε στὶς 6 Ἀπριλίου 1453. Οἱ Τούρκοι βάλθηκαν νὰ σφυροκοποῦν τὰ τείχη στὰ πιὸ ἀδύνατα σημεῖα, νὰ σκάβουν λαγούμια ἀπὸ κάτω τους καὶ νὰ στήνουν ξύλινους πύργους σκεπασμένους μὲ δέρματα γιὰ νὰ μὴν καίγωνται. Στὴν ἀρχὴ οἱ Βυζαντῖνοι ἔξουδετέρωσαν τὶς ἀπόπειρες τῶν Τούρκων μὲ τὸ ύγρὸ πῦρ καὶ μὲ ἄλλους τρόπους. Εἶχαν μάλιστα καὶ μιὰ σημαντικὴ ἐπιτυχία στὴ θάλασσα. Ὁ πλοίαρχος Φλαντανελᾶς μὲ πέντε μόνο καράβια μπόρεσε νὰ διασπάσῃ τὸν κλοιὸ καὶ νὰ μπῆ στὸν Κεράτιο κόλπο, ἀφοῦ προξένησε μεγάλες ζημιές στὸν τουρκικὸ στόλο. "Εξω φρενῶν ὁ Μωάμεθ ἔβαλε καὶ ἔσυραν 70 καράβια ἀπὸ τὸ Βόσπορο μέσα στὸν Κεράτιο ἀπὸ τὴ στεριά. "Υστερα ἀπ' αὐτὸ ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν πολιορκημένων ἔγινε ἀσφυκτικός.

Στὶς 16 Μαΐου ὁ Μωάμεθ ἔκαμε προτάσεις γιὰ παράδοση: Δὲ θὰ πείραζε τοὺς κατοίκους καὶ τὶς περιουσίες τους. Κι ὁ Κωνσταντίνος μὲ τὴν ἀκολουθία του μποροῦσε ἐλεύθερα νὰ πάη

στὴν Πελοπόννησο καὶ νὰ γίνη ἀφέντης τῆς, ὅπως καὶ πρίν. Ὁ Κωνσταντίνος, ἀφοῦ συμβουλεύτηκε καὶ τοὺς ἀνώτερους ἀξιωματούχους τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας, ἔδωσε τὴν ἐλληνικότατη ἀπάντηση: «Τὸ νὰ σοῦ παραδώσω τὴν Πόλη δὲν εἶναι ζήτημα δικό μου οὔτε κανενὸς ἄλλου ἀπὸ τοὺς κατοίκους της. Γιατὶ ὅλοι μὲν μιὰ γνώμη καὶ μὲ τὴ θέλησή μας ἔχομε πάρει τὴν ἀπόφαση νὰ πεθάνωμε καὶ νὰ μὴ λογαριάσωμε τὴ ζωὴ μας».

Δὲν ἀπόμεινε πιὰ παρὰ ἡ τελικὴ ἀναμέτρηση. Ὁ Μωάμεθ ἔβαλε τοὺς δερβίσηδες νὰ κεντρίσουν τὸ φανατισμὸ καὶ τὴ φαντασία τῶν Τούρκων στρατιωτῶν μὲ ὑποσχέσεις γιὰ πλούσια ἀνταλλάγματα σὲ τούτη καὶ στὴν ἄλλη ζωὴ, ἀν ἔπαιρναν τὴν Πόλη. «Οσοι ἔπεφταν στὴν ἔφοδο θὰ ἀντάμωναν τὸν Προφήτη μὲ τὶς λιχουδιές του στὸν Παράδεισο. «Οσοι ζοῦσαν, γιὰ τρεῖς ἡμέρες θὰ μποροῦσαν ν' ἀρπάξουν ὅτι ἥθελαν ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τῆς Πόλης. Κρότοι τυμπάνων καὶ ἀλαλαγμοὶ χαρᾶς ἀχολογούσαν σ' ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου.

Μέσα στὴν πόλη ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν ἐντελῶς διαφορετική. Οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινούπολης γιὰ μιὰ τελευταία φορὰ ζητοῦσαν προστασία ἀπὸ τὴν Ὑπέρμαχο Στρατηγό. Μὲ ἐπικεφαλῆς τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας τῆς Ὁδηγήτριας ἔκαμαν μιὰ μεγάλη λιτανεία μέσα στὴν πόλη καὶ γύρω γύρω στὰ τείχη. Ἔπειτα ὁ Κωνσταντίνος συγκέντρωσε τοὺς ἄρχοντες καὶ τοὺς μίλησε μὲ συγκινητικὰ λόγια γιὰ τὸ χρέος ποὺ εἶχαν νὰ ἀγωνιστοῦν καὶ νὰ πέσουν γιὰ τὴν σωτηρία τῆς Πόλης, ποὺ ἦταν «ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ χαρὰ ὅλων τῶν Ἐλλήνων». Τέλος συγκεντρώθηκαν ὅλοι, βασιλιάς, ἄρχοντες, κλῆρος καὶ λαός, μέσα στὴν Ἀγία Σοφία, ὅπου ἔγινε ἡ τελευταία λειτουργία. Κλαίοντας ὁ λαὸς εἶδε τὸ μελλοθάνατο βασιλιά του νὰ ζητᾶ συχώρεση ἀπὸ ὅλους, νὰ παίρνη τὴ Θεία Κοινωνία κι ὕστερα νὰ χάνεται μέσα στὴ νύχτα.

⁷ Ήταν παραμονὴ τῆς 29ης Μαΐου 1453. «Ολη ἐκείνη τὴ νύχτα ὁ Κωνσταντίνος καβάλα στὸ ἄλογό του πηγαινοερχόταν στὰ τείχη ἐπιθεωρώντας καὶ ἐμψυχώνοντας τὶς φρουρὲς ποὺ ἀγρυπνοῦσαν. Ἡ ὥρα εἶχε προχωρήσει, ὅταν κι ὁ Ἱδιος ἔπιασε τὴ θέση του, σὰν ἀπλὸς στρατιώτης, σ' ἓνα ἀπὸ τὸ ἀδύνατα σημεῖα τῶν τειχῶν, κοντὰ στὴν Πύλη τοῦ Ἅγιου Ρωμανοῦ.

Κατὰ τὰ χαράματα ἄρχισε ὄρμητικὴ ἡ ἔφοδος τῶν Τούρκων.

85

τικωραγμητήν ος
ο πλευρολόγρος:

‘Ο τελευταῖος αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου.

Τὴ μεγαλύτερη πίεση δέχτηκε τὸ τμῆμα τῶν τειχῶν ποὺ ἐπόπτευε ὁ Ἰδιος ὁ Κωνσταντῖνος. Ὁστόσο οἱ πρῶτες ἐπιθέσεις τῶν πολιορκητῶν ἀποκρούστηκαν μὲ ἐπιτυχίᾳ. Τὰ πράγματα ἔδειχναν ὅτι ἡ Πόλη θὰ γλίτωνε ἄλλη μιὰ φορὰ ἀπὸ τὰ νύχια τοῦ θηρίου. Ἀλλὰ σὲ μιὰ στιγμὴ πληγώθηκε ὁ Ἰουστινιάνης καὶ ἀποσύρθηκε ἀπὸ τὴν μάχην. Αὐτὸ δημιούργησε σύγχυση ἀνάμεσα στοὺς ὑπερασπιστὲς τῶν τειχῶν. Ἐντωμεταξύ, ἀπὸ ρήγματα ποὺ ἄνοιξαν τὰ κανόνια καὶ ἀπὸ τὴν Κερκόπορτα ἢ Ξυλόπορτα (μιὰ μικρὴ καστρόπορτα ποὺ βρέθηκε ἀνοιχτὴ ἢ παραβιάστηκε) μερικὲς χιλιάδες Γενίτσαροι πέρασαν στὴν Πόλην. Ἀπελπισμένη τότε ἀκούστηκε ἡ κραυγὴ: «Ἡ Πόλις ἔάλω» («Τὴν πήρανε τὴν Πόλη!») καὶ μεταδόθηκε ἀπὸ στόμα σὲ στόμα σὲ ὅλη τὴν Βασιλεύουσα.

Στὴν Πύλη τοῦ Ἀγίου Ρωμανοῦ ὁ Κωνσταντῖνος μὲ τοὺς πιὸ πιστοὺς του συντρόφους πολεμοῦσε ἀκόμη. Σὲ μιὰ στιγμὴ εἶδε νὰ κυκλώνεται ἀπὸ ἄγρια στίφη Γενίτσαρων. «Ἡ Πόλη κυριεύεται κι ἐγὼ ἀκόμη ζῶ;» εἶπε καὶ μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι ἀντιμετώπισε ὅρθιος τὸ θάνατο. Πέφτοντας νεκρός, πρόφτασε νὰ φωνάξῃ: «Δὲν εἶναι κανένας Χριστιανὸς νὰ μοῦ πάρῃ τὸ κεφάλι;»

Σκηνὲς τρόμου καὶ φρίκης συνόδευσαν τὴν ἄλωση: σφαγές, λεηλασίες, αἰχμαλωσίες, βανδαλισμοὶ καὶ ἄλλες βαρβαρότητες. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρες ἡ Πόλη παραδόθηκε στὸ ἔλεος τῶν κατακτητῶν. Πλήθη χριστιανῶν, ποὺ εἶχαν ζητήσει καταφύγιο στὴν Ἀγία Σοφία, ἔπεσαν ἐκεῖ θύματα τῆς μανίας τῶν Γενιτσάρων.

Τὴ δεύτερη ἡμέρα ἀπὸ τὴν ἄλωση ὁ Μωάμεθ μπῆκε θριαμβευτὴς στὴν Κωνσταντινούπολη. Κατευθύνθηκε στὴν Ἀγία Σο-

Ἐρείπια
τῶν τειχῶν
τῆς Πόλης

φία καὶ ἀπὸ ἐκεī ἀνέπεμψε τὶς εὐχαριστίες του στὸν Ἀλλάχ.
"Ἐπειτα ζήτησε νὰ τοῦ φέρουν τὸ κεφάλι τοῦ Κωνσταντίνου.
Λέγεται ὅτι τὸν ξεχώρισαν ἀνάμεσα στὸ σωρὸ τῶν πτωμάτων ἀπὸ
τὶς βασιλικὲς περικνημίδες μὲ τοὺς χρυσοκέντητους δικέφα-
λους ἀετούς.

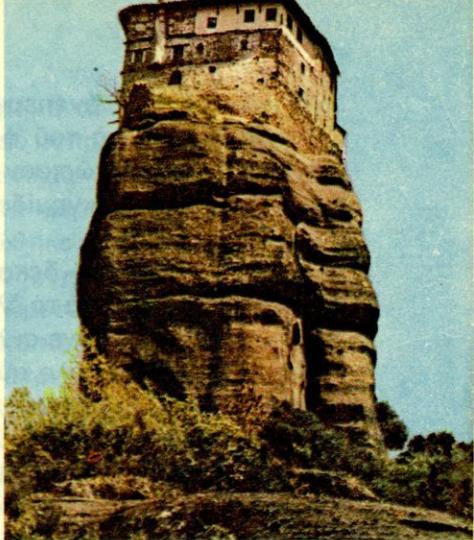
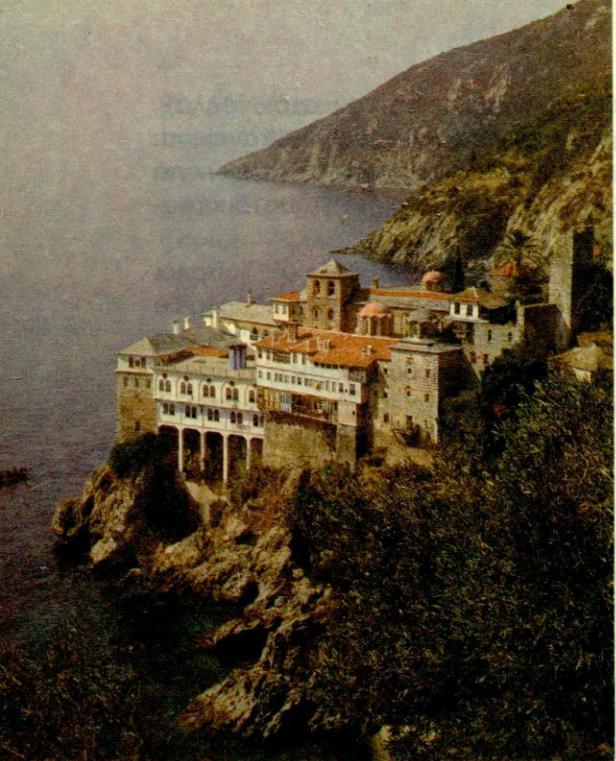
Στὶς ἐπόμενες δεκαετίες, ὅπως ἔχομε δεῖ, οἱ Τούρκοι
κυρίεψαν τὸ ἔνα μετὰ τὸ ἄλλο ὅλα σχεδὸν τὰ ἑλληνικὰ ἐδάφη. Τὸ
ἑλληνικὸ ἔθνος ἔμεινε σκλαβωμένο στοὺς Τούρκους τέσσερεis
περίπου αἰῶνες. Σ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα δὲν ἔχασε τὴν πίστη
του στὴν ἀπελευθέρωσή του. Ἀπὸ τὴν πρώτη μάλιστα στιγμὴ
εἶχε δημιουργήσει θρύλους ποὺ ἔδειχναν αὐτή του τὴν πίστη,
ὅπως τοὺς θρύλους τοῦ μαρμαρωμένου βασιλιᾶ καὶ τῆς φωνῆς
ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ποὺ βεβαίωνε πῶς «πάλι μὲ χρόνους μὲ καιρούς
πάλι δικά σας εἶναι». Στὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς συσπειρώθηκε
γύρω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καὶ ἐνιωσε ἑλληνικὸ περισσότερο ἀπὸ
κάθε ἄλλη φορά. Μὲ τὴ μεγάλη Ἐπανάσταση τοῦ 1821 τὸ ἔθνος
τῶν θρύλων ξαναγεννήθηκε ἀπὸ τὴν τέφρα, καθαρὰ ἑλληνικό.

5. Τελευταῖες ἀναλαμπὲς στὰ γράμματα καὶ τὶς τέχνες.

Καὶ μέσα στοὺς δυὸ τελευταίους αἰῶνες τῆς ἀγωνίας τοῦ
Βυζαντίου δὲν ἔλειψαν οἱ ἄνθρωποι ποὺ καλλιέργησαν τὰ γράμ-
ματα καὶ τὶς τέχνες. Δυὸ ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορες — ὁ Ἰωάννης
Κατακουζηνὸς καὶ ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος — ἦταν οἱ ἕδιοι
συγγραφεῖς.

Λαϊκοὶ καὶ κληρικοὶ λόγιοι ἔδειξαν μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ
τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ συγγράμματα. Τὰ μελετοῦσαν, τὰ ἐρμήνευαν
καὶ ἔκαναν προσεχτικὴ διόρθωση τῶν λαθῶν, ποὺ εἶχαν γίνει ἀπὸ
ἀντιγραφὴ σὲ ἀντιγραφὴ καὶ εἶχαν περάσει ἀπαρατήρητα.

Οἱ τρεῖς 'Ο μεγαλύτερος λόγιος τῆς ἐποχῆς ἦταν ὁ Γεώργιος
Γεμιστὸς Πλήθων, ποὺ ἔζησε καὶ δίδαξε τὰ περισσότερα χρόνια
του στὸ Μιστρᾶ. "Ἀλλοι σπουδαῖοι λόγιοι ἦταν: ὁ μητροπολίτης
Θεοσαλονίκης Γρηγόριος Παλαμᾶς· ὁ μητροπολίτης Ἐφέσου
Μάρκος Εὐγενικός, ποὺ πολέμησε τὴν ἐνωση· ὁ ἐπίσης ἀνθενω-
τικὸς Γεώργιος Σχολάριος, ποὺ ἔγινε πρῶτος πατριάρχης μετὰ
τὴν ἄλωση· ὁ ἐνωτικὸς Βησσαρίων, ποὺ ἔγινε ἀργότερα καρδινά-
λιος τοῦ Πάπα· οἱ ιστορικοὶ Δούκας καὶ Γεώργιος Φραντζῆς, ποὺ

Αριστερά : τὸ μοναστήρι Γρηγορίου στὸ Ἀγιον Ὄρος. Ἰδρύθηκε στὰ χρόνια τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου. Δεξιά: Τὸ μοναστῆρι Ρουσάνου, χτισμένο στὸν πιὸ ἐντυπωσιακὸ βράχο τῶν Μετεώρων.

έγραψαν γιὰ τὴν ἄλωση· οἱ λόγιοι Μανουὴλ καὶ Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς καὶ Γεώργιος Τραπεζούντιος, ποὺ δίδαξαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα στὴν Ἰταλία πρὶν ἀκόμα ἀπὸ τὴν ἄλωση κ.ἄ.

Στὰ χρόνια γύρω ἀπὸ τὴν ἄλωση δημιουργήθηκε ἔνα μεταναστευτικὸ ρεῦμα βυζαντινῶν λογίων πρὸς τὴν Δύση. Οἱ λόγιοι αὐτοὶ ἔφερναν μαζί τους πολύτιμα ἀρχαιολογικὰ κείμενα καὶ ἔδειξαν στοὺς Εύρωπαίους τὴν μορφωτική τους ἀξία. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ βοήθησαν στὴν Ἀναγέννηση, ποὺ φανερώθηκε στὴν Εύρωπη τὸ 150 καὶ 160 αἰώνα.

Στὴν ἀρχιτεκτονικὴ καὶ τὴ ζωγραφικὴ ἡ ἐκκλησιαστικὴ βυζαντινὴ τέχνη παρουσιάζει καινούρια ἄνθηση. Δείγματα αὐτῆς τῆς τέχνης συναντᾶμε στὶς βυζαντινὲς ἐκκλησίες τοῦ Μιστρᾶ, τοῦ Ἀγίου Ὄρους, τῶν Μετεώρων, τῆς Ἀρτας, τῆς Τραπεζούντας, τῆς Νίκαιας καὶ τῆς Θεσσαλονίκης.

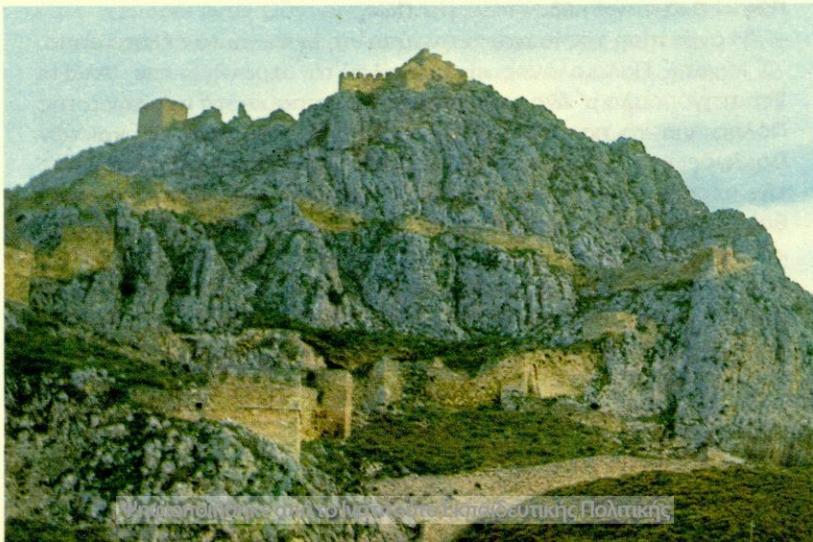
ΤΟ ΗΕΡΕΣ ΑΥΤΟ ;

‘Ελληνοβυζαντινοὶ ἄρχοντες καὶ ἄρχοντοπούλες ποὺ ἀντιστάθηκαν στοὺς Φράγκους.

— “Οταν οἱ Φράγκοι κατακτοῦσαν τὴν Πελοπόννησο, βρῆκαν ἀντίσταση ἀπὸ τοπικοὺς ἐλληνοβυζαντινοὺς ἄρχοντες. ‘Ενας ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν ὁ Λέων Σγουρός. Ὁ Σγουρός δὲν μπόρεσε νὰ ἀναχαιτίσῃ τοὺς σιδερόφραχτους ἵπποτες οὕτε στὴ Ρούμελη οὕτε στὸ Μοριά καὶ στὸ τέλος κλείστηκε στὸ κάστρο τοῦ Ἀκροκόρινθου. Οἱ Φράγκοι τὸν πολιόρκησαν στενά. Ὁ Λέων ἀντιστάθηκε ἡρωικά, ἀλλὰ βλέποντας ὅτι δὲν ύπηρχε πιὰ καμιὰ ἐλπίδα, ἔκαμε κάτι τὸ ἀπίστευτο. Ἀνέβηκε πάνω στὸν πιὸ ψηλὸ βράχο τοῦ κάστρου καβαλάρης καὶ σπηρουνίζοντας τὸ ἄλογό του, ποὺ τοῦ εἶχε δέσει τὰ μάτια, πήδησε στὸ κενό. Καβαλάρης καὶ ἄλογο κομματιάστηκαν ἐπάνω στὰ ἄγρια βράχια.

— “Ενα ἄλλο ἐπεισόδιο τῶν χρόνων ἐκείνων, ποὺ ἔγινε θρύλος, εἶναι ὁ ἡρωικὸς θάνατος τῆς ἄρχοντοπούλας Μαρίας Δοξαπατρῆ. Ὁ πατέρας τῆς Μαρίας ὑπερασπίστηκε μὲ γενναιότητα τὸ «δυναμάριν» του στὴ Γορτυνία, ποὺ ἦταν τὸ κάστρο Ἀράκλοβο. ‘Οταν πιὰ φάνηκε ὅτι κάθε παραπέρα ἀντίσταση ἦταν μάταιη, ἡ Μαρία Δοξαπατρῆ γκρεμίστηκε ἀπὸ τὶς ἐπάλξεις τοῦ κάστρου, γιὰ νὰ μὴν πέσῃ στὰ χέρια τῶν Φράγκων.

•Ο Ἀκροκόρινθος μὲ τὸ βενετσιάνικο κάστρο του.

‘Η Φραγκοκρατία στά έλληνικά νησιά

— *Oι Βενετοί* έφεραν μαζί τους στις Κυκλαδες Καπουτσίνους ίεραποστόλους και έκαμαν προσηλυτισμό των κατοίκων. Μ' αύτὸν τὸν τρόπο πολλοὶ κάτοικοι, ιδιαίτερα τῆς Σύρου και τῆς Τήνου, ἔγιναν καθολικοί. Ἀκόμα και σήμερα ύπαρχουν ἀρκετοὶ στὴ Σύρο (γνωστοὶ μὲν τὸ δόνομα φραγκοσυριανοὶ) και σὲ ἄλλα νησιά.

— ‘Η Εύβοια, ὅπως και ή Πελοπόννησος και ή Κρήτη, είναι γεμάτη ἀπὸ καστέλια και πολεμικοὺς πύργους. Οι Βενετοί ὀνόμασαν τὴ Χαλκίδα Νέγριπο ή Νεγρεπόντε και ἀπὸ τότε και γιὰ πολὺν καιρὸ και οἱ “Ελληνες τὴν ὀνόμαζαν ”Ἐγριπο.

— *Oι Γενοβέζοι* ἄρχοντες τῆς Χίου Ἰουστινιάνοι είχαν κάμει μιὰ μετοχικὴ ἐμπορικὴ ἑταιρεία, τὴ Μαόνα, ποὺ τοὺς ἄφηνε μεγάλα κέρδη. Ἀπὸ τὴ γενοβέζικη αὐτὴ οἰκογένεια ἦταν και ὁ γενναῖος Ἰωάννης Ἰουστινιάνης, ποὺ ὀργάνωσε τὴν ἄμυνα τῆς Κωνσταντινούπολης.

— *Oι Ἰωαννίτες* Ἰππότες, ποὺ κυνηγημένοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους τῆς Παλαιστίνης είχαν καταφύγει στὴν Κύπρο, ἀγόρασαν τὴ Ρόδο, τὴν Κῶ και τὴ Λέρο ἀπὸ ἔνα γενοβέζο ναύαρχο τοῦ Βυζαντίου. Στὸ διάστημα τῶν δυὸ περίου αἰώνων ποὺ ἔμειναν ἐκεῖ, χρησιμοποίησαν τοὺς καλύτερους τεχνικοὺς τῆς ἐποχῆς, γιὰ νὰ όχυρώσουν τὸ λιμάνι και τὴν πόλη τῆς Ρόδου και ἄλλες θέσεις ἐπάνω στὸ νησί. Οι ἀρχηγοὶ τῶν ἵπποτῶν, ποὺ ὀνομάζονταν μάγιστροι, κυβέρνησαν καλὰ και έκαμαν τὸ νησὶ νὰ εύτυχήσῃ.

Πῶς οἱ Βυζαντινοὶ πῆραν πίσω τὴν Πόλη

— ‘Η ἀνάκτηση τῆς Κωνσταντινούπολης ἔγινε μὲ τὸν ἔξης τρόπο. ‘Ο Μιχαὴλ Παλαιολόγος είχε στείλει τὸ στρατηγό του Ἀλέξιο Στρατηγόπουλο μ' ἔνα στρατιωτικὸ ἀπόσπασμα στὰ περίχωρα τῆς Πόλης, γιὰ νὰ παρακολουθῇ τὶς κινήσεις τῶν Φράγκων και τῶν Βουλγάρων. ‘Ο Στρατηγόπουλος πληροφορήθηκε ἀπὸ ἐθελοντὲς τῆς περιοχῆς ὅτι ή φρουρὰ τῆς Πόλης ἔλειπε σὲ κάποια κοντινὴ θαλασσινὴ ἐπιχείρηση. ‘Εμπασε λοιπὸν μιὰ ὁμάδα ἀνδρῶν ἀπὸ κάποια ύπόγεια εἰσοδο και αὐτὸι ἄνοιξαν τὶς πύλες και στοὺς ὑπόλοιπους. ‘Οταν τὰ βενετοιάνικα καράβια γύρισαν ἀπὸ τὴν ἀποστολή τους, οἱ Φράγκοι δὲν τόλμησαν νὰ ἐπιχειρήσουν ἀνακατάληψη τῆς Πόλης, ἀλλὰ σηκώθηκαν κι ἔφυγαν.

‘Ο χωλὸς Τιμούρ ή Ταμερλάνος

— ‘Ο Ταμερλάνος (1336-1405) ήταν ένας μεγάλος κατακτητής τῆς κεντροδυτικῆς Ασίας, πού ἔμεινε στὴν Ιστορία γιὰ τὶς ἀγριότητές του. Τὸ ὄνομά του ήταν Τιμούρ Λένκ, πού σημαίνει Τιμούρ ὁ Χωλός. Τὸ 1402 στὴ μάχη τῆς Ἀγκύρας διέλυσε τὸ στρατὸ τοῦ Βαγιαζίτ, πού ως τότε νίκες μόνο εἶχε γνωρίσει, γι’ αὐτὸ καὶ τὸν δύναμαζαν Γιλδιρίμ, δηλ. Κεραυνό. ‘Ο Βαγιαζίτ πιάστηκε αἰχμάλωτος καὶ πέθανε ἀπὸ τὴ λύπη του λίγους μῆνες ἀργότερα, κλεισμένος σ’ ἔνα σιδερένιο κλουβί. ‘Ο Ταμερλάνος διέσχισε τὴ Μικρὰ Ασία καὶ ἔφτασε ώς τὴ Σμύρνη. “Ἐπειτα γύρισε στὴ Σαμαρκάνδη τοῦ Τουρκεστάν, σχεδιάζοντας μιὰ μεγάλη ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Κίνας. Πέθανε ὅμως πρὶν τὴν πραγματοποιήση.

‘Ο Γεώργιος Καστριώτης ή Σκεντέρμπεης

— ‘Ο Γεώργιος Καστριώτης (1403-1468) ήταν γιὸς τοῦ ἡγεμόνα τῆς Ἀλβανίας Ἰωάννη Καστριώτη. Τὰ νεανικά του χρόνια τὰ πέρασε στὴν αὐλὴ τοῦ σουλτάνου Μουράτ Β’, ποὺ τὸν κρατοῦσε δῆμηρο γιὰ νὰ ἔχῃ ἔξασφαλισμένη τὴν ὑποταγὴ τοῦ πατέρα του. Ἐκεῖ ἔξιλαμιστηκε, ἀναδείχτηκε στὸ στρατιωτικὸ ἐπάγγελμα καὶ πῆρε τὸ ὄνομα Σκεντέρμπεης, ποὺ στὰ τουρκικά σημαίνει Μπέης Ἀλέξανδρος. Ἀργότερα δραπέτευσε καὶ γύρισε πίσω στὴν πατρίδα του, ἔγινε πάλι Χριστιανὸς καὶ ως τὸ τέλος τῆς ζωῆς του πολέμησε τοὺς Τούρκους μὲ μεγάλη γενναιότητα. Τὰ κατορθώματά του δημιούργησαν πολλοὺς θρύλους.

Πολεμικὰ μέσα καὶ τεχνάσματα τῆς ἐποχῆς

— Τὰ πυροβόλα ποὺ διέθετε ὁ τουρκικὸς στρατὸς τὰ εἶχε κατασκευάσει ένας Ούγγρος τεχνίτης, ὁ Ούρβανός, ποὺ ἔξαγοράστηκε ἀπὸ τὸ Μωάμεθ μὲ ἀντάλλαγμα πλουσιότατη ἀμοιβή. “Ἐνα ἀπὸ τὰ πυροβόλα αὐτὰ ήταν πολὺ μεγάλο καὶ μποροῦσε νὰ ἐκσφενδονίζῃ μεγάλες πέτρες ἐναντίον τῶν τειχῶν. Αὐτὸ τὸ κανόνι εἶχε γίνει ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν πολιορκημένων.

— Οἱ πολιορκητὲς Τούρκοι δοκίμασαν νὰ περάσουν στὴν Πόλη ἀπὸ ύπονόμους ποὺ ἔσκαβαν κάτω ἀπὸ τὰ τείχη. Ἀλλὰ οἱ Βυζαντινοὶ εἶχαν ἔνα εἰδικὸ σ’ αὐτὴ τὴ δουλειά, τὸ μηχανικὸ Γιοχάννες Γκράντ, ποὺ ἔξουδετέρωσε τὶς ἀπόπειρες τῶν Τούρκων. ‘Ο Γκράντ ἔσκαψε ύπονόμους ἀπὸ μέσα πρὸς τὰ ἔξω, ὥσπου συναντοῦσε τοὺς ύπονόμους τῶν Τούρκων. ”Ἐπειτα τοὺς κατέστρεφε, καίγοντας τὰ ξύλινα ὑποστηρίγματα τους ἢ διοχετεύοντας νερὸ ἢ καπνό.

Λαϊκά σύμβολα και θρύλοι

— 'Ο δικέφαλος ἀετός γιὰ πρώτη φορὰ χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορες τῆς Νικαίας. 'Αργότερα γίνεται τὸ ἔμβλημα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους τῶν Παλαιολόγων στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ στὸ Μιστρᾶ. 'Ο δικέφαλος ἀετός, ποὺ τὸ ἔνα κεφάλι του κοιτάζει δεξιὰ καὶ τὸ ἄλλο ἀριστερά, συμβολίζει τὴν ἐξουσία τοῦ Βυζαντίου σὲ Ἀνατολὴ καὶ Δύση. Μετὰ τὴν ἄλωση ἔγινε τὸ σύμβολο τοῦ πόθου τῶν Ἐλλήνων νὰ δοῦν ἀναστημένο τὸ Βυζαντίο. 'Ο λαὸς ὀνόμασε τὸ δικέφαλο ἀετὸ ἄγιο πουλὶ καὶ τὸν χρησιμοποίησε στὶς διακοσμήσεις του, κεντήματα, ξυλογραφίες, ἀκόμα καὶ πάνω στὶς βασιλόπιτες. Παρουσιάζεται ἐπίσης σὲ διάφορες παραστάσεις μαζὶ μὲ τὸ Μέγα Ἀλέξανδρο, ποὺ ἦταν ἐπίσης ἔνα ἀγαπητὸ θέμα τῶν σκλαβωμένων Ἐλλήνων.

— 'Ο λαογράφος Νικόλαος Πολίτης ἔχει καταγράψει τὸν παρακάτω θρύλο τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ γιὰ τὸ *Μαρμαρωμένο Βασιλιά*:

“Οταν ἤλθε ἡ ὥρα ἡ Πόλη νὰ τουρκέψῃ καὶ μπῆκαν μέσα οἱ Τούρκοι, ἔτρεξε ὁ βασιλιάς μας καβάλα στ' ἄλογό του νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ. Ἡταν πλῆθος ἀρίφνητο ἡ Τουρκιά, χιλιάδες τὸν ἔβαλαν στὴ μέση κι ἐκεῖνος χτυποῦσε κι ἔκοβε μὲ τὸ σπαθί του. Τότε σκοτώθη τ' ἄλογό του κι ἐπεσε κι αὐτός. Κι ἐκεὶ ποὺ ἔνας Ἀράπης σήκωσε τὸ σπαθί νὰ χτυπήσῃ τὸ βασιλιά, ἤλθε ἄγγελος Κυρίου καὶ τὸν ἄρπαξε καὶ τὸν πῆγε σὲ μιὰ σπηλιὰ βαθιά στὴ γῆ κάτω, κοντά στὴ Χρυσόπορτα. 'Εκεὶ μένει μαρμαρωμένος ὁ βασιλιάς καὶ καρτερεῖ τὴν ὥρα νά 'ρθη πάλι ὁ ἄγγελος νὰ τὸν σηκώσῃ. Οι Τούρκοι τὸ ξέρουν καλὰ αὐτό, μὰ δὲν μποροῦν νὰ βροῦν τὴ σπηλιὰ ποὺ εἶναι ὁ βασιλιάς· γι' αὐτὸ ἔχτισαν τὴν πόρτα ποὺ ξέρουν πώς ἀπ' αὐτὴ θὰ μπῆ ὁ βασιλιάς νὰ τοὺς πάρῃ πίσω τὴν Πόλη. Μά, ὅταν εἶναι θέλημα Θεοῦ, θὰ κατέβῃ ὁ ἄγγελος στὴ σπηλιὰ καὶ θὰ τὸν ξεμαρμαρώσῃ καὶ θὰ τοῦ δώσῃ στὸ χέρι τὸ σπαθί, ποὺ εἶχε στὴ μάχη. Καὶ θὰ σηκωθῇ ὁ βασιλιάς καὶ θὰ μπῇ στὴν Πόλη ἀπὸ τὴ Χρυσόπορτα καὶ κυνηγώντας μὲ τὰ φουσάτα του τοὺς Τούρκους, θὰ τοὺς διώξῃ ὡς τὴν Κόκκινη Μηλιά. Καὶ θὰ γίνη μεγάλος σκοτωμός, ποὺ θὰ κολυμπήσῃ τὸ μοσκάρι στὸ αίμα.

— "Ἐνα ἀπὸ τὰ πιὸ γνωστὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ γιὰ τὴν ἄλωση εἶναι τὸ παρακάτω:

Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια,
σημαίνει κι ἡ Ἅγια Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι,
μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι ἔξηνταδυὸ καμπάνες,

κάθε καμπάνα και παπάς, κάθε παπάς και διάκος.
Ψάλλει ζερβά ό βασιλιάς, δεξιά ό πατριάρχης,
κι απ' τὴν πολλὴ τὴν ψαλμουδιά ἐσειόντανε οἱ κολόνες.
Νὰ μποῦνε στὸ χερουβικὸ καὶ νά 'βγη ό βασιλέας,
φωνὴ τοὺς ἡρθε ἔξ ούρανοῦ κι ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα:
«Πάψετε τὸ χερουβικὸ κι ἃς χαμηλώσουν τ' ἄγια,
παπάδες πάρτε τὰ ιερὰ κι ἐσεῖς κεριά σβηστήτε,
γιατὶ εἶναι θέλημα Θεοῦ ή Πόλη νὰ τουρκέψῃ.
Μόν' στείλτε λόγο στὴ Φραγκιά, νά 'ρθουνε τρία καράβια
τό 'να νὰ πάρη τὸ Σταυρὸ καὶ τ' ἄλλο τὸ Βαγγέλιο
τὸ τρίτο, τὸ καλύτερο, τὴν "Αγια Τράπεζά μας,
μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιά καὶ μᾶς τὴν μαγαρίσουν.»
«Η Δέσποινα ταράχτηκε καὶ δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
«Σώπασε, κυρά Δέσποινα, καὶ μήν πολυδακρύζης.
Πάλι μὲ χρόνους μὲ καιρούς, πάλι δικά σας εἶναι.»

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Τί θυμᾶσαι;

- 'Απὸ τὸ Δουκάτο τῶν Ἀθηνῶν πέρασαν Φ - - - - - Κ - - -
- - - - - καὶ οἱ Ἰταλοὶ δοῦκες 'Α - - - - -
- Τὸ Πριγκιπάτο τῆς Ἀχαΐας εἶχε πρωτεύουσα τὴν 'Α - - - - -
- - - - -
- 'Ισχυρὲς ναυτικὲς βάσεις τῶν Βενετῶν στὴν Πελοπόννησο
ήταν ή Μ - - - - - καὶ ή Κ - - - - -
- 'Απὸ τὴν περιοχὴ τῆς Τραπεζούντας προέρχονται οἱ "Ελληνες
πρόσφυγες Π - - - - -
- Οι Βυζαντινοὶ χωρίστηκαν σὲ δυὸ παρατάξεις. Αύτὲς ήταν: 1) Οἱ
ἐξ - - - - - ποὺ ἥθελαν τὴν ἔνωση μὲ τὴ Δυτικὴ 'Εκ-
κλησία, καὶ 2) Οἱ ἀ- - - - - - ποὺ προτιμοῦσαν «σαρίκι
τούρκικο παρὰ κουκούλα λατινική». εργασία

- Οι Τούρκοι πού διαδέχτηκαν τούς Σελτζούκους όνομάστηκαν
 ’Ο - - - - - άπό τὸν ἰδρυτὴ τοῦ κράτους Ὁσμᾶν ἢ
 ’Οθωμάν.
- Γιὰ νὰ αὐξήσουν τὸν πληθυσμὸν καὶ τὴ στρατιωτικὴ τους
 δύναμη οἱ ’Οθωμανοὶ κατέφυγαν στὸν ἐ - - - - -
 τῶν κατοίκων τῆς Μ. Ἀσίας καὶ στὸ π - - - - -
 ’Απὸ τὰ χριστιανόπουλα ποὺ ἀρπαζαν ἔβγαιναν οἱ ὁρμητικοὶ καὶ
 φανατισμένοι Γ - - - - -
- Οι Φράγκοι βρῆκαν ἀντίσταση στὴ νότια Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν
 Λ - - - - - Σ - - - - -
- Ἡ Ἑλληνίδα ἀρχοντοπούλα ποὺ γκρεμίστηκε ἀπὸ τὸ κάστρο
 ’Αράκλοβο τῆς Γορτυνίας, γιὰ νὰ μὴν πέσῃ στὰ χέρια τῶν
 Φράγκων, όνομαζόταν Μ - - - - Δ - - - - -
- Ἀλβανὸς ἡρωικὸς ἡγεμόνας ποὺ εἶχε τὸ ἑλληνικὸ ὄνομα
 Γεώργιος Καστριώτης καὶ τὸ τουρκικό
 Σ - - - - -
- ”Εγινε ἔμβλημα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους τῶν Παλαιολόγων καὶ
 λαϊκὸ σύμβολο τοῦ πόθου τῶν σκλαβωμένων Ἑλλή-
 νων νὰ δοῦν ἀναστημένο τὸ Βυζάντιο: Δ - - - - -
 ἄ - - - - -

(Δικέφαλος ἀετὸς - Μαρία Δοξαπατρῆ - Λέοντα Σγουρὸ - Πόντιοι -
 Φράγκοι, Καταλάνοι, ’Ατζαγιόλες - Μεθώνη, Κορώνη - ’Οθωμανοὶ -
 ’Ανδραβίδα - ἔξισλαμισμό, παιδομάζωμα, Γενίτσαροι - Σκεντέρ-
 μπερης - ἐνωτικοί, ἀνθενωτικοί)

**2) Διέσται ἔνα σύνολο προσώπων ποὺ ἔζησαν στοὺς δυόμιση τελευ-
 ταίους αἰώνες τῆς Βυζαντινῆς Ἰστορίας:**

Α = Μιχαὴλ Παλαιολόγος, Γουλιέλμος Βιλλεαρδουίνος, Μάρκος
 Σανοῦδος, Κατελοῦζοι, ’Οσμάν, Σιγισμοῦνδος, Σκεντέρμπερης.
 Γεώργιος Γεμιστὸς Πλήθων, Γεώργιος Σχολάριος, Βησσαρίων,

Ταμερλάνος, Λαδίσλαος, Βαγιαζίτ, Ίουστινιάνοι, Γκύζηδες,
”Οθων Ντελαρός, Μανουήλ Παλαιολόγος, Ίωάννης Παλαιολόγος,
Ίωάννης Κατακουζηνός, Γρηγόριος Παλαμᾶς, Μάρκος Εύγενικός,
Δούκας, Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, Γεώργιος Φραντζής, Μουράτ,
Μωάμεθ, Θεόδωρος Λάσκαρης, Ίωάννης Βατάτζης, Λέων
Σγουρός, Μιχαήλ ”Αγγελος Δούκας Κομνηνός, Βαλδουίνος τής
Φλάνδρας, Ίωάννης Ούνυαδης, Μανουήλ Χρυσολωρᾶς, Ίωάννης
Χρυσολωρᾶς, Γεώργιος Τραπεζούντιος.

Χώρισέ το στά ύποσύνολά του:

Βυζαντινοί αύτοκράτορες και ἄρχοντες:.....

.....
.....
.....

Φράγκοι φεουδάρχες:.....

.....
.....

Βενετοί ἄρχοντες:.....

.....
.....

’Οθωμανοί σουλτάνοι:.....

.....

Ούγγροι βασιλιάδες και στρατηγοί:.....

.....

’Αλβανοί ήγεμόνες:.....

.....

Μογγόλοι κατακτητές:.....

.....
.....

.....

3) Νὰ ένώσης μὲ γραμμὲς αὐτὰ ποὺ πάνε μαζί.

Κράτη - Τόποι

Λατινικὴ Αύτοκρατορία τῆς Ρωμανίας
 Βασίλειο Θεσσαλονίκης
 Δουκάτο Ἀθηνῶν
 Πριγκιπάτο Ἀχαΐας
 Δουκάτο Νάξου καὶ Ἀρχιπελάγους
 Τήνος καὶ Μύκονος
 Λέσβος
 Χίος
 Ρόδος
 Κύπρος
 Αύτοκρατορία Τραπεζούντας
 Δεσποτάτο Ἡπείρου
 Αύτοκρατορία Νικαίας
 Δεσποτάτο Μιστρᾶ

”Αρχοντες

Μιχαήλ ”Αγγελος Δούκας Κομηνὸς
 Παλαιολόγοι
 Ἰππότες Ἅγιου Ἰωάννου
 Βαλδουίνος τῆς Φλάνδρας
 Βονιφάτιος Μομφερατικὸς
 Κομνηνοὶ¹
 Θεόδωρος Λάσαρης
 ”Οθων Ντελαρὸς
 Βιλλεαρδουίνος
 Μάρκος Σανοῦδος
 Γκύζηδες
 Λουζινιάν
 Ἰουστινιάνοι
 Κατελοῦζοι

4) Νὰ ένώσης μὲ γραμμὲς τὰ ἀποσυνδεμένα ὄνόματα: (μερικὰ ἔχουν περισσότερες ἀπὸ μία συνδέσεις).

Αύτοκρατορία
 Δεσποτάτο
 Πριγκιπάτο
 Δουκάτο

”Αχαΐας
 Μιστρᾶ
 Τραπεζούντας
 ”Αθηνῶν
 Νικαίας
 ”Ηπείρου
 Νάξου καὶ Ἀρχιπελάγους

5) Ποιός τὸ εἶπε;

«Ἡ Πόλις ἐάλω.»

.....
 «Ἡ πόλη κυριεύεται κι ἐγὼ ἀκόμα ζῶ;»

.....
 «Μεγαλύτερος στρατηγὸς θὰ εἴναι ἐκεῖνος ποὺ θὰ πάρῃ τὴν
 Πόλη.»

«Δὲν εἶναι κανένας Χριστιανὸς νὰ μοῦ πάρη τὸ κεφάλι;»

«Ολοὶ μὲν μιὰ γνώμῃ ἔχομε πάρει τὴν ἀπόφαση νὰ πεθάνωμε καὶ νὰ μὴ λογαριάσωμε τὴ ζωή μας.»

«Πάλι μὲ χρόνους μὲ καιροὺς πάλι δικά σας εἶναι.»

«Καλύτερα σαρίκι τούρκικο παρὰ κουκούλα λατινική.»

(Κωνσταντίνος Παλαιολόγος - 'Ο ἀνώνυμος ἑλληνικὸς λαὸς - 'Ο λαὸς τῆς Κωνσταντινούπολης - Οἱ ἀνθενωτικοὶ - 'Ο προφήτης Μωάμεθ)

6) Τί θυμᾶσαι ἀπὸ τὴν ἄλωση;

— Ζῆ «μαρμαρωμένος» στοὺς θρύλους καὶ τὶς παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ: Κ - - - - -

Π - - - - -

— Σ' ἐκείνη τὴν Πύλη ἔπεισε ὅρθιος: Ρ - - - - -

— Τουρκικὰ σημαίνει «νέος στρατός»: Γ - - - - -

— 'Η Πόλη ἐ - - - (κυριεύτηκε).

— Θυμίζει Κανάρη: Φ - - - - -

— Κόλπος ποὺ τὸν ἔφραζε μιὰ χοντρὴ ἀλυσίδα: Κ - - - - -

— 'Εκείνη ἡ μοιραία ἀνοιχτὴ καστρόπορτα: Κ - - - - -

— 'Η Πόλη ἔπεισε στὶς - - - - -

— Τὸ ᾕδιο ὄνομα εἶχαν ὁ Προφήτης καὶ ὁ Πορθητής: Μ - - - - -

— Γενναῖος, ἀλλὰ δείλιασε τὴν τελευταία στιγμή:

? - - - - -

(Κεράτιος - Κωνσταντίνος Παλαιολόγος - Γενίτσαροι - Ρωμανοῦ - εάλω - Φλαντανελᾶς - Κερκόπορτα - 29 Μαΐου 1453 - Μωάμεθ - Ιουστινιάνης)

Τίτλοι ἀρχηγῶν κρατῶν ἐκείνου τοῦ καιροῦ.

- ’Αρχηγὸς τοῦ βυζαντινοῦ κράτους :
’Αρχηγὸς ἀραβικοῦ κράτους :
’Αρχηγὸς ἀβαρικοῦ κράτους :
’Αρχηγὸς μογγολικοῦ κράτους :
’Αρχηγὸς μουσουλμανικοῦ κράτους :
’Αρχηγὸς ρωσικοῦ-σλαβικοῦ κράτους :
’Αρχηγὸς φραγκικοῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν :
’Αρχηγὸς φραγκικοῦ κράτους τοῦ Μορέως :
’Αρχηγὸς ἑλληνικοῦ κράτους τοῦ Μιστρᾶ :

(Αύτοκράτωρ ἢ βασιλεὺς - Σουλτάνος - Δεσπότης - Χαλίφης - Τσάρος - Πρίγκιψ - Χάνος ἢ Χαγάνος - Δοὺξ - Χάν)

8) Σωστὸ δὲ ὥχι;

- ‘Ο ἡρωικὸς θάνατος τοῦ Κωνσταντίνου στὶς ἐπάλξεις τῆς Κωνσταντινούπολης ἔχει δόμοιότητες:
— Μὲ τὸ θάνατο τοῦ Ἀχιλλέα μπροστὰ στὰ τείχη τῆς Τροίας.
— Μὲ τὴ θυσία τοῦ Λεωνίδα στὰ Στενά τῶν Θερμοπυλῶν.
— Μὲ τὴ θριαμβευτικὴ πορεία τοῦ Μ. Ἀλέξανδρου στὰ βάθη τῆς Ἀσίας.
— Μὲ τὴν ἡρωικὴ ἀντίσταση τοῦ Διάκου στὸ γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας.
— Μὲ τὸ ΟΧΙ τῆς 28ης Οκτωβρίου 1940.

’Απάντησε προφορικὰ καὶ δικαιολόγησε τὴ γνώμη σου.

9

BYZANTIO KAI EYRWNH

1. Βυζάντιο (4ος-15ος αι. μ.Χ.) : ένας φάρος μὲ χριστιανικὸ καὶ ἑλληνικὸ φῶς μέσα στὰ σκοτάδια τοῦ Μεσαίωνα.

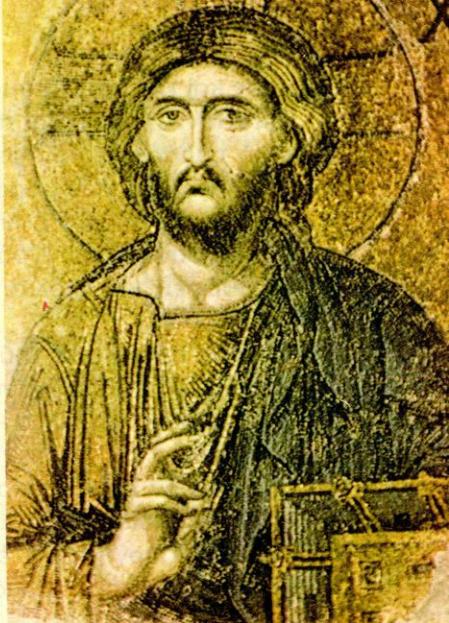
Πολλοὶ ιστορικοὶ πιστεύουν ότι ἡ Βυζαντινὴ Ἰστορία ἀρχίζει μὲ τὸ Μεγάλο Κωνσταντίνο, ποὺ ἔκαμε πρωτεύουσα τῆς Ρωμαϊκῆς Αύτοκρατορίας τὴν Κωνσταντινούπολη (στὴ θέση τοῦ ἀρχαίου Βυζαντίου) καὶ ἀναγνώρισε τὴ χριστιανικὴ θρησκεία. Ἡ αύτοκρατορία τοῦ Κωνσταντίνου ἦταν συνέχεια τῆς ρωμαϊκῆς καὶ τὴν ὄνομασία «ρωμαϊκὴ» τὴ διατήρησε ὡς τὸ τέλος τῆς ὑπερχιλιόχρονης ζωῆς της. Στὰ χρόνια τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου περιορίστηκε στὸ Ἀνατολικὸ Ρωμαϊκὸ Κράτος καὶ μέσα σὲ δέκα αἰῶνες ἔκαμε συνεχεῖς πολυμέτωπους ἀγῶνες, γιὰ νὰ ὑπερασπιστῇ ἥ νὰ ἐπεκτείνῃ τὰ σύνορά της. Στὸ μακρότατο αὐτὸ διάστημα δέχτηκε τὶς ἀσταμάτητες ἐπιθέσεις ἀπολίτιστων ἀκόμα λαῶν, ποὺ κατέφθαναν σὲ ἀπανωτὰ κύματα ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Ἀσίας καὶ ἀπὸ τὸ Βορρᾶ — τελευταία καὶ ἀπὸ τὴ Δύση.

Μερικοί άπό τους άρπακτικούς έκεινους έπιδρομεῖς πέτυχαν νὰ άποσπάσουν δρισμένες ἐπαρχίες, ἄλλοι ἐγκαταστάθηκαν σὲ ἐδάφη τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἔγιναν ύπηκοοὶ ἢ υποτελεῖς. Ἀλλὰ ὁ κύριος ὅγκος τῶν ἔχθρικῶν λαῶν ἀναχαιτίστηκε καὶ ἡ ἔμειναν ἔκει στὰ σύνορα ἢ τράβηξαν πρὸς ἄλλες κατευθύνσεις. Στὸ τέλος ἔωτερικοὶ ἔχθροι καὶ ἐσωτερικὲς ἀδυναμίες ἔφεραν τὴν κατάρρευση τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἦταν ἔνα πολυεθνικὸ κράτος, τὴν ἀποτελοῦσαν δηλαδὴ λαοὶ μὲ διαφορετικὲς γλῶσσες καὶ διαφορετικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα. Ἡ σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ δὲν ἦταν πάντοτε ἡ ἴδια, γιατὶ τὰ σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας ἄλλαζαν κάθε τόσο καὶ καινούριοι κάθε φορὰ λαοὶ ἔμπαιναν μέσα στὴν ἐπικράτειά της. Ὑπῆρχε πάντως ἔνας μόνιμος ἐθνολογικὸς πυρήνας, ποὺ τὸν ἀποτελοῦσαν οἱ ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Σιγὰ σιγὰ ὅλοι αὐτοὶ οἱ λαοὶ ἔνιωσαν νὰ τοὺς ἐνώνῃ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἴδια κρατικὴ διοίκηση, ἡ ἴδια χριστιανικὴ θρησκεία: ἀκόμα ἔνιωσαν σὰν κάτι δικό τους τὸν πολιτισμὸ τῆς ἀρχαίας Ἐλλάδας, ἀφοῦ ὁ τόπος ποὺ κατοικοῦσαν ἔκεινοι οἱ μεγάλοι ἦταν καὶ τώρα ἡ βάση τῆς αὐτοκρατορίας. Μὲ τὸν καιρὸ ἡ αὐτοκρατορία μεταμορφώθηκε σ' ἔνα κράτος ποὺ εἶχε τὸ ὄνομα μόνο ρωμαϊκό, ἐνῶ κατὰ τὰ ἄλλα ἦταν χριστιανικὸ καὶ ἑλληνικό. “Οσο μάλιστα πιὸ πολὺ στένευαν τὰ σύνορα τοῦ Βυζαντίου, τόσο καὶ πιὸ φανερὴ γινόταν ἡ ἑλληνικότητά του. “Οταν ἐπεφτε ἡ Κωνσταντινούπολη, οἱ κάτοικοι στὸ κέντρο καὶ στὶς ἐπαρχίες δὲ μιλοῦσαν μόνο ἑλληνικὰ ἄλλὰ εἶχαν καὶ συνείδηση ἑλληνική. Ὁ ἴδιος ὁ τελευταῖος Κωνσταντίνος ὄνόμασε τὴν Πόλη «ἐλπίδα καὶ χαρὰ ὅλων τῶν Ἐλλήνων».

Αὕτη ἡ ἑλληνοχριστιανικὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία μὲ κέντρο τὴν Κωνσταντινούπολη — τὴ μόνη κοσμούπολη τῆς ἐποχῆς — δημιούργησε σπουδαῖο πολιτισμό, τὴν ὥρα ποὺ ἡ Εὐρώπη ἀγωνίζόταν νὰ βρῇ τὸ δρόμο της ἐπειτα ἀπὸ τὶς ἀλλεπάλληλες μεταναστεύσεις ἀπολίτιστων λαῶν. Ἄξιοι αὐτοκράτορες τελειοποίησαν τοὺς ρωμαϊκοὺς νόμους καὶ κυβέρνησαν μὲ περισσότερη δικαιοσύνη ἀπὸ ἄλλοτε. Προστάτεψαν τὴ γεωργία, τὴ βιοτεχνία καὶ τὸ ἐμπόριο καὶ ἔτσι ἐξασφάλισαν

Υἱοῦ δὲ Ἰωάννου οἰκοτόπολες μην
 Μόρος τιμώντες τὸν οἰκοτόπολον πρὸς φαντάσιον
 Μῶν εὐλογεῖ τὸ σῶμα τοῦ θεοῦ πορεύεται
 Ηστάριν ταύλαντα μεταρθρίζειν παλέλει εἶται
 τοῦ υπερτριγωνοῦ κοντά συνθαναλαπτούμενον
 Πάντα τοποθετεῖται τοποθετεῖται εὐλογημένον
 Αἱ ποτύδιορτά ποτετέλοντα σωτήρας
 Βηπαρεῖσθαι τούτοις θεωρεῖται εἴτε οὐ
 Απορφίεσθαι τὸν θεορευσάντας αὐτούς
 + Εἰδοκόλων τούτους ιωάννου
 Ευτελεσθαι συντελεσθαι πατέλου χρέι ποτε
 Φιών τον διελογτήν θαλασσοδήμην καὶ
 Λαζαρίν τον διελογτήν θαλασσοδήμην καὶ

Άριστερά: δείγμα γραφῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, ἀπό κώδικα τοῦ 13ου αἰ. Δεξιά: ὁ Χριστός, ψηφιδωτό ἀπό τὴ Δέηση τῆς Ἁγίας Σοφίας, 13ος αἰ.

καλύτερη ζωὴ στοὺς κατοίκους. Ἐκαμαν ἔργα κοινῆς ὡφελείας (δρόμους, γέφυρες, ύδραγωγεία, λουτρά κ.λ.π.), φιλανθρωπικὰ ἴδρυματα (πτωχοκομεία, νοσοκομεία κ.λ.π.) καὶ ἔξωραιστικὰ μνημεῖα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Κράτος καὶ ἡ Ἐκκλησία βοήθησε αὐτοὺς ποὺ είχαν ἀνάγκη.

Οἱ ἄνθρωποι τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς ἔζησαν κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη τοῦ αὐτοκράτορα καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ αὐτοκράτορας θεωροῦσε τὸν ἑαυτό του διορισμένο ἀπ' τὸ Θεό καὶ ἔπαιρνε τὸ στέμμα του ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ πατριάρχη. "Ολοι, ἄρχοντες καὶ λαός, ἤταν πολὺ θεοσεβεῖς. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ ἔργα τέχνης ποὺ δημιούργησαν είχαν σχέση μὲ τὴ χριστιανικὴ λατρεία: ναοί, ἀγιογραφία, ἐκκλησιαστικὴ ύμνογραφία καὶ μουσική. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ζωγραφικὴ είναι ὅ,τι πιὸ ξεχωριστὸ ἔδωσαν οἱ Βυζαντινοὶ καὶ θαυμάζεται ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμο σήμερα. Ἀνάμεσα σὲ πολλὰ ἄλλα, ἡ Ἁγία Σοφία θεωρεῖται ἔνα ἀπὸ τὰ ἀριστουργήματα ὅλων τῶν ἐποχῶν.

Σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ποὺ ὅλοι ἐνδιαφέρονταν γιὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, ἔζησαν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ τὴ σοφία

τους καὶ τὴν ἀρετή τους στερέωσαν καὶ πλούτισαν τὴν ὁρθόδοξην χριστιανικὴν πίστην καὶ πέρασαν μέσα στὴν μεγάλην Ἑλληνοχριστιανικὴν παράδοσην ποὺ φτάνει ὡς τὶς ἡμέρες μας.

Ἡ τάξη τῶν μορφωμένων ἔδειξε ἐπίσης μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ γράμματα. Οἱ λόγιοι τοῦ Βυζαντίου μελέτησαν τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἔκαμαν διορθώσεις καὶ σχόλια, κι ἔτσι φροντισμένα τὰ παρέδωσαν στοὺς νεώτερους.

Ἡ προσφορὰ τοῦ Βυζαντίου δὲν εἶναι μόνο ὅτι δημιούργησε πολιτισμὸν μὲ βάση τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν σκέψην, ἀλλὰ καὶ ὅτι προετοίμασε τὴν Ἀναγέννησην τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν στὴν Εὐρώπην. "Ἄν επὶ δέκα καὶ πλέον αἰώνες δὲν εἶχε ἀποκρούσει τὴν προέλαση τῶν ἡμιαγρίων στιφῶν τῆς Ἀσίας, τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι ἡ ἀνώτερη μορφὴ ζωῆς ποὺ δημιούργησε τὸ Ἑλληνικὸν καὶ χριστιανικὸν πνεῦμα θὰ εἴχε ἐξαφανισθῆναι καὶ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμός, ὅπως τὸν ξέρομε σήμερα, δὲν θὰ ὑπῆρχε.

2. Μεσαιωνικὴ Εὐρώπη (5ος-14ος αἰ. μ.Χ.) : Φέουδα, πύργοι καὶ σιδερόφραχτοι ίππότες.

Τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν Κράτος, ποὺ μέσα στὰ ὄριά του περιέκλειε μεγάλο μέρος τῆς Δυτικῆς καὶ κεντρικῆς Εὐρώπης, καταλύθηκε μὲ τὴν μεγάλην μετανάστευση τῶν λαῶν τοῦ 5ου μ.Χ. αἰώνα. Στὰ ἐδάφη του εἰσήρησαν Φράγκοι, Βησιγότθοι, Όστρογότθοι, Βουργούνδιοι, Βάνδαλοι, Ἀγγλοσάξωνες κ.ἄ. Λίγο ἀργότερα κατέβηκαν καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Ἰταλία οἱ Λομβαρδοί. Ἀπὸ τὸν 9ο-11ο αἰώνα νέο κύμα λαῶν πλημμύρισε τὴν Εὐρώπη: Σαρακηνοὶ ἀπὸ τὰ νότια, Οὐγγροὶ καὶ Σλάβοι ἀπὸ τὰ ἀνατολικὰ καὶ κυρίως Νορμανδοὶ ἀπὸ τὸ βοριά.

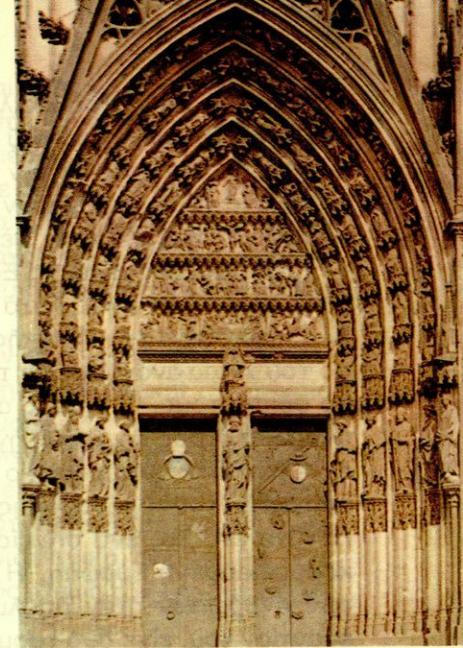
Σ' ὅλο αὐτὸν τὸ διάστημα ὁ χάρτης τῆς Εὐρώπης ἄλλαξε πολλὲς φορὲς ὅψη. Κρατίδια σχηματίστηκαν, ἄλλα ἐξαφανίστηκαν καὶ στὴ θέση τους ξεφύτρωσαν νέα. Οἱ νεόφερτοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης δὲν μπόρεσαν νὰ ἐνωθοῦν καὶ νὰ ἀποτελέσουν ἕνα μεγάλο κράτος σὰν τὸ Βυζάντιο. "Ἐγιναν δυὸς σοβαρὲς προσπάθειες, μιὰ ἀπὸ τὸ βασιλιὰ τῶν Φράγκων Καρλομάγνο (771-814) καὶ δεύτερη ἀπὸ τὸ βασιλιὰ τῶν Γερμανῶν Ὅθωνα τὸ Μέγα (936-

973). Καὶ οἱ δυὸς αὐτοὶ βασιλιάδες πῆραν τὸ στέμμα τοῦ αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων ἀπὸ τοῦ Πάπα τὸ χέρι στὴ Ρώμη καὶ φιλοδόξησαν νὰ ἀνασυστήσουν τὴν παλιὰ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία. Ἀλλὰ τὰ σχέδιά τους ναυάγησαν μετὰ τὸ θάνατό τους καὶ ἡ Εὐρώπη κομματιάστηκε καὶ πάλι σὲ μικρότερα κρατίδια.

Οἱ λαοὶ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ὁ ἔνας μετὰ τὸν ἄλλο, εἶχαν γίνει ὅλοι Χριστιανοί. Αὐτὸ τὸ χρωστοῦσαν στὴν Ἱεραποστολικὴ δραστηριότητα τῆς Παπικῆς Ἔκκλησίας. Γι’ αὐτὸ καὶ στὸ πρόσωπο τοῦ Πάπα ἀναγνώριζαν τὸ θρησκευτικὸ ἀρχηγὸ καὶ πνευματικὸ ὁδηγὸ τους. Ὁ Πάπας ἀπόκτησε τεράστια δύναμη, ἀκόμα κι ἀνάμεσα στοὺς ἰσχυροὺς ἡγεμόνες τῆς Δύσης, ποὺ τὸν ἐβλεπαν ὅχι μόνο σὰν ἀντιπρόσωπο τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ἀλλὰ καὶ σὰν ἐπίτροπο τοῦ θρόνου τῆς παλιᾶς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Πέτυχε ἔτσι ώς ἔνα σημεῖο νὰ συνενώσῃ μὲ ἄλλον τρόπο τὴν κομματιασμένη Εὐρώπη. Ἡ ἔξουσία τοῦ Πάπα ἐπάνω στὶς ψυχές τῶν ἀνθρώπων ἦταν ἀπόλυτη. Γιὰ ὅσους τολμοῦσαν νὰ πᾶνε ἐναντίον του, εἶχε δυὸς τρομερὰ ὅπλα: τὸν ἀφορισμὸ καὶ ἀργότερα τὴν Ἱερὴ Ἐξέταση, ἔνα δικαστήριο ποὺ δίκαζε τοὺς αἰρετικούς, ἐπιβάλλοντας σὲ πολλοὺς τὸ θάνατο ἐπάνω στὴν πυρά.

Οἱ λαοὶ ποὺ οἱ μεγάλες μεταναστεύσεις τοὺς ἔφεραν στὰ ἐδάφη τῆς παλιᾶς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας ἀνακατεύτηκαν μὲ τοὺς ντόπιους καὶ πῆραν πολλὰ πράγματα ἀπὸ τὸ ρωμαϊκὸ καὶ χριστιανικὸ τρόπο ζωῆς. Αὐτὸ φαίνεται πιὸ καθαρὰ στὶς νεολατινικές, λεγόμενες, γλῶσσες, ποὺ σχηματίστηκαν μὲ βάση τὴ λατινική: ιταλική, γαλλική, ισπανική, πορτογαλική. Γιὰ πολλοὺς αἰώνες πάντως οἱ ἀνθρωποὶ τῆς μεσαιωνικῆς Εὐρώπης ἔζησαν μέσα στὴν ἀμάθεια καὶ τὴ δεισιδαιμονία. Πρὸς τὸ τέλος τοῦ Μεσαίωνα εἶχαν διαμορφωθῆ καὶ σταθεροποιηθῆ κάπως τὰ κυριότερα ἀπὸ τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη, ὅπως περίπου τὰ ξέρομε σήμερα: Γαλλία, Ἀγγλία, Γερμανία, Ἰταλία, Ισπανία. Τότε ἄρχισαν νὰ φανερώνωνται καὶ τὰ πρῶτα σημάδια ποὺ ἔφεραν τὴν Ἀναγέννηση.

Άριστερά: καθεδρικός ναός γοτθικού ρυθμού στην Ισπανία. Δεξιά: είσοδος ναού γοτθικού ρυθμού.

3. Άναγέννηση: Τὸ ξύπνημα τῆς Εὐρώπης (15ος καὶ 16ος αἰώνας).

Μέσα στή μεσαιωνική εύρωπαική κοινωνία πολλὰ πράγματα άλλαζαν μὲ τὸν καιρό. Ο πληθυσμὸς τῆς Εὐρώπης αὔξηθηκε πολὺ καὶ ἄρχισαν νὰ σχηματίζωνται τὰ πρῶτα μεγάλα ἀστικά κέντρα. Πολλοὶ ἄνθρωποι ζήτησαν διέξοδο στὴ βιοτεχνία καὶ τὸ ἐμπόριο καὶ αὐτὰ τοὺς ἔφεραν πλούτη καὶ δύναμη. Οἱ Σταυροφορίες ἦταν ἡ πρώτη ἔξοδος τῶν δυτικοευρωπαίων πέρα ἀπὸ τὸν περιορισμένο τους χῶρο στὴν ἀνατολικὴ Μεσόγειο, ποὺ τοὺς ἄνοιξε μιὰ νέα πηγὴ πλουτισμοῦ. Ἐκεῖ ἐπίσης γνώρισαν τὸν

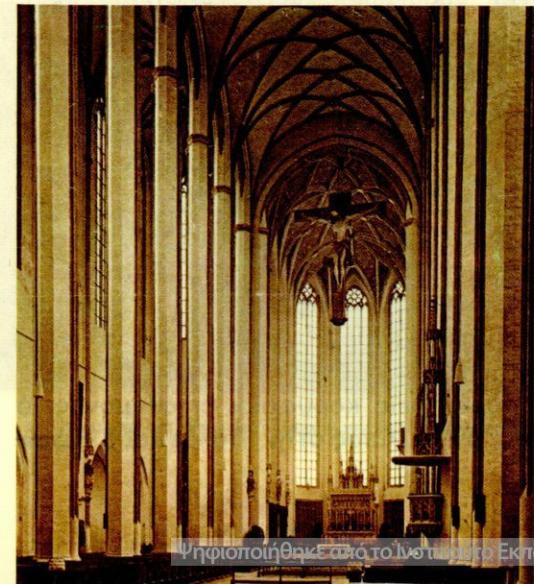
πολιτισμὸ τοῦ Βυζαντίου καὶ τῶν Ἀράβων καὶ ἐπωφελήθηκαν ἀπ' αὐτούς.

Ἄργότερα ἡ δίψα τους γιὰ πλουτισμὸ καὶ γιὰ γνωριμίᾳ μὲ ἄγνωστους κόσμους τοὺς ἔσπρωξε καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν εὔρωπαϊκὴ ἥπειρο. "Ἐτσι ἔκαμαν τὶς μεγάλες ἀνακαλύψεις νέων θαλασσῶν δρόμων καὶ νέων ἥπειρων. Οἱ σπουδαιότερες ἀπ' αὐτὲς εἰναι: ἡ ἀνακάλυψη τῆς Ἀμερικῆς ἀπὸ τὸν Χριστόφορο Κολόμβο (1492), ἡ ἀνακάλυψη τοῦ θαλάσσιου δρόμου πρὸς τὶς Ἰνδίες ἀπὸ τὸν Βάσκο ντὲ Γκάμα (1498) καὶ ὁ περίπλους τῆς γῆς ἀπὸ τὸν Μαγγελάνο (1519-1522).

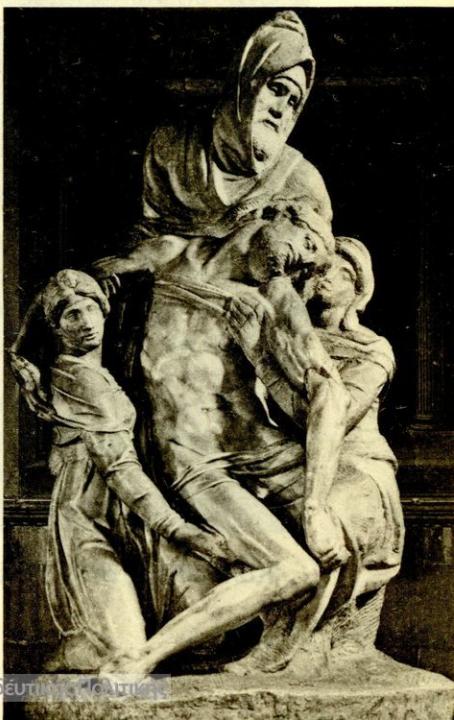
Στὶς ἔξορμήσεις τους οἱ Εύρωπαῖοι χρησιμοποίησαν δυὸ παλιὲς ἐφευρέσεις τῶν Κινέζων, τὴν ναυτικὴν πυξίδα καὶ τὴν πυρίτιδα. Μιὰ ἄλλη ἐφεύρεση, καθαρὰ εὐρωπαϊκὴ αὐτή, ἡ τυπογραφία τοῦ Γερμανοῦ Ἰωάννη Γουτεμβέργιου (1436), βοήθησε ὅσο τίποτε ἄλλο στὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴ διάδοση τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν.

Μέσα ἀπὸ τὶς ἀλλαγὲς αὐτὲς βγῆκε μιὰ νέα κοινωνικὴ τάξη,

Ἄριστερά: ἑσωτερικὸ ναοῦ γοτθικοῦ ρυθμοῦ.
Δεξιά: ἡ Ἀποκαθήλωση, τοῦ Μιχαηλάγγελου.

Ψηφιοποίηση του Νεπτού του Εκπαιδευτικού Λογοτυπού

ή ἀστική. Ή τάξη αύτή, ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων, ἡταν εὔκατάστατη καὶ φιλοπρόδη καὶ ἥθελε νὰ ἔχῃ δική της γνώμη σὲ ὅλα τὰ ζητήματα. Οἱ ἀστοὶ τῆς Ἀναγεννήσεως ἔδειξαν μεγάλο ἐνδιαφέρον στὴ μελέτη τῆς φύσης, στὰ γράμματα καὶ στὶς καλὲς τέχνες. Σ' αὐτὸ τοὺς βοήθησαν πολὺ οἱ ἀρχαῖοι "Ελληνες συγγραφεῖς, ποὺ τοὺς γνώρισαν ἀπὸ τοὺς" Ἀραβες καὶ τοὺς Βυζαντινούς. Πολλὰ χρωστᾶνε οἱ Εύρωπαιοι στοὺς μετανάστες τοῦ Βυζαντίου, ποὺ ἔγιναν οἱ δάσκαλοι τους στὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικά.

Αλλὰ ή Ἀναγέννηση δὲν ξεπήδησε ἀπότομα, ἐκεὶ ποὺ κανεὶς δὲν τὴν περίμενε. Σημάδια της φάνηκαν ἀπὸ τοὺς προηγούμενους αἰῶνες. Ἀπὸ τὸ 12ο ἀκόμα αἰώνα ἔκαμε τὴν ἐμφάνισή της ή γοτθικὴ ἀρχιτεκτονικὴ μὲ τοὺς ἐπιβλητικοὺς ὁξυόρυφους ναούς της (βλέπε εἰκόνα). Τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴν ἄνοιξαν τὰ πρῶτα πανεπιστήμια, ὅπως τῆς Βολώνιας, τῶν Παρισίων, τῆς Ὀξφόρδης κ.ἄ. Τὰ πανεπιστήμια ἔγιναν λαμπρὰ πνευματικὰ κέντρα καὶ ἔδωσαν μεγάλη ὥθηση στὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν. "Eva ἄλλο βῆμα πρὸς τὴν Ἀναγέννηση ἡταν ή στροφὴ καὶ τῶν μορφωμένων ἀπὸ τὴ λατινικὴ πρὸς τὶς μητρικὲς τους γλώσσες. Τὴν ἀρχὴν ἔκαμε ἔνας μεγάλος Ἰταλὸς ποιητής, ὁ Δάντης (1265-1321), ποὺ ἔγραψε στὴ λαϊκὴ γλώσσα τῆς πατρίδας του τὸ ποιητικό του ἀριστούργημα «Θεία Κωμῳδία».

Στοὺς δυὸ αἰῶνες τῆς Ἀναγεννήσεως (15ο καὶ 16ο) παρουσιάστηκαν μεγάλοι συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχνες. Ἄκομα καὶ σήμερα διαβάζουμε μὲ εὐχαρίστηση τὸν «Γαργαντούά» τοῦ Γάλλου *Raumpelai*, τὸν «Δὸν Κιχώτη» τοῦ Ἰσπανοῦ Θερβάντες κ.ἄ. Τὸ Ἐθνικό μας Θέατρο καὶ ἄλλα θέατρα τοῦ κόσμου παρουσιάζουν κάθε χρόνο ἔργα τοῦ μεγάλου "Ἀγγλου δραματουργοῦ Οὐίλλιαμ Σαίκσπηρ. Στὰ μουσεῖα τῆς Ἰταλίας πλήθη ἐπισκεπτῶν θαυμάζουν τοὺς πίνακες καὶ τὰ γλυπτά τοῦ Λεονάρδου ντὰ Βίντσι, τοῦ Μιχαὴλ "Ἀγγελου καὶ τοῦ Ραφαὴλ. Οἱ Ἰσπανοὶ μὲ ιδιαίτερη ὑπερηφάνεια προβάλλουν τὰ ἔργα τοῦ Γκρέκο (τοῦ "Ἐλληνα Δομήνικου Θεοτοκόπουλου), ποὺ εἶναι ἔνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ζωγράφους ὅλων τῶν ἐποχῶν.

Τὴν ἴδια ἐποχὴν ἔζησαν τρεῖς κορυφαῖοι ἐπιστήμονες: ὁ *Κοπέρνικος* στὴν Πολωνία, ὁ *Γαλιλαῖος* στὴν Ἰταλία καὶ ὁ *Βάκω-*

Ἡ προσκύνηση τῶν Ποιμένων, τοῦ Δομήνικου Θεοτοκόπουλου (Γκρέκο).

‘Η Παναγία τῆς Καθέδρας, τοῦ Ραφαήλ.

νας στὴν Ἀγγλία. Οἱ δυὸι πρῶτοι ἀπέδειξαν κάτι ποὺ φαινόταν ἀπίστευτο ὡς τότε: ὅτι ἡ γῆ δὲν εἶναι τὸ κέντρο τοῦ Σύμπαντος παρὰ κινεῖται γύρω ἀπὸ τὸν ἥλιο. Ὁ Βάκωνας ὑποστήριξε ὅτι δὲν μποροῦμε νὰ κάμωμε ἐπιστήμη, ἂν δὲν τὴ θεμελιώσωμε στὴν προσεκτικὴ παρατήρηση, στὸ πείραμα καὶ στὴ λογική. Ἀπὸ τότε ἡ ἐπιστήμη, ἀκολουθώντας τὰ διδάγματά τους, ἔκαμε θεαματικὰ ἄλματα καὶ ἔφθασε στὴ σημερινὴ διαστημικὴ ἐποχή.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

1. Ό ανθρωπος τής ιστορίας και ή αιώνιότητα	5
2. Μέτρηση τοῦ ιστορικοῦ χρόνου χρονολογία	6
3. Διαιρέση τής ιστορίας	7
4. Σύντομη άνασκόπηση τής ιστορίας τής Γ' και Δ' τάξης	7

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

1

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ, ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

1. Ποιά ήταν ή πατρίδα τῶν Ρωμαίων	9
2. Τί λέει ό μύθος γιὰ τὴν κτίση καὶ τὸν ἐποικισμὸν τῆς Ρώμης	10
3. Τί μαθαίνομε ἀπὸ τὴν ιστορία γιὰ τὸ ζεκίνημα τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους	13
4. Οἱ Ρωμαῖοι κάνουν τὶς πρῶτες μεγάλες τους ἔξορμήσεις	14
5. Ἡ Ἑλλάδα καὶ τὰ Ἑλληνιστικὰ κράτη τῆς Ἀνατολῆς ἀπέναντι στὸ ρωμαϊκὸ κίνδυνο	17
6. Τί βοήθησε στὴν ἐξάπλωση καὶ τὴ στερέωση τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους	21
7. "Ἐνα κοσμοϊστορικὸ γεγονός: ή ἐμφάνιση καὶ ή ἐξάπλωση τοῦ Χριστιανισμοῦ Τὸ ἥξερες αὐτό ;	36
Ἐργασίες	39

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

1

Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (306 - 337 μ.Χ.) ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ

1. Ποιά ήταν ή κατάσταση τῆς Αύτοκρατορίας στὶς παραμονὲς τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Κωνσταντίνου	44
---	----

2. Ποιός ήταν ὁ Κωνσταντίνος καὶ πῶς ἔγινε μονοκράτορας	44
3. Ποιά ήταν τὰ ἔργα τοῦ Κωνσταντίνου ποὺ ἔκαμαν τὴν ἱστορία νὰ τὸν ὀνομάσῃ Μέγα	46
α) 'Ο Χριστιανισμὸς βρίσκει τὸν προστάτη του	47
β) 'Ο Ἑλληνισμὸς τοῦ μεσαίωνα βρίσκει τὸ ἔθνικό του κέντρο	50
γ) 'Η Ρωμαϊκή Αύτοκρατορία βρίσκει τὸν ἀναδιοργανωτὴ καὶ ὑπερασπιστὴ τῆς	51
4. 'Ιουλιανὸς (361 - 363 μ.Χ.)	52
Τὸ ἥξερες αὐτό ;	53
Ἐργασίες	54

2

Ο ΜΕΓΑΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ (379 - 395 μ.Χ.) ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ

1. 'Ο Θεοδόσιος ἐπιβάλλει τὴν Ὀρθόδοξη Χριστιανικὴ Θρησκεία	55
2. 'Ο Μ. Θεοδόσιος τελευταῖος αὐτοκράτορας τοῦ ἀδιαίρετου Ρωμαϊκοῦ Κράτους	57
3. Σημαντικὰ πρόσωπα καὶ ἔργα στὰ χρόνια τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Θεοδοσίου	60
4. 'Η Μεγάλη Μετανάστευση τῶν Λαών	61
Τὸ ἥξερες αὐτό ;	64
Ἐργασίες	65

3

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ (6ος αἰ. μ.Χ.)

1. Ποιός ήταν ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ποιούς εἶχε συνεργάτες	68
2. Τί ήταν ἡ στάση τοῦ «νίκαια»	70
3. Τὸ ὄνειρο τοῦ Ἰουστινιανοῦ πάει νὰ γίνη πραγματικότητα	72
4. Πιὸ μεγάλος στὰ ἔργα εἰρήνης	75
5. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ	79
Τὸ ἥξερες αὐτό ;	80
Ἐργασίες	81

4

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ (7ος αἰ. μ.Χ.)

1. "Ενας καθαρὰ βυζαντινὸς «πιστὸς ἐν Χριστῷ βασιλεὺς»	83
2. Σὲ τί κατάσταση βρῆκε ὁ 'Ηράκλειος τὸ Κράτος	84
3. "Ενας ἵερὸς πόλεμος γιὰ τὸν Τίμιο Σταυρὸ	85
4. «Τῇ 'Υπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια»	86
5. Μετὰ τοὺς 'Αβαροσλάβους καὶ τοὺς Πέρσες οἱ 'Αραβεῖς	87

6. Τὸ ὑγρὸ πῦρ σώζει τὴ Βασιλεύουσα	92
7. "Ἐνας νέος ἐπίφοβος λαὸς στὰ βόρεια σύνορα : οἱ Βούλγαροι	93
8. Κέρδη καὶ ζημίες ἀπὸ τὸν περιορισμὸν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους	93
Τὸ ἥξερες αὐτό ;	94
Ἐργασίες	95

5

Η ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΧΙΣΤΕΣ ΤΟΥΣ (717 - 867 μ.Χ.)

1. Ποιός ἦταν ὁ ἰδρυτής τῆς δυναστείας καὶ ποιός ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς Ἰσαύρους καὶ τοὺς συνεχιστές τους	99
2. Οἱ Βυζαντινοὶ ἀναχαιτίζουν τὴν ὄρμὴ τῶν Ἀράβων	101
3. Οἱ Βυζαντινοὶ ἀντιμέτωποι μὲ τοὺς Βουλγάρους	102
4. Οἱ Σλάβοι καὶ οἱ Βούλγαροι γίνονται Χριστιανοὶ	103
5. Ἡ εἰκονομαχία, μιὰ θρησκευτικὴ διαμάχη ποὺ διχάζει τοὺς Βυζαντινοὺς	105
6. Τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἡ ἀποξένωση ἀπὸ τὴ Δύση	107
7. Πρώτα σημάδια γιὰ μὰ ἀναγέννηση τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων	108
Τὸ ἥξερες αὐτό ;	109
Ἐργασίες	110

6

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΣΤΙΣ ΔΟΞΕΣ ΤΟΥ

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ (867 - 1057 μ.Χ.)

1. Ὁ ἰδρυτής τῆς δυναστείας, οἱ σημαντικότεροι αὐτοκράτορες καὶ τὰ κυριότερα γεγονότα	113
2. Οἱ Βυζαντινοὶ περνοῦν σὲ ἀντεπίθεση ἐναντίον τῶν Ἀράβων	114
3. Οἱ Βυζαντινοὶ ἔξουδετερώνουν τὸ βουλγαρικὸ κίνδυνο	118
4. Ρῶσοι, Οὐγγροί, Πατσινάκοι... Οἱ ἀρπακτικοὶ γείτονες τοῦ Βυζαντίου δὲν ἔχουν τελειωμό	120
5. Οἱ Βυζαντινοὶ κάνουν μάταιες προσπάθειες νὰ κρατηθοῦν στὴν Ἰταλία	121
6. Ἡ τέχνη καὶ τὰ γράμματα σὲ ἄνθηση	122
Τὸ ἥξερες αὐτό ;	124
Ἐργασίες	126

7

Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ (1057 - 1204)

1. Κυριότεροι αὐτοκράτορες καὶ γεγονότα	129
2. Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι : οἱ νεοφύτιστοι τοῦ Ἰσλαμισμοῦ ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴν	130
3. Νορμανδοὶ καὶ Σταυροφόροι ἀπὸ τὴ Δύση σὲ ἀλλεπάλληλα κύματα	132

3. Ποιας ήταν ο Κωνσταντίνος, ποιά τώρα γίνεται στην αρχή της εποχής;	132
α) Ἐπιδρομές τῶν Νορμανδῶν	132
β) Σταυροφορίες	134
4. Ἡ ἄνοιξη τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς βυζαντινῆς τέχνης συνεχίζεται	140
Τὸ ἥξερες αὐτό ;	142
Ἐργασίες	144

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΑΝΑΛΑΜΠΕΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ (1204 - 1453)

1. Ἐκεῖ ὅπου ἄλλοτε ἀπλωνε τὴν κυριαρχία του τὸ Βυζάντιο	147
α) Φράγκοι, Καταλανοί, Βενετοί, Γενουάτες, Ἰωαννίτες ἵπποτες	147
1. Τὸ Δουκάτο τῶν Ἀθηνῶν	148
2. Τὸ πριγκηπάτο τῆς Ἀχαΐας	148
3. Ἡ Ρόδος	149
4. Οἱ Βενετοί	149
5. Οἱ Γενουάτες	152
β) Χωριστὰ κρατίδια μὲ βυζαντινοὺς ἄρχοντες	152
1. Ἡ Αύτοκρατορία τῆς Τραπεζούντας	152
2. Τὸ Δεσποτάτο τῆς Ἡπείρου	153
3. Ἡ Αύτοκρατορία τῆς Νικαίας	153
4. Τὸ Δεσποτάτο τοῦ Μιστρᾶ	154
2. Τὸ Βυζάντιο τῶν Παλαιολόγων	155
α) Βρέθηκε κυκλωμένο ἀπὸ πολλοὺς καὶ ἐπικίνδυνους ἔχθροὺς	155
β) Δὲν εἶχε οἰκονομικὰ μέσα, οὔτε στρατὸ καὶ στόλο	156
γ) Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Παλαιολόγους δὲ στάθηκαν στὸ ὑψος τῆς ἀποστολῆς τους στὶς δύσκολες ἐκείνες περιστάσεις	156
3. Οἱ Ὁθωμανοὶ Τούρκοι	157
4. Ἡ ἄλωση τῆς Πόλης	159
5. Τελευταίες ἀναλαμπές στὰ γράμματα καὶ τὶς τέχνες	165
Τὸ ἥξερες αὐτό ;	167
Ἐργασίες	171

ΒΥΖΑΝΤΙΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗ

1. Βυζάντιο (4ος - 15ος αἰ. μ.Χ.) : ἔνας φάρος μὲ χριστιανικὸ καὶ ἑλληνικὸ φῶς μέσα στὰ σκοτάδια τοῦ Μεσαίωνα	177
2. Μεσαιωνικὴ Εύρωπη (5ος - 14ος αἰ. μ.Χ.) : Φέουδα, πύργοι καὶ σιδερόφραχτοι ἵπποτες	180
3. Ἀναγέννηση : Τὸ ξύπνημα τῆς Εύρωπης (15ος καὶ 16ος αἰώνας)	182

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ — ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ — ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ — ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ Α', 1974 (XII) — ANT. 220.000 — ΣΥΜΒΑΣΙΣ 2496/31-10-74

ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : I. ΜΑΚΡΗΣ Α.Ε.

Παραδοσιακή από τη Βοιωτία πετσέτα με σχέδιο πολιτισμούς